

अनेककविकृत कविता भाग ३ रा.

[२४.]

हा ग्रंथ

जनार्दन बाळाजी मोडक बी. ए. (डेक्कन कॉलेज.)

यांनी

प्रथमति शुद्ध करून प्रकाशित केला.

तो

पुणे येथे ज्ञानप्रकाश छापखान्यांत छापिला.

शके १८०९

इ० स० १८८८.

MISCELLANEOUS POEMS BY DIFFERENT
MARATHI POETS

Part III.

EDITED BY

Janardan Balaji Modak B. A.

Printed at the "Dnyan Prakash" Press

POONA.

1888 A. D.

अनेककविकृत कविता भाग ३ रा.

अनुक्रमणिका.

प्रकरण.	कवि.	अंशसंख्या.	पृष्ठ.
१ स्यमंतकोपाख्यात	श्यामा	१२६	१
२ गणेशजन्म	—	३४	१३
३ रामस्तुति	जनादन	१	१६
४ अहिमाहि आख्यात	अनंत	१४	१७
५ वाराणसीवर्णन	—	५	२५
६ व्यंकटेशस्तुति	—	१०	२५
७ सीतास्वयंवर	गोसावीनंदन	१	२६
८ अन्याय कोणाकडे	—	८	२७
९ देवीस्तुति	कृष्णकेशव	११	२८
१० लिंगमाळा	दामोदर	१३	२९
११ जगदंबावर्णन	अमृतराय	१	३०
१२ नारदी	”	१	३२
१३ संतमालिका	जयरामसुत	१	३३
१४ तुकार्दवर्णन	रामात्मज	१	३४
१५ शिवपराक्रम	रघुनाथ यादव चित्रगुप्त	१७४	३५
१६ भामिनीविलास भाषांतर- विलास १ ला	गंगाधरशास्त्री मंग्रूळकर	१२८	७१
१७ विलास २ रा	”	१८३	९७
१८ विलास ३ रा	”	१९	१२६
१९ विलास ४ था	”	४७	१२८
२० ध्रुवचरित	वामनपंडितशिष्य	१४६	१३७
२१ राधाकृष्णसंवाद	—	१६	१४९
२२ कृष्णचरित्र	आनंदतनय	४०	१५०
२३ विश्वामित्रयज्ञरक्षण	”	३८	१५४
२४ कृष्णदानकथा	रामात्मज	४३	१५८
२५ शुकंभासंवाद	वामन	११	१६३
२६ आत्मनिरूपण	हरिकवि	२३	१६४
२७ वामनचरित्र	विठ्ठल	९५	१६७
२८ शुकंभासंवाद	—	४९	१७३
२९ सारीपाठ	मुकुंद	४९	१७७
३० विचारमाला	नारायण	२५	१८३
३१ कबीरजन्म	”	१०१	१८६
३२ दामाजीपंतावर पवाडा	—	१	१९२

प्रकरण.	कवि.	ग्रंथसंख्या.	पृष्ठ.
३३ शिवनेरी किल्ल्यावर पवाडा	_____	१	१९४
३४ बापूगोखल्यावर पवाडा	सगनभाऊ	१	१९६
३५ हुंदुभीवधावर पवाडा	खंडू अर्जुना	१	१९७
३६ कोल्हापूर वर्णन	राम	१	२००
३७ कटाव	अमृतराय	६	२०१
३८ श्रियाळचारित्र	उद्धवचिद्घन	२६	२०८
३९ शिबिचक्रवार्ति आख्यान	आनंदतनय	४६	२१०
४० ओव्या	नामदेव	५	२१५
४१ नारदाचा व्यासास उपदेश	_____	१५	२१५
४२ आनंदमूर्ति ब्रह्मनाळकर यांचें वर्णन	} परशुराम	९	२१६
४३ पद	निंबराज	१	२१७
४४ नवरत्नमालिका	श्रीधर	१०	२१८
४५ राधात्रिलास	_____	६२	२१९
४६ अष्टक	_____	८	२२२
४७ मराठी सौंदर्यलहरी	_____	१०४	२२३
४८ नानासाहेब पेशवे यांस उपदेश	} शिवराम	९	२४०
४९ अष्टादशश्लोकी गीता	_____	१९	२४१
५० पदे	राजाराम प्रासादी	४४	२४२

समाप्त.

अनेक कविकृत कविता

भाग ३ रा.

श्यामाकविकृत स्यमन्तकोपाख्यान.

आहे अद्वय पूर्ण तत्त्व न दिसे मायेचिया आरिसा ।
लीलवेश धरी प्रवेश विवरी केला दमाया रिसा ॥
दाची कौतुक जो स्यमंतक हरी श्रीजांबुवंती हरी
तत्पादांबुज-वंदनी रत मना ग्रंथक्रिया यावरी ॥ १ ॥
जे लीला अभिमन्युजा शुक वदे पारीक्षिताते मुनी ।
वैशंपायन जांबुवतिवरणा ते दृश्य भाषा जनी ॥
माशी हंरुति ऋक्षराज-मर्निची श्रीसत्यभामा हरी ॥
ऐकावी सुमने स्यमंतक-कथा जे पातके संहरी ॥ २ ॥
पूर्वी मारोनी रामे रजनिचर-पती फोडिली वंदिशाळा ।
भद्रा लंकेशबंधू करुनि चिरजिवी आणिली भूमिवाळा ।
देवां इंद्रादि सर्वा सह कपि रिस ही बैसलासे विमानों ।
आला तो राजधानीनिकट उतरला विश्व आनंद मानी ॥ ३ ॥
वामांगी विलसे सुकांचनलता श्रीजानकी सुंदरी ।
श्रीगंगेहुनि शुभ्र चामर वसे शेषावताराकरा ॥
अग्रे वायुसुते विनीतसुचिते संभाविजे शासना ।
त्या श्रीरामपदांबुजा रत मना अन्यत्र निर्वासना ॥ ४ ॥
भेटोनि बंधु भरता मग राजधानी । केला प्रवेश सुखसिंधु सिमा न मानी ॥
राज्याभिषेक विधिपूर्वक सर्व ज्ञाला । आज्ञा करी नृप कपीरिस-राक्षसांला ॥ ५ ॥
दे उर्चात सकळांप्रति राजा । भावपूर्वक म्हणे सदाना जा ॥
स्नेहपूर्ण हृदयांत असावा । हेतु सार्यक पदी च वसावा ॥ ६ ॥
तेव्हां ऋक्षपती करीत विनती अग्रे उभा राहिला ।
यावकाळ बहुत संगर मही स्वर्गी हि म्यां पाहिला ॥
महोर्दडे प्रचंड कंडु सहसा अद्यापि गेला नसे ।
वा रे तो वर दे स्वदर्शन दिजे मत्प्रार्थना हे असे ॥ ७ ॥
ऐकोनियां वदत दाशरथी तयाला । जो इच्छिती तव मनोरथ पूर्ण ज्ञाला ॥
आतां मनीं समज पूर्ण तुझी अपेक्षा । द्वापार अंत-समयीं कारिजे प्रतीक्षा ॥ ८ ॥

१ ऋक्ष=आस्वल. (ऋक्षराज=जांबवान्) २ रजनिचरपति=राक्षसराजा रावण.
३ शेषावतार=लक्ष्मण. ४ संगर=लढाई. ५ दोर्दड=बाहुदंड. ६ प्रतीक्षा=वाट पहाणे.

ध्या नंतरे धरित वंदुनि पाद-पद्मा । सिंधूतिरि रिसपती अजि ये स्व-सैद्धा ॥
 भूवीवरीं निजगृहीं मग शीघ्र आला ॥ राहे सुखें चि तंव काळ कितेक गेला ॥९
 भावें भजे अनुदिनीं मनि त्या अजाला । दैवी-रूपेकरुनि संतति-लाभ झाला ॥
 कन्या तया परम सुंदर एक झाली । कौशल्यता च विधिची स्वरूपासि आली ॥१०॥
 तो पूर्ण ब्रह्म अवतार धरी हरी तो । नामें करुनि कलिकल्मष संहरीतो ॥
 मा चंचळा परि कदापि जया चळेना । शेषादिकां स्तवनलेश हि आकळेना ॥११॥
 क्षीरांबुधींत उरगेंद्र करोनि माचा । राहे निजोनि सुख-सिंधु पराक्रमाचा ॥
 कंसादिकीं बहुत पृथ्वस त्रास केला । ब्रह्मा स्तवी पय-निधी-तिरि त्या अजाला ॥१२॥
 देव-स्तवें करुनि तोष विशेष झाला । माया-विलास नटणें मग त्या अजाला ॥
 जेजे क्रिया सकल ही करि त्या न केली । पूर्णावतार-चरिता मति हे भुकेली ॥१३॥

बाळ क्रीडा-समार्जी खळ बळि वधिले कंसविध्वंस केला ।

भक्तोद्धार प्रतापें करुनि वर-पदीं उग्र ही स्थापियेला ॥

आणी शौर्यक्रमानें भिम-कुल-ललना लोक-लीला नुपेक्षी ॥

लोकीं लौकीक रक्षी परम पुरुष तो सर्व-संसार-साक्षी ॥ १४ ॥

सत्राजीत म्हणोनि राजसुकुळीं होता गृहस्थाश्रमी ।

तेणें सूर्यप्रसन्नता तपवशे ते साधिली स्वाश्रमी ॥

होतां अब्द पुरें स्यमंतकमणी दे तोषुनी दिन्मणी ।

तो नित्य प्रसवे सुवर्ण वजनी भौराष्ट तेजोगुणी ॥ १५ ॥

देतां त्यासि मर्णा वदे दिनमणी यत्ने यया रक्षिजे ।

त्वद्देहीं अशुचित्व प्राप्तसमयीं आनर्थता पाविजे ॥

केला आक्षेप सज्जनीं म्हणाति तो भरिक जाणों कसा ।

लेखा लेखक वित्यती च परिसा लीलावतीचा असा ॥ १६ ॥

साडेचौतिस या मणांवरि निकें शोराष्टका लेखिजे ।

तोळे एकविसांवरी अधिक ते चत्वारि मासे दिजे ॥

संख्या भार सुवर्ण एक चि असा जो नित्य अष्टावधी ।

भारतें प्रसवे सुवर्णमणि तो प्रत्यक्ष तेजोनिधी ॥ १७ ॥

दे तो नित्य सुवर्णदान नगरीं शोभे विना याचकीं ।

विस्तारे अति कीर्ति लोक वदती वार्त्ताविना याच कीं ॥

प्रादेशीक अनेक विप्र तरले दारिद्र्य-सिंधू-पुरा ।

झाले लोक अशोक दुःख न उरें रक्षा जशी कर्पूरा ॥ १८ ॥

७ सिंधु=समुद्र * सन्न=घर. < उरगेंद्र=शेषसर्प. ९ उग्र=उग्रसेन राजा. १० भार= ३४३मण, < शेर, २१ तोळे, ४ मासे असें पुढ १७ वे श्लोकांत आह.

ऐशी ही लोक वाणी परिसत श्रवणीं कृष्ण बोले तथासी ।
 कैचे हें हेम देशी अगणित विबुधां आणिकां याचकांसी ॥
 तो बोले यादवेंद्रा तराणि मज मणी दीधला भाक्ती-योगे ।
 तो देतो फार सोनें प्रतिदिनि मग मीं दान देतो प्रयोगे ॥ १९ ॥

बोले हरी स्वहितार्थ मनांत ध्यावा । होतो मणी तुज न योग्य नृपासि द्यावा ।
 हा नाधि थारत नसे लघु आश्रमांतें । जातां हि जे परम पावति ते श्रमांतें ॥ २० ॥

मृगमदें चि मरे मृग कर्दळी । निपजतां तिस कर्पूर निर्दळी ।
 पाणि मणिस्तव गो निजचामरें । मिरवि भूषण यास्तव तो मरे ॥ २१ ॥

सांगे हरी स्वहित तें न मने च त्यातें । आरंभिलें अनहिता स्वकिया स्व हातें ॥
 कंठीं प्रसेनअनुजा मणि बांधिलासे । जाणों दुजा दिनमणी च तसा प्रकाशे ॥ २२ ॥

कोणके काळवेळीं विपरित समयीं त्या प्रसेनें विहाळीं ।
 केलें प्रस्थान झाली रजनितमवशें सर्व सेना निराळी ॥
 एका अश्वोत्तमेशीं भ्रमण करितसे सुसृष्टि नेत्रांसि आली ।
 होणारा कोण टाळी अवचित विपिनीं ^{१४}केसरी गांठि घाली ॥ २३ ॥

मारी अश्वोत्तमाला वधुनि नर मणी शीघ्र घेऊनि गेला ।
 त्या काळीं ऋक्षराजा विहरण करितां त्या वनामाजि आला ॥
 पाहे तो दीप्ति मोठी नवल मग करी काय आला तैमारी ।
 शोधी ब्रह्मावतारी चपळ पद ^{१५}हरी देखताहे पुढारीं ॥ २४ ॥

मारी दोहेंड कोपें वधुनि मग मणी घेतला तो प्रतापें ।
 आलासे स्वाश्रमांतें कुमारि म्हणतसे आणिलें काय बापें ॥
 घाली कंठीं मणी तो उरत न विवरीं अंधकारासि थारा ॥
 ऐकावें सावधानें म्हणत मुनिपुढें द्वारकेच्या विचारा ॥ २५ ॥

गेला प्रसेन म्हणती जन काय झाला । मागे हरी मणि न दे चि फळासि आला ॥
 इच्छी समर्थ तरि सर्व हि शीघ्र द्यावें । दूरप्रहें सहित अर्थ जिवें चि जावें ॥ २६ ॥

लोकीं लौकीक ऐसा परिहरण करी कृष्ण शोधा निघाला ।
 संगें घेऊनि सेना फिरत गिरिगुहा त्या वनामाजि आला ॥
 पाहे तो वीर वाजी महिवरि पडले माग लागे हरीचा ।
 त्यातें ही मृत्यु झाला रिसकरनिकरें लाविता लाग त्याचा ॥ २७ ॥

पुढें जातां जातां विवर नयनीं देखत ^{१६}हरी ।
^{१७}हरी हा सद्रत्ना म्हणुनि वदती ते परिहरी ॥

११ तरणि=सूर्य. १२ मृगमद=कस्तुरी. १३ सुसृष्टि=झोप. १४ केसरी=सिंह. १५ त-
 मारी=सूर्य. १६ ब्रह्मावतारी=जांबवान्. १७ हरी=सिंह. १८ हरी=कृष्ण. १९ हरी=नेहें.

३१ हरीते मारोनी करि कवण हे क्रूर करणी ।
 रणी त्याचे रक्तें करि न म्हणतो रक्त धरणी ॥ २८ ॥
 ठेविले सकळ सैनिक मार्गे । हे कथा नृपवरा मुनि सांगे ॥
 जातसे विवरी एकट राया । जो उदीत खळदंड कराया ॥ २९ ॥
 बोलि मुनी सकळ सैनिक वीर द्वारी । ठेवूनियां प्रविशला विवरी मुरारी ॥
 कैसा म्हणाल तरि तो विबुधावतारी । नव्हे चि त्यांत परि एक चि धैर्य धारी ॥ ३० ॥
 ते बोलती परम काळ कठीण आला । झाला अनर्थ तरि काय विवेक याला ॥
 राहोनियां उपरि सार्यक होत नाही । द्वारावतीविण विचार न अन्य काहीं ॥ ३१ ॥
 सेना द्वादश दीन सर्व विवर-द्वारावरी राहिली ।
 येतां मार्ग न देखती च हरीचा चितार्णवी वाहिली ॥
 प्रेतें प्राणविना स्वये न चलती ज्यातें नसे तारता ।
 मध्ये स्थंदन चालवीत असती श्रीकृष्णजीचा रिता ॥ ३२ ॥
 येतां देखति लोक ते नगरिचे शोभा नसे बाहिनी ।
 साक्षेपें जंव पाहतां न दिसते श्रीमूर्ति आब्बाहिनी ॥
 कृष्णावीण रयोत्तमा निराखितां तो काळ भासे कसा ।
 कोणा कोणि न शांतवी प्रळय हा सर्वा शिरी की तसा ॥ ३३ ॥
 दुःखांबुपूर अति अद्भुत तेथ आला । शोकांबुर्धोत अवघा जन मग्न झाला ॥
 उग्रादि राम पुसताति वृतांत सारे । सांगा त्वरे वदति दृश्य पदार्थ सारे ॥ ३४ ॥
 जातां देखी प्रसेना मरण अवचटें केसरीचेनि हातें ।
 होतां तेथुनि अग्रे निधन रिसकरें देखिलें त्या हरीतें ॥
 त्याचा ही शोध घेतां विवर मग पुढे एक तें योर भारी ।
 आम्हां ठेवुनि द्वारी न धरि भय शिरे एकटा कैटभारी ॥ ३५ ॥
 आम्ही द्वादश दीन सर्व विवर-द्वारावरी राहतां ।
 काहीं एक उपाय तेथ न चले सर्वाप्रतें पाहतां ॥
 आलों वृत्त निवेदनार्थ इतुकें हें ऐकतां त्या मुखें ।
 हाहाकार च वर्तला जनपदीं गेलीं गळालीं सुखें ॥ ३६ ॥
 गडबडां धरणीवारि लोळती । वदनि खेदक शब्द हि बोलती ॥
 हरिविना सुख तें कवणा असे । सकळ अंडकटाह रिता दिसे ॥ ३७ ॥
 पिता बोले कृष्णा न पुरुवुनि तृष्णा मज कसा ।
 वियोगाब्धीमध्ये बुडत पहासी शोकवळसा ॥

२० हरीते=सिंहाला. २१ स्थंदन=रथ. २२ वाहिनी=सेना, २३ आब्बाहिनी=मेघस-
 ह्सा. २४ निधन=मरण.

अनेकां जन्मांचें सुकृतफल देऊनि हरिलें ।
 मुखीं कृष्णा कृष्णा म्हणत तंव मूर्च्छेनं वरिलें ॥ ३८ ॥
 विद्योगें पुत्राच्या जगजनकमाता तळमळी ।
 करे ताडी वक्त्रा जळ गळतसें नेत्रकमळीं ॥
 अरे रे गोविंदा वदन नयनीं दाखवि हरी ।
 न कंठे रे बाळा तुजविण मला देहकुहरीं ॥ ३९ ॥
 विराली सर्वांगी भिमक-तनया चिद्रूपकळा ।
 अलंकारां त्यागी नयनीं जळ वक्त्रेदु विकळा ॥
 भुमी लोळे हाते उरशिरमुखा ताडण करी ।
 किती सांगावी ते लहरिवरि दुःखाब्धिलहरी ॥ ४० ॥
 तीं संत भक्त हरिचे परमाप्त आले । जे कां चतुष्टयगती हरितें मिळाले
 ते बोलती चतुर हो वचनावधारा । नेणा हरीचरित शोक वृथा उभारा ॥ ४१ ॥
 बोले उद्धव भक्तराज सकळां कां आदरा शोक हा ।
 बालत्वादि चरित्र चित्र हरिचें अद्यापि [तुम्हां] पहा ॥
 दृष्टां दंड उदंड दैत्य वधिले कंसादिकां ही असा ।
 काळाचा हि विशाल काल हरि जो त्या मृत्यु माना कसा ॥ ४२ ॥
 दिसे शोभा सर्वां अमळ दिसती या दश दिशा ।
 न कांहीं दुश्चिन्हें हृदयकमळीं सासि ही अशा ॥
 वदों हे सद्वाणी धरुनि असणें निश्चय मनीं ।
 न जावें कोणी ही चतुर नर हो शोक-भुवनीं ॥ ४३ ॥
 ऐकतां नगर-शोक-पसारा । पूशिलें विवर गूढ विचारा ॥
 आयकें मुनि म्हणे कुरुराया । तो शिरे विवरि गर्व हराया ॥ ४४ ॥
 सकल समुह-पंक्ती देखिली अंगनांची । अवाचित तंव पाहे मूर्ति सर्वोत्तमाची ॥
 जवळि कुमरि पाहे तो मणी कंठ-देशीं । हरुनि मग हरीनें घेतला सत्वरेशीं ॥ ४५ ॥
 देखतां चि हरितें रिसदारा । बोलती अजि किमर्थ उदारा ॥
 जाहलासि पतिचा अपराधी । कूर वीर सगुणा तुज बाधी ॥ ४६ ॥
 कोपी उग्र पराक्रमी रिसपती त्याच्या बळाची सिमा ।
 ब्रह्मा इंद्र कृतांत रावण-रिपू ते जाणती विक्रमा ॥
 या लागीं अरविंद-सुंदर-दशा कारुण्य वाटे मना ।
 जावें देउनि रत्न सत्वर घरा चित्ताचिया मोहना ॥ ४७ ॥
 देखतां चि नयनीं छळशी रे । सुंदरा मग कसा पळशी रे ॥

वाटसी जिव जसा गुणरत्ना । सांगतों तव हितास्तव यत्ना ॥ ४८ ॥
 बोले गर्जोनि वाचा त्रिभुवनपति तो सिंधु जो कीं बळाचा ।
 जा जा तो चेववा जा न गणि विर दुजा गर्व नासूं खळाचा ॥
 तुम्हीं जाना च जाया धरुनि जरि भया ऋक्ष तो जागवाया ।
 गर्वाच्या पर्वताची महिवरि निकरें ताडितों दीर्घ काया ॥ ४९ ॥
 हें कठोर घन गर्जन कार्णी । ऐकतां च उठला दचकोनी ।
 देखतां नयनि मानव ऐसा । कोपला वनि हुताशन तैसा ॥ ५० ॥
 आरक्त नेत्र वदनीं विकराळ दाढा । क्रोधें करी दर्शन शब्द मुखें कडाडां ॥
 रोमीं उभी कडकडी भुजकाळदंडा । ज्या विक्रमें गलितवीर्य विरप्रचंडा ॥ ५१ ॥
 त्रिष्णु तो त्रिजगनायक साचा । वर्णवे न पुरुषार्थ तयाचा ॥
 सृष्टि-लेख करि फार विधींचे । कीं अगाधपण अंबुनिधींचे ॥ ५२ ॥
 दोघे वीररसांबुधी डहुळले एकाकि ठेले बळें ।
 हस्तें हस्त पदें पदा विदळती मल्ल क्रमें आगळे ॥
 देती ते थडका चपेट कडका शब्दोद्भवे गर्जना ।
 नाना युक्ति परस्परें उरशिरीं कोपाद्भुते मज्जना ॥ ५३ ॥
 अष्टावीस दिनावधी दरिगुहाअभ्यंतरीं भीडती ।
 एका एक टळे चि ना किमपि ही नादें दणाणे क्षिती ॥
 देवें युक्ति विचारिली निज मनीं त्रैलोक्यभारा तळीं ।
 झाला बा न वधासि योग्य म्हणुनि भक्ताग्रणी हा बळी ॥ ५४ ॥
 आणिला सबळ भूमि अहो तो । विस्मयें चकित अद्भुत होतो ॥
 वीरसागर बळें तरलों कीं । मत्समान नवता सुरलोकीं ॥ ५५ ॥
 अशा या पस्ताईं पडत तंव चित्तांत विवरी ।
 म्हणे आज्ञा घेतां रघुपतिमते गौरव करी ॥
 करीं मी विज्ञतीं प्रबळबळ योद्धा मज असा ।
 घडावी त्वद्भेटी वर वरद मानूं भरंवसा ॥ ५६ ॥
 अस्तू म्हणोनि नृप भास्कर-वंशरत्ने । हें पावसी पुढाति जाण विना प्रयत्ने ॥
 द्वापार-अंत-समयीं वरदान साचें । देईन दर्शन तुतें पद-सारसाचें ॥ ५७ ॥
 ऐशी वृत्ति विरे उपाधि विसरे तो क्रोध ही वोसरे ।
 चितीं प्रेम भरे विरत्व उतरे संसारमाया सरे ॥
 कंदर्पादि नुरे अहंकृति सरे सर्वांग ही पाक्षरे ।

माघारें नयनांबुजों निरखितां श्रीराम देखे खरें ॥ ५८ ॥
 वज्रादिलक्षणसुलक्षण पादपद्मै । योगीशमानसैर्भधुव्रतसेव्य सद्यै ॥
 शापाभिमोचन पहा सतिगौतमाचें । ते देखिले चरण त्या पुरुषोत्तमाचे ॥ ५९ ॥
 रक्षोगणांसि भय देत कठोर साचें । देतां निजां वरद ओघ सुधारसाचें ॥
 सीताकरग्रहण मंगल मंगळाचें । ते देखिले कर तथा शुभमंगळाचे ॥ ६० ॥
 केले स्वभक्त भजनें निजरूप सारे । इच्छावशें च पसरि अवघे पसारे ॥
 त्याचे सुखासि मुख कोण जर्गी निवेदी । नेणों म्हणोन धरिलें दृढ मौन वेदी ॥ ६१ ॥
 हें देखतां वदन सद्गद ऋक्ष शाला । अष्टश्रुजु विमल सात्त्विकभाव आला ॥
 सत्वादि शांति मग आदरिलें स्तवार्ते । वर्णी यथास्वमति राघवैवभवार्ते ॥ ६२ ॥
 श्रीसूर्यवंशवर राघव रामराया । श्रीवक्त्र निस्पृहजनांत खरें कराया ॥
 तूं पूर्णकाम सुखधाम रूपैकसिंधू । केली दया मणिमिसे मज दीनबंधू ॥ ६३ ॥
 स्वामी रूपे ज्या मज तोषवीले । तें रूप पाहूं मनि इच्छियेले ॥
 ऐकूनियां राम उदार-मूर्ती । शाला तयीं ऋष्ण विशालकीर्ती ॥ ६४ ॥
 कोपशील जरि तूं लघु मुंगी । जों न होय पळ तों मज भंगी ॥
 मानिसी स्वपदरेणु रिसार्ते । मर्दिलें मज तुवां निज हाते ॥ ६५ ॥
 असे आतां माझी विनति चरणीं एक पारिसा ॥
 न कांहीं आशंका तव पदरजे सार्थक रिसा ॥
 कितेका काळांची विरूढलि गृहीं संततिलता ।
 गमे हे अर्पावी तव चरणसेवेसि दुहिता ॥ ६६ ॥
 त्वां जिंकिला मणि सुचंडपराक्रमानें । ईचें करीं ग्रहण या च अनुक्रमानें ॥
 कीजे म्हणे हरि नुपेक्षित तो स्वदासा । अर्पा सुता मणिसहीत जगान्निवासा ॥ ६७ ॥
 तों ऐशा सुदिनीं प्रबंध वदनीं डोले हरीकीर्तनीं ।
 स्कंधीं ब्रह्मविणा कथीं हरिगुणा तःकाळ आला मुनी ॥
 बोले ऋक्ष समस्त पुण्य फळलें उद्धार केला दिना ।
 श्रीऋष्णे हि विनीतता मुनिचिया केलें पर्दी वंदना ॥ ६८ ॥
 केली पुजा विधिपुरःसर नारदाची । ऋक्ष सुकीर्ति कथिली भवपारदाची ॥
 गंधर्वलस्य विधिपूर्वक लाविलेंसे । आश्चर्य हें मुनिवराप्राते दाविलेंसे ॥ ६९ ॥
 नमूनी सर्वात्मा हरि म्हणतसे आजि सुदिनीं ।
 करावें कीं येथें मज गमतसे गायन मुनी ॥
 मुनी चित्तीं भावी नृपति परि हा गोवळ खरा ।
 वनौकांच्या सद्यै मज म्हणतसे गायन करा ॥ ७० ॥

काहीं न बोलत मुनींद्र उगाच राहे । भक्तांसि गर्व हरितें सहसा न साहे ॥
आज्ञा करीनि मग भाणवि रीसबाळें । गा रे कळेल तरि सांगितलें कृपाळें ॥७१॥

ऋषी हांसि चित्तीं रिसशिथु करिति जे गायनकळा ।

हरी याचा भोक्ता तरि इतर सुकळा जेथ विकळा ॥

मनीं भावी ऐसें परि श्रवण उपहासार्थ करितो ।

मुनीतें लक्षेना हरि त्रिभुवनपती गर्व हरितो ॥ ७२ ॥

देई विणा विनविला मुनि ऋक्षतोर्की । नेदी च ते समर्थि त्यासि मुनींद्र तो कीं ॥

हे तंतु तीन तुटती रिसहस्तकानें । कैसें किजे म्हणत नारद कौतुकानें ॥ ७३ ॥

सांगे हरी मुनिवराप्राति गायनाच्या । हे रीस जाणाति कळा सकळा तयाच्या

दोजे विणा न करुनी अनमान साचा । ऐकोनि देत मुनि हस्तकिं त्या रिसांच्या ॥७४॥

धीणा घेडनियां करीं रिसांशिशू लावी स्वरांच्या गती ।

तेव्हां श्रीहरि आणि नारद स्वये कौतूक तें पाहती ॥

तंतू सर्व बरे स्वरांसि मिळतां वाजे विणा सुस्वरें ।

गेली गर्व गळोनी नारदमुनी आश्चर्य मानी खरें ॥ ७५ ॥

सप्तस्वरं करिति गायन औट मानी । जें ऐकतां मर्धवं राजपदा न मानी ॥

ताटस्थता वरित ते जन मूढ सारे । वेधे न नारद सुविद्य मुनी कसारे ॥ ७६ ॥

केले गायन सुस्वरें वनचरें ईशकृपा-ईक्षणें ।

गानार्ची विधिवत् समग्र असती ज्या गायनीं लक्षणें ॥

गानीं नारद जां विशारद हि तो आश्चर्य मानी मनीं ।

ज्ञाले ऐकुनिया चकीत रिस ते तैशा च तद्भ्रामिनी ॥ ७७ ॥

इच्छामात्रे च निर्मा भुवननिर्वहं जो पूर्णब्रह्मावतारी ।

साक्षी अद्यापि दावी नयानें जलनिधीप्रैस्तरालार्गि तारी ॥

सर्वांचा ईश तो हा अघटित घडवी काय आश्चर्य माना ।

गानातें वन्यवक्त्रे करवि परिहरी नारदाच्याभिमाना ॥ ७८ ॥

त्या गानें तद्वनींचे उपैल विरुनियां होय तत्काळ पाणी ।

सत्तौचिच्य ज्याची नवल परि अशी दाखवी चक्रपाणी ॥

संकेते श्रीहरीच्या महति महिवरी ठेविली त्या रिसानीं ।

आले ते पूर्वभावा दृशैद सकळ ही गायनाच्यावसानीं ॥ ७९ ॥

धीणा शिळित शिरतां स्वर शांत केला । लज्जीत नारदमुनी श्रवणा भुकेला ॥

पाहे विणा विधिज तो तंव अर्ध राहे । तो विस्मये म्हणत गर्व हरी न साहे ॥८०॥

३० मघव-इंद्र. ३१ विशारद=निपुण. ३२ भामिनी=स्त्रिया. ३३ निवह=समूह. ३४ ब्रह्म=परमेश्वर. ३५ प्रस्तर=दगड. ३६ उपल=दगड. ३७ दशाद=दगड.

वीणां जौं घे मुनी तौं न सुटत चि तळीं प्रस्तरौं लीनं शाला ।
 ऐसे पाहोनि गर्वा त्यजुनि मुनि नमी कृष्णपादांबुजाला ॥
 निर्माणे श्रीहरीचें पदनमन तौं मोह ही आकळेना ।
 वृत्ती जौं मानसाच्या न उपरमति तौं कृष्ण आत्मा कळेना ॥ ८१ ॥
 जंगन्निवासां तुजला नमो जी । अम्याय माझा हरि हा न मोर्जा ॥
 भूर्ता कळाधार धरोनि तंतू । जैसा तसा नाचविसी जगा तूं ॥ ८२ ॥
 सबाद्य तूं व्यापक या जगातें । सोनें उपादान जसें नर्गातें ॥
 नेणोनि ऐशी घरिली अहंता । होसी दयाळा परि गर्वहर्ता ॥ ८३ ॥
 देई विणा करित वंदन देवराया । तूं तौं समर्थ अपराध क्षमां कराया ॥
 बोले हरी करुनि गायन घे मुनींद्रा । कां आजि मानस नव्हे विरहीत तंद्रां ॥ ८४ ॥
 मी बाळ बाळक किती छळशील आतां । तूं तौं पितामह त्यापि हि तात माता ॥
 ताडी पर्देकरुनि बाळक माउलीतें । ते मानवी जनानि मानित तोष चित्तें ॥ ८५ ॥
 ब्रह्मा इंद्र करोनि गर्व तुजशीं वत्सादि गोवर्धना ।
 नानायुक्ति विचारणा विचरती ऐशा किती कल्पना ॥
 जाणें मी अवघें परंतु घडली तैशी च माझी क्रिया ।
 गेला गर्व गळोनि सर्व मजला देवें करावी दया ॥ ८६ ॥
 घे हास्यें तौं हरि चराचर-पाळकार्तें । गा रे पुन्हां म्हणतसे रिस-बाळकार्तें ॥
 गातांचि ते गाळित अँश्म समस्त शाले । सप्रेम घेउनि विणा मुनिराज डोले ॥ ८७ ॥
 हे लीला नवल त्रिलोकपाळकाची । वंदी तो मुनिवर धूळि बाळकांची ॥
 आतां या उपरि कया पवित्र राया । जे नौका भवसागराप्रती तरायां ॥ ८८ ॥
 पौरिं शोकरूपें चि मास भरला शोभा नसे सर्वथा ।
 जैशी सुंदर मंदिरें निशिभरें दीपाविणें कीं वृथा ॥
 कोणेके सुदिनीं समस्त मिळती अंबालया जावया ।
 बाळेंआदिकरोनि अन्य नगरीं कोणी न पाहावया ॥ ८९ ॥
 सद्गर्वें करितां सुपूजनविधी संतोषली काळिका ।
 पृच्छा जो करिती वदे गगनैवाक् चिता करूं रे नका ॥
 आहे स्वस्य हरी करुनि युवती तो येतसे मंदिरा ।
 शृंगारा नगरी त्वरीत जन हो साहित्य लग्ना करा ॥ ९० ॥
 ऐशी ही सुष्ठु वाणी परिसुनि श्रवणीं विश्व आमंद मानी ।
 येतां मार्गी सुचिन्हीं खगमृगमिळणी वायसांची सुवाणी ॥

१८ उपादान=उपाच्या पासून एकादी वस्तु होते तें; दागिने सोन्यापासून होतात म्हणून सोने हे दागिन्यांचें उपादान. ३१ नग=दागिने. १० अरम=दगड. ११ गगनवाक्=आकाशवाणी.

बाहूनेत्र स्फुरोनी विकसित वदनी हर्ष सीमा न मानी ।
 नानावाद्ये विनोदे नगरजन पहा पावले राजधानी ॥ ९१ ॥
 तौ अकल्पित सुवार्तिक दोन्ही । वर्धमान करशब्द वदोनी ॥
 दाविती अजि अजी हरि आले । ऐकतां सकळ सादर झाले ॥ ९२ ॥
 झाली सन्नध चातुरंग अवघे ग्रामस्य ही लोटले ।
 एका एक पुढे त्वरा करुनियां श्रीवल्लभा भेटले ॥
 संगे नारद जांबुवांति हरिते देखूनियां कामिनी ।
 आल्या घेउनि आरत्या निशिकरा तारा जशा यामिनी ॥ ९३ ॥
 माता पिता नृपति वंदुनि देवदेवा । तो भेटला सकळिकांस हि वासुदेवा ।
 आनंद हृत्कर्मालि नागरिकांसि झाला । हर्षांबुपूर नयनी न धरे चि आला ॥ ९४ ॥
 त्या मंतरें सकलवृत्तविशारदाने । केले निवेदन नृपा मुनि नारदाने ।
 हे आणिली वधु सुयोग्य विवाह होणे । साहित्य आजि सुदिनीं चतुम्ही पहाणे ॥ ९५ ॥
 बोलावोनि ऋषी पुरोहित तथा ग्रामस्य अत्यादरे ।
 जो उद्योग जयासि योग्य अवघे ते योजिती सादरे ॥
 लक्ष्मी ज्या पादि सेवनासि रतली त्याच्या गृही कायसे
 साह्यासि विलंब जाण नृपती आश्चर्य हे तौ नसे ॥ ९६ ॥
 सुमंत्रे वेदोक्ते वरुनि वधुते मंगल करे ।
 नशी ज्याची इच्छा पुरवुनि तशी अंबुजधरे ॥
 चतुर्था होमांती निजगृहि रमा पूजन-विधी ।
 अशेषा संपादी हरि करि अशी यज्ञ अवधी ॥ ९७ ॥
 आक्षेप हा नरि कदाचित चित्त भावी । ऋक्षात्मजा काशि सुलक्षण हो वदावी ॥
 ऐसे कदापि न म्हणा बहु येथ साक्षी । काद्रव्यनांदिनि सुलक्षण सारसाक्षी ॥ ९८ ॥
 तैशी च ते गिरिसुता वनिता भवाची । सिंधूसुता न गणवे गति वैभवाची ।
 सीता सती धरणिजा रघुवीरकान्ता । मत्स्योदरी शुक्रमुनीश्वरतातमाता ॥ ९९ ॥
 या ऊपरी स्वसदनाप्रति ऋक्षराजा । आणोनि त्यासि वसुदेव करीत पूजा ।
 केला विनोद तुमच्या सदनीं अहो तो । रातोत्पलोत्पति शिळेंवरि सद्य होतो ॥ १०० ॥
 हे जसे चरित चित्र चि येथे । कीं सुयोग्य चि असे तरि तेथे ॥
 कां शिळे चि वरि आकृति दावी । त्यास ही जलज वाणि वदावी ॥ १०१ ॥
 भाव कीं अजि अशा स्वरूपाशीं । हे सुता उपजली गुणराशी ॥
 तो म्हणे अजि नपुंसक देही । कामचार करि काम अदेही ॥ १०२ ॥
 याचा भाव तुझ्या कुळीं तरि पहा कीं शापिले पूर्वजें ।
 नाहीं छत्रसिंहासनादिबिरुदे पौरुष ही सर्व जें ॥

तेथें या हरिची लिळा प्रकटली जे दुष्टसंहारिणी ।
 गातां ऐकवितां मनें विचरितां संसारसंतारिणी ॥ १०३ ॥
 तेथें यादव बोलती रिसपती जामात हस्ते पूजा ।
 केली सांग म्हणोनि ऐकत असों हे अर्पिली आत्मजा ॥
 बोले ऋक्ष अहो ययार्थ वदतां आत्मा जगाचा हरी ।
 पूर्वीं म्यां वर इच्छिला भुजबळें तो तृप्ति माझी करी ॥ १०४ ॥
 सर्वां या कैमठासि योग्य धरणें आहे गिरी-मंदरा ।
 हे कां हो अवघे तुम्ही मिरवितां एके धरावी धरा ॥
 येकें शंख विनाश येर अवघे ते योजिले आहरा ।
 तैसे यादव हो तुम्ही मज पुढें कां गर्व मिथ्या करा ॥ १०५ ॥

या वरी स्वसदना प्रति जाया । ऋक्षराज मुनि नारद राया ॥
 दे निरोप मग वंदुनि जाती । जाहली पुढिल ऐक कया ती ॥ १०६ ॥

तेव्हां सत्राजितातें मणिवर दिधला तो हि लज्जित झाला ।
 आम्ही ज्याच्या सुखानें सुखरूप असिजे त्या मनोभंग केला ॥
 ऐसें भावोनि चित्ती सहित मणि सुता सत्यभामा हरीतें ।
 द्यावी हें योजिलेंसे सुहृदसह मते अर्पिजे या सुचितें ॥ १०७ ॥

तों ज्योतिषी भट पुरोहित सुज्ञसुज्ञां । आणोनि तो चि सुमुहूर्त विवाहयज्ञा ॥
 वंदूनियां वडिल सद्गुरू सभ्य शिष्टां । केली त्वरीत मग मंडपसुप्रतिष्ठा ॥ १०८ ॥
 अज्ञापिताति मग शिष्ट तयांसि तेव्हां । अभ्युदयीक करणें तुम्हि शीघ्र एव्हां ॥
 स्यापूनि देवक मुहूर्त अनुक्रमानें । संपादिजे विधि जसा स्वकुळानुमानें ॥ १०९ ॥
 झाली सीमांतपूजा उभय सदानि ही स्यापिती देवकातें ।
 वस्त्रें घेऊनि देती शिववचनकरा दक्षणा याचकातें ॥
 वाक्दानाचे विधीने वधुपुजन करा पूर्विचे निश्चयासी ।
 केलें प्रस्थान देवें रुखवत पहिलें घेउनी अप्रयासी ॥ ११० ॥

राया करोनि मधुपर्क विवाहवेळीं । केली उभी हरितरूपति वंशवेली ॥
 मध्ये घरुनि सुपटासि सुभद्र वाणी । उच्चारिती गणक ते न करोनि वाणी १११
 आले देव समस्त दिक्पति पहा दाटी विमानां नर्भो ।
 वायें वाजति दिव्य घोष गगनीं नाना ध्वनी दुंदुभी ॥
 सर्वांचा जयकार शब्द उठला गंधर्व गाती स्वरे ।
 पुष्पें वर्षति देव ते च समयी त्रैलोक्य हर्षें भरे ॥ ११२ ॥
 द्वैत अंत्रपट वेदविदांनीं । टाकुनी नयनि मुक्तिप्रदानां ॥

दावुनी हरिति भेदतमाला । घालवीति हरिकंधरि माळा ॥ ११३ ॥
 झाले सुलभ वरिली हरि सत्यभामा । साक्षाद्धरी स्वरूप यास्तव गर्वसीमा ॥
 व्या नंतरे वधुपिता करि विप्रपूजा । जे त्या सभेत करि त्यांचि हि ते च पूजा ॥११४
 रत्नादि आभरणयुक्त अनंत वासां । विध्युक्त अर्पित पुजोनि जगंस्त्रिवासा ॥
 धेन्वादि आंदण तसे बहु दास दासी । देई स्यमंतकमणी हि सुखप्रदासी ॥११५॥
 बोले सत्राजिताते अकपट हरि तो हा मणी त्वां चि ध्यावा ।
 आम्ही लोकापवादा परिहरि दिधला जाण या सत्य भावा ॥
 बंधू तो व्यर्थ गेला तुज हित न कळे सांगतां ही कळेना ।
 आतां ही सावधाने जतन जिव करीं नीध हे आकळेना ॥ ११६ ॥
 ब्रह्मेन्द्रमुनिदानवदेवदेव । तो जोडला सुहृद आपण वासुदेव ॥
 मानूनि दे बहु द्विजांसि सुवर्णमुद्रा । आनंदला उदकवृद्धि जशी समुद्रा ॥११७॥
 सुगंध तैलादिक मञ्जनाते । सारूनियां घेति सुभोजनाते ॥
 इत्साह ऐसा परि चारि राती । पूजोनियां तें करिती वराती ॥ ११८ ॥
 खगेंद्राचे खांदी चढत हरि घेऊनि युवती ।
 पुढें मार्गे चाले भटसहित सेना गजवती ॥
 प्रदीपांची शोभा गगानें भरला निःस्वन तुरी ।
 असा जातो सर्घीं स्तवन करितां भाटचतुरी ॥ ११९ ॥
 श्रीचा पती परि तिच्या करि पूजनाते । भाग्योदयासि रिति दाखवितो जनाते ॥
 कर्ता न होय वधुते गृहकृत्य दावी । लीलाप्रवृत्ति हरिची किति हे वदावी ॥१२०॥
 ऐसे विध्युक्त पाणिग्रहण यदुविरें लोक जैसे करीती ।
 आत्मा जो पूर्णकाम प्रगट जगहिता तो नसे लोकीती ॥
 दिव्यान्नं दिव्य वस्त्रें सकळ सुहृद ही पूजियेले द्विजाती ।
 भाटादीसेवकाते उचित सकळिका देय दे सर्व जाती ॥ १२१ ॥
 केले याचक तृप्त हेमवसने धान्यादिके गोधने ।
 हस्तीअश्वरयादि इच्छित जशीं त्यां दे तशीं वाहने ॥
 भूदाने नगरे त्रिविध विधि जे धर्मादि दे सादरे ।
 योगी भक्त विरक्त त्यांसि हृदयी आलिंगिले आदरे ॥ १२२ ॥
 जो ज्ञानविग्रह अमूर्त अनंत राया । साकारला जग भवांतुनि उध्दराया ॥
 म्यां तद्विवाह अजि बार्णियला असा रे । गातां जनांसि सुख दे हरि दुःख सारे ॥१२३
 ऐसे विवाहचरितामृत माधवाचे । जे प्राशिती श्रवण वा पढतील वाचे ॥
 त्यां दे हरी स्वपद नासुनि आपदांसी । वंदीतसे म्हणुनि संतत त्या पदांसी ॥१२४॥
 अशा या रिती द्वारकाधीश नादे । गृहस्थाश्रमी सौख्य जो सज्जनां दे ॥

तयाची कथा हा चि सारांश माना । नसे इच्छिले जी कर्षोमाजि माना ॥ १२५ ॥
 लीला हे जगदात्मया श्रिहारिची त्रैलोक्यउध्दारिणी ।
 तो श्रीवल्लभ कर्णधारक जनां हे नाव उतारिणी ॥
 आर्ता दुस्तर हा भवाब्धि तरतां नाहीं च धोका मना ।
 श्रीरामस्मरणाविना इतर ते श्यामा नसे कामना ॥ १२६ ॥

समाप्त.

गणेशजन्म.*

एके दिनीं स्नान करीनि भस्मा । चर्चितसे जो करि भस्म भस्मा ॥
 लावूनि नेत्रांबुज कंबुकंठी । ध्यानें करीनी बहु काळ कंठी ॥ १ ॥
 येवोनि वंदी पदयुग्म देवी । तुम्हाहुनी कोण वरिष्ठ देवीं ॥
 सांगा मला सखर देवदेवा । ब्रह्मादिकां जो न कळे न देवां ॥ २ ॥
 निराकार निर्गूण जो या प्रपंची । नसोनी कदां वेद ज्याते प्रपंची ॥
 जगानंद हा स्वस्वरूपी चिदात्मा । असे तो चि तूझा कळेना कदात्मा ॥ ३ ॥
 श्रवण हें करुनी वदला शिवे । पुससि तूं तुज काम मनीं शिवे ॥
 परम गुह्य तुला न कळे कदा । श्रुतिपुटीं परिसें तारि एकदा ॥ ४ ॥
 असोनि ऐसा निजभक्त कामा । प्रसन्न होतो वरदेश कामा ॥
 गुणत्रयांच्या करि हा विभागा । गणेश हें नाम अलें विभागा ॥ ५ ॥
 सुरेंद्रादि ज्या प्रार्थिती नम्र वाणी । असोनी जयाची मला कैवि वाणी ॥
 प्रयत्नें करा हा चि प्रत्यक्ष माते । स्मरें मी तसें वस्त जेंवी स्वमाते ॥ ६ ॥
 शिव वदे सुवनीं करि या तपा । सहन वो शरिरीं शितआतपा ॥
 करुनियां पवनांबु मुखांतरीं । धरुनि ध्यान वसें चि वनांतरीं ॥ ७ ॥
 एकाक्षरी मंत्र जपोनि वाणी । ज्या शोधितां स्तब्धलि वेदवाणी ॥
 सवीज तो मंत्र मुखें भूणावा । प्रवाळमाळा करि हा गणावा ॥ ८ ॥

घनाक्षरी

संख्या नित्य एक लक्ष । करी अप हा सलक्ष ॥
 द्वादशार्द्धी वो प्रत्यक्ष । प्रसन्न तूज गणपती ॥ १ ॥
 राहोनियां एकनिष्ठ । सदा असोनी संतुष्ट ॥
 मनीं नाणीं सुष्ट दुष्ट । महाघोर विपत्ती ॥ २ ॥

* टीप एथून बारा प्रकरणें रा० रा० रामजी धोडजी खानोलकर हास्पिटल असिस्टंट मेडिक टुप्स केडा दक्षिण आफगाणिस्थान यांनी पाठविलेली आहेत.

पावलीया थोर विघ्न । करिल देव हा निर्विघ्न ॥
 चित्तवृत्ति हे निमग्न । करिल जैसा गणपती ॥ ३ ॥
 क्षुधा तृषा अपहार । करोनि वर्जा उपहार ॥
 आरक्त पुष्प महाहार । कंठी घाली पार्वती ॥ ४ ॥ ९ ॥
 बदोनी असे कर्णरंध्रां त्रिनेत्रे । सर्वाक्षाक्षरे अपिला पद्मनेत्रे ॥
 नमस्कारुनी सव्य घाली शिवाते । त्वरे चालिली वावडी जैशि वाते ॥ १० ॥
 स्लेनाद्री बहु उच्च उत्तरदिशे तो पादपी शोभला ।
 त्यामार्जा च सरोवरी कमळिणी तेणे चि तो दाटला ॥
 तेथे स्नान करोनि धौत वसना नेसेनि ते पार्वती ।
 घालोनी गिरिजासनावरि बसे एकाग्र चित्ती सती ॥ ११ ॥
 ठेवुनी गणेशा सु-मंडपी । पूर्वमुख ते बैसली सती ॥
 द्वादशाब्द ते लोटले तपा । तो दयानिधी पातली रूपा ॥ १२ ॥
 प्रगटला तिच्या ध्यान ओवरी । कोटि सूर्य ते न पावती सरी ॥
 किरिट मस्तकी श्रवण कुंडले । मुक्तमाळिका पदक शोभले ॥ १३ ॥
 दशभुजांवरी दिव्य आयुधे । शंख चक्र ही मिनाल त्यांमधे ॥
 मुख्य त्रिणु वक्त्र सव्य त्या शिवा । वाम भार्गि त्या विरंचिची त्रिवा
 कोटि मदन ज्यावरुनि सांडणी । दाटला बहुत अंगभूषणी ॥
 शेष मंचकी कंज आसनी । देखिला असा ध्यानसद्वनी ॥ १५ ॥
 दीर्घ शब्द तो करुनि बोलिला । पुससि पार्वती कोण तूं मला ॥
 जपुनि मंत्र ज्या तूं अनुष्ठिसी । तो चि मी असे काय इच्छिसी ॥ १६ ॥
 एकोनी वचना वदे सुवचना मी यांचि जे याचना ।
 यावी हे सुचना अनेक रचना काहीं मला सूचना ॥
 जैसा हा बचनाग भक्षुनि जनी कोणी च वांचे च ना ॥
 तैसी हे चि विवंचना मम मनी झाली करी सिचना ॥ १७ ॥
 देवारिदमना सुरेंद्रनमना मत्प्राप्ति जे कामना ।
 तेणे मी भ्रमणा श्रमिष्ट सुमना तूं पाववी वाम ना ॥
 फेले आगमना सुबुद्धिरमणा आनंद झाला मना ।
 त्वद्दीना क्रमणा त्रितापशमना वारी त्वरे भ्रामना ॥ १८ ॥
 अपत्याची इच्छा मज बहु असे विश्वजनका ।
 नको काहीं यावांचुनि तरि मला कांतिकनका ॥
 निकामी यासाठी मम जठरि त्वां शीघ्र जनणे ।
 शिशुकांडा दावी धणिवरि मला तोषवि मने ॥ १९ ॥

ऐकुनि पार्वतिच्या वचना गणराज वदे वचनें सहजे ।

होउनि मी तव बाळक माय करीन मनोरथ पूरण तूझे ॥

त्यावरि कार्य निवेदिसि जें मज तें घडवीन यथार्थ वो जे ।

क्लेश कदां न करीं सुकुमारि तुं पावळ जें मनिं तें मनिं जें जें ॥ २० ॥

वदोनी असे तो गणाधीश मूर्ती । निराकारिया पावला तो अमूर्ती ॥

जसा सूर्य आच्छादिला अभ्रकाळीं । तदां मम ज्ञालीं सुखाच्या सुकाळीं ॥ २१ ॥

तथापि म्हणे स्वप्न भ्यां देखिले कीं । प्रसिद्धोत्तरें बोलिला नाकळे कीं ॥

म्हणोनी करी मृत्तिकेच्या सुलेपा । भरी रंग नानापरी त्या अलेपा ॥ २२ ॥

पुढें ठेवुनी घेउनी पुष्पपूजा । गिरीजात्मजा अर्पिती पुष्पपूजा ॥

धरोनी पुन्हा ध्यान लंबोदराचें । जयाचें असे वाहनू उंदिराचें ॥ २३ ॥

यथासांग मंत्रांग कर्मर्पिणातें । विसर्जोनि पूजा करी स्थापना ते ॥

तदां पार्वती तत्पदीं हेतु ठेवी । महासिद्ध क्षेत्राभिधानासि ठेवी ॥ २४ ॥

हर्षयुक्त होउनी सख्यांसि हें निवेदिले ।

मला गणेश पावला म्हणोनि पाय वंदिले ॥

छंद लागला मनासि कांहीं नाठवे तिला ।

बाळकासि देखुनी करी गणेश खंतिला ॥ २५ ॥

बोलती सख्या तिसी नव्हे गणेश बाळ हें ।

सर्व काळ देह बाळवोनि माळ ध्यासि हे ॥

असल भाळि या तरी च बाळ देखसी सखे ।

अर्धी च साहुनी मनांत काय सेव वा सुखें ॥ २६ ॥

प्रमाण बोलतां परंतु कीं तुं ज्यास जाणती ।

वेद ते मुखें करोनि नेति नेति बोलती ॥

चारमुख पांचमुख शेष तो हि श्रांतला ।

त्याचिया गुणीं ममात्मप्राण जाण रातला ॥ २७ ॥

सर्वसाक्ष पंकजाक्ष जे क्षणींच ईक्षिन ।

मुहूर्तें त्या सुवासिनीसि वायनासि देइन ॥

करीन दान अवदान पावकीं घृतोत्पले ॥

शर्करादियुक्त प्राशवीन या प्रयास्रुते ॥ २८ ॥

पूर्वीं मातृगृहीं कुमारि असतां माते निवेदी पिता ।

आतां सांप्रत तें करीन सखिये ऐकें चतुर्थीव्रता ॥

मासीं भाद्रपदीं चतुर्थीदिवशीं त्या शुक्लपक्षीं महा ।

हस्ते पार्यव हा गणेश करितां संप्राप्त हो काम हा ॥ २९ ॥

यां व्रतै करुनि पावलें वरा । अस्यंत प्रीय मी जाणं त्यां हरां ॥
 वदोनियां असें व्रतारंभितां । प्रसन्न जाहला तो जगपिता ॥ ३० ॥
 आनंदली मनी दिव्य भामिनी । वंदुनी पदा मध्र भाषिणी ॥
 प्रार्थिते गणार्धाश स्वामि तो । खरा करीं अतां पूर्ण बोल तो ॥ ३१ ॥
 सत्य बोलसी आजि तूं माय वो । विस्मृती मला कदापि ही न हो ॥
 पुत्र होउनी वधिन सिंदुरा । सौख्य पाववीन दिव्य अंबरा ॥ ३२ ॥
 सांप्रत प्राकृत बाळक होठानि रंजविं चित्त गणार्धाश माझे ॥
 पालविं घालुनियां हलवीन मि घेइन मी मुखचुंबन तूझे ।
 घालुनि मांडिवरी तुज स्थाणिम लाविन स्नेह सुगंधित जें जें ॥
 त्यावरि उष्ण सलील हि ओतुनि फुंकिन कान बरे बहु वोजे ॥ ३३ ॥
 माम्य करोमि च तो सुकुमार कुमारपणे करि त्या रुदनातें ।
 हृत्कमळीं द्विभुजां कषळीं मग घेउनि जाय स्वरे सदनातें ॥
 मेउनि नंदन ते नगनांदिनि दे हळदी स्वकरे सखियातें ।
 लावुनि कुंकुम घालुनि आसन बाळक ठेवि तया समुहातें ॥ ३४ ॥

समाप्त.

जनार्दनकृत रामस्तुति.

देव सर्व ईद्रआदि धेनुयज्ञपाशा । त्रास देत दैत्यराज लंकमाय नित्यशा ॥
 मूनिमित्य ब्रह्मदेव शेषशायि वीनवी । रामराज भक्तकाज वेषधारि लाघवी ॥ १ ॥
 भानुवंशि पूर्णब्रह्म रामरूप शोभलें । ताटिकेसि मोक्षदान अध्वरासि रक्षिलें ॥
 अहल्येसि उद्धरानि गीतमासि तोषवी । रामराज भक्तकाज वेषधारि लाघवी ॥ २ ॥
 ज्यंबकासि मोडितां चि दैत्य देव कांपती । माळ घालि भूमिजा सुमनें सूर वर्षती ॥
 पाहतांच वीर्य शौर्य शक्ति हीन भार्गवी । रामराज भक्तकाज वेषधारि लाघवी ॥ ३ ॥
 पितृवाक्य सत्यनेम दावि भाव हा जना । निघे वनाप्रती शीघ्र सूरकार्यसाधमा ।
 सिते सह पंचवटीवासी तटीं जांन्हवी । रामराज भक्तकाज वेषधारि लाघवी ॥ ४ ॥
 मृगवेष राक्षसासि मारि नीच हस्तकीं । रामशुद्धि देवरासि पाठवितां जानकी ॥
 सिता नेत लंकनाथ आदिशक्ति वैष्णवी । रामराज भक्तकाज वेषधारि लाघवी ॥ ५ ॥
 अनेक भक्त तारुनी सुप्रियासि गौरवी । वाळि मारि रामचंद्र कपिसैन्य आणवी ॥
 सिताशुद्धि तें आणुनी शिळा सेतु बांधवी । रामराज भक्तकाज वेषधारि लाघवी ॥ ६ ॥
 रावणासि बोधनार्थ शिष्ट राम पाठवी । गर्वरासि नायकेचि मृत्यु त्यासि बोदवी ॥
 सकुटुंब रावणासि स्वर्गसुखा बोळवी । रामराज भक्तकाज वेषधारि लाघवी ॥ ७ ॥
 वासनादि विगपती करानि बंध-मोचना । राज्यपटीं चिरंजीव स्यापिलें विभीषणा ॥

सितेप्रती दिव्य घेत कीर्ति घोष गाजवी । रामराज भक्तकाज वेषधारी लाघवी ॥ ८ ॥
अयोध्येसि येउनी भेटि भरत-बंधुची । पट्टाधाश रामराव ध्वजा यश कीर्त्तची
करी दया जनार्दना तरी च देह सोडवी । रामराज भक्तकाज वेषधारी लाघवी ॥ ९ ॥

समाप्त.

अनंतकविकृत अहिमहिआख्यान.

अहिमहि विनवाती काय आज्ञा करावी
दशमुख म्हण चिंता हे नदी उतरावी
मम सुत अंतिकाया मारिला राघवानें
मजप्रति बहुवाटे हें चि अश्लाध्यवाणें ॥ १ ॥

अहोमही बोलत रावणातें । कळों न दिल्लें पहिलें अम्हातें
कशास जाता सुत मृत्युपर्यें । आणोनि देतो जित राघवातें ॥ २ ॥
गेली ती गोष्ट आतां पुनरापि करणें चावटी व्यर्थ दीसे
देहींचे जीव जैसे यम हरि हरुं ते राम सौमित्र तैसे
वंदोनी रावणातें अहिमहि निघती दूत वीभीषणाचे
येवोनी सांगती तें टपाते रघुविराचार ते रावणाचे ॥ ३ ॥

एकोनियां विभिषणें निज दूत-वार्ता । नीवेदिलें नळनिळांगदजानुवंता
जावोनि सांगत असे हनुमंत कार्नी । बोले कपी तुम्हि रहा दृढ रामध्यानी ॥ ४ ॥
सैन्यास तो परिघ सदृढ लांगुलाचा । बांधोनि सावध वसे सुत अंजनीचा
दुर्गास तें कपिविरें मुखदार केलें । देखोनियां सकळ सैन्य अचेत झालें ॥ ५ ॥
रात्रौ सितापाते म्हणे मजला फणींद्रा । सूपुतिनें पिडियलें करुं चाल निद्रा
जावोनि मंचर्क सहोदर नीजताती । श्रीराम घोष करुनी कपि गर्जताती ॥ ६ ॥

ते काळीं दोघ बंधू अहिमहि कपटी पातले मध्यरात्री
देखोनी पुच्छदुर्गा मग तळि त्रिशुळीं खाणिताती धरित्री
नाहीं त्या अंत पुच्छा खाणित बहु जरी शेष पर्यंत गेले
सांडोनी शूळ तेव्हां मग अहिमहिनीं ऊर्ध्व उड्डाण केलें ॥ ७ ॥

जाती ते व्योममार्गे रविशशि त्यजुनी नाहिं त्या अंत पुच्छा
त्यांहूनी उंच दीसे मग ध्रुवसदना आक्रमिलें स्वइच्छा
होतां सुप्राप्त तेथें वरुनि उतरुनी वस्त्रसद्मांत जाती
टाकोनी मोहनास्त्रा झडकरी विवरीं त्यां रिपू शीघ्र नेती ॥ ८ ॥
सुमंचकी शेषरघूतमातें । बांधोनि नेलें उदधी-तटातें
करोनि आज्ञा मकरध्वजाला । वर्नीं मुखें येतिल पंथ त्यांला ॥ ९ ॥

ते दोष नेले महिकावतीसी । उया मंदिरीं रघि न हो यमासी
 त्या स्यानकीं ठेवुनि रावणारी । सभोवते रक्षण चापधारी ॥ १० ॥
 येरीकडे वानर सर्व रामा । पाहों चला बोलति पादपद्मा
 मिळोनियां ते कपरीस आले । न देखतां राम तयीं गळाले ॥ ११ ॥
 श्रीरामशेषा गति काय झाली । चित्तेकरोनी च मुखे विराली
 नेला गमे तो रजनीचराने । उपेक्षिले कां गुणसागराने ॥ १२ ॥
 कंठी मिठी घालुनि वायुपुत्रा । दावीं कपी बोलति रामवक्त्रा
 धिःकारुनी रुद्र म्हणे तयांते । मला गमे बुद्धि नसे तुम्हांते ॥ १३ ॥
 समीप ते तिष्ठति सर्व वैरी । ऐकोनि पीडा करितील भारी
 श्रीराम आहे म्हणजनी वाणी । ऐसे वदा व्यापक चापपाणी ॥ १४ ॥
 नळनिळंगदरिसादिक घेउनी । विवर संचर पूरस होउनी
 बहुत संमृत सधर्मिक वीवरी । पडत मूर्च्छित चौजण भूवरी ॥ १५ ॥
 फिरवुनी कपिविरे दृढ लांगुले । कवळुनी त्वरित खांदि च वाहिले
 विवर ते त्यजुनि बाहिर पातला । तंव निशाकर दिवाकर भेटला ॥ १६ ॥
 नळनीळअंगदादि जांबुवंतबाहिरी
 नेत्र ऊघडोनि पाहताति ऊर्ध्व अंबरी
 देखताति सर्वत्रांस लांगुलीं विवेष्टिले
 मारुतीस बोलताति कां अम्हांसि बांधिले ॥ १७ ॥
 मूर्च्छना दरीत हें अम्हांसि नाहिं ठाउकें
 आणिले विवेष्टुनी बहूत वाटते तिवे
 सोडुनी तयांसि बोलिला स्वरूप पालटा
 विप्रवेश धरोनियां चला सिंधुच्या तटां ॥ १८ ॥
 पांच विप्र देखोनि लोचनीं । मत्स्यसूत धांवे चि ते क्षणीं
 अंगशक्तिने पांच लोटले । अंजनीमुते मुख ताडिले ॥ १९ ॥
 वीर पेटला बाण लावुनी । विधितो बळे ओढि ओढुनी
 रुद्र चेतला वृक्ष ऊपटी । झोडितो करे सिंधुच्या तटां ॥ २० ॥
 वृक्ष मारुनी वक्षमंडळीं । मगूरि-आत्मजा आणिले तळीं ।
 वेढि कंठनाळ वक्षि बैसला । मृत्युकाळि बोल् साद्य आपुला ॥ २१ ॥
 कपिसि तो मकरध्वज बोलिला । मरणकाळि सखा न दिसे मला
 मम पितां जरि मारुति आसता । निवटुनी तुजला मज रक्षिता ॥ २२ ॥
 नळनिळंगदरिसादिक हांसती । वदतसे तयिं स्वमुखे सुत मारुती
 कपि म्हणे जनक मारुति तो कसा । श्रुत करीं अनृत भासत मानसा ॥ २३ ॥

कपिविरे कूनकपट्टण जाळिले । फिरुनि अमृतदधी मुख क्षाळिले
जिवानि जो वदनखांकर टाकिला । जननिने मगरिने मग गीळिला ॥ २४ ॥
तो ऊर्ध्वरेता जन बोलताहे । मातेस तै पासुनि गर्भ राहे
त्या पूर्णमासी मज जन्म झाला । मी बाप जाणें पवनात्मजाला ॥ २५ ॥
एकोनियां मारुति ऊठलासे । आळिगिला बाळक सत्य भासे
बाहोनि आणी मगरीस आता । जावोनि बोलें तुज बाहि ताता ॥ २६ ॥
ध्रतार-नामा परिसोनि आली । देखोनि विप्रां मग ते बुझाली
तै रूप नोहे पुर दग्ध केलें । तये क्षणीं वानर-रूप झालें ॥ २७ ॥
देखोनि तीनें प्रणिपात केलां । घेई पुढें त्या मकरध्वजाला
ह्रदें तिला सांगुनि सर्व वार्ता । शोधीतसें मीं रघुराज भर्ता ॥ २८ ॥
एकोनि बोलें मगरी तयासी । ते दोघ नेले महिकावतीसी
अहीमहीनें बळिदान त्यांचें । नियोजिलेंसे तुळजेसि साचें ॥ २९ ॥
तों नळ नीळ हि अंगद बोलति परस्पर कोंवि च सिंधु तरावा
प्रार्थितसे मकरध्वज त्यांसिच या वदनांतरिं वास करावा
नेइन पैल थडी कुसुमापरि अंतरिं हेतु छुजा न धरावा
लागाति कार्णि परस्पर हा मुख मेळवितां कवणें अकरावा ॥ ३० ॥
बोरुतसे हनुमंत मुखीं जरि चाविल भेदिन टाळु हि याची
निर्भय होउनियां बसणें अनयास तुह्यास हि नौक फुकाची
मारुतिला ह्यणती कपि यावरि चौकि धरूं अहि सिंधुतटाची
जाउनि तूं महिकावति शुद्धि करीं रघुनाथ सलक्षमणाची ॥ ३१ ॥
त्यांसि ठेवुनी वायुच्यात्मजें । रामनाम घे आननांबुजें
सिंधु लंघुनी पार पावला । रूप त्यागुनी सान जाहला ॥ ३२ ॥
रेणुच्या परी रूप घेतलें । जाउनी बरें ग्राम शोधिलें
अंबिकालयीं तो प्रवेशला । कोंपरें बहू मारितो तिला ॥ ३३ ॥
घेउनी तितें न्हाणिं टाकिलें । ते क्षणीं विशाळ रूप घेतलें
लावुनी कपाट् अंबिकासनीं । नैसला कपि तोंड वासुनी ॥ ३४ ॥
अंबिका पुजे दूत पातला । देखुनी कपाट् सांगुं धांवला
कोपली असे फार अंबिका । दार दीधलें ग्रामनायका ॥ ३५ ॥

कुशब्दा ऐकोनी अहिमहि त्वरे धांवति पर्दा
तुशी अंबे इच्छा कवण पुरवूं सांग सपदी

वदे अंबारूपी कपिविर तयांलांगि वचने
 प्रसन्ना मी तुम्हांवरि बहुत संतुष्ट भजने ॥ ३६ ॥
 सुभक्ती देखिली ह्यणुनि निज रूपा प्रगाटिलें
 तुम्ही या रूपातें नयानि पहतां दग्ध बुबुळें
 कपाटें यासाठीं दिधालिं परि पोटीं बहु क्षुधा
 गवाक्षाचे द्वारीं प्रचुर दधि ओता घृतसुधा ॥ ३७ ॥
 तदां त्यां अंबेचे वचन परिसूनी हर्ष जहला
 सुगंधी त्या माळा वरुनि कुसुमांच्या वरुषल्या
 गवाक्षानें पंचामृतघट भरुनी रिचविले
 कपीनें कंठींचे सकळ तुळजे हार दिधले ॥ ३८ ॥
 रिकामे दुग्धाचे अमित घट झाले परि तळीं
 स्ववेनाती बिंदू शिव शिव हि बोले कपि बळी
 उभे न्हाणीपाशीं पहाति तयिं ते सर्वमिळुनी
 न येतां देखोनी दडपिति करीं दंड धरुनी ॥ ३९ ॥
 यष्टि घालुनि पाहती तंव कष्टि बोलत अंबिका
 दोंकडे मज जाचणी जिवि आठवी बहु ड्यंबका
 दुग्ध तें सरतां चि देखुनि गर्जुनी कपि बोलिला
 येउं या मज अन्नराशि जठराभि हा बहु चेतला ॥ ४० ॥
 शब्द ऐकुनि अन्नदूराडे घेउनी तळि लोटिती
 भक्षिले शत कोटि खंडीच तें हि देखुनि मारुती
 बोलिला मग भक्त हो अजि तृप्ति नाहि च आशुनी
 रामसौमित्ररीसि लौकरि पांठवाचि शृगारुनी ॥ ४१ ॥
 त्यांसि भक्षिलियावरी वरदान देइन मी तुम्हां ।
 आमुचे जिविचे चि जाणुनि बोलली हि मनोरमां ॥
 शीघ्र जाउनि यां अहीमाहि बंधु बाहिर काढिती ।
 मोहनास्त्र चि काढुनी मग तेल लावुनि न्हाणिती ॥ ४२ ॥
 न्हाणुनी मग हेमवासन लेववुनि शृगारिती ।
 टीळका निढळीं लवूनि बहू फुलाहर घालिती ॥
 वीविधू करुनी तदा बहु यत्न दोघ शृगारिले ।
 अंगि चंदन लावुनी मग संभ्रमे च हि चालिले ॥ ४३ ॥
 ठाकली उभि ऊपरीवरि आहिरावण-अंगना ।
 जाहली अति लुब्ध लोचनि पाहतां रघुचंदना ॥

धन्य ते सति जीस हा पति कोणते तप साधिले ।
 रामरूपि च वेधली तिस ध्यान अंतरि लागले ॥ ४४ ॥
 यावरी पुढे चालतां नरनारि ठाकुनि पाहती ।
 राममुख सुलोक सर्व चकोर होउनि पाहती ॥
 अंबिके बळिदान यांचं चि काय पाहुनि योजिले ।
 रामरूप चतूरमुख यकाग्र होउनि निर्मिले ॥ ४५ ॥
 रामशेष हि आणुनी बहु प्रार्थिती जगदंबिके ।
 यावरी तुझि काय आज्ञा चि ते करीं सुखदायके ॥
 शक्तिरूपि चि बोलला कपि देउळांतरि लोटणे ।
 काहिं मुक्त कपाट पाहुनि लोटिले महिरावणे ॥ ४६ ॥
 रामशेष तो प्रवेशतां चि रुद्र तांतडी ।
 पाद लावुनी कपाट झांकि सर्व झांपडी ॥
 बोलिला कपी तयां विशाळ रूप दावुनी ।
 अंतर्काळिचा सखा स्मरावयासि त्या क्षणीं ॥ ४७ ॥
 राम्हाणे वरदायिनी तिन्हि लोक हे मज चिंतिती ।
 तो चि मी रघुनाथ ये क्षणीं आठवूं कवणाप्रती ॥
 आमुचा तनु-प्राणरक्षण मारुती जरि आसता ।
 विघ्न हे हि दुरी करोनि चि संकटीं अजि रक्षिता ॥ ४८ ॥
 ऐकतां हनुमंत सद्गद कंठ फारचि दाटला ।
 दावुनी निजरूप ते क्षणीं रामपार्थिच लोटला ॥
 राम देखुनि वायुपुत्र हि नीर लोचनिं चालिले
 राघवे उचलोनि मारुति ते भुजोच अलिगिले ॥ ४९ ॥
 राममारुति घालुनी मिठी खंति पावुनि स्फुदती ।
 शेष वीनवि अंतरां प्रभु वैरि बाहिरि ऐकती ॥
 राम्हाणे पवनात्मजा अहिमाहिसी कस मारणे ।
 बोलिला कपि दर्शनासचि बाहुनी शिर छेदणे ॥ ५० ॥
 ऐकोनि बोले रघुनाथ वाणी । दृष्टीसि मी कै च अधर्म नाणीं ॥
 विश्वास तो देउनि जाण त्याते । मारूं नये रे शरणागतते ॥ ५१ ॥
 तो वीनवी मारुति रामचंद्रा । मीं मागतो एक दयासमुद्रा ।
 मारावया दे महिरावणाते । भेदीं पुढे तूं अहिरावणाते ॥ ५२ ॥
 अवश्य बोले रघुराज दाता । प्रार्थी कपी या तुझि शिष्ट आतां ॥
 तो शक्तिरूपे महिरावणासी । बोले सख्या ये मम दर्शनासी ॥ ५३ ॥

प्रसन्न शाल्ये तुक्षिया सुभक्ति । ऐकोनि धावे तंव उग्र शक्ति ॥
 देखोनि त्याने दृढ चित्त केलें । तेथे पुढें येउनि कर्म ठेलें ॥ ५४ ॥
 जावोनि लागे हनुमंतपार्या । तैसा चि त्याने रगडोनि ठार्या ॥
 विलंब तो देखुनि चैव आला । अंबा नव्हे मारुति सिद्ध झाला ॥ ५५ ॥
 तें वेगडी बोंबडि प्राप्त झाली । जावोनि सांगे ह्यण धाड आला ॥
 पूर्वी च जेणें पुर दग्ध केलें । अंबालयी वानररूप झालें ॥ ५६ ॥

अशा वाक्यें पोटी भय बहुत सर्वासि भरलें ।
 उभा युद्दालागीं अहि समरिं ठाके भुजवळें ॥
 कपी बोलें रामा त्वरित अहिशत्रू निवटणें ।
 ह्यणे वायू-पुत्रा शरधनुविणें काय करणें ॥ ५७ ॥
 कपी माझे आहे शरधनु अहीरावणगृही ।
 त्वरें दे आणोनी वधिन शरजाळें मग अही ॥
 कपीनें ते काळीं क्षण न लगतां आणुनि दिलें ।
 ह्यणे रामा आतां त्वरित निवटीं राक्षस-कुळें ॥ ५८ ॥
 कपींद्रू दोघे बंधु नमुनि बसवी स्कींधि त्वरें ।
 निघे तो बाहेरी तंव रघुपती विंधित शरें ॥
 शरा सोडी ओढी पडति रिपुकोटी पटपटां ॥
 रवीला तो वाहे खुडुनि शिरकंजें तटतटां ॥ ५९ ॥
 विमर्दोनी सेना तंव पुढें अहीरावण उभा ।
 शरें विंधी त्यातें अनुपम दिसे राघवप्रभा ॥
 शराचे संधानें महिवरि बहू शोणित पडे ।
 अशुद्धाचे बिंदू तितुक अरि होती चहुंकडे ॥ ६० ॥
 रणातें माज्वीतो अगणित महीरावण पहा ।
 जनाचा तो आत्मा ह्यणत हनुमंता अजित हा ॥
 मरेना हा शत्रू त्रिपुरवरदी भासत मला ।
 वधूं जातां एका बहुत रिपु होती कपिकुळा ॥ ६१ ॥

रघुपती त्यजुनि मारुति चालिला । झडकरी मगरि संनिध पातला ॥
 प्रिय न ये मरण कां अहिरावणा । समरिं कष्ट बहु त्या रघुनंदना ॥ ६२ ॥
 सदर्नि ते अहिरावणकामिनी । मरण तीस पुसा तुमि जाउनी ॥
 कथिल सर्व तुहां गुज जीर्विचें । वचन तीस वदा बहु युक्तिचें ॥ ६३ ॥
 वचन ऐकुनि मारुति ये पुरा । सदर्नि बैसलिसे नृपसुंदरा ॥
 दशरथात्मजसेवक देखुनी । परम आबडिनें नमि कामिनी ॥ ६४ ॥

धरुनि मारुति आसनि बैसवी । कवण हेत असे तुझिये जिवी ॥
 रघुपती युवती तुज चितितो । समरिं आज पती न चि जिकतो ॥६५॥
 बहुत दाशरथी करि संगरा । समरिं मृत्यु नये तुझिया वरा ॥
 पडति रक्तसडे जितुके मही । त्वरित उडवती तितुके अही ॥ ६६ ॥
 मरण सांग खरें पतिचें मला । म्हणत सुंदरि ते कपि तूं भला ॥
 पतिस मारुनि देशिल काय रे । जरि सितापति दाखवि पाय रे ॥६७॥
 जरि मला वरिल तो महिजापती । कयिन मीं मरण तें तुज मारुती ॥
 कपि ह्मणे पति रघुत्तम दीधला । सति म्हणे वचन हें कपि दे मला ॥६८॥

घेवोनी भाष तेव्हां मग सति पतिचा सांगते मृत्यु आतां ।

पाताळीं अमृताची डळमळ भरली मोठी रे वायुसूता ॥

आज्ञाधारी पतीचे भ्रमर मुखपुटे आणुनी अमृताते ।

रक्ताचा विंदु जेथें स्वर्गत वरि सुधा उठवीती मृताते ॥ ६९ ॥

रोधीं पाताळदारा त्वरित कपिविरा येउं नेदीं सुधा ते ।

एकोनी शीघ्र गेला कपि बहुत करी आपदा घटपदाते ॥

तेणें ते चूर्ण केले अमित रगडिले पातला स्वामि त्यांचा ।

त्याशीं युद्धासि येतां मग धरित करीं मारुती कंठ त्याचा ॥ ७० ॥

मारावा वायुपुत्रें तंव भ्रमर-मुखें करुणा थोर भाके ।

देई तूं जीवदाना म्हणत कपि तया नाणें तूं सध मूर्खें ॥

नाणीं नाणीं त्रिवाणी वदत कपि तयें वाहिल्या शीघ्र आणा

+

x

॥ ७१ ॥

तेव्हां ते स्तब्ध झाले अमृत अलिकुळें टाकिलें शीघ्र आणूं ।

येवोनी राघवाते वदत कपि सितीं बाण लावीं रुशानू ॥

रामा एक्या शरानें दिसति बहु अही राघवा मारिं आतां ।

रामें त्या तीव्र बाणें अहि-शिरकमळें लाविलीं व्योमपंथा ॥ ७२ ॥

मर्दुनियां अहिरावण तो महिजावर बोलत चाल कर्पीद्रा ।

संकट एक असे रघुनायक काय करूं भुवनत्रयचंद्रा ॥

जें रिपु हा न मरे अहिरावण स्त्रीसि तुला विकिलें भवनेत्रा ।

घेउनि भाष तिनें मज दुस्तर गोंवियले अस बुद्धिसमुद्रा ॥ ७३ ॥

राम म्हणे मम बाण सुवा थक एक चि पति विरा व्रतधारी ।

जाणसि तूं कपि द्यावि च संकट भाष कशी दिधली अखियारी ॥

ही जशि युक्ति नियोजिलि त्वां पवनात्मज हें तसं विव्र निवारिं ॥

एकुनि जाय कषी तंभ मंदिरिं तिष्ठत बैसलिसे अहिनारी ॥ ७४ ॥

एक सखे रघुराज तुझा पति हा चि रणांगारिण निश्चय केला ।
 राम तुझा तरि संग करील अभंग सुमंचक नाश न जाला ॥
 येरि म्हणे मम मंदिरि मंचक वज्र पडे परि भंग न त्याला ।
 बालतसे कापि भंगत मंचक तैं न चले मम मुक्त ग बोला ॥ ७५ ॥
 नारिपासुनी रुद्र चालिला । ते क्षणीं त्वरे भृंग बाहिला ॥
 शब्द ऐकतां भृंग येउनी । ठाकला पुढे हस्त जोडुनी ॥ ७६ ॥
 काय काज तैं सांगिजे मला । ते क्षणीं तया रुद्र बोलिला ॥
 जाउनी अहीरावणागृही । चाव मंचका पासुनी मही ॥ ७७ ॥
 पर्णतुल्य तो भृंगनायका । ठेवुनी त्वचा बाधि मंचका
 काढि आवघा गर्भ कोरुनी । भृंग चालिला धाव्य ऐकुनी ॥ ७८ ॥
 भक्षुनी त्यजा कौठ तो करी । भृंग तैवि तो मंच कातरी
 प्रार्थि येउनी रामकिकरा । कोरिले प्रभू मंचकांतरा ॥ ७९ ॥
 कपी येउनीयां म्हणे राघवाते । चलावे प्रभू कामिनीमंदिराते
 धरोनी कपी चालवी शीघ्र रामा । घरा आणितां पातली शीघ्र वामा ॥ ८० ॥
 रघुराज-पादांबुजां मग्न जाली । उटी नायका भृंग होजनि ठेली
 रघुराज स्नेहे वदे पाहि माते । कपी चीमटी तूमची हे रमा ते ॥ ८१ ॥
 उठोनी वधू ते धरो रामपाणी । चला राघवा तो ह्मणे रुद्र कार्नी
 तुझी मंचकी जाउनी स्वस्य बैसा । तुझ्या सूटका ते अयोध्यानिवासा ॥ ८२ ॥
 स्रजी जो हरी ब्रह्मयानायकाते । जडत्वासि त्या काय ऊणीव तैथे
 तिने मंचकीं आणुनीयां विहारें । प्रभू बैसतां भंगला अंगभारें ॥ ८३ ॥
 सुपर्यक तो भंगतां भंग चित्ता । वदे तो कपी भाष ते मुक्त आतां
 रघुनाथजी शीघ्र तुझीं चलावे । दया त्यागुनी पूर्ण निघूर व्हावे ॥ ८४ ॥
 रघुपती धरुनि मारुति ऊठवी । मग रुडे साति पती जिवि आठवी
 न च कळे कपि तुझे जिविचें कुडे । रघुपती मन बहुत चि सांकडे ॥ ८५ ॥
 कपि खुणावुनि च नेशिल राघवा । त्यजिन मां त्वरित ये क्षणि या जिवा
 साति ह्मणे तुज मि शापिन मारुती । रुडतसे पडत मूर्च्छित ते क्षिती ॥ ८६ ॥
 बोले रघूत्तम अनूत्तम खेद त्यागीं । द्वापार तें प्रगटतां मम रूप भोगीं
 होशील तूं बहुत सुंदर सत्यभामा । सोळासहस्र ललनांतरि पट्टवामा ॥ ८७ ॥
 ऐसें वदोनि तिजला वरदान दिल्ले । श्रीराम तैच मग तेथुनि शीघ्र गेले
 घेवोनियां कपिसर्वे मग शेषबंधु । चाले पर्यां विजयि होउनि दीनबंधु ॥ ८८ ॥
 आले त्वरे तिघ हि ते उदधोतटाते । देखोनियां मगरि वंदित राघवाते
 पादांबुजां नमियले मकरध्वजाने । शेषाग्रजा कथियले पवनात्मजाने ॥ ८९ ॥

तो सिंधु लंघुनि प्लवंगमदीनबंधु । देखोनि ते नमिति त्या कापि बुद्धिसिंधु
 धार्वोनिया नळनिळांगदजांबुवते । आलिगुनी धरिति रामपदांबुजाते ॥ ९० ॥
 श्रीरामशेष कपि घेउनियां निघाले । ते स्त्रमे करुनियां चमुमाजि आले
 श्रीराघवा नयनि पाहुनि सर्व सेना । आमंदली सुख मुखे मज बोलवेना ॥ ९१ ॥
 श्रीसूर्यवंशकुळभूषण राम आला । त्या दर्शने विभिषणा बहुलाभ झाला
 वीराजली निज सुखे रघुराजमूर्ती । वाखाणिती सकळ वानर धोर कीर्ती ॥ ९२ ॥

अनामा निःक्रामा अमितसुखधामा । रघुपती

तुते वर्णी वाणी श्रमित बहु झाला अहिपती

अनंता वेदांता करिशिल अनायावरि दया

तरी सीताकांता मम भवभये नेई विलया ॥ ९३ ॥

रामाचीं चरिते सुखाब्धिभरिते कोट्यांतरीं गायिजे

शत्रूते अहिते पवित्र महिते सीता चि ते साहिते

बंधूचीं चरिते सुमुक्त उचिते द्यावीं जना संचिते

भूशीते रविते अनंतकविते संभावितां गायिते ॥ ९४ ॥

समाप्त.

वाराणसी-पुरपते भज विश्वनाथा । माझा प्रणाम तुमच्या चरणास आतां
 मी मागतो सहज पावन एक शिक्षा । द्यावी मला चरित शांभव वेद-दीक्षा ॥ १ ॥
 श्रीबिंदुमाधव तुला स्मरतां स्वभावे । संसारसिंधु मग बिंदु तव प्रभावे
 माझी रूपानिधि कधी न करों उपेक्षा । ठेवीं मला निजपदांबुजि हे अपेक्षा ॥ २ ॥
 श्रीधुंडिराज गणनाथ गजानना रे । संसारपिपळ समूळ विनाशना रे
 तूं देव सुंदर धुरंधर विघ्नहर्ता । वाराणसीस मज येथुनि ने समर्था ॥ ३ ॥
 मी प्रार्थना करितसें तुज दंडपाणी । माझे उदंड अपराध मनासि नाणीं
 श्रीभैरवा चुकावे रौरवयातना रे । वाराणसीस मज ठेवि सनातना रे ॥ ४ ॥
 तूं स्वामिकार्तिक उमापति-नंदना रे । सेनापती करितसे तुज वंदना रे
 आनंद फार करितोसि महा स्मशानीं । त्वां मारिले असुर घाव दिला निशाणीं ॥ ५ ॥

ठंयंकटेशस्तुति.

ठंयंकटेशजी नाम चांगले । आवडे मला चित्त रंगले

ध्यान मानसीं लागली प्रीती । पाव गा त्वरे लक्ष्मीपती ॥ १ ॥

देखिली तुझी दूरुनी पुरी । हर्ष वाटला बहुत अंतरीं

ध्यान मानसीं लागली प्रीती । पाव गा त्वरे लक्ष्मीपती ॥ २ ॥

व्यंकटेशजी स्वामि राजसा । पावसी मला हा चि भवसा ।
 म्हणुनियां तुझी मांडली स्तुती । पाव गा त्वरे लक्ष्मीपती ॥ ३ ॥
 व्यंकटेशजी तूज वेगळे । दीन दिसतो दावि पाउले ।
 करुणांतरी भाकजे किती । पाव गा त्वरे लक्ष्मीपती ॥ ४ ॥
 व्यंकटेशजी कूळदेवता । तूं चि श्रीगुरु माउली पिता ।
 इष्ट मित्र बंध्वन्न संपती । पाव गा त्वरे लक्ष्मीपती ॥ ५ ॥
 त्रिभुवनासिया तूं चि रक्षिता । शेष शोणला गूण वर्णितां ।
 वेद ही तुझी नेणती स्तुती । पाव गा त्वरे लक्ष्मीपती ॥ ६ ॥
 कमलजापती कमळलोचनी । कमलश्रीगुरु भक्तरक्षणा ।
 कमलश्रीगुरु ब्रीद गाजती । पाव गा त्वरे लक्ष्मीपती ॥ ७ ॥
 साधना तरी काय मी करूं । भक्ति कोणती सांग हो घरूं ।
 तीर्थयात्र ही फिरलो किती । पाव गा त्वरे लक्ष्मीपती ॥ ८ ॥
 हृदय फूटले कंठ दाटला । नीर लोचनी पूर सूटला ।
 धीर मी धरूं मानसी किती । पाव गा त्वरे लक्ष्मीपती ॥ ९ ॥
 उशिर हा तरी फार लागला । मार्ग लक्षितां दीन शोणला ।
 अशुनि ही किती अंत पाहसी । पाव गा त्वरे लक्ष्मीपती ॥ १० ॥

गोसाविनंदनकृत सीतास्वयंवरः

शार्दूलविक्रीडितवृत्त (मंगळाष्टकांची चाल.)
 त्रिश्रामित्र वशिष्ठ सर्व हि ऋषी आले सितासैवरा ।
 सांगाते रघुराज पूर्ण विजयी लावण्यतेचा हिरा ।।
 हातीं उरुंबक बाण घेउनि उभा शोभे जसा नोवरा ।
 गोसावीसुत-स्वामिराज नृप तो रामाय तस्मै नमः ॥ १ ॥
 केली चित्रविचित्र सुंदर सभा शृंगारिली मंदिरें ।
 राजे सर्व हि रावणादिक बरे बोलाविले आदरें ।।
 त्यांमध्ये रघुराजरूप जनकें ते देखिले गोजिरें ।
 गोसावीसुत-स्वामिराज नृप तो रामाय तस्मै नमः ॥ २ ॥
 चिंता फार करी मनीं जनक तो ही जानकी नोवरी ।
 दावी त्या रघुनायकास स्वकरें वाटे मला अंतरीं ॥
 केल्या म्यां पण हा परंतु धनु हे ओढील कैशा परी ।
 गोसावीसुत-स्वामिराज नृप तो रामाय तस्मै नमः ॥ ३ ॥
 क्रोधे रावण गुर्गुरी मग म्हणे कैशासि आली भटें ।

राजा हा बहु भाळला जनक तो त्याशी च बोले हटे ॥
 रामाचा बडिवार फार वंदसी हे बाळ तो धाकुटे ।
 गोसावीसुत-स्वामिराज नृप तो रामाय तस्मै नमः ॥ ४ ॥
 क्रोधे रावण ऊठिला मग सभेपुढे उभा राहिला ॥
 पाही चाप पराक्रमे उचलितां भूमीवरी त्राटिला ॥
 नाकी तोंडि रुधीर वाहत असे भूमीवरी पाडिला ।
 गोसावीसुतस्वामिराज नृप तो रामाय तस्मै नमः ॥ ५ ॥
 विश्वामित्र म्हणे रघुत्तमविरा तू नोवरा साजिरा ।
 घे गा त्र्यंबक सभ्य ओढुनि करे सीतेसि तू नोवरा ॥
 रामे सद्गुरु वंदिला मग सभेपुढे उभा राहिला ।
 गोसावीसुत-स्वामिराज नृप तो रामाय तस्मै नमः ॥ ६ ॥
 रामे त्र्यंबकचाप ओढुनि करे मोडोनियां टाकिले ।
 पुष्पांचा वरूषाव देव करिती त्रैलोक्य आनंदले ॥
 सीता येउनि माळ घालित गळां सर्वस्व ते अर्पिले ।
 गोसावीसुत-स्वामिराज नृप तो रामाय तस्मै नमः ॥ ७ ॥
 एके हर्षसुखे कुरंगनयना चंद्रानना कामिनी ।
 रामाचे रूप देखतां चि नयनीं तल्लीन झाली मनी ॥
 सुवर्ण द्रव घेउनी निज करे ओवाळिती स्वामिनी ।
 गोसावीसुत-स्वामिराज नृप तो रामाय तस्मै नमः ॥ ८ ॥
 भेरी टाळ मृदंग ढोल गजरे धों धों दमामे किती ।
 वीणा आणिक सनय्य बंजतसे वाद्ये बरीं वाजती ॥
 + + नृत्यांगना नाचती ।
 गोसावीसुत-स्वामिराज नृप तो रामाय तस्मै नमः ॥ ९ ॥

अन्याय कोणाकडे.

जन्मापासुनि काळ हा दवडिला त्वां व्यर्थ माझा हरी ।
 नाही साधन साधिले तिळभरी कां निर्मिली वैखरी ॥
 संभ्यास्नान जपार्चनादिक पुजा तूझी मला ना घडे ॥
 कर्ता तू चि हरी म्हणोनि पुसणे अन्याय कोणाकडे ॥ १ ॥
 कृष्णा सत्तर दोनशे दिन मला गर्भी तुवां घातले ।
 गर्भापासुनि सोडुनी हरि पुढे अज्ञान रे दीधले ॥
 ते निर्दाळुनियां हरी विषयितां गोवीयले स्त्रीकडे ।

कर्ता तूं चि हरी म्हणोनि पुसणें अन्याय कोणाकडे ॥ २ ॥
 ऐसा किंचित काळ घालुनि पुढां संसारणीं व्यापिलें ।
 गेलें व्यर्थ नरार्जवादि करुनी आयुष्य रे चांगलें ॥
 केलें पोषण दान घेउनि हरी वार्धक्य देहीं जडे ।
 कर्ता तूं चि हरी म्हणोनि पुसणें अन्याय कोणाकडे ॥ ३ ॥
 झालें वार्धक देह तो हि गळलाकांति पहा भंगिली ।
 चक्षू घ्राण गळे मुख स्रवतसे काया हरी वीटली ॥
 कर्णादीक हि पाद दंत अवघे जिव्हा हरी नातुडे ।
 कर्ता तूं चि हरी म्हणोनि पुसणें अन्याय कोणाकडे ॥ ४ ॥
 ऐसें भाषण श्रीहरी परिसुनी प्रत्युत्तरा दीधलें ।
 जैसें तूं बदलासे मानव मुर्खी आम्हाकडे लाविलें ॥
 जैसें संचित पूर्वचें तव असे तें भोगणें रे घडे ।
 कर्ता कोण म्हणोनि पुसणें अन्याय कोणाकडे ॥ ५ ॥
 कर्ता निर्मित मी असें तुज नरा सत्कर्म तूं नातुडे ।
 ऐसें मीं तुजला नसे शिकविलें प्रारब्ध तूझेकडे ॥
 तूं साठी घटिकांतुनेक घटिका श्रीसाधना ना घडे ।
 कर्ता कोण मनीं विचारुनि पहा अन्याय कोणाकडे ॥ ६ ॥
 अज्ञानें न कळे तुला मति इदीं कैसा भजावा हरी ।
 झालें ज्ञान तर्धा असेल जरि तूवां आठवीला हरी ॥
 तेव्हां तूं विषयांत मम दुसरें मित्रल तुम्हांकडे ।
 कर्ता कोण मनीं विचारुनि पहा अन्याय कोणाकडे ॥ ७ ॥
 नाहीं तीर्थ विलोकिलें जांनि तुवां नाहीं हरा पूजिलें ।
 नाहीं भोजन घातलें द्विजवरा नाहीं हवीं होमिलें ॥
 गोभूमीतिळवस्त्रहीनयउदका द्याया मती नातुडे ।
 कर्ता कोण मनीं विचारुनि पहा अन्याय कोणाकडे ॥ ८ ॥

ऋणकेशवकृत देवीस्तुति.

सुंदरे गुणमंदिरे करुणाकरे कमलोद्भवे ।
 सिद्धचारणपूजिते जनवंदिते महावैष्णवे ॥ धृ० ॥
 त्राहि हो मज पाहि हो मज पाहि हो महालक्षुमी ।
 हेम बावन रत्नकौदण तें सिंहासन आसनी ॥ १ ॥

एक एक विचित्र माणिक जोडिले मुकुटावरी ॥
 त्यासि देखुनि लोपला शशि चालला गगनोदरी ॥ २ ॥
 कुंडले श्रवणी रविशशिमंडळासम वर्तुळे ॥
 बोलतां सुरनायकावरि हालताति चंचळे ॥ ३ ॥
 कंचुकी कुचमंडळावरि हार चंपक हळती ॥
 पारिजातक सेवती बटमोगरी अणि मालती ॥ ४ ॥
 पोवळा पट तो कटीतटि वोष्टिला बरवे परी ॥
 सौदामिनीहुनि तेज अधिक शोभते उदरावरी ॥ ५ ॥
 कामुकावरि मन्मथे शर सज्जिले तैशा निःश्या ॥
 गर्जती पद पंकजो किति नूपुरे अणि घागऱ्या ॥ ६ ॥
 इंद्र चंद्र महेंद्र नारद पादपंकज अर्चिती ॥
 कुंकुमागरुकस्तुरी प्रिति आदरे तुज चर्चिती ॥ ७ ॥
 *निर्जरे तुज पूजिले बहुशोभसी कमलासनी ॥
 काय हो तुज वर्णु मी मैज पाव गे कुळस्वामिनी ॥ ८ ॥
 कोटि तेतिस देवता सर्वे घेउनी विज्ञणे करी ॥
 चामरे चिर पल्लवे तुज ढाळिती परमेश्वरी ॥ ९ ॥
 नाम अमृत दे निरंतर याचकांप्रति गिरिसुते ॥
 जोडुनी कर विनवितो पाव हो वरदेवते ॥ १० ॥
 संकटी तुज वांचुनी मज कोण रक्षिल अंबिके ॥
 कृष्णकेशव प्रार्थितो मज पाव हो जगदंबिके ॥ ११ ॥

दामोदरकृत लिंगमाळा.

श्रीशंकरा स्मरहरा वृषभध्वजाते । श्रीकंठ दिग्बसन भूषण भव्य उपाते ॥
 श्राकांत घेधित हृदयो अभिवास उयाचा । श्रीशैलनाथ जपतू मनुजा सुवाचा ॥१॥
 व्याघ्रचर्म परिधान जयासी । नीलकंठ वरती जन उयासी ॥
 दारुकावन विचित्र विहारी । नागनाथ जपतू अवधारी ॥ २ ॥
 शोभतो कुरळ भार जटेचा । वामभाग भिरवे गिरजेचा ॥
 भाळनेत्र वृषभध्वज जो की । वैजनाथ जपतू इह लोकी ॥३॥
 विभूतिचे भूषण भव्य उयासी । स्मशानवासी झणती जयासी ।

१ “ वरी ” असा ही पाठ आहे.

२ “ अद्भुत लाजते ममवैखरी ” असा ही पाठ आहे.

* देह-गेह-विरक्त होऊनि तुजलागि अर्चिती
 नागवेली सूरला कर्पूर दिव्य तांबूल आपती ॥ १ ॥

असेही एक अधिक कडवे एका प्रतीत आहे.

कपालमालाधर वंद्य लोकी । धृष्णेश्वराते भज सर्वदा कीं ॥४॥
 मर्गी निवास कानन थोर आहे । ज्या पर्वतावरुनि सागर दीसताहे ॥
 भीमानदीउगम जेयुनि दिव्य वाहे । तो भीमशंकर मना स्मर सर्वदा हे ॥५॥
 जीर्णत जीर्ण निगमागम भासि गातो । रेवातटी प्रगट जो जन देखताती ॥
 तो भूत निजभूत गम नीगमाचा । अकार तो स्मर मना मनकायवाचा ॥६॥
 मदनदहन केलें शंकरें थोर कोपें । अनल नयन-तेजें भानु प्रत्यक्ष लोपे ॥
 भ्रुकुटि कुटिल योगें क्रोध हा आवरेना । भजन करि तयाचें जो महाकाळ जाणा ॥७॥
 सौराष्ट्रदेशीं वसुधा प्रसिद्ध । निरंतरें सेविति येथ सिद्ध ॥
 हाळाहळीं युक्त असे प्रसिद्ध । धरी किरीटी स्मर सोमनाथ ॥ ८ ॥
 स्वशुर गृहनिवासी वल्लभा प्रीय ज्यासी । अभिनव जलधारा वंद्य लोकासुरासी ॥
 वृषभ पुजनाचें प्रेम विख्यात आहे । भजन करि तयाचें बद्रिकेदार पाहे ॥ ९ ॥
 पृथ्वीप्रमाण करितां परि वेगळी जे । देवासुरां अति महा मरणासी कांजे ॥
 नीचा वियोग घटिका पळ ही असेना । तो विश्वनाथ गिरिजापति कां स्मराना ॥१०॥
 गंगा शिरीं वसविली गिरिजाभिमानें । जे गौतमासि दिधली जन सर्व जाणे ॥
 तो ××× प्रत्यक्ष ब्रह्मगिरीसि पाहे । त्या उयंबकासि भजतां मग काय नेहे ॥११॥
 रघुपति सुरकार्यालागि लंकेसि गेले । उभयजळनिर्धांचे संगर्मी स्थीर शाले ॥
 हृदयिं निशिदिनीं ध्यान पै शंकराचें । म्हणउनि राचियेलें लिंग रामेश्वराचें ॥ १२ ॥
 हे लिंगमाळ बरवी हृदयीं धरावी । प्रातः प्रभातसमयीं सहजें वदावी ॥
 तोढील दुःख भवसागरिचें अनेक । दामोदरा स्मरण शंकर-नाम एक ॥ १३ ॥

अमृतरायकृतजगदंबावर्णन.

कटाव.

नगदंबा माता । आनंदें वंदिली आतां ॥ धृ० ॥
 जिच्या मुकुटि लोपति रविकोटी । केश नील कुटिल वेणिका-जुटी ।
 त्रिगुण विणवटी । निटिल समपटी । कस्तुरि मळवटी । कीं विलसित
 चंद्ररेख तळवटी । भ्रुकुटि धनुकोटि । ओढोनि करि उभय नयन शर
 सुटी । भव-विभव लुटी प्रपंचभय लुटी । नेत्रयुगळपापांग सुखदटी ।
 नासिकसरतटी । बेसर जणु राजहंस शेवटीं । अधरयुगपुटीं । निगम पुटपुटी । वदानें
 द्विज दाटी । रुचिर हनुवटी । केयूर बाहुवटीं । हातसरघटित शोभति मणगटीं । शि-
 वाचें मन गुंतुन राहिलें हनुवटी । चरणतल किसलयदल पर्ण-कुटी । उपासकांसी
 संरक्षी गोरटि गोमटी । तूं हिमगिरिबेटी । नाजुक धाकुटी । शंभुसह पटीं । वसलिस
 सुरभेटिस । येति ब्रह्माविष्णुच्या कोटी । बेल-पाटीर-वाटी । विमानाच्या थाटी । मुखि

भाट बोलति माय मोठी। वंदोनि भातरोटी। केळें नारळें ओटींत। आत्मरूप पां-
टींत। भरभरून वांटीती। सुरावटप वाटत। जय जय शंकरवनिता ॥ १ ॥

अखंड परशिवनिडांत। सखीसह किडा। करित मुखि विडा। दुमाणि
तानवडा। लज्जित कानवडा। जडित करि चुडा। अलख शिरीं
जुडा। प्रथित पर्दा जुडा। वल्लित मऊ खडा। फौस्तुभ खडा
हृदय-फुच-गडांत। मणिगणलडा। लोवति कोण विडा। भज जाय पिडा।
किमर्थ ही इडा। कां हो इंद्रिय कोंडा। अंबेचा भक्त गुंडा। तयासि हत्ती घोडा।
चित्तानुरूप जोडा। सुपुत्रधन जोडा। विस्तार्णे योग्य वाडा। कल्पतरूच्या झा-
डाचा वाग घारि गाडा। भरुनि मोहरा हांडा। भरुनि हिरे पांडां। पांडासि मो-
ठा तांडा। गाथी ह्यशी झेंडा। येताति विप्रहुंडा। ह्यणती पात्रे मांडा। रे मांडा
नित्य मांडा। जेवण नित्य लोकीं। निर्दोष कीर्ति। भुक्ति मुक्ति योग युक्ति। ज्ञा-
नशक्ति सद्विरक्ती। लहूनियां काशावास। भेटो लागीं भाग्यवान। भालचंद्र
भागवत। भागीरथी सुरसरिता ॥ २ ॥

सहज रजतनग नर्भी। सुरभि सम उभी। मदन जिच्या नार्भी। माजि
झंभुसि नाभी। अंतरि आत्मलार्भी। निरत ब्रह्मलोभी। व्यापक शुभाशुभीं।
काष्ट जिवी स्तर्भी। मृत्तिका जेवी कुंभी। आव्रह्मस्तंभदर्भी। परमाणूच्या ही गर्भी-
तुरग-इभ-इभी। रणांत दुंदुभी। वाजवि शस्त्र करभि कर्भी। नाग चित्ते शरभ
शरभी। त्या हि भीम नादे भय धरिलें शुंभनिशुंभीं। अंबेने रणांत मारिले
दोघे दंभी। प्रताप स्वारी विजयाची चौर डील कुंभी। जयजयकार वाजंत्री
वाजाति पुढारंभीं। कोतवाल नंदी वरित ध्यानंदित शूळपाणी। हस्तिदंताची
पालखी पाणी सोन्याचे ढाळुनी काम खिल्लगारी। विश्वकर्मा हातीची रचिली
यक्रांडी। तेथे आसन मांडीं। तळीं तक्के मांडी। स्वामीकार्तिक धुंडी सहित
चाले चंडी। पुढे धांवती वायुवेग अश्वारूढ गुढ्या धरुनि मुख्य देवांच्या का-
मिनी करी तमाम हाटक हस्त खंडी। मानस क्लृप्त भक्तीचे शृंगार पिंडि पिंडीं।
त्या बाणरावण चंडी। आदि शिव गणाच्या। दर्शना येति झुंडी। ते हरहर महा-
देव उच्चारिती तोंडीं। कियाळ वृत्त खंडी। वाटेंत मोति मुष्टिने टाकिति खंड-
खंडी। ऐशी अंबा जीवन्मुक्ता अन्नपूर्णा। भर्गाचे भाग्य वर्णा। अमर समर
गण समरसती चरणीं तळीं उतरुनि शशी नामिती अनुपमित अमृतरूप अग-
णित गुणभरिता ॥ ज० ॥ ३ ॥

कटाव अमृतरायकृत नारदी.

भवभ्रम हा नारदाचा । श्रीकृष्णे सर्व हि हरिला ॥ ४० ॥

ब्रह्मसुत अवधूतपूत जो सूत हरीचा प्रियकर नंदन ब्रह्मसनातन वृंद समार्जी मुकुंद स्मरणे सदा विचरणे भवभयवार्ता कधी ही नेणे समुद्र उदरीं मस्य मस्त्रियते रमतां पाहुनि दृष्टी देखुनि कष्टि जाहला प्रपंच आम्हां नाहीं पाहिला जन्मभार हा व्यर्थ वाहिला द्वारकेंत श्रीकृष्ण विष्णु गोपाल बाल तो कृपाल आहे वढाळ होउनि धु-माळ घाली साल माल वनमाल शोभते। मयूर पिच्छ ते मुकुटावरती सहस्र सोळा नूतन बायका अष्ट नायका यदुकुळटिळका कटकाचा पति अटकाव चि त्या काळि सांवळी असो बावळी शक्ति नसो अशक्त असो वा मागुनि हरिसी विषय सुखासी भोगुनि देऊ त्याची त्याला । भवभ्रम० ॥ १ ॥

सलज्जगतिने जवळ जाउनी गृहांत आमच्या नसे कामिनी चिन पडेना दिवस यामिनी अग्निहोत्र मज अवश्य घेणे अनुभवोनियां पुनरपि देणे अभिलाषाची वृत्ति नेणे रमाकांत एकांत पाहुना कांता तुमच्या समीचीन घरीं कमी चि नसतां शुद्ध बुद्ध ते मुनिवर वदला विरहसर्प कंदर्प झोबला भ्रमला जाणुनि अबला मागे कमलापतिचे करकमलाने कमलोद्भवसुत धरि करकमला कमलनाभ तो प्रसन्न वदला जयीं स्यळीं मी नसेन स्वामी तया स्त्रियेशीं निजसुखधामी हेतू पुरवा नुरवा कांहीं बरवा प्रपंच नीट करावा वाहवा तुनची जनांत होइल मनांत कांहीं विकल्प न धरा अधरामृत ते पान करावे अविलंबाने शीघ्र उठावे ऐसे पाहुनि खरित निघाला पाहत चालिला त्या श्रीहरिला भामेमंदिरां कृष्ण नि जेला कालिंदीला घेत कडेला लक्ष्मणेचा निजकर धरला जांबुवंतीने विडा अ-पिला मयूरभद्रा चुरि चरणाला मूळ धाडितो दत सुनेला मंडप बांधी व्रतबंधाला ऐसा झाला भरोनि उरला ठायीं ठायीं सर्व व्यापिला ॥ भव० ॥ २ ॥

लज्जित मुनिवर बहुत हाउनी अर्जित हरिते उर्जित आमुचे कधीं न करिशीं तुझी च मर्जी तसें अचरसा म्हणउनि मुनि तो करि स्नानासी दिव्यरूप ते रंभा नटली चार कंचुकी अंगीं तटली नार्की सुपाणा प्रभा फांकली पुष्ट कुचद्वय उदर त्रिवळी प्रथम बुडांशीं सगर्भ झाली साठ पुत्र एकदा प्रसवली प्रभव विभव पुढे शुक प्रमोदित ऐसे साठी विवूनि पोटीं दाठ नीट उभि कपिला षष्ठा या विषयाची न तुळे गोष्टी कठिण वेळ बहु प्राप्त जाहली कपटि हरीने कटा लंगोटी हटानला मज अपट्टी दिवला अमृतेश्वर गुरुदास म्हणु-नियां पाळी अपुला ॥ भव० ॥ ३ ॥

जयरामसुतकृत.

कटिबंध-(संतमालिका)

हरिगुण हे हरिजन भजनी । जन तारुनि आपण तरले । धृ० ।

ब्रम्हा शंभु कुबेर प्रभंजन इंद्र चंद्र यम भास्कर पावक वाक्पति वरुण वशिष्ट परा-
शर बाल्मिक व्यास महाकवि गौतम विश्वामित्र अगस्ती भार्गव ऋषभदेव सनकादिक
नारद कपिलमुनि दाल्भ्य भृशुंडी पिप्पलाद शुक्र नामदेव श्रुतदेव शार्मिक जड
भरत दत्त ऋषी याज्ञवल्क्य भृंगु भरद्वाज उपमन्यु कदर्यु पुंडरीक मुनि मुद्गल
कवी हरि अंतरिक्ष पिप्पलायन आविर्हात्र प्रबुद्ध चमस्कर भाजन द्रमिलासुर
मैत्रेयी विभांडक असितदेव दुर्वास देव द्विज सुदेव संजय जयमिनी वंशंपायन
षण्मुख हरिश्चंद्र इक्ष्वाकुनृपती नल चंद्रहास मुचकुंद मुनी ध्रुव अंबरीष आपि
पृथु लक्ष्मण गृहक भरत भक्त रुक्मांगद अंगद धर्मांगद सुग्रीव विभीषण जांबुवंत
हनुमंत सुदामा जनक बळी प्रल्हाद अजामिळ गणिका पिंगळा गरुड गजेंद्र
विदुर व्याध गंगासुत अर्जुन धर्म भीमदेव सहदेव सुभद्रा नकुळ पृथा गोपाळ
गोपिका उद्धव यदु अकूर परिक्षिती आणि शेष श्रीयाळ जटायु जानकी शर्वाणी
शबरी अनुसूया सरस्वती भागीरथी यमुना अहल्या अरुंधती संध्यावळी त्रिजटा
देवहुती पांचाळी रुक्मिणी राधा ऋषिपुण्या चंद्रावळी उग्रसेन वसुदेव देवकी
कुब्जानंद यशोदा । हरिगुण० ॥ १ ॥

हाले नित्य मुक्त निजज्ञाने धाले बोधसुधारसपाने त्यजिले कामक्रोधभ
भिमामने त्यांची परिसावी अभिधाने श्रीशंकराचार्य जगद्गुरु भाष्यकार श्रीधर
मधुसूदन हस्तामलक मुकुंदराज नृप जयंतपाळ ज्योतिरानंद मच्छिंद्र मीन
गोरक्ष भर्तृहरि सदानंद गयनी चौरंगी परमहंस कृष्णद्वयपान मध्व महामुद्गल
नारायण श्रीनिवास जयदेव निवृत्ति ज्ञानेश्वर सोपान चांगया मुक्ताई रेवणासिद्धेश्वर
सिद्ध जालंदर अच्युत दामोदर सारंग सरस्वती नारसिंह वडवाळ वटेश्वर सन-
कदास नवलक्षसाळया निपटचर्पट चांद बोधला विक्रम गोपीचंद कानिफा मुक्ता
मैनावती मृत्युंजय मालो नरहरी वछा वंका परनंद विसोबा खेचर नामदेव हरि-
क्षेव भागवत परिसा कान्हो पाठक शिल्पीकार गोविंद सानता चोखामेळा पिसा-
बहिरा नरसीमेहता जनार्द्र पुरंदर विठ्ठल गोरकुलल सजणा कूर्मदास हरिदास
कान्हया मलुकदास रोहिदास त्रिलोचन द्विज नरहरी सोनार लतीब जाट हरि-
वल्लभ दामा रामानंद उदासी नानक सहजानंद कबीर कमाल किशोर संखा-
सुरदास मुधैया तुलशीदास पीपाजी सजना रामदास यशवंत बाजिदा शाहुशेन
शमना माधवा माखन प्रेमानंद मदालसा कान्होपात्रा मिरा हरी कृष्णा जनी ब-
हिणी कर्माबाई हरि सज्जना हरिगुणभजनी जन तारुनि आपण तरले ॥ २ ॥

कोणी ब्रह्मनिष्ठ गुरुभज्जनीं योगी वीतरागी रति सगुणी भावुक नामकीर्तनीं
 मौनी सज्जन श्रवण करावे श्रवणीं कनकदास विज्ञानसिद्धि नागेश रेणुकानंदन
 मौनी भानुदास विख्यात जनार्दन एकनाथ गुरुभक्त रामथा पुरुषोत्तम लाला
 विश्वंभर चिंतामणी मुक्तेधर मुद्रल कृष्णदास अवधूत दिगंबर दासोपंत रमावल्लभ
 लोलिंबराज संतोषनिंबया गंगाधर कोन्हेर मुरारि शांतलिंग श्रीकृष्णयोगीया
 कृष्णदास जयराम तुकोबा रामदास आनंदमूर्ति पूर्ण शिवराम मल्लारि बोधल्य
 रघुपति शेष निरंजन केशवनाथ धामन विट्ठल कवि रंगनाथ स्वमण्णा चिद्घन
 कव्याण चंदसखी मानपुरी रामकृष्ण वासुदेव माधव तुकया बंधु
 कुमार नारायण मध्वमुनीश्वर निपट निरंजन पंढरीचा प्रल्हाद साधु जयराम
 काशी गोसावीनंदन हरि नारायण राघव चिद्घन श्रीधर गुरुगोपाळ अनंत
 महंत संत असे जर्गी गुप्त प्रगट नटमूढ पिशाच हि बालोन्मत विदेही निरंकुश
 वार्णियेले हरिभक्ति चतुर्विध मुक्त मुमुक्षु विरक्त उपासक सर्व गुणें ज्ञाले भगवत्पर
 जाती विजाती म्हणूं च नये षग पावन हे सुरुति विकृति गात असे जयराम
 सुताची वाणी ॥ हरिजन हे ० ॥ ३ ॥

समाप्त.*

रामात्मजकृत तुकाई (तुळजापुरची देवी) वर्णन.

॥ पद ॥

भक्तवत्सले भाग्यनिधी जयभगवति भुवनेश्वरी । दया करीं मज दीना
 उद्धरीं ॥ धृ० ॥ भजनपरायण भवभयहारण भक्तकाजकवारी । ब्रौदावळी गाजे
 भुजगावरी । ब्रह्मादिक स्तविति बहुधा परि निगमागमगोचरी । आनंदी निजा-
 नंद निर्भरी । ब्रह्मांडीं बहुरूप धरुनि व्यापक बाह्यांतरी । भवानी ब्राह्मी करु-
 णाकरी । बलवर्धिनी भैरवी भयनाशिनी भाविकजनसुखकरी । दया करीं मज
 दीना उद्धरीं ॥ १ ॥

त्रिपुरसुंदरी सुंदर लहरी त्रिंबकप्राणेश्वरी । जयंती त्रिदशाधीपसा करी । तुरजत
 मज तीव्र त्रिविधे त्रिगुणे त्रिजगेश्वरी । तुकाई त्रिविधिताप संहरी । प्राहि प्राहि
 मां पाहि रेणुके श्रमलें बहुतां परी । तुजविण नाहीं मज दूसरि । तारिं तारिं
 माहिषासुरमर्दनी रामवरदेश्वरी । दया करीं ० ॥ २ ॥

प्रणवरूपिणी परब्रह्मिणी प्रसिद्ध तुळजापुरी । नांदसी जगदंबा सुंदरी । प्र-
 यागसम कल्लाळ तीर्थ परि गोमुखतदनंतरी । सुमंजन प्राणि पुनीत करी ।
 प्रासादिक प्रत्यक्ष दर्शन देउनियां प्रिय करी जपा तप फलश्रेयस्करी । पुण्य क्षेत्र
 श्रीथीठ परात्पर पावन परमेश्वरी । दया करीं ० ॥ ३ ॥

* रा० रा० रामजी धोंडजी खामोळकर यांनी पाठविलेलीं प्रकरणें येथें संपलीं.

पतितोद्धारण पापनाशनी पुष्टितुष्टियशकरी । पवित्रे प्रेमळ पद्माकरी । पद्मज-
पुरंदरादि प्रमुख ज पूजिता परमादरी । प्रफुल्लित पारिजातमंदरी । परमामृत
नैवेद्य समर्पुना स्तोत्र करिति परोपरी । अर्पण प्राणै पीतांबरा । पालय मां श्रो-
देह वरप्रदे अच्युतपद शंकरी । दया करी० ॥ ४ ॥

आदिकारणे आगमसारिणे अर्चितो आगमोत्तरी । आनंदी आत्मनिष्ठ परि-
करी । अखिल भोग अणिमादि त्या तिष्ठति तुक्षिपे द्वारी । आराधितो यमु-
नागिरिमंदिरी । अरुणतरुणसम चरण सरोरुह रामात्मज दृढ धरो । मनोरथ-
बल्ली सफलित करी । नित्य जयश्री नित्य शुभ श्रीमंगळमाहेश्वरी ।
दया करी० ॥ ५ ॥

रघुनाथ यादव चित्रगुप्त कृत शिव पराक्रम वर्णन.

जयेन लभते लक्ष्मीं मृत्युनापि सुरांगनाः ॥
क्षणविध्वंसिनी काया का चिंता मरणे रणे ॥ १ ॥
शरत्वाप्रति लब्धता मघवता दीवीकसादी सदा ।
ऐसा अर्थ समर्थ जाण भुतळीं अन्यत्र नाहीं कदा ॥
संभ्रीं प्राण हि गेलिया हित असे सत्कीर्ति ते वाणेंती ।
ऐसें हे शिव भूपती वदतसे अष्ट प्रधानांपती ॥ १ ॥
आला अफजल मस्तखोर कपटी प्रासावयाला झणी ।
त्यातें दंडिन मी प्रतापतवकें कौतुक पाहें रणीं ॥
श्रीअंबे वरदे गुमान न धरी ऐसा असे पातला ।
दानीं देइन नीकरें निजवळें श्रीतूळजे तूजला ॥ २ ॥
शिव् सर्जा वदला सकोप हृदयीं देंडावया पामरा ।
स्मश्रू पीळुनियां करे चमकला कंपीत झाली धरा ॥
मघूवादीक समस्त देव गगनीं येऊनियां दाटले ।
पाहा कौतुक आगळें ह्यणवुनी अभ्यंतरीं तिष्ठले ॥ ३ ॥

दत्ताजीपंतांनीं एकान्तस्थळीं शिवराजास धीर धरून कार्यभाग शौर्यानें
सिद्धीस न्यावा असा उपदेश केल्यावर महाराज ही त्या प्रमाणे शौर्यकर्माचरण
करण्याचा निश्चय करते झाले त्या बद्दलः—

श्रीवाजी नृपती समर्थ गरिमा प्रौढ प्रतापे अती ।
दावी शस्त्र धरुनियां च चपळें त्या अफजहोला प्रती ॥

मागां तू सरल्या हिनत्व अगळें शोधोनि पाहें मना ।
 दंडीं पामर एकदां निज करे ऐशं क्रिजे साधना ॥ १ ॥
 मसा रावण मारिला निज करे श्रीरामचंद्रें तसा ॥
 राजा अफ्जल दंडिजे च निकरे जाणा रिपू हा तसा ।
 येताहे मुठ चालुनी च निकटीं ठेवूं नको ये घडी ॥
 व्हावें सावध सावधान प्रभुजी घालीं त्वरे तूं उडो ॥ २ ॥
 भेमाते भुलला च खान कुमती मारावया तूजला ।
 भेटीतें प्रभु येतसे इस घडी म्हैसा असे पातला ॥
 साक्षी त्या करणे जयासि वरणे श्रीअंबिका तुष्टवीं ।
 भीमें कीचक ताडिला तदुपरी येमालया पाठवीं ॥ ३ ॥
 खानाची मिठि सोडवुनि चपळें दावीं तया कौतुका ।
 शिवसर्जा न ढळे कदापि नृपती देई वळें त्या धका ॥
 उदरीं मारुनि वीचत्रा च निकरे घेई च प्राणा झणी ।
 आहे प्राण तुतें विलंब नं लवीं दुष्टासि दंडीं रणी ॥ ४ ॥
 दत्ताजीपंतवाक्य श्रवण हि करुनी भूपती तुष्ट झाला ।
 सन्माने गौरवुनी निज हित विषया मागुती पाठवीला ॥
 यावें घेजनि खाना झणवुनि चपळें गुह्य हें जाणवीलें ।
 * * * * * ॥ ५ ॥

शिवाजी महाराज अफ्जुल खानास भेटावयास निघाले तेव्हांचें
 त्यांचें वर्णन:—

निरे टोप शिरीं कटीस बरवी पेटी जरी बादली
 आंगीं बख्तर घातलें वरि झगा वीचित्रता दाविली ॥
 मुक्तांकांत तुरा सलंब कलगी वीराजिला मस्तकीं ।
 भूमूल्याव तुरा नडीत खरगे आपूर्व जाणा निकाी ॥ १ ॥
 कणीं तीं कुंडलें झळाळति बहू आमोख्य मुक्ताफळें ।
 चंद्राहूनि सतेजता चि अगळी अन्यत्र ती नातुळें ॥
 कंठी हेमजडीत (रम्य) पदके नाभिप्रभा दाविती ।
 शिवाजी नृप भोंसला दिनमणी वीराजिला हे क्षिती ॥ २ ॥
 भूपें मस्तकीं बादली भरजरी मंदील तो बांधिला ।
 तेजे आधिकता त्रिषूपरि [असे] देदीप्य वीराजला ॥
 तैशी चादर उंच ते भरजरी अंगावरी घेतली ।

पट्टका तो काटि वेष्टिला निजकरे आपूर्वता दाविली ॥ ३ ॥
 पार्थी घालुनि चोळणा वरि बरा कांचा नृपे बांधिला ।
 खानाचा जिव ध्यावया निजवळे शाहूजोसुनू चालिला ॥
 क्रोधे कंपित अंतरां म्हणतसे त्या अफूजला मारितो ।
 आलाहे मतिमंद पामर कसा तात्काळ निर्दाळितो ॥ ४ ॥
 जाणा वीज दुजो फिरंग तुळजा पै वीचवा हस्तकी ।
 तैसे खेटक वागूनवे विलसली ती तीव्र पाहा निकी ॥
 स्मश्रू पीळुनियां सकोप हृदयीं अफूजल्ल वीलोकितां ।
 याचा प्राण हरिन या च समयीं नाहीं दुजा रक्षिता ॥ ५ ॥

पुढे देवघरांत इष्ट मंडळीसह जाऊन श्रीजगदंबेचे चरणीं मस्तक ठेवून प्रार्थना केली तीः—

श्रीअंबे [मजला] कृपा करुनियां निर्दाळिजे अफूजला ।
 आला हा कपटी तयासि चपळे दावीं प्रभेची लिळा ॥
 माझा हा अभिमान [आइ] तुजला श्रीरेणुके स्वामिणी ।
 श्रीवाजी नृप भोसल्यास वर दे प्रत्यक्षा चिंतामणी ॥ १ ॥
 प्रार्थितां कर जोडुनी शिव नृपे कौतुक झाले अती ।
 दिधलीं मस्तकिचीं प्रसादसुमने इच्छीत दासाप्रती ॥
 आतां हे भय काय जाण हृदयीं दंडावया पामरा ।
 ऐशी हे वदली सनेम वचने संतोष राजेश्वरा ॥ २ ॥

येणे प्रमाणे दर्शन होऊन मातोश्रीकडे जाऊन चरणीं मस्तक ठेविले तो प्रकारः—

जोजावू चरणावरी नृपवेर ठेवोनियां मस्तका ।
 आज्ञा अर्पणता करीं च जननी संपादि तूं कौतुका ॥
 आला भोटिस अफूजला हिनमती कापट्य चित्ता असे ।
 मृत्युने वरिला ह्यणानि बकरा दाणीस मी देतसे ॥ १ ॥
 शिव्वा तूं जय पावशील चपळे भीमाहुनी आगळा ।
 माझा आशिस पूर्ण जाण चि असे आगाध तूझी लिळा ॥
 श्रीअंबावरदे च येवन अरी पायातळीं घालिजे ।
 विज्याते वरुनी सनेम गरिमा विस्तीर्णता [ती] किजे ॥ २ ॥
 कुंताचे सुत भीम अर्जुन जसे तैसा चि तूं भूतळीं ।

बापा आर्यशिवामणी च अससी तूं भोंसल्यांचे कुळीं ॥
 वेगें कौतुक दाखवीं च समरीं मारुनियां अफजलां ।
 राग्याची अभिवृद्धि [पूर्ण] करणें आशी हि माशी तुला ॥ ३ ॥
 कुंतीचे अजि पंगतीस बसवीं तूं शीवबा रे मला ।
 भामें कीचक मारुनी भुजवळें कीर्तिध्वजू रोंविला ॥
 तैसें या समरीं करुनि सकळां कौतुक हें दाविजे ।
 अफजला वधुनी [स्वमस्तकी] टिळा त्या शोणितें लाविजे ॥ ४ ॥
 माते आशिस पूर्ण जाण अचि तुझा मीं मस्तकीं वंदिला ।
 सिंहासन्मुख जंबुका गति नसे हा निश्चयो कल्पिला ॥
 अफजला वधुनी जयांस वरितो अंबाप्रसादें जनीं ।
 तूझा पुत्र तरी च जाण जननी दंडीन दुष्टा रणीं ॥ ५ ॥
 जीजावू वचनें वदे च शिवबा मारीं त्वरे अफजला ।
 यातें जीत हि सोडशील तरि रे हे आण माशी तुला ॥
 कपटी पामर पातला हिनमती म्हैसा तया लक्षिजे ।
 दाणीं देउनियां रणीं शिर करीं छेदूनियां आणिजे ॥ ६ ॥

सभेमध्ये खानाची व राजाची भेट:—

आज्ञा घेउनियां नृपाळ चपळे आला सभाभूवनीं ।
 अफजला हृदयीं च विव्हळ असे अज्ञीक झाला जनीं ॥
 जीवित्वा प्रति मूकला च दिसतो अन्यत्र नाहीं कदा ।
 आयुष्यावाधि पूर्णता च भरली उन्माद झाला सदा ॥ १ ॥
 अफजल चालुनि [येतसे] निजहिता भेटावयातें नृपा ।
 भेटोनी मतिमंद वाजट कसा अज्ञीक मारी फका ॥
 आला काळ समीप पूर्ण घाटिका पै पातली ये क्षणीं
 शीवाजी सरजा समर्थ नृपती दंडील यातें रणीं ॥ २ ॥
 देखोनी सदरे मनीं प्रजळला [हे] बादशाला नसे ।
 झाला विस्मित अंतरी मुढमती वीचित्रता हा दिसे ॥
 शाहूजीसूत समर्थ एक अवनीं घेईल बीजापुरा ।
 ऐसा निश्चय अंतरीं च गमला त्या दुर्मती पामरा ॥ ३ ॥
 क्रोधें कांपतसे थरारुनि वपू आरक्त नेत्रा करी ।
 ऐकोनी नृपवाक्य जाण हृदयीं आनिष्टता वीवरी ॥
 मद्ये उन्मत होउनी भुंकतसे श्वानापरी तो कसा ।

शीवाजीनृप सागरापरि असे आलक्षिले वायसा ॥ ४ ॥
 श्वानाते नृप वारितो निजमुखें बोलें नको पामरा ।
 शीवाजी नृपनायकासि नयनें वोलोकिये रे बरा ॥
 वेर्गी रक्षुनि प्राण जाण अपुला ऊठाने जा ये क्षणी ।
 मी देतो जिवदान तूं हिनमती मी एक चिंतामणी ॥ ५ ॥

अफ्जलखानांचे उत्तर:—

शीवा तूं बरजोर क्यौं कर हुवा मै अफ्जला देखयो ।
 चलना ईस घडी हुकूम तुजकू है पैरवी रे कियो ॥
 मेरी बात सुनो मजाख न कियो जाने बचेगी शिवा ।
 पाच्छाहाइतराजिमो मत अयो कीयो बडेकी दुवा ॥ १ ॥
 शीवा तूं बदमस्त क्यौं कर हुवा तूरा लगाया बडा ।
 हाता ले तरवार अफ्जल अया शीताब होना खडा ॥
 कुन्वी होकर तैं मजाख मजसूं है बात जानो बुरी ।
 चलना ईस घडी डरो मत शिवा कोई न बाजा पुरी ॥ २ ॥
 पाच्छाही सब छोन लेकर शिवा बेमान क्यौं रे हुवा ।
 दर्या अफ्जल [वो] बडा वजिर मो किस्सा न तेरे कुवा ॥
 पक्डो हिम्मत जांदगी इस घडी मै जोरसे रे अया ।
 कीयो रोष न पैरवी अखनसो येहू सून मेरा कहा ॥ ३ ॥
 शीवा कंवरजोर माकुल नही गाकील क्यौं रे हुवा ।
 देखीयो अफ्जालका दिंदर आखार जानिसे तैर् मुवा ॥
 जादा हेतुलवात रोष किय येही बात क्यौं रे करी ।
 पाच्छासे बाडि जादगी च करिया किस्सा न तेरे बुरी ॥ ४ ॥
 ऐरे अफ्जल बाग हो कर अया देखो शिवा येहूघडी ।
 अब तेरे सपडा मजाख न चले कैदेत हो रे दडी ॥
 नख्रा ते सब छोड दे मज कियो जाने बचेगी शिवा ।
 पाच्छाके दरबंदगीस चलना देखो अच्छी रे हवा ॥ ५ ॥

यावर महाराजांचे उत्तर:—

मद्ये उन्मत होउनी मुढमती अफ्जल्ल बोले कसा ।
 जातीचा हिन येवनासि न कळे सिहापुढे हा ससा ॥
 आला काळ समीप जाण घटिका पर्णत्वता पावली ।

श्रीअंबे प्रति गांधेळासि बकरा दाणी असे दीधली ॥ १ ॥
 देखोनी शिवभूपतीस जळला सक्रोध तो अंतरी ।
 ध्यावा प्राण असे चि ज्ञाण गमलें आनिष्टता वीवरी ॥
 भ्रांतीचे पटलें कसा यवन तो उन्मादता पावला ।
 तेव्हां त्या नरनायके मुढमती पापिष्ठ वीलोफिला ॥ २ ॥
 अफ्जल्ला शिवभूपती निजकरे मृत्युप्रती देतसे ।
 श्रीअंबा नरनायकासि सदये येशासि अर्पीतसे ॥
 आयुध्यावाधि पूर्णता चि भरली अन्यत्र नाही कदा ।
 ह्येशासूर रूपे असे यवन [हा] दंडीन या दुर्मदा ॥ ३ ॥
 आला अफ्जल वनेवा मुढमती भेटावयातें नृपा ।
 शीवाजी सरजा हटेल न ढळे आहे ह्याची रुपा ॥
 देखोनी सदरा अवेश न धरे त्या येवनातें मनी ।
 बोले उन्मत होउनी निज मुखे जाणा अमित्राखुनी ॥ ४ ॥
 कां रे बोलासि वाजटा धिटपणे लज्जा न वाटे तुला ।
 आतां मी निकरे चि मारिन रणी हा निश्चयो कल्पिला ॥
 केवा काय तुझा च मर्कट जसे चेष्टा करी आगळी ॥
 शीवाजी सरजा समर्थ अवनी या भोंसल्याचे कुळी ॥ ५ ॥
 ऐके रे मतिमंदटा वरळसी सर्जा शिवाजी पुढां ।
 सिंहा सन्मुख काय जाण करशी तूं अफ्जला रे मुढा ॥
 हस्ती हे तुळजा फिरंग चमके घेईल प्राणा झणी ।
 नाही सोडविता [तुला] मज दिसे प्रत्यक्ष तो रे रणी ॥ ६ ॥
 बीजापूर हि बेदरादिक झणी मीं जिकितो एकदा ।
 तानाशा सुल्तान मारिन करी अन्यत्र नाही कदा ॥
 दिल्ली आदिकरुनियां च अवघे त्या पातशा दंडितो ।
 हेमांजबलखासि घेइन बळे कीर्तीस विस्तारितो ॥ ७ ॥
 तेथे अफ्जल [तूं] किसान मजला दृष्टीपुढे दासते ।
 आतां जाशिल केउता परतुनी दंडीन आतां तुते ॥
 येई रे शरणागतासि चपळे कां प्राण देशी मुढा ।
 शीवाजी सरजा समर्थ अवनी तूं तृण माझे पुढां ॥ ८ ॥
 तुझी माय भटारणी स्मर मनी या रे क्षणी पामरा ।
 नाही आकलता हि मूढमति तूं त्वां भक्षिली रे सुरा ॥
 शीवाजी सरजा समस्त भुतळी वीलोकुनी पाहिजे ।

जातीचा हिन येवना अझुनि रे प्राणासि [तूं] रक्षिजे ॥ ९ ॥

तूतें मारुनि [एय] रक्त टिकला लावोन भाळी अतां ।

श्रोअंबावरदे प्रताप मजला नाहीं च अन्यत्रता ॥

अफुजला करुणा तुझी च हृदयी आमोघता पातली ।

माझे रे भवनासि येउनि गती कां रे अशी लाविली ॥ १० ॥

बीजापूरपती रडेल हृदयी ऐकोनि तूझ्या वृता ।

ऐसे हे न करी कदा मुढमती नाहीं मती योग्यता ॥

तुळजा हस्तकिची फिरंग चमके आतूरता अंतरी ।

अफुजला रुधिरान्धके प्रिय असे ते प्राशना सत्वरी ॥ ११ ॥

भटारीच्या पोरा परम कपटीया मुढमती ।

× शिवाजीसर्जाची नकळ तुजला आजुनि गती ॥

नको देजं प्राणा त्वरित फिर मागे च सदना ।

न ठाके रे माझे क्षण भरि [हि तूं] जाण कदना ॥ १२ ॥

अफुजलखान भेटावयास पुढे सरसावतो त्याचे वर्णनः—

क्रोधे शिवनृपावरी च उठला अफुजल पापी कसा ।

वेष्टूनी उदरांत खंजिर बळें तो मारिला हो ठुसा ॥

पोटां तो भडकावुनी च करिंचा खंजिर लागू नसे ।

शिवसर्जा लघुलांघवीं निजबळें कौतूक केले कसे ॥ १ ॥

डावे हस्तकिचे चपेट धरणी पै वागूनले मारिलीं ।

खानाचे हृदयी प्रवेश करितां आते भुई पाडिलीं ॥ २ ॥

तेव्हां विव्हल होउनी कुमति [तो] वेडावला अंतरी ।

शिव सर्जा उडि मारुनी सरकला रोंखुनि पाहे अरी ॥ २ ॥

आते सांवरुनी करे च उदरी त्या अफुजले घातलीं ।

मूर्च्छा येउनि चांचरी मुढमती ऐशी दशा लाधली ॥

तुळजा आड करोनियां शिवनृपे तत्काळ सांभाळिला ।

पट्टे घेउनियां सकोप न धरे उठोनियां धांवला ॥ ३ ॥

अफुजले उदरासि [देउनि] करा सक्रोधता नावरे ।

पट्ट्याची शिंग मारिली निजबळें त्या दुर्मती निष्ठुरे ॥

भूपे मारुनियां उडी चुकविली ते अल्प लागू नसे ।

जीरेटोप विदारुनी जवभरी जाण क्षतू ते दिसे ॥ ४ ॥

अफूझलखानाचा नाश झाल्यावर त्याच्या लोकांची दशा झाली ती:—

भुतांचे गणू [जेत्री] नम्र स्मशानी । तसे नागवे वीर अफूझलखानी ॥
— नसे अन्नपाणी क्षुधाक्रान्त रानी । वजोरासि केली शिवे मेजवानी ॥ १ ॥

ऐशा फत्ते करून खानाचे शिरकमल देवीस अपूर्न राजे यांणी देवीची प्रार्थना आरंभिली:—

श्रीअंबे कुलदैवते विनवितो जोडुनि हस्तद्वया ।
शीवाजी सरजावरी निशिदिनी आमोघ कीजे दया ॥
अफूजला जननी तुझे [च] वरदे निर्नाम केला रणी ।
दासाचा अभिमान पूर्ण धरणे तू श्रेष्ठ चिंतामणी ॥ १ ॥
विज्याते वरिले रूपा करुनियां श्रीअंबिके संकटी ।
हैसा अफूजल दंडुनी निजकरे आले तुझे नीकटी ॥
शस्त्राची दिपिका धरोनि समरी लोलो करुं कौतुके ।
केला गोंधळ साजिरा च जननी हे येश आले निके ॥ २ ॥
श्रीअंबे वरदे नृसिंह समरी मी दास होऊनियां ।
अफूजल दंडुनियां अरी च निकरे संपादिले या जया ॥
शीवाजी नरनायकासि जननी संरक्षणे संकटी ।
दासाचा अभिमान पूर्ण धरणे आहे तुझे नीकटी ॥ ३ ॥

शास्त्रेखानास दंडिले त्याची हकीकत:—

शास्त्रेखान नवाब मूर्ख अगळा चालोन आला कसा ।
शीवाजी नृपती समर्थ अवनी अद्भूत ज्याचा ठसा ॥
केले हीन हि पामरास चपळे तोडानि बोटे झणी ।
धाके कांपतसे कुटील उदरी जिंकिल आतां रणी ॥ १ ॥
पाचछाके दरबंदगीस अब मै जाता नहीं ये घडी ।
शास्ताको इरशा लगी च दिलमो जानो हमेशा बडी ॥
जानी दौलतकी नहोचि मजकू आशा कभू प्यारसे ।
शीवा है बरजोर रोष न कियो जानो च ईमानसे ॥ २ ॥
शास्ताते मरणाहुनी च अगळे केले नृपाने कसे ।
दंडोनी निकरे अरीस चपळे कौतूक शाले असे ॥
मारामार करुनियां निजबळे शाह्जीसुनू पातला ।
कीर्तीचे ध्वज लाविले च अवनी आखण्ड वीराजला ॥ ३ ॥

स्त्रीयामाजि कुटील मूर्ख कपटी शास्ता दडाला भये ।
 आतां मारिल भूपती च मजला निघूरता निर्दये ॥
 पाच्छाने मज धाडिले करुं कसे शांहीसुनू हा बळो ।
 कीर्तीचे ध्वज लाविले निशिदिवा या भोसल्यांचे कुळां ॥ ४
 सेना भीत समस्त जाण हृदयीं आपूर्व शालें कसे ।
 शीवाजीनृपति समर्थ अवनी अन्यत्र कोणी नसे ॥
 पाच्छाके दरबंदगीस न चले दादार ये की घडी ।
 जादा देखनमो करामत असे जाना दिलेमो बडी ॥ ५ ॥
 पाच्छाचे अमिरादि [सर्व] वजिरां मारील हा भूपती ।
 दिल्ली घेउनियां प्रतापतवकें संरक्षिताहे क्षिती ॥
 ईराणादिक हें तुराण अवघे घेईल राजा बळें ।
 हस्तीं शस्त्र धरुनि [सर्व] चपळें खाणील शत्रूमुळें ॥ ६ ॥

मिरजा राजा जयसिंग यांकडे रघुनाथ पंडित यांनीं दूतत्व केलें त्या
 समयींचें बोलणें:—

अद्यापि नोज्ञाति हरः किल कालकूटं ।
 कूर्मो विभार्ते धराणि खलु षष्ठभागे ॥
 अंभोनिधिर्वहति दुःसह वाडवाभि ।
 अंगीकृतं सुकृतिनः परिपालयन्ति ॥ १ ॥

कूर्मावतारीं धरिलें क्षितीला । अंभोनिधीनें बडवानळाला ॥
 समर्थ ज्याला धरितात हातीं । त्या कारणें प्राण हि वैचिताती ॥ २ ॥

शीवाजी नृपती सुनू तव असे सांभाळिजे संकटां ।
 येताहे बळिया समर्थ अवनी अत्यादरें नीकर्टां ॥
 पाच्छाचें भय आगळें म्हणवुनी विज्ञापना आयका ।
 इत्यादी वचनें कदापि प्रभुचीं कांहीं कशीं नायका ॥ ३ ॥
 दिधल्या ठाकुरजीवरील तुळशी सकृप होउनियां ।
 याचा हा अभिमान पूर्ण धरणें येणें चि आहे जया ॥
 मानूनी सुत रामसिंग प्रभुजी चित्तां दुजें नाणिजे ।
 क्रीया रक्षणता अज्ञाच समयीं आख [ण्ड] ता हो किजे ॥ ४ ॥
 श्रेष्ठांची वचनें सनेम असती बोलोनि गेला त्रिधी ।
 कीर्तीची गरिमा भरुनि उरवी तूं एक अंभोनिधी ॥
 मिर्जा भूपति धार्मिका विलसती चातुर्थचन्द्रा सदा ।

शीवाजी नरनायकावरि दया कीजे प्रभो एकदा ॥ ५ ॥
 श्रीरामे वर दीधला निज मुखें बीभीषणालें शणा ।
 दंडांतों रिघु रावणासि निकरें तात्काळ पाहो रणों ॥
 लंकेचें तुज राज्य जाण दिधलें यावत् रवीचन्द्रमा ।
 श्रेष्ठांची वचनें सनेम प्रभुजी आखण्ड कल्पद्रुमा ॥ ६ ॥
 मिर्जा भूपति तूं कृपार्णव जर्गी श्रीरामचन्द्रापरी ।
 शीवाजी सरजा सुनू तव असे मानाभिमाना धरीं ॥
 कीर्तीचीं भुवनें भरोनि उरवीं सत्कीर्ति संपादिजे ।
 येणें हा जय पावशील अगळा दातृत्व विप्रा दिजे ॥ ७ ॥

दिह्नीस जावयाचे वेळेस महाराजांनीं श्रीभवानीशंकरास प्रार्थना केलीः—

शंभो तूं करुणाकरा पशुपते भक्ताभिमाना सदा ।
 दासाचा अभिमान पूर्ण धरणें हे प्रार्थना जी पदा ॥
 दावें येश अशाच जाण समयी सत्कीर्तितें पाविजे ।
 शत्रू दंडुनियां प्रतापतवकें या संकटां रक्षिजे ॥ १ ॥
 मालोजी मम पूर्वजावरि प्रभो आमोघ केली दया ।
 तज्ञा हा वर [सर्वदा] निशिदिनीं अर्पितसे हो जया ॥
 दंडीं येवन हस्तकें मम सदा ठेवूं नको एक ही ।
 पुण्याची अभिवृद्धिता च करण संतुष्ट व्हावी मही ॥ २ ॥
 श्रीअंबे तुळजे कृपा करुनियां संभाळिजे संकटां ।
 धावें या समयी उदास न करीं यावें दिना नीकटां ॥
 पाच्छाचे सदनाप्रती च मजला जाणें असे एकदां ।
 ऐसें हे घडलें कुटील कपटी दंडीं त्वरें दुर्मदा ॥ ३ ॥
 शास्ता अफजल दंडिला तदुपरी निर्दाळजे पाच्छहा ।
 शिवसर्जाप्रति रक्षणे च जननी संपादिजे या यज्ञ ॥
 मिर्जा हा जयसिंग मित्र मजला झाला अती संकटां ।
 श्रीअंबे सुदया करुनि चपळें यावें दिनानीकटां ॥ ४ ॥

दिह्नी येपें बादशहाचें दरबारीं महाराज गेले तेव्हांचें वर्णनः—

शीवाजी नरनाथ भूतळवटीं वीराजला हो क्षिती ।
 धैर्यैदार्य हि धूर्तता च अगळी धार्मीकता हो निती ॥
 पाच्छाची परवा नसे चि प्रभुते भीमार्जुनासारिखा ।

देखोनी अवरंगजेब [परि] तो आला असे पारिखा ॥ १ ॥
 आतां सावध जाण फार असणें ऐसे वदे पाच्छहा ।
 आहे तारक या घडीस मजला पाहो सखा ईनशा ॥
 शीवाजी मज दीसतो चि नयनें प्रत्यक्ष तो केसरी ।
 अफजल्लावत हे गतीच घडती जानो च भाई बुरी ॥ २ ॥
 पाच्छाची भृति फाटली च चपळें देखोनि राजाप्रती ।
 बेमानी जरि केलिया इस घडी होईल शास्तागती ॥
 जैसा व्याघ्र हि धांवतो च निकरें देखोनियां श्वापदां ।
 तैसा हा रिपु भासतो च मजला अन्यत्र नाहीं कदा ॥ ३ ॥

महाराज दिल्लीहून गुप्तरूपें निघून गेल्यावर बादशहाची स्थिति:—
 गाजी समर्थचि समर्थ नृपू शिवाजी । दिल्लीश्वरासि निकरें दिधली च बाजी ॥
 लावून चूर्ण वदनादिकनाशिकाला । शिक्षा करौनि प्रभुजो चपळें पळाला ॥ १ ॥
 भला मर्द तूं शीव सर्जा च गाजी । म्हणे पादशाहा दिली आजि बाजी ॥
 कसा या गतीनें निघालासि राया । तुला लोक मी पाठवाले धराया ॥ २ ॥
 जाणा बावन पाच्छहासि रिपु हा सर्जा शिवाजी असे ।
 दिल्लीचा अवरंगजेब [परि तो] सामर्थ्य त्या ही नसे ॥
 शाहूजोचा सुत भूतळीं विलसला आर्य प्रतापी सदा ।
 दंडी तो अवघे [हि] येवन करे अन्यत्र नाहीं कदा ॥ ३ ॥
 शीवाजी सरजा समर्थ नृपती भूमण्डळीं आगळा ।
 कीर्तीचे ध्वज लाविले निशिदिनीं आमोघ याची लिळा ॥
 जाणा या अवरंगजेब रिपुला दंडील हा नीकरें ।
 श्रीअंबा वर दे जयासि तरि त्या संरक्षिलें श्रीहरें ॥ ४ ॥
 गेला हा शिव भूपती पळुनियां नानागतीनें कसा ।
 शाला विस्मित पाच्छहा च हृदयीं अद्भूत ज्याचा ठसा ॥
 सोडीना मजला असे चि दिसतें मारील जीवें क्षणीं ।
 दंडीले अवघे च येवन कसे जाणा प्रतापें रणीं ॥ ५ ॥

दिल्लीहून परत आल्यावर महाराजांनीं श्रीअंबेची प्रार्थना केली ती:—
 श्रीअंबे तुळजे कृपा करुनियां राज्यावरी अपणिलें ।
 केला विन्मुख पाच्छहा मुढमती ह्यासंकटीं रक्षिलें ॥
 तूझा दास पतीत जाण जननी सांभाळिजे सर्वदां ।

माझा हा अभिमान पूर्ण धरणें अन्यत्र नाही कदां ॥ १ ॥

तानाजीस महाराजांनीं सत्तावीस किल्ले परत ध्यावयास पाठविलें त्याचें वर्णनः—

तानाजी मर्द गाजी समरिं अरिं सदा भीत होते चि जाणा ।
दोर्दण्डें दंडिताहे अभिनव गरिमा घेतसे शीघ्र प्राणा ॥
यालार्गी शीवराजें निवडुनि चपळें लोभ केला अपार ।
शीर्येवें कीर्ति झाली अगणित भुतळीं सेवकांमाजि थोर ॥ १ ॥

तानाजीच्या शौर्याचें वर्णनः—

तानाजी मर्द गाजी समरिं च अरिला मारिला नीकरानें ।
ऐसा हो जाण योद्धा अघटित करणी अर्पिली श्रीहरानें ॥
मेल्या हो स्वामिकार्जो म्हणवुनि मघवें मान्यता यास केली ।
शाहूजीच्या सुतसेवकांत भुतळीं या कीर्ति विस्तीर्ण झाली ॥ १ ॥

महाराजांची सिंहासनावर बसून राजपद स्वीकारण्याची योग्यताः—

शांवाजी नृपती समर्थ अवनीं श्रीविष्णुची साम्यता ।
ऐसें श्रीविधि वोलतो निशिदिनीं आहे सदा योग्यता ॥
झालें पातक आगळें म्हणुनियां क्षात्रत्व संपादिलें ।
दुष्टां संहारिलें च जाण निकरें धर्मास संरक्षिलें ॥ १ ॥
शाहूजीचा सुत हा महेंद्र अवनीं सर्जा शिवाजी सदा ।
कीर्तीची गरिमा भरोनि उरली अन्यत्र नाही कदा ॥
जैसा कर्ण हि धर्म भूपति [पुरा] त्या तुल्यता हा असे ।
सर्वज्ञानिधी निरूपम जर्गी सौंदर्यता वीलसे ॥ २ ॥

सिंहासनारूढ व्हावयाचे वेळीं जिजाऊ आईसाहेब यांचा आशीर्वादः—

बापा तूं शिवबा प्रतापनिधि रे सिंहासनीं रूढणें ।
शत्रू जिकुनि आवघे अतिरथा दुष्टांसि निर्दाळणें ॥
श्रीअंबा वर दे जयासि वरणें साम्राज्य कीजे सदा ।
देवब्राह्मणपूजनीं रत असे अन्यत्र नाही कदा ॥ १ ॥
शिवबा तूं अवरंगजेव निकरें दंडीं प्रतापे रणीं ।
दिल्ली घेउन आसनावरि रूढें तात्काळ ये च क्षणीं ॥
श्रीतुळजाकुळदेवते स्मरुनियां सत्कीर्ति संपादिजे ।
स्वक्रे शस्त्र धरुनियां निज बळें धार्मीकता रक्षिजे ॥ २ ॥

सिंहास नारूढ ज्ञाव्यानंतर संपूर्ण रयतेस पाचारून कौल दिला तद्विषयी वर्णन:-

शीवाजी नृपती प्रतापनिधि हा सिंहासनीं रूढला ।
 नैसा विक्रम भोज जाण अवनीं अत्यंत वीराजला ॥
 पृथ्वी जिंकुनि सार्वभौमपद हे संपादितो निश्चये ।
 नाहीं पीडण ही प्रजांस अगदीं व्हावे तुम्ही निर्भये ॥ १ ॥
 नाणा धर्म हि नैषधापरि असे शाहूजांसुनु भूपती ।
 कीर्तीची गरिमा भरुनि उरली आमोघता ये क्षिती ॥
 ध्या रे कौल प्रजांप्रती वदतसे म्हाराज अत्यादरे ।
 नमूना रे भय अंतरां अनुदिनीं दंडीन दुष्टां त्वरे ॥ २ ॥
 शीवाजी नृपती समर्थ भुतळीं मानूं नका रे भया ।
 दिव्हा कौल प्रजांस जाण प्रभुनें आमोघ केली दया ॥
 पाच्छाचा शक मोडिला च निकरें चिंता न कीजे मनीं ।
 कीजे कीर्द महामुरी च चपळे दीवा सदा यामिनी ॥ ३ ॥
 शीवाजी [नृपती] प्रजांस वदतो ध्या कौल माझा ज्ञणी ।
 तुमच्या रे प्रतिपालनास अवनीं म्हाराज मी रे धनी ॥
 दिव्हीपासुनि जिकिलें निज बळे हे राज्य जाणा च रे ।
 केला हीन हि पाच्छहा मुढमती श्रीअंबिकेचे वरे ॥ ४ ॥
 नोडोनी कर आवध्या च वदती जाणा प्रजा भूपती ।
 श्रीरामें वर दीधला च सदये पाहे बहूतां रिती ॥
 तैसें पालन ह्या जर्गी च करणें हे प्रार्थना जी पदा ।
 कीर्तीची गरिमा भरुनि उरवी अन्यत्र नाहीं कदा ॥ ५ ॥
 श्रीरामावत कौल देउनि अम्हा संरक्षणे भूपती ।
 धार्मीकां गुणसागरा प्रभु जर्गी ऐशा प्रजा बोलती ॥
 पढतां संकट दर्शनास चपळे द्यावे अम्हां सर्वदां ।
 कीजे दाद विलंब तो च न लवीं ही प्रार्थना जी पदा ॥ ६ ॥
 देणें कौल असा च जाण अमुतें म्हाराजचूडामणी ।
 भूपा क्लेश हरुनियां सुख दिजे तूं एक चिंतामणी ॥
 इत्यादीक हि सेवकांकरिं अम्हां देऊं नको सर्वथा ।
 तूझा कौल नृपा कदापि न किजे भूमंडळीं हो वृथा ॥ ७ ॥
 ऐकूनी शिवभूपती वदतसे जाणा प्रजातें अती ।
 चिंता हे न किजे कदापि हृदयीं अन्यत्र नाहीं गती ॥
 ऐसें बोलुनियां सनेम वचनें संतुष्टवीली प्रजा ।

मायां ठेवुनि हस्तकासि सदयेँ दिल्ही समस्तां रजा ॥ ८ ॥
 असा कौल [तो] देउनीयां प्रजांला । नृपाअंतरीं तोष अद्रूत झाला ॥
 प्रभूची लिला वर्णिली चित्रतेने । अती आदरेँ हो रघुनाथजीने ॥ ९ ॥

महाराजांनीं प्रजांस कौल दिल्यावर त्यांस आनंद झाल्याचेँ वर्णनः—
 झाला नाथ अनाथतारक जगीं शाजीसुनु भूपती ।
 पृथ्वीतील प्रजा समस्त हृदयीं आनंद हा मानिती ॥
 आतां हे भयकल्पना च अमुते नाही कदा निश्चये ।
 श्रीवाजी नरनायका जय असो श्रीअंबांकेचे दये ॥ १ ॥
 सिंहासनारूढ नृपाळ झाला । आनंद हा ची अवध्या प्रजांला ॥
 ऐसा धणी हरिहरें दिधला प्रतापी । केले च येवन बळेंमुढ अप्रतापी ॥२॥

भागानगरचे मोहिमेस गेल्यावर तेथेँ पौंचल्यानंतर त्यांचा आदरसत्कार
 झाला तदुत्तर भाटांनीं स्तुति केली तीः—

सबदुनयेके अफताब शहाजीसुत छत्रपति शिवराज ।
 श्रीशंकर विष्णु अवतारविराजतहेँ राजनमो शिरताज ॥
 बीजापूर हैदराबाद बांकी अच्छी दौलताबाज ।
 जोरसे काफरकू मार डालकर किया अपना काज ॥ १ ॥
 वेह महाराज शिवराज ॥ धृ० ॥
 अफजल भुवा बल बहादर हुवा गाफिल ।
 शिवराजनकू न ही तमा ज्यानी दौलतसे किया फैसल ॥
 शाबास कख्यातनकी ईशास्ति दुवाबद मस्त ।
 नवरंग दौलसे दिल मो मंगता है भिस्त ॥ २ ॥

महाराजांनीं मालवणास सिंधुदुर्ग बांधिला तो सर्व जंजिऱ्यांत प्रमुख झाला
 त्याचेँ वर्णन.

सिंधूदुर्ग असेच कौस्तुभ मणी ह्यारल वीलोकितां ।
 नाही आन विधी च [यास] वदला याची च या योग्यता ॥
 देवादी असुरांप्रती हि भुधरां दिल्हा नसे सागरेँ ।
 तो हा शीवनृपास लाभ घडला श्रीशंकराचे वरेँ ॥ १ ॥
 सिंधूदुर्ग समर्थ जाण मणि हा वीराजला भूतळीं ।
 दुष्टांचेँ भय आगळें म्हणुनियां संरक्षिला म्हाजळीं ॥

सूवर्णांकित द्वारका तदुपरी लंका नये तूळितां ।
 कौस्तुभाहुनि आगळा चि गरिमा त्याची च त्या योग्यता ॥ २ ॥
 सिंधूची उपमा सिंधूसि च असे तैसी च त्या हो नभा ।
 ऐसा अर्थ विलोकिजे च विदुषे आमोघ दावी प्रभा ॥
 जंजीरा महि मूल्य [वान] मणि हा वीराजला या क्षिती ।
 त्याची साक्ष तयाप्रती च प्रभुजी सर्वत्र वाखाणितो ॥ ३ ॥
 किल्ले आणि क जंजिरे गणुनियां केली नृपे माळिका ।
 सिंधूदुर्ग समर्थ [त्यांत] मणि हा वीराजला हो निका ॥
 इत्यादीक स्थळे जशीं उडुगणे चंद्रोपमा त्यां नसे ॥
 जंजीरा विधु दूसरा च भुतळि हे सत्य जाणा असे ॥ ४ ॥
 सिंधूदुर्ग स्थळावरुनि चपळे लंका किजे सांडणे ।
 जंजीरा अति आर्यता महितळीं मेरुसि केले उणे ॥
 काल्पी फुल्लचरी अयोम्य नयने दासी च वीलोकितां ।
 नाही या उपमा दुजी त्रिभुवनीं याची च या योग्यता ॥ ५ ॥
 सिंगारुदीप रमणीय हुनावराला । ओवाळणी करुनियां त्यजणे तयाला ॥
 वीलायता मसकता हिनता च आली । गोमांतकादिक स्थळे तृणतुल्य शालीं ॥६॥
 तैसी चांच हि पूर्वकाल उपमा पावे च ना सर्वथा ।
 सिंधूदुर्ग समर्थ जाण विलसे इत्यादि पाहो वृथा ॥
 ऐसा हा नृपतीस [दुर्ग] सदये श्रीसागरे अर्पिला ।
 काळाची गति भिन्नता च घडली प्रत्यक्ष नीरिक्षिला ॥ ७ ॥
 खांदेरी जयदुर्ग जाण विजया नाही कदा मान्यता ।
 तैसी राजपुरी च खोकारि जर्गी शाली च आयोग्यता ॥
 जाणा मुंबइचे सदैव लवणे दृष्टी त्वरे काढिजे ।
 सिंधूदुर्ग समर्थ एक विलसे त्याते च वीलोकिजे ॥ ८ ॥
 झाल्या कुंठित उपमा च अवध्या अन्यत्र आणूं नका ।
 जंजीरा धणि आर्यता च विलसे आहे जर्गी हा निका ॥
 बोखाडा अणि रोडिला च चपळे झाडावया लाविजे ।
 फूलाबा अस भालदार चतुरे प्रत्यक्ष वीलोकिजे ॥ ९ ॥
 जाणा तो जळि पद्मदुर्ग म्हणवी तांडेल आहे सदां ।
 उंदेरी अति सान हीन चि असे दीनत्व भावी पदा ॥
 सिंधूदुर्गप्रिया अती रमणिका रत्नागिरी नेटकी ।
 दूजी अंजनवेलि फार विलसे आहे स्वरूपे निकी ॥ १० ॥

नागांगना वसइ नृत्य करी सदैवा । तैसी च ते सुरत दाखवि सर्व भावा ॥
 येलूर जाण नटवा मनरंजनाला । आपेक्षिला निशिदिनीं अति मान त्याला ॥ ११ ॥
 असे दौलतावाद डोंवारणी हे । उडी मारिली नाकटी ते न राहे ॥
 शिलेमान पाहो क्षिती पापरूपी । यमूनाजळीं तो दडाला कुरूपी ॥ १२ ॥
 किछे कोट अगण्य जाण चि असे सेना सदा भूतळीं ।
 सिंधूदुर्ग [चि] स्वामि [हा हि] सकळां आशोभ आहे जळीं ॥
 त्याचा नाटकिं वर्णिली च गरिमा चातुर्य वीलोकिने ।
 सन्माने प्रतिपाळणासि करणें हें ईतुकें अर्पिजे ॥ ३ ॥

महाराजांवर श्रीरामदासस्वामींनीं कृपाळू होऊन राजनीति सिंहगडाधीश्वर यांस
 स्वहस्ते लिहून पाठविली ती महाराजांनीं संभाजीचे पुढें उपदेशिली ती
 येणें प्रमाणे:—

महाराजा नरशार्दुळा शिवनृपा प्रौढप्रतापा जनीं ।
 राउयाची अभिवृद्धता च करणें संतुष्टवीं मेदिनी ॥
 श्रीअंवारदे जयासि वरुनी शंभूस निर्दाळिले ।
 धार्मीका गुणसागरा निशिदिनीं प्रत्यक्ष नीरिक्षिले ॥ १ ॥
 कौसल्याजननी तदूपरि दुजी श्रीरेणुका भूतळीं ।
 कुंती पांडुप्रिया समर्थ प्रभुजी त्या सोमवंशाकुळीं ॥
 तैसी हे तव मात जाण विलसे जीजावती सुंदरा ।
 धन्यत्वाप्रति पावली त्रिभुवनीं पूजोनि श्रीईश्वरा ॥ २ ॥
 भूभाराहरणाप्रती च चपले मन्वारुती पातला ।
 वैकुंठाप्रति त्यागुनी च प्रभु हा अद्भूत वीराजला ॥
 क्षत्रीयान्तक होउनी शिवनृपा येशध्वजा लाविली ।
 आहे श्रीतुळजा प्रसन्न तुजला सत्कीर्ति संपादिली ॥ ३ ॥
 श्रीअंवारदे रिपूसि वधुनी धर्मासि संरक्षिले ।
 दोर्दण्डे महि जिकुनी च सकळां आचोज ते दाविले ॥
 होऊनी क्षितिइन्द्र जाण चपळे सिंहासना रुढला ।
 राजा श्रीशिव तो हरी हि हृदयीं आमोघ संतुष्टला ॥ ४ ॥
 भूपा धन्य तुक्षी अगाध गरिमा लोकत्रयीं वर्णिते ।
 राजेन्द्रा नरकेसरी च प्रभुजी अन्यत्र नाही क्षितीं ॥
 राया माण्डलिका परीच गणिले गोमायु तीं पामरे ।
 दास्यत्वा महि लावुनी च रिपुते केलीं जगीं किंकरे ॥ ५ ॥

हस्तीं श्रीतुळजा फिरंग चमके वजाहुनी तीव्रता ।
चांचल्ये चमके अरीस हरिले नाही च अन्यत्रता ॥
शत्रूंची शिरपंकजे अगणिते छेदेनि पाडीं रणी ।
पर्णप्राय गळीत [त्यांस] करुनी आणीं तयाते क्षणीं ॥ ६ ॥
नष्टांचे रुधिरें च कुंकुम धराभाळीं सदा लेववीं ।
दावूनी भिम हा प्रताप सकळां श्रीअंबिका तुष्टवीं ॥
शौर्यत्वाप्रति आगळा च अससी शाहूजीसुनो आगळा ।
भूपा येवन दण्डुनी निजकरें अद्भूत कीजे बळा ॥ ७ ॥
निक्षत्री करुनी धरा निजबळे दण्डें च दुष्टांप्रती ।
व्हावे भार्गव या कलीत प्रभुजी सत्कीर्तिते वर्णिते ॥
दावीं आक्रम आगळा निशिदिनीं सर्वां जनाते सदा ।
श्रीअंबावरदे जयासि वरणे अन्यत्र नाही कदा ॥ ८ ॥
चंडीयाग चि कोटि यज्ञ नृपती त्या वाजपीते करीं ।
पृथ्वी जिंकुनी अश्वमेध अगळा सत्कीर्ति दीगान्तरां ॥
धर्मादीनहुषाप्रती च गरिमा आमोघता दाविजे ।
ऐसा तूं जय पावशील प्रभुजी हा निश्चयो कल्पिजे ॥ ९ ॥
राया विक्रमशालिवाहनशकां आच्छादिजे एथुनी ।
ऐसे हे नृपती विचित्र करणे तूं एक चिंतामणी ॥
व्हावे चक्रवती धरेवर प्रभो प्रौढप्रतापा सदां ।
विष्णूची प्रतिमा समर्थ अससी अन्यत्र नाही कदां ॥ १० ॥
यावच्चन्द्ररवी सदैव नृपती कल्याण हो आगळें ।
श्रीअंबावरदे जयासि वरणे प्रौढप्रतापा बळें ॥
जैसा बाळ विधू दिनेदिन असे वृद्धीस पै पावला ।
तैसा आक्रम रुढवीं च प्रभुजी आशी हि माझी तुला ॥ ११ ॥

श्रीरामदासयतिचे प्रभु घे अशीस । कल्याण हे तव सदां नृपती विशेष ॥
जिंकीं प्रतापतवके धरणी समर्था । कौतुक दाखविं बळें अति जाण पार्था ॥ १२ ॥
कर्णादि धर्म नृपती स्तवनासि लावीं । राघूदिल्यास प्रभुजी गरिमा च दावीं ॥
त्या निषधा गुणनिधे अती तुष्टवावे । भोजादि विक्रमचुडामणि लाजवावे ॥ १३ ॥
शीवी करुनि परता आणि त्या श्रियाळा । तैसें च त्या दशरथा प्रभुजी नृपाळा ॥
जन्मेजयासि हृदयीं अति तुष्टवावे । ऐसें चि कौतुक प्रभो जागि दाखवावे ॥ १४ ॥
जन्कादि जाणा ऋतुपर्णाराया । तूं योग्य व्हावे स्तवना कराया ॥
शाहूजी सुनो हे हृदयीं धरावे । कलीमाजे धर्माप्रति वीवरावे ॥ १५ ॥

घेघे आशीस राया अनुदिनि यतिचे आन नाणीं नृपाळा ।
 वैरी दण्डोनि साचे निज हित करणे पृथिव्या तूं नृपाळा ॥
 माझा हा हेतु जाणा पुरावे च चपळे शाहूजिसूनो सुकार्ठी ।
 बेगीं शत्रू धरूनो गुणनिधि प्रभुनें दण्डिला जवि वाळी ॥ १९ ॥
 तैसें या अवरंजेव अरिते दण्डां सकोपे शणी ।
 वीलंबा न लवीं प्रतापतवकें कौतुक दावीं रणी ॥
 शिवाजीसरजा समर्थ अससी अन्यत्र नाहीं कदा ।
 पृथ्वी जिंकुनि सर्वभौम पद हें संपादिजे एकदां ॥ १७ ॥
 नित्यानित्य सनेम जाण वचना पाळीत जावे नृपा ।
 तेणे हा जय पावशील अगळा होईल श्रीची कृपा ॥
 जैसे धर्मदिलीप [पूर्वि] सकाळी न्याये प्रभू वर्तले ।
 तैसें राज्य करूनि दाखविं जना ऐसें च आपक्षिले ॥ १८ ॥
 जैसा विक्रम वर्तला अनुदिनीं तो भोज या हो क्षिती ।
 तैसा अर्थ करूनियां च बरवा संरक्षिजे रे निती ॥
 पर्दुःखाप्रति जाण होउनि त्वरे सांभाळिजे नीकटी ।
 आनायास हि नाथ तूं चि प्रभुजी पाळीत जा संकटी ॥ १९ ॥
 आर्यत्वाप्रति आगळा च अससी शाहूजीसुनो या क्षिती ।
 शौर्यत्वे रिपु दण्डिले च निकरे सत्कीर्ति वाखाणिती ॥
 शिवाजीसरजा विचित्र करणी तूं दाखवीं या जना ।
 नाहीं आन विलोकितां च प्रभुजी सिद्धीस ने कामना ॥ २० ॥
 शिवाजीसरजा समर्थ अससी भक्तोत्तमा भूतळीं ।
 शौर्यत्वे अति आगळा विलससी या भोंसल्यांचे कुळीं ॥
 अफूजळा वधुनी [बहूत] निकरे येशास संपादिले
 बीजापूरपतीस कौतुक नृपा अत्यंत तां दाविले ॥ २१ ॥
 शास्ताखान [हि] दण्डुनी करवळे सत्कीर्ति संपादिली ।
 तानाशा सुल्तान हीन करुनी त्वां शूरता दाविली ॥
 फिर्गीं शामल डिंगमार अरबी त्या नायराला शणी ।
 इंग्रेजादिक पामरे च समरी केलीं प्रतापे सुणी ॥ २२ ॥
 बलखादी मरतेभदावर त्वरे लाहूर तूं जिंकिले ।
 दिल्लीचा भ्रम फेडुनी च निकरे कीर्तीस विस्तारिले ॥
 हुमणाबाद चितोड जाण चमली भीशी च बंगालिया ।
 राठोडादिक द्वारका निजबळे शत्रूस नेशी लया ॥ २३ ॥

आयोध्यादिक मारवाड कलपी काशीर घेशी बळें ।
 अजमेरीं जयपूर जाण नृपती खाणून शत्रूमुळें ॥
 बिन्दू आणिक बेंगळूनगराचा जोड पै लाघसी ।
 हम्माऊ मुलतान मानसपुरा वेगें प्रभो जिंकिसी ॥ २४ ॥
 हेमाद्रा आणि बद्रिकाश्रम रुमाशामादिकांतें शर्णी ।
 अटका पट्टण पावळादि चपळें जाणा प्रभो ये क्षणीं ॥
 दण्डीं बावन पाच्छहांसि निकरें आशीस माझा तुला ।
 श्रीअंबा वर दे ज्यासि वरणें हा निश्चयो कल्पिल ॥ २५ ॥
 फर्रासी रिपुपामरांसि नृपती वेगें चि न्यावें लया ।
 जिंकीं सर्व हि बंदरें च प्रभुजी संपादिजे या जया ॥
 सत्ता येक करुनि जाण अवघी राज्याधिकारा किजे ।
 धर्मातें अति वाढवीं च नितिनें ब्राह्मण्य संरक्षिजे ॥ २६ ॥
 वल्यांकीत धरा जिणोनि चपळें धर्मध्वजा लाविजे ।
 शाह्जीचा तनयो समर्थ अवनीं कीर्त्तिस विस्तारिजे ॥
 पूर्वींच्या नृपतींहुनी च अगळी लीळा जर्गी दाखवीं ॥
 धर्मा रक्षणता करुनि प्रभुजी श्रोसांव ही आठवीं ॥ २७ ॥
 जिंकावें करनाठकास नृपती प्रौढप्रतापें शर्णी ।
 पाळेगार हि पामरासि निकरें तूं एक चिंतामणी ॥
 श्रीअंबावरदे अमोघ चि जया संपादिजे सर्वदां ।
 ऐसें श्रीविधिवाक्य जाण चि असे अन्यत्र नाहीं कदां ॥ २८ ॥
 घस्वापट्टण बेदनूर निकरें घेऊनि लावीं ध्वजा ।
 सोधें सावनुरा विलम्ब न लवीं पाळीं सनेमें प्रजा ॥
 घंकापूर कितूर जाण चि बळें पै कोपळाला घडीं ।
 शिर्टी डंबळ या स्यळांसि चपळें कीजे प्रभू तांतडी ॥ २९ ॥
 घेईं गुत्तिसि चित्रदुर्ग प्रभु रे घेईं शर्णी एकदां ।
 घाळापूर कनोर जाण पटणा अन्यत्र नाहीं कदा ॥
 पिल्गोडा गाते हीं स्यळें शिवनृपा संपादिजे ये क्षणीं ।
 दण्डीजे रिपुदुर्जनासि निकरें प्रत्यक्षता पै रणी ॥ ३० ॥
 जागा उत्तम कुम्भकोण नृपती पुण्यस्थळें रक्षिजे ।
 फडपें अर्कट या प्रतीच प्रभुजी कीर्त्तिस संपादिजे ॥
 चंजो दुर्घट आवध्यांत विलसे त्याणें च चंजावरा ।
 कीजे आक्रम आगळा गुणनिधे लावीं जयाचा तुरा ॥ ३१ ॥

मच्छुलीबंदर नीकरें च नृपती शिंगालद्वीपान्तरा ।
 गोंवे घेउनियां जयासि वरणे श्रीशिवराजेश्वरा ॥
 शाहूजीचा सुत [तूं] समर्थ [बरवें] शूरत्व कामा अती ।
 कीर्तीची गरिमा भरोनि उरवीं हे क्षत्रियाचो रिती ॥ ३२ ॥
 ध्यावी रे गुजराय जाण चि बळें पै सूरतेतें क्षणीं ।
 लज्जनीपासुनि माळवा हि अवघा भूपा बळें ये क्षणीं ॥
 बालघाट ही माहुरादिक स्थळें संरक्षणा रे किजे ॥
 तैसा बेदर जिंकुनी च निकरें सत्कीर्ति विस्तारिजे ॥ ३३ ॥
 राया विशति सप्त जाण बरवी आलूर पै पाळि या ।
 दोर्दण्डे रिपु जिंकुनी च निकरें संपादिजे या जया ॥
 त्या रे बेदरपामरासि सहसा ठेवूं नको भूवरी ।
 ममआज्ञाप्रतिपालनासि करणें हा अर्थ चित्ती धरीं ॥ ३४ ॥
 घेई जुन्नर खानदेश नृपती गोदातिरा सत्तरीं ।
 पुण्ये देश सुपे च जाण प्रभुजी हे हाव चित्ती धरीं ॥
 माणदेशादिकडे [त्वरीत] वळतां नीरीक्षणे तें किजे ।
 तैसा बेदर जिंकुनी च निकरें सत्कीर्ति विस्तारिजे ॥ ३५ ॥
 घेई बाघन पै गिरे तदुपरी त्या वीर गाढ्या झणीं ।
 दण्डों बेदर पातल्या गुणनिधे प्रत्यक्ष [शत्रू] रणीं ॥
 जाणा देसक आवघे हि नमती निर्नाम कीजे तयां ।
 विश्वासा न धरीं कदापि प्रभुजी मानीत जावें भया ॥ ३६ ॥
 हेमाद्री अणि मारवाड निकरें त्या बद्रिका हो श्रमा ।
 सत्ता येक करोनि राज्य विवरीं मानूं नको रे तमा ॥
 तैसे क्षेत्र समर्थ काशिपुर तें संरक्षणें भूपती ।
 पुण्या पार नसे अपार गरिमा हे धार्मिकाची निती ॥ ३७ ॥
 घेई फळ्ठण जाण तें प्रभुवरा पै बंगल्याला झणीं ।
 वाईपासुनि खालसा च करणें ताकाळता ये क्षणीं ॥
 आहे उत्तमता कराड नृपती तैसे च कोल्हापुरा ।
 पुण्यक्षेत्र पवित्रता गुणनिधे पाळीं च राजेश्वरा ॥ ३८ ॥
 बळगांवादिक हीं स्थळें चि नृपती ध्यावीं झणीं नीकरें ।
 सर्वज्ञा गुणसागरा हव धरीं लावीं जयाचे तुरे ॥
 मिर्जेपासुनि देश जाण अवघे सत्ताबळें जिंकिजे ।
 हुक्करी अणि रायबाग प्रभुजी दुष्टांसि निर्दाळिजे ॥ ३९ ॥

राया कोंकण सोडवीं च अवघे तेथे अपूर्वे स्थळे ।
 कुडाळादिक बारदेश प्रभुजी सक्रोध ते नेवळे ॥
 तैसें ते चिपळूण राजपुरिला घेई नृपा सत्वरी ।
 कुल्लाबा जयदुर्ग खोकरिप्रती पै जंजिरा खोकरी ॥ ४० ॥
 घे रे अंजनवेलि ते चि नृपती युक्तीवळे एकदां ।
 सर्देपासुनि जंजिरे आणि गडा अन्यत्र नाणीं कदा ॥
 मुंबईचा प्रभु यत्न ही करुनियां हातातळीं घालिजे ।
 दुष्टांतें समरी च जाण चपळें कौतूक हें दाविजे ॥ ४१ ॥
 बारा कुंबळ माहुळें च भुपती तात्काळ तीं घेइजे ।
 विश्वासू बरवे च लोक अति ते त्वन्नीकटीं पाळिजे ॥
 जागे उत्तम पाहुनी च प्रभुजी संरक्षणातें करी ।
 किछे आणिक जंजिरे च बसवीं हे वासना रे धरी ॥ ४२ ॥
 माहुळें बरवे बहू नृपति ते सन्निद्ध ठेवीं सदां ।
 दूजे कुंजर प्रौढता च दिसती अन्यत्र नाहीं कदां ॥
 त्यांचे तूं अनुमोदनें चि प्रभुजी द्यावीं स्थळें आगळीं ।
 जीवांचा न-तयां तमा गुणनिधी ऐसें च जाणा बळी ॥ ४३ ॥
 जैसे ते कृषिरक्षणासि कुळंबी माळे प्रभू घालिती ।
 तैसे तूं गड बांधणें चि चपळें संरक्षणातें क्षितीं ॥
 होवोनी अति सावधान हृदयो राण्यासि वृद्धी किजे ।
 पाया उत्तम हा चि होय नितिचा शोधूनि वीलोकिजे ॥ ४४ ॥
 गुह्याचे निज गुह्य एक तुजला हें सांगतों भूपती ।
 अप्णाहूनि वरिष्ठ सेवक कदां ठेवूं नको संपती ॥
 कावेसीत कदापि जाण नृपती येजं नको सर्वदां ।
 येणें घात असे रूपा गुणनिधी प्रौढान्तरां रे वृथा ॥ ४५ ॥
 राण्याचे नितिचा समर्थ तुजला हा बोध केला असे ।
 ऐकें रे गुणसागरा नरपते अन्यत्रता पै नसे ॥
 सेना नीकाटि ठेविजे प्रभु अती येणें तुला मान्यता ।
 शत्रूचें भय हें कदापि न घडे जाणा जर्गी प्रौढता ॥ ४६ ॥
 आविन्धाप्रति नीकरें च प्रभुजी शिक्षा किजे रे बरी ।
 वेगें प्रौढ प्रताप दाखविं जना आभट्टि चिर्ती धरीं ॥
 साधूनी रिपुचीं स्थळें निजवळें हे योग्यता रे असे ।
 शत्रूचें भय वागवीं च हृदयो अन्यत्र ते पै नसे ॥ ४७ ॥

पूर्वीचे नृपती [जसे] तदुपरी राज्याधिकारा किजे ।
 ऐसे शासन चालवीं च नृपती सत्कीर्ति संपादिजे ॥
 धर्माचा न लपो करीं च प्रभुजी वृद्धीस न्यावे सदा ।
 नित्यानित्य हि आधिकोत्तर गती आपेक्षिजे संपदा ॥ ४८ ॥
 पापाचा न करीं च संग्रह नृपा घेणे जयाते असे ।
 वेदाज्ञावतु वर्तणे चि प्रभुजी हे योग्यता वीलसे ॥
 सारासारविचार जाण करुनी प्रौढ प्रतापा वरीं ।
 धैर्यत्वा धरुनी अमोघ चि सदा कारुण्यता वीवरीं ॥ ४९ ॥
 पेशस्वी विजयी समर्थ नृपती तूं पौर्णिमेच विधू ।
 आहे श्रीवरदा हि नित्य विदुषी श्रीशंकराची वधू ॥
 सौख्याते अति भोगणे च प्रभुजी यावद्रवीचंद्रमा ।
 सर्वज्ञा कुलतीलका गुणनिधे प्रत्यक्ष कल्पद्रुमा ॥ ५० ॥
 ऐश्वर्ये तुज सर्व जाण नृपती पै लाधलीं एकदां ।
 कीर्तीची गरिमा भरोनि उरवीं अन्यत्र नाणीं कदा ॥
 श्रीस्त्रांवे तुज मःपदासि दिधले शाहजीसुनो आगळे ।
 कृतकर्मादि करुनि दाखविं प्रभो धार्मीकतेचे बळे ॥ ५१ ॥
 राया अष्ट दिशा जिणोनि अवध्या लावीं जयाचा तुरा ।
 ऐशी आशिस तूजला मम असे हो वन्द्य तूं श्रीवरा ॥
 भक्तीभाव धरुनि पत्र लिहिले पूजे प्रभो धाडिले ।
 वस्त्रे मुक्त मणी च द्रव्य नृपती श्रीस्वामिते अर्पिले ॥ ५२ ॥
 पत्रां जाणविले नृपा मजप्रती सिंहासनीं रूढलीं ।
 कर्णी ऐकुनियां प्रभो हृदयि मी संतोष पै पावलीं ॥
 राया चक्रवती समर्थ अगळा धार्मीक सिंधू दुजा ।
 पूर्वी तूं नवधा सुभक्ति धरुनी केली हाराची पुजा ॥ ५३ ॥
 त्याचे हे फळ पावलास नृपती आगाध तूझी लिळा ।
 धर्मा रक्षणता करुनि प्रभु रे संरक्षणे भूतळा ॥
 क्षीतीन्द्रा शिव भोसल्या तुज प्रती हे मागणे हो असे ।
 वेदाज्ञावत राव्यराम करणे सत्कीर्ति येणे वसे ॥ ५४ ॥
 पून्हा तूं भुपती नवीन दुसन्या सृष्टीप्रती निर्मिले ।
 गागाभट्ट अणूनियां च निकटीं क्षत्रव संपादिले ॥
 सांगोपांगविधा सुकर्म अवघे वृद्धीस नेवोनियां ।
 केला यज्ञ समर्थ जाण नृपती आपेक्षिले या जया ॥ ५५ ॥

वेदाज्ञावतु निश्चयासि अणुनी साहित्य संपादना ।
 गागाभट्ट समर्थ जाण असतां केली प्रभो स्थापना ॥
 दूजा ठ्यास हि वाल्मिकी च ऋषि हा सज्ञानता आगळी ।
 काशीवास करोनि साधन अती या ब्राह्मणाचे कुळी ॥ ५६ ॥
 विद्यासूर्य समर्थ यास भुतळीं नाहीं कदापी दुजा ।
 गागाभट्ट कृपानिधीस स्मरणे प्रत्यक्षता श्रीअजा ॥
 सामर्थ्ये सदया करोनि नृपती क्षत्रत्व संपादिले ।
 केले चक्रवती निरूपम प्रभो कीर्तीस संपादिले ॥ ५७ ॥
 क्षीतीन्द्रा शिव भोंसल्या गुणनिधे धन्यत्वता लाधली ।
 पुण्या पार नसे च जाण प्रभु रे सत्कीर्ति संपादिली ॥
 जाणा भूतळीं या नवीन शक हा वीराजतो सर्वदा ।
 श्रीअंबावरदे रिपूसि वधुनी आपेक्षिली संपदा ॥ ५८ ॥
 राया एक विचार सार करणे सदृढ नेमै सदा ।
 आहे राजनिती तदूपरि प्रभो सांभाळिजे म्हत्पदा ॥
 धैर्यत्वा धरुनी च सत्व अपुले संरक्षणाते करी ।
 सुत्रामाअसनावरी रुढुनियां धार्मिकता वीवरी ॥ ५९ ॥
 तूझे सूकृत आगळे म्हणुनियां सिंहासनीं रुढला ।
 होवोनी जनईश्वरू नृपति तूं कीर्तिध्वजू लाविला ॥
 शाहूजीचा तनयो समर्थ गरिमा लोकत्रयीं फाकली ।
 धन्यत्वा अति पावलास प्रभुजी लीळा जगीं दाविली ॥ ६० ॥
 मन्त्री लेखक बुद्धिमन्त अगळे धार्मीक ज्यां वासना ।
 तैसे नित्य समागमें च वसवीं अन्यत्र नाणीं मना ॥
 कप्टी पामर पातकी अकुळिचे त्यागूनि देई शणी ।
 राज्याचे अभिवृद्धिते च करणे ते रक्षिजे जे गुणी ॥ ६१ ॥
 दीवायामिनि सावधान नृपती आखंडता आसणे ।
 आमिप्राप्रति लक्षुनी च प्रभुजी आणीं तयांते उणे ॥
 राया पूर्ण हि चाळकांपरि सदा पै चाळणा रे करी ।
 शाहूणे धूर्त चतूर हेर बरेवे ते धाड देशांतरी ॥ ६२ ॥
 आमिप्राप्रति रोखुनी च असणे बुद्धीबळें सर्वदा ।
 विश्वासा न घरीं कदापि प्रभुजी अन्यत्र नाणीं कदा ॥
 ठेवुनी च लया अगण्य प्रभुजी राज्यास संरक्षिजे ।
 जातीवन्त विरास प्रेम करुनी अध्यक्षता रे दिजे ॥ ६३ ॥

जाणा कर्बुर येवनासि नृपती ठायीं सदा ठेविजे ।
 नित्यानित्य हि देश घेउनि बळे राज्यासि संरक्षिजे ॥
 हे बुद्धी करुनी सकोट गड पै पाहें सदा भूपती ।
 बांके पर्वत देखुनी हि चपळें निर्भी स्थळें नीगुती ॥ ६४
 जलदुर्गा अति दुर्घटां चि प्रभुजी पै नेटक्यां निर्मिजे ।
 दिवसे दीवस भूपती सबळता राज्याभिवद्धि किजे ॥
 सेनानायक धाडुनी च निकरें मदीं त्वरें येवना ।
 तैसे ते नृप मांडलीक अवघे जिंकोनि ध्यावें घना ॥ ६५ ॥
 अप्णांहुनि वरिष्ठता च असल्या सख्यत्व त्यां लाविजे ।
 युक्तीचें बळ लावुनी च चपळें निर्नाम त्यांतें किजे ॥
 गुह्यागुह्य कदापि जाण इतरां सांगूं नको भूपती ।
 प्राणाचा जरि मित्रभाव असल्या हे राजचिन्हाकृती ॥ ६६ ॥
 दोदंडे भिम हा प्रताप करि त्या कर्कोटकां तुल्यता ।
 साधावें प्रभु राज्य जाण सबळें येणें असे योग्यता ॥
 नाना यत्न करोनियां रिपुजना पायातळीं घालिजे ।
 येशाचीं भुवनें भरोनि उरवीं सत्कीर्ति संपादिजे ॥ ६७ ॥
 जिंकोनी अवरंगजेव नृपती घेई च नागाल्या ।
 ऐसा हा अभिमान पूर्ण धरणें संपादिजे या जया ॥
 फेडीं भार धरेवरील अवघा धर्मासि संरक्षिजे ।
 श्रीसूरां नरकिन्नरांसि भुधरां आचोजता दाविजे ॥ ६८ ॥
 आचार्यां गुरुंआश्रितांसि प्रभु रे शास्त्रार्थ वीचारिजे ।
 नित्यानित्य विवर्णता च करुनी सप्रियता कल्पिजे ॥
 निगमाज्ञा अभिवंदुनी च मुकुटीं वतें सदा भूपती ।
 अन्यायां वतु दंडिजे गुणनिधी ही धार्मिकाची निती ॥ ७९ ॥
 श्रेष्ठापासुन अंतराय घडल्या कीजे क्षमा आगळी ।
 धर्मन्यायविवर्णता च करणें सत्कीर्ति हे भूतळीं ॥
 अष्टौ जाण प्रधान बुद्धि-उदधी सन्मानिजे सर्वदां ।
 एकामेक हि ऐक्यरूप करणें वीभक्ति नाहीं कदां ॥ ७० ॥
 मन्त्री यांत कदापि जाण न पडे भिन्नत्वता अन्तरां ।
 ऐशा त्या दरजांत रक्षण किजे हा अर्थ चित्तीं धरीं ॥
 भूपा सावधता असोनि बरवी आलस्य नाणीं मना ।
 भ्रांती त्यागुनियां जनीत विषया हे कल्पिजे साधना ॥ ७१ ॥

ठेवीं लेखक चित्रगुप्त दुसरे गुढ्यार्थ पै लेखना ।
 विश्वासू चतुरज्ञ सावध अती अन्यत्र नाणीं मना ॥
 जाणा हिंसक पातकी नृपसभे आलक्षिजे सर्वदां ।
 त्यांचा संग करू नये गुणनिधे हा निश्चयो एकदां ॥ ७२ ॥
 तैसे पाकसुनिष्पतास प्रभुजीं सात्वीक हो ठेविजे ।
 चातुर्या अति आगळे गुणनिधे त्यांच्या च हार्तीं किजे ॥
 तेव्हां भोजन भूपती च करणें हां धर्म तूं चालवीं
 ऐशा राजनिती विधीध परिची कीजे सदां पेरवी ॥ ७३ ॥
 भांडाराप्रति रक्षणासि बरे ठेवीं कुळींचे नृपा ।
 त्यांचे गूण विलोकुनी निशिदिनीं आमोघ कांजे रूपा ॥
 जाणा कूटिल तस्करासि प्रभुजीं आलक्षिजे मानसीं ।
 वेदाज्ञा प्रभु मानुनी च हृदयीं सज्ञान लावीं कसीं ॥ ७४ ॥
 धैर्यत्वा धरुनी च शौर्य मिरवीं संरक्षुनीयां जिवां ।
 सक्रोधे रिपु दंडिजे निजबळें संपादिजे वैभवा ॥
 गुढ्याचें [जरि] बोलणें च प्रभुजीं तें युक्तिमार्गें किजे ।
 ध्यानीं आणुनियां सनेम वचनीं गुढ्यार्थ पै ठेविजे ॥ ७५ ॥
 कार्याकारण कल्पुनी निजहिता सामोपचारां करीं ।
 दांभीकार्य हि भाव जाणुनि बरा वोचित्रता वीवरीं ॥
 मंत्री साधक आसल्यास निकटीं गुढ्यार्थ सांगें तयां ।
 ज्याची अल्पमती असेल प्रभुजा मानीत जा या भया ॥ ७६ ॥
 राहूनी अति सावधान नृपती संरक्षणें आपणा ।
 नित्यानित्य हि अंतरां च करणें अद्भूत पै चाळणा ॥
 ध्यानीं श्रीकुळदेवतेस स्मरणें हे धार्मिकाची निती ।
 येणें तूं जय पावशील नृपती अन्यत्र नाहीं गती ॥ ७७ ॥
 शाहूजीचा सुत तूं पवित्र नृपती धर्माधिपातुल्यता ।
 भूभारा हरणासि येउन प्रभो केली अती प्रौढता ॥
 धन्यत्वे अति आगळा चि अससी जाणा दुजा केसरी ।
 विष्णूची प्रतिमा च मानवरूपें सत्कीर्ति दीगांतरां ॥ ७८ ॥
 त्याची सार्थकता करुनि सकळां संतुष्टवावें सदा ।
 निजधर्माप्रति अंतराय न करीं अन्यत्र नाणीं कदा ॥
 षट्शास्त्रें प्रभुजीं सनेम वचनें संरक्षिजे अंतरां ।
 येशाचीं सदनै भरुनि उरवीं मानाभिमाना धरीं ॥ ७९ ॥

ऐकें राजनिती समर्थवचनें दांभीकता त्यागिजे ।
 गर्वाचा अभिमान अंतरिं कदापी अल्प ही नाणिजे ॥
 ध्यानीं श्रीजगदंबिके स्मरुनियां पूजार्चनाते करीं ।
 यज्नादीक हि याजनें निशिदिनीं अत्यादरें वीवरीं ॥ ८० ॥
 राया शांवरिमांत्रिकास निकटीं ठेवूं नको दुर्मदा ।
 येणें घात अमूप [जाण चि] असे पै पावसो आपदा ॥
 तैसे जारणमारणादि कुमती कौटिल्य कामा न ये ।
 वंशाचा क्षय निश्चये च प्रभुजी वर्ते सदा या भये ॥ ८१ ॥
 राया स्तंभनमोहनादि गुटिका हें हीत नव्हे कदा ।
 नीचांचा न करी च संग प्रभुजी आयोष्य येणें पदा ॥
 संसर्गा न करी च जाण नृपती केल्या अती आपदा ।
 ठेवीं वंशज नीकटीं च विदुषां हे योग्यताहे सदा ॥ ८२ ॥
 इत्यादी व्यसनां मधें मन कदां गोंवूं नको भूपती ।
 भृंगा मद्य अफू कदापि न शिवें जे अज्ञता कूमती ॥
 गांभीर्ये अति धैर्यता च धरुनी बोलें सगभें सदां ।
 राया हांसत हांसतां च न वदें सर्वज्ञता रे कदां ॥ ८३ ॥
 वारंवार कदापि जाण हृदया पाहों नको भूपती ।
 हर्षाचे समयी प्रमीत वदणें चातुर्यता हे रिता ॥
 बोलावी वचनें सखोल प्रभुजी तीं नेटकीं युक्तिनें ।
 सर्वांची सुदया करुनि अति हे संरक्षिजे तीं मने ॥ ८३ ॥
 डोंबारी अणि भोरपी हि इतरां नृत्यांगना वेश्मनीं ।
 भूपा नाणि तयां कदापि नयनें दीवा च पै यामिनी ॥
 शास्त्रज्ञादिक पंडितां सुगणकां सन्मानिजे सर्वदा ।
 अभ्युत्थान हि अर्पणासि करणें अन्यत्र नाणीं कदा ॥ ८५ ॥
 भूपा मिथ्य क्रिया हि सेवकजना देऊं नको सर्वथा ।
 तेणें संचित [पुण्य] जाण प्रभुजी होऊनि जाई वृथा ॥
 बोलावी वचनें रूपा गुणनिधी तीं सत्य कीजे जनीं ।
 क्षणएक क्षणभंगुरत्वे न वदें दीवा सदा यामिनी ॥ ८६ ॥
 वेश्यासंग हि दासिचा प्रभु कदा दृष्टीपुढें नाणिजे ।
 पद्वीरा करितां जयो चि न घडे हा अर्थ वीलोकिजे ॥
 जैसा विक्रम भोज जाण विवरे तैशा गती वर्ततां ।
 तेणें कीर्ति सदैवता च प्रभु रे आहे सदां योग्यता ॥ ८७ ॥

रायां मिथ्यं कदापि जाण न वदे आयोग्यता तूजला ।
 येणें राज्य लयासि जाइल प्रभो हा निश्चयो वतैला ॥
 गेला बोलुनि हें त्रिधीच विदुषां आसत्य नाहीं कदा ।
 कीर्तीची गरिमा भरोनि उरवी संपादिजे म्हत्पदा ॥ ८८ ॥
 टेहूक्या तस्कर नीकटीं हित नसे राज्यासि आयोग्यता ।
 धार्मीकाप्रति सांगणें च नलगे संपादिजे आर्यता ॥
 भूभारा हरुनी प्रजांप्रति सदां संतोषवृत्ती किजे ।
 येणें हा जय पावशील नृपती सत्कीर्ति विस्तारिजे ॥ ८९ ॥
 कीजे स्नान पवित्रता च अगळी संभ्यादि आनुक्रमे ।
 जपूजाप्या गुरूंशीं भजून पुढती सत्कर्मता उत्तमे ॥
 सांगोपांग सनेम धर्म विषयीं अत्यादरें पै करीं ।
 गोदानादिक हेम अर्पण करीं हे नीतिरीती धरीं ॥ ९० ॥
 राहूकेतु हि पर्वणीस नृपती आमोघ दानें किजे ।
 प्रामादीक [हि] जाण घोष भुमिका वाजीगजां अर्पिजे ॥
 धान्यादी वसनें धनासि अगळें दे तुष्टवीं ब्राह्मणां ।
 तेंणें तू जय पावशील प्रभुजी मेरू किजे ठेंगणा ॥ ९१ ॥
 पाहूनी अतिशिष्ट ब्राह्मण तयां अग्राहरें अर्पिजे ।
 यावच्चंद्ररवी सनेम वचनें तीं अक्षयी रे किजे ॥
 मुद्रांकीत हि राजपत्र करुनी वृद्धीस न्यावें सदा ।
 ऐशी राजनिती प्रमूख मिरवे अन्यत्र नाणीं कदा ॥ ९२ ॥
 तूझीं कीर्ति विलोकुनी च प्रभुजी येतील जे दर्शना ।
 त्यांतें आड ही काष्टका न करणें हे कल्पिजे वासना ॥
 ज्ञाते पंडित ही गुणीजन तयां सन्मानिजे आदरें ॥
 षत्त्रादी धन अर्पुनी हि प्रभुजी संतुष्टवीं निर्भरें ॥ ९३ ॥
 गुणागूण विलोकुनी च प्रभुजी वीवर्णता हो करीं ।
 ज्ञाते पंडित शिष्ट जाण असतां हें लक्षिजे अंतरी ॥
 येणें हा जय पावशील प्रभुजी सत्यत्व मानीं सदा ।
 धर्मन्याय-विचारणा च करणें तें अन्य नाणीं कदा ॥ ९४ ॥
 सुत्रामाअसनावरी रुढिनियां धार्मीकता वीवरीं ।
 आधर्मारत ज्ञालिया गुणानिधे दुष्कीर्ति दीगान्तरें ॥
 व्हावें सावध रे नृपा अनुदिनीं आज्ञा असे तूजला ।
 चित्रीं चित्रगती विलोकुनि प्रभो तो धर्मता पावला ॥ ९५ ॥

कर्माकर्मगती निरूपम असे वा भोजनाचे परी ।
 भ्रम्भासादिक भावितां पुनरपी माया मदाते वरी ॥
 क्रियमाणादिक संचितास तिसरे प्रारब्धता जाणजे ।
 चित्रा चित्रगती प्रमोद अगळा त्यागोनियां ते दिजे ॥ ९६ ॥
 कर्मी आसुनियां अलिप्त ह्यणती ते हो पशूधार्मिका ।
 जाते ही गति वीगती च नकळे तो केव जाणा निका ॥
 ब्रह्मी ब्रह्मरूपे सगूण सदना वांछा धरी भूपती ।
 अर्भते भिम कल्पना च करणे अज्ञीकतेची रिती ॥ ९७ ॥
 ज्ञाता तूं शिवभूपती म्हणुनियां संतुष्ट झालो मना ।
 श्रीरामी निजभक्तिभाव धरुनी कीजे अती साधना ॥
 सप्रेमे रसना ललात करणे आलोचना त्यागिजे ।
 भवे भाविकता स्मरोनि हृदयी सप्रेमता पाविजे ॥ ९८ ॥
 कल्पा मायिकता त्यजोनि स्मरणे दीनेश वृद्धी किजे ।
 प्रापंची परमार्थसाधन असे हे अंतरी भाविजे ॥
 नैसा त्या किरिटीस बोध समरी केला अती नीगुती ।
 ब्रह्माकारविराटरूप धरुनी पै दाखविली गती ॥ ९९ ॥
 तैसा हा तुज भूपती निजमुखे संबोध केला अती ।
 पर्याये परिहारणासि विचरे हे धार्मिकाची निती ॥
 धन्यत्वे अति आगळा चि प्रभु तूं अन्यत्रता नातुळे ।
 चिन्हांकीत हि चिन्मयासि स्मरणे भावीक भक्तीवळे ॥ १०० ॥
 आत्मा स्थार नसे चि जाण प्रभुजी मायीक मिथ्या असे ।
 प्रापंची परमार्थसाधन किजे हे योग्यता वीलसे ॥
 अवतारादिक अन्तरी निजहिता ध्यानस्थ होऊनियां ।
 अर्त्ता हो माते स्वागती च वरिली पावोनि गेले लया ॥ १०१ ॥
 भ्रान्तीचे प्रसरे च * * * * अप्रत्यक्ष वीलोकिले ।
 * * * * *

ज्ञाता साच कदापि जाण न मनी या वैष्णवी कौतुका ।
 सारासार विचारणा च घडवी तो एक पाहो निका ॥ १०२ ॥
 आर्या तूं शिवभूपती गुणनिधे हे सर्व हि जाणसा ।
 ब्रह्माकार निरूपमा चि प्रभुजी अत्यादरे पावसा ॥
 शान्ती चित्त समाधिता च वसवीं अन्यत्र नाणी मना ।
 सद्गुणाप्रति लाधसा च चपळे हे कल्पिजे भावना ॥ १०३ ॥

केला बोध तुजें स्वरूपरचना आगम्यता दाविली ।
 आत्मौ स्वत्व सुरतासि योग्य चि अशा विश्रान्ति आपेक्षिली ॥
 नाती हा विचरें अशाच गतिने उन्मादता त्यागुनी ।
 शाली नीगममौन्यता च प्रभुजी दीवा सदा यामिनी ॥ १०४ ॥
 शिवभूपा हृदयीं सनेम वचने संरक्षणे सर्वदां ।
 प्रापंचां परमार्थ आर्य चि प्रभो अन्यत्र नाहीं कदां ॥
 कीजे राज्य यथाविधी च विदुषा सारांश जाणूनियां ।
 येणे तूं अति पावशील अवनीं आपेक्षिसी त्या जया ॥ १०५ ॥
 जाणा विक्रम नैषधादि जनके कीर्तीस संपादिलें ।
 धर्म कौतुक श्रीसुरांस सकळां अत्यन्त ते दाविलें ॥
 पाहो त्या रघुदीर्घले त्रिभुवनी शौर्यवता दाविली ।
 आर्थत्वे स्वाहितास ही घडवुनी धार्मीकता रक्षिली ॥ १०६ ॥
 तैसा अर्थ करूनियां शिवनृपा धर्मासि संरक्षणे ।
 शूरत्वा अति आगळा च अससी नाहीं कदापी उणे ॥
 वेदाज्ञा मुकुटी च वंदुनि प्रभो लावीं जयांचा तुरा ।
 प्रापंचां परमार्थ साधन किजे हे मान्यता श्रीवरा ॥ १०७ ॥
 मन्माया तिमिराप जाण हरणा वांभोजनीची गती ।
 लीलानाटक भावितां गुणनिधे धैर्यत्वता हो अती ॥
 नीती कल्पुनि कौतुकासि वरणे अन्यत्र नाणीं मना ।
 ब्रह्माकारानिरूपमेस प्रभुजी सज्ञान हे साधना ॥ १०८ ॥
 राया सावध सावधान हृदयीं व्हावे समर्था सदां ।
 राज्याची अभिवृद्धिता च करणे युक्तीवळे एकदां ॥
 जेवीं विक्रम शालिवाहन शक् हा तैसा किजे भूतळीं ।
 धार्मीका अति आगळा चि अससी या भोंसल्यांचे कुळीं ॥ १०९ ॥
 ऐके राजनिती कृपाहिमकरा शाहूजोसुनो भूपती ।
 मिथ्या अल्प हि नाणिजे च हृदयीं हे ज्ञातियांची रिती ॥
 पूर्वांचे नृपतीवतू च प्रभुजी राज्याधिकारा किजे ।
 भावी भाविकता च स्मरोनि हृदयीं ऐश्वर्य संपादिजे ॥ ११० ॥
 कीजे स्वप्रियपालना अनुदिनीं त्या हो प्रजांचे प्रीती ।
 ध्यावे आशिस भूपती हित असे शास्त्रार्थ आहे निती ॥
 नेमाहून अधीक द्रव्य सहसा घेऊं नको पै सदां ।
 त्यातें पीडणता कदापि न किजे संतुष्टवावे सदां ॥ १११ ॥

आह्या दाद हि घेउनी च निकटीं क्लेशा अती पै प्रजा ।
 तेव्हां सावध होउनी च स्मरणे जाणा प्रभू श्रीअजा ॥
 आधर्माभित होउनी च विचरे हे मान्य सर्वाप्रती ।
 त्यांचे संकट हारुनी गुणनिधे सत्कीर्तिते वर्णिते ॥ ११२ ॥
 राजद्वारि प्रजांसि आड सहसा कोणी नये तें किजे ।
 आज्ञा वेतरपाणि यांसि करणें येवूं प्रजेतें दिजे ॥
 आनाथे अलिया कदापि प्रभुजी अत्यादरे दर्शना ।
 त्यांचा हेतु किजे च पूर्ण नृपती जाणा प्रजापालना ॥ ११३ ॥
 त्यांचे क्लेश हरुनियां नृपवरा सौख्याप्रती अर्पिजे ।
 नित्यानित्ये हि सेवकांस प्रभुजी आज्ञा सकोपे किजे ॥
 नेमाहूनि धनासि आधिक [उणे] पै अल्प ही घेतल्या ।
 रसुना छेदुनि ते क्षणीं च नृपती धाडीं च येमालया ॥ ११४ ॥
 ऐसे निष्ठुर सांगणे निशिदिनीं या सेवकांतें नृपा ।
 पाळावी सदया प्रजा गुणनिधे अत्यंत कीजे कृपा ॥
 जातीवन्त सनेम जाण वचने देशासि संरक्षिती ।
 ऐसे योजुनि ठेवि सेवक प्रभू अत्यादरे या क्षिती ॥ ११५ ॥
 ज्याचे स्वाधिन केलिया च नृपती जाणा प्रजापाळणा ।
 अब्दामाजि तयांप्रती च अणुनी कीजे च वीचारणा ॥
 ठेवूनी प्रभु हेर गुप्त चपळें सांचोळ पै घेइजे ।
 नाहीं जुलूमज्याजती च कवणा हे नित्य वीलोकिजे ॥ ११६ ॥
 तक्रुटादी निमतान खण्ड बरवा पाहोनियां रे पिका ।
 त्यांतें सोड हि देउनी च प्रभुजी हीशेव कीजे निका ॥
 पाहूणी मोजणि रास जाण करुनी संतोषवावीं कुळें ।
 घट्टेकावण जाजती न करणें घेऊं नको हे वळें ॥ ११७ ॥
 दिधूला कौल खरा करुनि प्रभु रे नाभावणी पै कुळा ।
 ऐसा अंमल चालवीं च प्रभुजी संपूर्ण पृथ्वीतळा ॥
 तेणें हा जय पावशील अगळा कल्याण येणें असे ।
 पर्पीडापरिहारणासि अवनो अन्वन्न कोणी नसे ॥ ११८ ॥
 वाणी ऊदमि चाट यांसि प्रभु रे घेवोनियां लावणी ।
 त्यांतें नेमुनियां जकात निकि पै सामाजिका ठेवुनी ॥
 कुळमोक्षा करुनी निकाल करणें हा कौल द्यावा तया ।
 डागीं पै पतकीं निगावण मुखें हे आणिजे निश्चया ॥ ११९ ॥

हकदारी च [असेल] ज्याजति प्रभो रास्ती दिजे नेमुनी ।
 वतनी बाब खरी परंतु गडदू जाणा प्रजांलागुना ॥
 मार्गी ठेवुनि हेर गुप्त चपळे घ्यावा हि शोधो निका ।
 केल्या ज्याजति नेमिल्याहुनि प्रभो शिक्षा किजे सेवका ॥ १२० ॥
 राष्ट्रामाज स्वधर्म चालवि निका पाळूनियां ब्राह्मणां ।
 हव्नादी जपज्जाप्य जें हि करणें नाहो तया तूळणा ॥
 याज्नायाजन वेदध्यान प्रभो घोषे अती गर्जती ।
 अन्तर्जने जगि चालवी च अगळी हे धार्मिकाची निती ॥ १२१ ॥
 राज्यमाजि कदापि तस्कर प्रभो नाहो असे रे किजे ।
 हिसादीक [हि] जार ज्यासि निकरे तात्काळ त्यां दण्डजे ॥
 मातातात अलक्षता च करुनी क्लेशा सदां अर्पिती ।
 ऐसे पुत्र कुटील पांतकि तयां शिक्षा किजे नागृती ॥ १२२ ॥
 सासूते छळती स्नुषा अनुदिनीं राष्ट्रीं च आयोप्यता ।
 तैसे श्रीगुरुते च शिष्य प्रभुजी येणें असे न्हीमता ॥
 पाहा सेवक स्वामिचे अनहिता जो वर्तला पातकी ।
 त्याते दण्ड किजे विलंब न करी हे गोष्टि आहे निका ॥ १२३ ॥
 झडत्यादी यक बेरिजा करुनियां हीशेव घ्यावा बरा ।
 जाणा गांवगना अकार गणुनी कूळारगाचा पुरा ॥
 कानू कैद हि मानसीं अणुनियां पाळीं प्रजा नेटकी ।
 सत्ता एक तुशी कदापि दुसरी सर्वज्ञता वाउगी ॥ १२४ ॥
 हावाला मज्जम सुभेस प्रभु रे नेमूनियां देइजे ।
 हुजरातीं जवळील लोक बरवे म्हालास पै ठेविजे ॥
 वतनाचा हक देशमुख अणि त्या पाटील इत्यादिकां ।
 त्याते आडथळा कदापि न करी संरक्षिजे लौकिका ॥ १२५ ॥
 तैसा खासगिचा मुलूख अवघा जप्ती करावी बरी ।
 घेऊनी प्रभु राज्यभाग नितिनें माया प्रजांची धरी ॥
 ऐशी राजनिती समर्थ नृपती है ज्ञाणवीली असे ।
 वेदाज्ञावतु वर्तणे निशिदिनीं अन्यत्रता हो नसे ॥ १२६ ॥
 बाकी राहिलिया कुळास तसदी देऊं नको सर्वथा ।
 दीजे सोड उरेल जाण हिशबीं नाहो तया अन्यथा ॥
 त्यांचें जीवन पाहुनी च प्रभु रे संरक्षणे या रिती ।
 रोगें पीक हि गेलियावरि कदा घालूं नको ज्यानती ॥ १२७ ॥

रयतेचा जिव पाहुनी च प्रभुरे अन्नार्पिजे हो तया ।
 त्यांची रक्षणता करुनि बरवी येणे चि आहे जया ॥
 भगला आउत बैल जाण नसल्या कैसी करावो रिती ।
 प्रामस्यांप्रति सांगुनी च प्रभु रे सांभाळिजे हे निती ॥ १२८ ॥
 ठेवुनी हुजदार लेखक बरा काबिल सर्वाभते ।
 रयता रक्षुनि राजभाग अपला जो नेभिला प्राप्तिने ॥
 जाणा देश हि दण्डकावतु प्रभो पाळी प्रजा सर्वदा ।
 त्याते भूपति अल्पता अनुदिनी नाही कदा आपदा ॥ १२९ ॥
 ऐसा अर्थ करुनियां शिवनृपा कीर्तिस विस्तारिजे ।
 योग्यायोग्यविचारणा च हृदयीं हे अन्तरीं आणिजे ॥
 गुह्याचे निजगुह्य जाण बरवे चित्तांत ठेवीं सदा ।
 कार्याकारणता निरूपम गती अन्यत्र नाही कदा ॥ १३० ॥
 हुजराती पतके बहुत रितिने वीलोकुनी ठेविजे ।
 जाणा वंशज जातिवन्त बरवे त्यांते च नावांजिजे ॥
 जुमलेदार हि बारगीर निकटीं शौर्यत्वकर्मा अती ।
 शीलेपोश करुनि नित्य प्रभुजी अत्यादरे रक्षितो ॥ १३१ ॥
 वाडेयांतिल जीं मुलें चि सगुणें सौंदर्यता आसती ।
 बुद्धीमन्त विलोकुनी च प्रभुजी संरक्षणे नागुती ॥
 झालोझाल हवालदार नृपती नाईक पै ठेविजे ।
 जातीवन्त घंरंददाज अगळे ऐसे च वीलोकिजे ॥ १३२ ॥
 भूश्र्ष्टीं तुज [ला] सदैव असती जे शस्त्रधारी सदा ।
 त्यांचे अन्तर पाहुनी गुणानिधी अर्पी प्रभो संपदा ॥
 आत्पत्रादिक बालव्येजन करीं पै चामरें दाळती ।
 विश्वासू कुळिचे सदैव निकटीं दासत्व संपादितो ॥ १३३ ॥
 ऐसे योजुनियां नृपा निशिदिनीं पै पाळणाते करीं ।
 धनुधान्या वसनास अर्पुनि तयां दारिद्र्यता संहरिं ॥
 निकटीं घेतरपाणि यांसि प्रभुजी योजोनियां ठेविजे ।
 चातुर्यें बहुरूपवन्त विदुषां ऐसे च वीलोकिजे ॥ १३४ ॥
 जाणा हो प्रमदागृहीं च प्रभु रे क्लीबांप्रती ठेविजे ।
 राया त्या परिचारिकांसि चतुरां सांभाळणा योजिजे ॥
 सप्ता ही वरुषांडुनी च पुरुषे जाऊं नये मन्दिरीं ।
 ऐशी आट हि साक्षपें च करुनी हे नित्य चित्तीं धरीं ॥ १३५ ॥

ब्रह्माभीतरि जाण वृद्ध बरव्या विधासुकां ठेविजे ।
 त्यांचा शोध क्षणक्षणा च करणे ऐसे च अपेक्षिजे ॥
 स्त्रीयांचे परिपाटिलाचि नृपती सन्मानिजे संप्रती ।
 द्वारा एक रूपे समस्त करुनी आयोग्य नाहीं गती ॥ १३६ ॥
 सुमते नृपती विलांकुनि घटी जावे स्त्रियेमन्दिरी ।
 आर्षी मुख्य हि श्रेष्ठ जाण ललना हे योग्यता वीवरी ॥
 स्त्रीयांच्या वचनास लुब्ध प्रभुजी होऊं नये रे कदा ।
 वेदाज्ञाप्रतिपालनासि करणे चातुर्थचन्द्रा सदा ॥ १३७ ॥
 राया गुह्य कदापि जाण अपुल सांगो नये पै स्त्रियां ।
 तेणे घात असे कृपा गुणनिधे पावे च ना रे जया ॥
 कार्याकारण बोलणे चि घडवीं लालित्य संपादनी ।
 ऐसा हा नितिमार्ग श्रेष्ठ चि प्रभो वर्ते दिवायामिनी ॥ १३८ ॥
 सर्वा रे ललनांवरी च प्रभुजी कीजे कृपा सारिखी ।

* * * * *

रोषे वर्तति त्यांस जाण नितिने संबोधनार्ते क्रिजे ।
 फल्लहाते सदनी कदापि न करी सर्वासि सांभाळिजे ॥ १३९ ॥
 ममता दाखवुनी स्त्रिया तुजप्रती आनिष्टता सांगती ।
 स्वीयार्थू न घडे अशी च कळ या नाना मते भाविती ॥
 प्रमदांचे वचनास लंपट कदा होऊं नये सर्वथा ।
 याचा अर्थ हि शोधुनी च प्रभु रे मानू नको पै वृथा ॥ १४० ॥
 परस्त्रीया अवलोकनासि न करी शाहूजासुनो प्राज्ञका ।
 येणे येश कदापि जाण न घडे पावेल राया धका ॥
 निद्रा अल्प करी च जागृत असे श्रीरामध्यानी सदा ।
 धर्माची अभिवृद्धिता च करणे अन्यत्र नाणी कदा ॥ १४१ ॥
 नित्यानित्यविचारणा च करणे कीर्तिस विस्तारिजे ।
 शत्रूचे बळ पाहुनी च प्रभु रे दुष्टांस निर्दाळिजे ॥
 गडकोटादिक रक्षणासि नृपती ठेवून सेना अती ।
 राण्याचे सदरेवरी गुणनिधे हे मुख्य आहे रिती ॥ १४२ ॥
 कपूटी आधम शत्रुची निशिदिवा पै बातमी आणिजे ।
 त्याचे साधन युक्तिने च करुनी मदीनियां टाकिजे ॥
 कृत्रिमा रितिने बहुत ममता लावी नृपा अन्तरी ।
 विषूश्स्त्रादिक हा प्रयोग करणे पै यत्न नानापरी ॥ १४३ ॥

अन्तस्थ प्रभु हेर धाडुनि सदा कीजे अती चाळणा ।
 राया सावध नित्य जाण असणे संपादिजे सद्गुणा ॥
 मन्त्री मुख्य विलोकुनी च प्रभुजी गुह्यार्थ त्या बोलणे ।
 शत्रूंचे बळ पै कदापि न पडे ऐशा परी वर्तणे ॥ १४४ ॥
 आम्हांप्रति तू अपार ममता दावी प्रभो सर्वदा ।
 साधावी बहुां रिती गुणनिधे कांबू त्वरे एकदा ॥
 अप्णाहून वरिष्ठता च असल्या ता दण्डिजे भूपती ।
 कीर्तीचा गरिमा भरोनि उरवी आमोघता ये क्षिती ॥ १४५ ॥
 व्यसनी मानस अल्पता हि प्रभुजी गौवू नको सर्वथा ।
 * * * शिवसागरा च नृपती आज्ञीक जाणा वृथा ॥
 माया एणजळावभास चतुरा मिथ्या च आहे जनी ।
 कर्मकर्मगता विचित्र गरिमा कल्पू नको यामिनी ॥ १४६ ॥
 तुझी राजसभा सुधर्म गतिची या भूतळी बालसे ।
 योग्यायोग्य निरूपमा च दिसती जाणा प्रभो संरसे ॥
 मन्त्री लेखक नीकटी सुशिलता ज्ञाते सदा आसती ।
 वस्त्रे दिव्य हि धूवटे चि बरवी गन्धाक्षता या गर्ता ॥ १४७ ॥
 ऐसे राजसभेसि जाण प्रभुजी येतात पै सर्वदा ।
 मर्यादा धरनी चि वर्तति बहू अन्यत्र नाहीं कदा ॥
 आज्ञासेतु तुझा चि एक नृपती श्रेष्ठव सर्वाजनी ।
 त्याची पाळणता करुनि असती एकात्मभावे मनी ॥ १४८ ॥
 जोडोनी करनोरजे निशिदिनी जे वन्दिताती पदा ।
 ऐसे सेवक आसती [बहु वरे] अन्यत्र नाहीं कदा ॥
 वचनामाजि चतूर [बैसति] सभे सम्मान [ते] पावती ॥
 योग्यायोग्य विचारुनी गुणनिधे सुज्ञान ज्याते अती ॥ १४९ ॥
 जाण कौतवि जे विचार करुनी त्याते प्रभो दण्डिजे ।
 ऐशी राजनिती समर्थ प्रभु रे अन्यत्रता नाणिजे ॥
 वचनी सादरता रसेपति बहू ते योग्य मानूनिया ।
 नित्यानित्य तयावरी च नृपती आमोघ कीज दया ॥ १५० ॥
 जाणा लेखक बुद्धिमन्त बरवे चातुर्य ज्ञाते असे ।
 मुक्तांकीत सुवाच्य अक्षरकळा पै कल्पना बालसे ॥
 ऐसा हो गुणि नीकटी च प्रभुजी संरक्षणे सर्वदा ।
 सद्या पात्र करुनियां च नृपती अपी अती संपदा ॥ १५१ ॥

अपूणाहानि वरिष्ठ सेवक कदा ठेवूं नको भूपती ।
 येणें राज्य लयासि जाइल प्रभो अज्ञानता हे निती ॥
 मर्यादा अणि तो गुमान न धरी पापिष्ठ जाणा असे ।
 त्याचा त्याग किजे विवेकउदधी अन्यत्रता जी नसे ॥ १५२ ॥
 क्षीर्तीद्रा नृपती सगूण चि विवेका सेवि तूं सर्वदा ।
 नित्यानित्य हि चाळणा च करणें दंडीं त्वरे दुर्मदां ॥
 पागेचीं पथके विलोकुनि प्रभो तीं नेटकीं ठेविजे ।
 हुजरातीत हि मावळां गणुनियां अत्यादरे रक्षिजे ॥ १५३ ॥
 जंजीरे गड कोट दुर्घट स्थळे देजं नको ईतरां ।
 येणें अप्रशिक्षा घडेल प्रभुजी वीचार कीजे बरा ॥
 व्हावें सावध अंतरीं निशिदिवा राज्याभिवृद्धी किजे ।
 शत्रू दंडुनि आवघे च नृपती येशासि संपादिजे ॥ १५४ ॥
 भृत्यादीसदना कदापि नृपती जाऊं नको रे सदा ।
 त्यांचा शोध करुनियां गुणनिधे लावीं तयां आपदा ॥
 कार्याकारण बोलणें नृपवरा अभिज्ञता कल्पुनी ।
 ऐशी राजनिती समर्थ प्रभुजी वीलोकणे शोधुनी ॥ १५५ ॥
 ममज्ञा प्रतिपाळणासि करणें शाहजीसुनो सर्वदा ।
 राज्याचा मद अंतरीं न धरितां संपादिजे संपदा ॥
 अपूणा रक्षुनि सावधान मतिनें शत्रू विभांडीं रणीं ।
 शौर्याचे तवके प्रताप मिरवीं आभिन्न कीजे सुणीं ॥ १५६ ॥
 राज्याचे सदरेवरी बळकटी ठेवूनि सेना किजे ।
 पाच्छाचा न धरीं तमा च प्रभु हें [त्वां] अंतरीं कल्पिजे ॥
 तैसें मांडलिकादिकांस नृपती सख्यत्व पै लाविजे ।
 मंत्री धाडुनियां विचार विवरीं पाहूनियां योग्य जे ॥ १५७ ॥
 गुह्यागुह्य हि रक्षुनी प्रकटतां दांभीक दावोनियां ।
 राज्याचे स्वहितास जाण करणें येणें च आहे जया ॥
 हेराची प्रभु वातमी अणवुनी वीवर्णता पै किजे ।
 शत्रूंचे बळ पाहुनी च नृपती तात्काळ त्यां दंडिजे ॥ १५८ ॥
 इत्यादी वचनावरी च सहसा जाऊं नको भूपती ।
 शोधूनी बरवे रिती च प्रभुजी वर्ते सदा सूमती ॥
 माया दावुनियां अरीस निकरे वीलोकिजे सर्वदा ।
 विश्वासा न धरीं सनेम वचनें अन्यत्र नाणीं कदा ॥ १५९ ॥

जे कोणी तुजलां अमोघ ममता दावूनियां वर्तती ।
 हृदयीं कैतवता धरुनि प्रभुजी आघात पै कल्पिती ॥
 त्याला नष्टपणें च भाव धरिं हें [त्वां] गुप्त संरक्षिजे ।
 कार्या सादरता असोनि नृपती आनिष्ट वीलोकिजे ॥ १६० ॥
 कार्याकारण राजनीति तुजला संगीतली भूपती ।
 सज्जानें अति जाण होउनि त्वरें वर्तें सदा भूपती ॥
 यामाजी जय आगळा निशिदिनीं चातुर्थचंद्रा सदा ।
 कीर्तीचीं सदनें भरुनि उरवीं आमोघता रे सदा ॥ १६१ ॥
 पूर्वी जे नृपती विचार बरवा संपादुनी वर्तले ।
 वेदाज्ञा प्रतिपाळुनी च प्रभुजी कीर्तीध्वजा लाविलें ॥
 सांगोपांग विधी निरूपम गमे शाबासता भूतळीं ।
 केलें राज्य अखीलता [हि] विदुषा या क्षत्रियांचे कुळीं ॥ १६२ ॥
 शीवाजी नृपती अखंड विलसें जिकोनियां रे मही ।
 शाहजीचे कुळि तूं प्रतापनिधि हा आभिज्ञते सर्व ही ॥
 स्वकें [ही] तुळजा फिरंग धरुनी दंडीं रिपू एकदा ।
 ध्यावें बावन पादशासि चपळें अन्यत्र नाणीं कदा ॥ १६३ ॥
 सांगोपांग विधी सनेम करुनी राज्याभिवृद्धी किजे ।
 जाणावीं शिरिं रामदासवचनें तूं मस्तकी वंदिजे ॥
 नित्यानित्य हि राजनीति विचरें शाहजोसुनो अंतरीं ।
 येणें भूपति आगळा जय असे आखंड दीगांतरीं ॥ १६४ ॥
 केली हे अति संरसें सुमतिनें टीका प्रभो नेटकी ।
 पद्यें उत्तम योग्यता च विदुषा अन्यत्र नाहीं च कीं ॥
 जाणा श्रीरघुनाथ नायक प्रभू चातुर्थ तो चंद्रमा ।
 अह्ने दीन पतीत लेखनकला पाहूवी अती उत्तमा ॥ १६५ ॥
 पाहा हो चित्रगुप्त नाम चि मला श्रीस्वामिनें [दीधले]
 जाणा शंकर भारती च प्रभुनें आखंड नावाजिलें ॥
 शंभुराज धनी समर्थ मजला जीजासतीचा पती ।
 त्याचा दास चतुरता च अगळी वीराजताहे क्षिती ॥ १६६ ॥

या प्रमाणें राजनीति राजपुत्र संभाजी राजे यांस महाराजांनीं दृश्य केली.
 श्रीरामदासस्वामींचें नीतीप्रमाणें वर्तणूक करून पुण्यश्लोक म्हणवून सिंहासनाधीश्वर
 पूर्व सुकृतें शालों. समर्थांचा आज्ञासतु अणुमात्र उल्लंघिला नाहीं.

अनश्वर हा देह जाणा । मिथ्यामाया अवलक्षणा ।
 तेथें विचार ज्ञानार्क किरणा । स्पर्शां नये सर्वथा ॥ १ ॥
 जनित कर्माची गहना गती । त्यातें वैष्णवी मायेची भ्रांती ।
 जैशी बुद्बुदसमूहाची उत्पत्ती । कोठें काहीं दिसेना ॥ २ ॥
 अधर्मे वर्तला तरी नर । त्यास कैचा सुखोपचार ।
 तये भ्रांतीतें उत्तर । नरक घोर वाहताती ॥ ३ ॥
 करुनि अज्ञानाचा पसार । भ्रांतीमय करिती अनाचार ।
 लक्ष्मीमदाचा सागर । पूर्ण पात्रे भरुनियां ॥ ४ ॥
 येथें सारासार एक जाणें । सत्य सद्भावें वर्तणें ।
 करुनियां जगपाळण । कीर्ती कीजे भूलोकीं ॥ ५ ॥
 मनोवृत्तिग्रामण्याचा अर्थ । भ्रमाचा चुकवावा अनर्थ ।
 अविचार कर्माचा स्वार्थ । कल्पूं नये पां ॥ ६ ॥
 अंती मती स्वागती भावितां । देह निमालिया कैचा ममता ।
 आपणा आपण आणुनी चित्ता । विदेहिलें वर्तवें ॥ ७ ॥
 ऐसा वदला शिव नरेंद्र । जो शांतिक्षमेचा समुद्र ।
 शौर्य कर्मा महारुद्र । सुबुद्धीचा चंद्रमा ॥ ८ ॥

समाप्त.

भामिनीविलासाचें पद्यात्मक भाषांतर.*

अन्योक्ति विलास-पहिला.

श्रीविघ्नेशमहं प्रणम्य ललितां देवीं गुरुं मातरम् ।
 तप्तं संस्कृतकाव्यकल्पनपटून् व्यासादिकान् सत्कवीन् ॥
 श्रीबुद्धित्युपनामदाजिन इयं विज्ञापितो भाषया ।
 टीकां सज्जनवल्लभां विरचये भामाविलासोपरि ॥ १ ॥

टीका (शार्दूलविक्रीडित)

वंदोनी गणराज देवि ललिता तैसा गुरू तो पिता ।
 माता आणि कवी ही संस्कृत कवित्वालाप आलापिता ॥
 व्यासानीं बहु तेंवि दाजिबुटिचे विज्ञप्तिनें मी करीं ।
 टीका सज्जनवल्लभा बहु बरी भामाविलासावरी ॥ १ ॥

* हा ग्रंथ रा० रा० वामन दाजी ओक हलीं वास्तव्य संवळपुर यांनीं नागपुरी अस-
 तांना पाठविला.

माधुर्य० ॥ १ ॥

सीमा माधुर्याची जी वाङ्मयरूपअब्धिसंभूता ।

पी तूं केवळ सुखदा वसुधेवारि मम जना सुधाकविता ॥ १ ॥

दिगंते० ॥ २ ॥

दिशा ह्यांचे अंती समद गज येती श्रवणते ।

दयेचा ठेवा कीं करिणि लघु आणी हरिण ते ॥

अतां तीक्ष्णार्घे हा नख हरि अनौपम्य चि धरे ।

तयाचे पांडित्या प्रकट जार्गि कोणावरि करे ॥ २ ॥

पुरा सरसि० ॥ ३ ॥

जिथे कमळपंक्तिचे रज सुगंध देती वना ।

तिथे विधिसरोवरीं प्रथम जो करी जीवना ॥

मराळ मग मंडुके करिती ज्यांत आवृत्तिते ।

अरे वदतसें जळीं कारिल तो कसा वृत्तिते ॥ ३ ॥

तृष्णालोल० ॥ ४ ॥

तृष्णायुक्त चकोरि पाहतसता प्राचीप्रती कैरवे ।

संकोचा त्यजिता धनुष्य मदने टंकारितां तो रवे ॥

तैशा मानिनि मान टाकितसतां धात्या प्रसंगी असे ॥

मेघाडंबर काय इंद्रविषयीं कार्यास योजीतसे ॥ ४ ॥

आधि दल० ॥ ५ ॥

विकसितकमळा वा ऐक हे कैक नाना ।

अलि तव रस पीती आणि गाती तनाना ॥

परि परिमळ तूझा विस्तरे जो दिशांला ।

पवन किं निरपेक्षी अन्य हा मित्र शाला ॥ ५ ॥

समुपागतवति० ॥ ६ ॥

तव निकट दैवयोगे आला अलि या नको अनादरं वा ॥

कुटजा हा सरसाला कमळाला फार मान्य सुरतरु वा ॥ ६ ॥

तावत्कोकिल० ॥ ७ ॥

वनमध्ये वसति धरुनि तुं हे कोकिल विरस दिवस घालिव हे ॥

तोंवरि जोंवरि अलिकुलकलिताम्रतरु फलाणि कुसुम वहे ॥ ७ ॥

कमलिनि मलिनी० ॥ ८ ॥

कमलिनि अपमानिली बऱाहीं । म्हणुनि नको धरं चिति खेद कांहीं ॥

तव रसपरिपाकजाणणारे । जर्गि अलि होत बहूत वाचणारे ॥ ८ ॥

नितरां नीचो० ॥ ९ ॥

आहे मी अति नीच किं यापरि मीन खेद धरुं नको कूपा ॥
काय अतिसरसगुणहृदय तूं परगुण घेसि म्हणुनि गर्णि रूपा ॥ ९ ॥

येनामंद० ॥ १० ॥

विकसित सरज सरोर्जी दिन बहु ज्या षट्पदे क्रमियले हो ॥
त्याने कुटजेच्छा ही केली म्हणवूनि दुःख आले हो ॥ १० ॥

अथि मलयज० ॥ ११ ॥

हे चंदन तव महिमा कव्णाचे वाणिचा विषय हो हा ॥
कीं फणि वमिती गरळा त्यां ह्या गंधे चि पोषिसी तो हा ॥ ११ ॥

पाटीर तत्र० ॥ १२ ॥

चंदन तव परिपाटी कोण धराया समर्थ आहे वा ॥
कीं जे घांसिति तुजला त्यां ही गंधे चि पुष्टि देसी वा ॥ १२ ॥

नीरक्षिर० ॥ १३ ॥

जलदुग्धविवेचनिं तूं जरि हंसा अळस लेश धरशील ॥
तरि जर्गि कुलव्रताते आतां वा अन्य कोण रक्षील ॥ १३ ॥

उपरि करवाल० ॥ १४ ॥

वरि खड्गधार जैसी तैसे अति तीक्ष्ण अहिवरापेक्षां ॥
सर्वोत्कर्षे भासति लोक मनीं मधुर जैवि ती द्राक्षा ॥ १४ ॥

स्वच्छंद दलदरविंद० ॥ १५ ॥

स्वच्छंदे तव मकरंद भक्षणारे । गावोत भ्रमर समीप राहणारे ॥
पद्मा वा दिशिदिशि गंध न्यावयाला । वायू हा कुशल न अन्य योग्य याला १५
याते मय्यचिरात्० ॥ १६ ॥

झालों मी जरि शुष्क सत्वर महा ग्रीष्माचिये भानुने ।
तेव्हां पांयसमूह जाइल कुठें संतप्त ऐसे उने ॥
माने यास्तव नित्य नित्य तनु ही ज्याची असे रोडकी ।
ते हे मार्गतटाक धन्य जलधी धिम्जन्म जें द्वाड कीं ॥ १६ ॥

आपेदिरे० ॥ १७ ॥

आकाशमार्गि अजि सर्व पतंग गेले ।
ते भृंग आम्र मुकुलावरि वा निमाले ॥
हा हा सरोवर परी अज दीन मीने ।
जावें कुठे जरि तुझे जळ होय उने ॥ १७ ॥

मधुपा इव० ॥ १८ ॥

कमलिनि मधुपापरि तूं वायूविषिं गंधलोभ ठेवुं नको ॥
कीं जनहर्षार्थं चि हा पूजित ही याचकत्व घेत टिको ॥ १८ ॥

गुंजति मंजु० ॥ १९ ॥

मधुकर मंजुळ गुंजा करित असे याविषीं नको धरूं गे ॥
मालाति मीन किं दाते सुरतरु यालागिं वाहती शिरिं गे ॥ १९ ॥

यैस्त्वं गुणगण० ॥ २० ॥

चंदन ज्या सर्पाहीं तूं गुणवंत हि असेव्य साधंला ॥
केलासि त्या समस्तां रक्षिसि माहिमा तुझा न वानीला ॥ २० ॥

गाहितमखिलं० ॥ २१ ॥

फिरला सकळवनातीं भोंवति पादप समस्त पाहीला ॥
आम्रतरो मधुपे जागिं तव सादर्य किं तुलाच मानीला ॥ २१ ॥

अपनीतपरिमलांतर० ॥ २२ ॥

तुच्छ इतर परिमळ अया पुढे चि त्या कल्पवृक्षकुसुमीं तूं ॥
ठेवुनि पद अलि इच्छिसि पुष्पांतरिं जावयास धन्य किं तूं ॥ २२ ॥

सतिनि चिराय० ॥ २३ ॥

विध्योत्पन्ने पूते हे नदि चिरकाळ हा विचार करीं ॥
शुष्केस हि तुज रथ्याजलग्रहण योग्य कांय या च परी ॥ २३ ॥

पत्रफल० ॥ २४ ॥

फलपत्रपुष्पशोभारहित अणी कंटकें सदा युक्त ॥
ऐसा बर्बुर तूं मग तुजवरि आम्ही किमर्थ आसक्त ॥ २४ ॥

एकस्त्वं गहने० ॥ २५ ॥

हे कोकिल एकट तूं नको करूं या वर्नी मधुर वाणी ॥
समजाती जाणुनि तुज न मारिती अदय काक हे जाणीं ॥ २५ ॥

तरुकुल० ॥ २६ ॥

हिमनग हिमसमुदायीं कोण असा गुण किं धरिसि ज्या योगे ॥
कीं जो तरुशोभाहर जागिं जगदुःखद किं दोष हा भोगे ॥ २६ ॥

कलभ तर्वातिक० ॥ २७ ॥

हे गजबाळ निकट तव आला अलि या नको अनादरूं बा ॥
मदजळसुंदरकरिवर घाला धरिताति आदरें शिरिं बा ॥ २७ ॥

अमरतरु० ॥ २८ ॥

सुरतरुकुसुमसुगंधग्रहणें परिपूर्ण काम ज्याचा हो ॥
त्या मधुकरास कुसुमांतरसेवा फार होय निदा हो ॥ २८ ॥

पृष्टाः खलु० ॥ २९ ॥

पुसलें पिकांस बहुसैं मधुपें ते वृंद पाहिले सकळे ॥
आम्रतरो तुजलागीं उपमा कोठें जगीं च त्या न कळे ॥ २९ ॥

तोयैररूपै० ॥ ३० ॥

माळया थोडें जळ तरुसि वा घालुनी उष्ण काळीं ।
पुष्टी त्वां जी सदय दिधली ती च पर्जन्यकाळीं ॥
नानाधारा त्यजुनि बहुशा भोंवतीं यावरी हो ।
देण्यालागीं घन द्वि जगीं कां योग्यता तो धरी हो ॥ ३० ॥

आरामाधिपतिः० ॥ ३१ ॥

माळी मूर्ख जळें विहीन पृथिवी दाहा दिशां ही मधें ।
मोठ्या वाहुटळी प्रचंड रंविचा संताप जैसा विधे ॥
आहे मारवदेशि चंपतरुचा संहारहेतु असा ।
मेघा तूं विधिनें सुधावितरणीं पाठीवलासी कसा ॥ ३१ ॥

न यत्र स्थेमानं० ॥ ३२ ॥

जियें हस्ती दानोदकमलिनभृंगांकिततनू ।
भयानें भ्रांताक्षी स्थिर न दिसती ज्या शिनुशिनु ॥
तयाचे त्या द्वारीं अमरपद तो सिंह भजतो ।
ध्वनी भालू हीचा हर हर जियें मुक्त लसता ॥ ३२ ॥

दधानः प्रेमाणं० ॥ ३३ ॥

तरुंलागीं माळी वितरत समा प्रीति सुकुळीं ।
दया हा ठेवीना पुरति वनि या बाळवकुळीं ॥
परी हा त्या काळीं विकच कुसुमांचें परिमळें ।
दिगंता विस्तारी भ्रमर स्व शंकार विमळें ॥ ३३ ॥

मूलं स्थूलमतोत्रं० ॥ ३४ ॥

मूळ स्थूल बलाढ्य पुष्ट बहुशा शाखा तुझ्या रे तरो ।
वस्ती दुर्ग गिरीवरी मग कसी ही भीति धारा धरो ॥
आहे एक परंतु चित्ति मम ती चिंता गड्या कांहीसी ।
कीं दावानळजाळ सानिध असे या तूं कसा साहसी ॥ ३४ ॥

ग्रीष्मे भिष्मतरैः० ॥ ३५ ॥

सूर्ये ग्रीष्मप्रतूत भीष्म किरणें संतापिला जो असे ।
तो हा चातक संकटें दिन बहु ध्यानें तुझे नेतसे ॥
दैवें तूं दिसतां अतां जरि घना गारा तयाचे शिरीं ।

बारे वर्षासे कीं विचार चि असा कोणास सांगूं तरी ॥ ३५ ॥

दग्दहन० ॥ ३६ ॥

वनदहनविशाळजाळयोगे जळाले ।

गलितदळ किं वळीं म्लान जे वृक्ष झाले ॥

त्यजुनि जळधरा तूं या समस्तां गिरीचे

शिरिं कितरिसि पाणी गर्व हा फार जाचे ॥ ३६ ॥

घृण्वन्पुरः० ॥ ३७ ॥

ऐकोनियां कठुर गर्जन अंबुदाचे ।

रे पांय विव्हळुं नको मनिं तूं अशाचे ॥

जो विश्वदुःखहरणीं निज जीवनाला ।

देतो न जाणासे गळ्या अशिया घनाला ॥ ३७ ॥

सौरभ्यं भुवनत्रये० ॥ ३८ ॥

सौगंध्ये भुवनत्रयीं विदित तूं लोकाधिका शीतता ।

कीर्ती ही दश ग्या दिशा रमणि वा त्यां अंगणीं संगता ॥

हे श्रीखंड परंतु ऐक किं तुझे सर्वां गुणां भक्षिते ।

फोठान्यांत वसे विषा वकितसे जी सर्पपंक्ती किं ते ॥ ३८ ॥

नापेक्षा न च० ॥ ३९ ॥

प्रत्युपकारापेक्षां ग्यास नसे चतुरता न परिचय ही ॥

न स्नेह तो तथापी उन्नत घन वारि तापसंचय ही ॥ ३९ ॥

समुत्पत्तिः० ॥ ४० ॥

तुझीं उत्पत्ती या विमळ जळि वस्ती हरि करी ।

सुगंधे देवांला प्रिय किं तुज लक्ष्मी गृह करी ॥

असे हे दूजे ही गुण रुचिर पैद्या तुज बहू ।

द्विजोत्तंसीं होती राति जरि तरी उन्नति सहू ॥ ४० ॥

साकं ग्रावर्गणै० ॥ ४१ ॥

पाषाणासम लोळती मणि तुझे तीरीं रवींविषसे ।

मत्स्यांहीं सम विष्णु ही तव जळीं निद्रा सुखें घेतसे ॥

ऐसा हा अविवेक पाहुनि तसें गांभीर्य दुग्धांतुधे ।

निंदुं कीं स्तवुं मी तुला वद बरे या सर्व लोकांमध्ये ॥ ४१ ॥

किं खलु रत्नैः० ॥ ४२ ॥

कां हे रत्न कशाला मेघा परि काय ही तनू तुजला ॥

हे अर्णवा तृषितजनमुखिं तव सलिल हि नये हि लाज मला ॥ ४२ ॥

इयत्यां संपत्तावपि० ॥ ४३ ॥

जळाची संपत्ती असि हि असतां या समयि गा ।

तृषात्तांची तृष्णा जरि न हरिसी तूं तरि च गा ॥

रवि प्रोप्तामध्ये त्यजिल मग विंगोळ बहुसे ।

तटाका ते काळी कृश मग कसा वारिसि तितें ॥ ४३ ॥

अयि रोपमुरीकरोपि० ॥ ४४ ॥

जरि तूं न करिसी च रोष तूला । तरि आर्म्ह वदुं कांहीं येक बोला ॥

जलधे तव [कि] अर्थि मेघ ही हा । जल देत धरितोसि त्यासि तूं हा ॥ ४४ ॥

न वारयामो० ॥ ४५ ॥

वर्षानदी जन्हुसुताप्रवाही । तूं मीळतां पर्तविणार नाही ॥

आम्ही परंतू तुज सांगतो हें । तीचे पुढें योग्य तरंग नोहे ॥ ४५ ॥

पौलोमीपतिकानने० ॥ ४६ ॥

इंद्राचे वनि राहणार सुरवृक्षांचीं फुलें हुंगुनी ॥

ज्या भृंगें त्यजिले किं ते च सुर ही अग्रातिथी रंगुनी ॥

ते दैवे तुज सन्निधी मधुअतां अकाक्षितां त्याविषीं ।

पद्मा तूं धरितोसि लोभ तरि वा बोलूं अम्ही कीं विषीं ॥ ४६ ॥

भुक्ता मृणालापटली० ॥ ४७ ॥

हे राजहंसा वद ज्या किं तुवां तटाकीं ।

ते भोगिलें उसपिलें जळ पद्म बाकी ॥

जैसें नुरे मग तसें बहु सेविलें रे ।

व्हांवे तया अज कसें किं कृतोपकारें ॥ ४७ ॥

प्रारंभे कुसुमाकरस्य० ॥ ४८ ॥

येतां ची ऋतु तो वसेत बरवा आम्राचिये मंजिरी- ।

पुंजीं मंजुळ गुंजिता करुनि जो त्या उत्सवाते करी ॥

तो तूं त्यासि दशा अशी विधिवशा आली कृशा आज रे ।

या वेळे भ्रमरा तया त्यजसि ना तूझेविना नीच रे ॥ ४८ ॥

एणीगणेपु० ॥ ४९ ॥

हे कृष्णसार हरिणीगणि गर्वयुक्त । लावोनि नेत्र वनि खेळसि कामसक्त ॥

हस्तीद्रगंडगतमुक्तमयी हरीची । क्रीडास्यळाचि मनि जाण हि शीव साची ॥ ४९ ॥

जठरञ्ज्वलन० ॥ ५० ॥

यद्यपि जठराग्निने दग्ध अशा हरिपुढें मृग हि येती ॥

तदपि हि करिचे अरिनें हरिणाली कैसि वधियेती ॥ ५० ॥

येन भिन्नकरिकुंभ० ॥ ५१ ॥

अ्याणि भेदुनि करीद्रकुंभ ही । मौक्तिकां हि परिपूजिली मही ॥

त्यानि आज मृगसंनिधौ कसा । सांगिजे स्वपुरुषार्थ नीचसा ॥ ५१ ॥

स्थितिं नो रे दध्याः ॥ ५२ ॥

सख्या हस्ती राया निबिडवनभूमीवरि इये ।

मदांधाक्षा तूं वा स्थिति करूं नको जा निज पर्ये ॥

इये हस्तीभ्रांतीकरुनि नखविस्फाटन गिरी ।

दरीमध्ये की हा सुखि निजत असे उद्धट हरी ॥ ५२ ॥

गिरिगव्हरेपु० ॥ ५३ ॥

गिरिगव्हरांत अतिगर्वगुंफिला । गजराजबाळ तुं कशास शीरला ॥

जरि वा उठे हरिशिशु स्तना पितां । मग होय तो करिणि मात्र ठेविता ॥ ५३ ॥

निसर्गादारामे० ॥ ५४ ॥

स्वभार्वे वृक्षाला उपवनपती रोंवित असे ।

तये आरामो तो बकुळ हि कुठे लावित असे ॥

असे जाणे कौण प्रचुर निज गंधे दश दिशा ।

भरे हा कोणातीं बसुनि जग आणी निज वशा ॥ ५४ ॥

यस्मिन् खेलाति ॥ ५५ ॥

ज्याचे खेळांत अब्धी अति चपळ तरंगे बहू क्षोभतांना ।

दिग्दंती मंयनाद्रिभ्रमणविषयिच्या भ्रांतिने टाकितनीना ॥

जो की उत्तुंग मस्याप्रति कवळितसे जो स्वखेळाविशीं हा ।

टाक्रे अब्धीस खेळो कवण मनुज उत्सांगी मस्येश तो हा ॥ ५५ ॥

लूनं मतंगजैः० ॥ ५६ ॥

कांहीं मोडियले गजे अणि जने जे शीतसंहारिणी ।

बाकी ग्रीष्मजभानुभीष्मकिरणे जे शुष्क निष्कारणी ॥

त्या या काननि ही लवंगलतिका दावाभिदग्धा दिसे ।

जी या कोणि असोनि गंधावे दिशा हे दुःख मोठे असे ॥ ५६ ॥

स्वर्लोकस्य शिखामणिः० ॥ ५७ ॥

स्वर्गाचा तुं शिरोमणी सुतरूसंस्थान तैसे रिति ।

पुण्याचा परिणाम इंद्रशाचिचे हे सत्य जे मानिती ॥

ते हे प्रार्थिति साधु दैव कि अह्ना हे सर्व काळीं दिसो ।

तूझे पासुनि दूर नंदनवना हा खांडवामी असो ॥ ५७ ॥

स्वस्वव्यापृति० ॥ ५८ ॥

जेव्हां लोक समस्त आपअपुले कार्याविधीं गुंतती ।
तेव्हां चंचुपुटें चि पंजरकपाटालागें मी त्या रितो ॥
तोडोनी वनि जाइन स्वर्मानि या कामामृता पीतसे ।
रावा ते क्षीण पंजरांत गजशुंडेसा फणी जातसे ॥ ५८ ॥

रे चांचल्यजुषो० ॥ ५९ ॥

एका चंचळ हो अरे हरिण हो अद्रीवरी राहतां ।
इच्छा कां धरितां महानदिमध्ये स्नानाविधीं पोहतां ॥
येथें मत्त गजेंद्र जात असतां तो भोवण्यानें बुडे ।
पाषाणापरितो रसातळि जडे पाणी असे वावडे ॥ ५९ ॥

पिब स्तन्यं० ॥ ६० ॥

मृगेंद्राचे बाळा स्तन पि तुं कशाला कठुर हे ।
दिशा यांचे अंती नयन गजबुद्धो करुनि हे ॥
धरीसी नोहे हा गज कि नवनीलांबुद दिस ।
तिहीं लोकांच्या जो हरुनि परितापा ध्वनतसे ॥ ६० ॥

धीरध्वनिभिरलं० ॥ ६१ ॥

मेघा धीरध्वनि हा पुरे पुरे कीं मदीय जठरीं हा ॥
मासिक गर्भ गजाचे भ्रातीनें उच्छलांग मारी हा ॥ ६१ ॥

वेतंडगंडकंडुती० ॥ ६२ ॥

गजकुंभलाज विश्वी जो हरिणांचा नृपाळ या सिंहे ॥
हरिणांचे समुदायापुढें पराक्रम कसे वदावे हे ॥ ६२ ॥

नीरान्निर्मलतो० ॥ ६३ ॥

उत्पत्ती विमळांबुपासुनि तुझी कांतामुखसंवर्धिनी ॥
कांती कृष्णकरीं निवास किं सुरांतःसौख्यसंवर्धिनी ॥
सौरभ्याचि परंपरा अणि कवीवाणोस्वराचा हि तूं ।
ठेवा हें कमळा किती विनवुं कीं संतुष्ट या भृंगिं तूं ॥ ६३ ॥

लीलामुकुलितनयनं० ॥ ६४ ॥

गजनायक लीलेनें लावुनि डोळे कशात निजतोसी ॥
परिणाम दुष्ट सिंहे वाढतसे वैर ऐक वाणि असी ॥ ६४ ॥

विदुषां वदनाद्वाचं० ॥ ६५ ॥

पंडितजनवदनांतुनि अविचारी वाक्य कथिं हि न च निघती ॥
गजदंता परि ते जरि निघती तरि पततां न जर्मि दिसती ॥ ६५ ॥

औदार्यं भुवनत्रये० ॥ ६६ ॥

त्रैलोक्यांत उदारता विदित की उत्पत्ति अर्धमधे ।
वस्ती नंदनकाननी सुरभिता गिर्वाणचिती लधे ॥
ऐसे दातृवरा गळ्या सुरतरो तूझे गुण प्रौढ हे ।
होती अर्थजनार्थ अर्पणविधी एक्या विचारें कि हे ॥ ६६ ॥

एको विश्वसतां० ॥ ६७ ॥

विश्वासू जन मारितो मि मजसा लोकीं नसे निर्दयी ।
व्याधा यापरि चितुनी निज मनीं तापू नको तूं लयी ॥
क्षेत्री तीर्थी नृपालथी खळ बहू त्वत्तुल्य की राहती ।
साधूंचे रिपु गूढचित्त बहुसे पापास जे साहती ॥ ६७ ॥

विश्वास्य मधुरवचनैः० ॥ ६८ ॥

कश्यपतनये श्रुत्वा माते सुविचार नष्ट तूझा ही ।
मृदु वचनें सुजनाला वंचिति जे नर वहासि त्यांला ही ॥ ६८ ॥

अन्या जगद्धितमयी० ॥ ६९ ॥

अन्या च लोकहितकारकृति साची । अन्या च कोणि रचना वचनावलीची ॥
लोकोत्तरा च कृति आकृति दुःखितेष्टा । त्या सर्वपंडितचरित्रिं न वाणि चेष्टा ॥ ६९ ॥

आपद्रुतः खलु० ॥ ७० ॥

आपत्तिकारि हि महामनचक्रवर्ती । विस्तारितो जगिं अपूर्व उदार वृत्ती ॥
कृष्णागुरू जरि पडे दहनीं तरी ही । लोकोत्तरा परिमळा परि विस्तरे ही ॥ ७० ॥

विश्वभिरामगुणगौरव० ॥ ७१ ॥

लोकाभिरामगुणगौरवगुफिल्यांचे । ते रोष ही रमविती सकळां सुधींचे ॥
लोकैष्ट गंधपरिपरितकेशराचीं । अत्यंत रम्य कटुता [हि] असे तयाचीं ॥ ७१ ॥

लीलालुंठितशारदापुर० ॥ ७२ ॥

जे लीले लुटती सरस्वतिपुरांतर्द्रव्यभाराप्रती ॥
त्यांच्या सन्निध थोडसें पढाति जे ते गर्व की दादिती ॥
तेव्हां आजउद्यां सुखे च फणिचे पक्षीशिशू मस्तकीं ॥
देती पाय गजांचिये मृग तसे सिंहांचिये ज्ञान कीं ॥ ७२ ॥

गीर्भिर्गुरूणां० ॥ ७३ ॥

पित्रादिकांचे कठुरोक्तियोगे । जो गांजिला तो च महत्व भोगे ॥
न लागली चाकि जयां मर्णाते । न राहताती नृपमस्तकीं ते ॥ ७३ ॥

वहति विषधरान्० ॥ ७४ ॥

करि जवळि पटीर या अहीला । धरि शिरिं दीपक तो हि काजळाला ॥

प्रतिदिने विधु ही कलंक सेवी । पिशुनजनापति भूपसंघ ठेवी ॥ ७४ ॥
सत्पुरुषः खलु हिताचरणेः ॥ ७५ ॥

अप्रार्थिला करि हिताचरणे जनाला । आनंद सज्जन बहुत चिं दे मनाला ॥
हा तर्क कीं निज करे विधु कैरवाला । उल्लासवी विनविले कवणे तयाला ॥ ७५ ॥

कृतमपि ॥ ७६ ॥

केल्या ही उपकारा दुग्धापारि पिउनि अनेपयत्ने करी ॥
उपकारकारकाते माराया भुजगसा खळ स्वकरी ॥ ७६ ॥

पांडित्यं ॥ ७७ ॥

पांडित्या त्यजुनी जयाविषयि म्यां बंदित्व संपादिले ।
चित्ते ही अति दुर्लभश्रमद जे त्या स्थानि ज्या ठेविले ॥
स्थानारूढ असोनि तो पिबुनि त्या पूर्वोपकारा किती ।
काढीतो अपकार सांप्रत तरी कीं सांगु कोणाप्रती ॥ ७७ ॥

परार्थव्यासंगात् ॥ ७८ ॥

परार्थी व्यापारे त्यजित निज अर्थाप्रति बरा ।
अभेदे ऐक्याते वहत गुणिलोकाविधि खरा ॥
स्वभावाने ज्याचे स्फुरत मन मोठेपण बरे ।
असा सर्वोत्कर्षे पुरुष विलसे दक्ष जगि रे ॥ ७८ ॥

वंशभवो ॥ ७९ ॥

उत्पन्नसुवंशी ही गुणवंत हि पुरुष पूज्य सत्संगी ॥
न हि तूंबोफळविरहित वीणादंडा महत्त ये रंगी ॥ ७९ ॥

अमितगुणोपि पदार्थो ॥ ८० ॥

अगणितगुण हि पदार्थ किं एके दोषे चि निदिला जातो ॥
सकळरसायनयोग्य हि उग्रें गंधें चि लशुन जिंसा तो ॥ ८० ॥

उपकारमेव तनुते ॥ ८१ ॥

आपद्गत ही सज्जन उपकार चि सर्वदा करीत असे ॥
दृष्टांत याविषयि वा मृत किंवा मृदित पारदारव्यरसे ॥ ८१ ॥

वनान्ते खेळंती ॥ ८२ ॥

वनक्रिडाकार्ळी शशाशिशु विलोकुनि चकिता ।
लपे जा भर्त्याचे हृदि अभय घे मैथिलसुता ॥
अहो ती ही सीता दशवदनहाता गवसली ।
मध्ये क्रव्यादांचे सुकठिन अवस्थेत बसली ॥ ८२ ॥

(८२)

गंगाधरशास्त्री मंत्र्यूलकरकृत

पुरो गीर्वाणानां० ॥ ८३ ॥

पुढें देवार्हींचे निज भुज भले ठोकुनि बरा ।
पुरारीचे पूढें बसुन करि जो सन्मुख शरा ॥
अहो त्या कामाचे सुरतरुणिनेप्रार्चित असें ।
बपू तें या काळीं नयनदहनें दग्ध चि दिसे ॥ ८३ ॥

युक्तं सभायां० ॥ ८४ ॥

सभेत हें योग्य चि मर्कटांचे । शाखा तरुंच्या मृदु पीठ साचें ॥
वाणी बरी चीत्कति कीं नखांही । आतिथ्य दंतादिनिकर्तनें ही ॥ ८४ ॥

किं तीर्थं० ॥ ८५ ॥

मित्रा सांग तुं तीर्थ कोण सत्यया तूं ऐक कीं विष्णुचे ।
सेवा वा चरणांचि रत्न अमला बुद्धी किं भेदादिचे ॥
नाशी सिद्ध जि ऐकतां स्मृति हि ती कीं मित्रतत्वज्ञता ।
देते जी उपकारता कि रिपु ही दुर्वासना संचिता ॥ ८५ ॥

निष्णातोपि वेदांते० ॥ ८६ ॥

व्युत्पन्न हि वेदांतीं दुर्जन साधुत्व कधि हि सेवना ॥
चिरकाळ जलधिमध्ये मग्न हि मैनाक मृदु किं नांवाहि ना ॥ ८६ ॥

नैर्गुण्यमेव० ॥ ८७ ॥

नैर्गुण्य चि धन्य दिसे सगुणत्वावरि असो किं धिःकार ॥
वांनि तरु इतर किं राहति तोडिति चंदनतरुसि जन फार ॥ ८७ ॥

परोपसर्पणानंत० ॥ ८८ ॥

परसेवनाविषयिंच्या अनंतचित्तास्वरूपदहनाचे ॥
ज्वालाशतें अचुंबितं मन ज्यांचें ते चि तरु भले वाचे ॥ ८८ ॥

शून्येपि च गुणवत्ता० ॥ ८९ ॥

गुणहीनाप्रति निजगुणजालें सगुणत्व देत सगजन तो ॥
झांके छिद्र विराजे कर्तानि कीटापरी किं गुणधन तो ॥ ८९ ॥

खलः सज्जनकार्पास० ॥ ९० ॥

दुर्जन सज्जनरूपिचे रक्षणि अग्नी च अन्य लोकांचे ॥
दुःखाम्निशमनिं वायू उलटे हें स्तवन वाच निज वाचे ॥ ९० ॥

परगुह्यगुप्तिनिपुणं० ॥ ९१ ॥

परगुह्य ज्ञाकितोहे गुणमय सकळानिं इच्छिजेत असे ॥
ऐशा नव वस्त्रापरि सुजना खळ आखुसे डसति बहुसे ॥ ९१ ॥

कारुण्य० ॥ ९२ ॥

करुणाकुसुमी गगन चि श्वातीशित त्या विषीं दहन जाणा ॥
कीर्तिसुगंधा लशुन चि खळ सुजनालागि दुःखदायि गणा ॥ ९२ ॥

धत्ते भरं० ॥ ९३ ॥

धे भार कुसुमपत्रफळावळीचा । मर्मव्यथा वहत शीतजरोग साचा ॥
नो देह देत इतरांस सुखाविषीं हो । ह्या दातृवर्षतरुला अस्त्रि वंदितो हो ॥ ९३ ॥

हालाहलं० ॥ ९४ ॥

पीण्याविषीं विष किं इच्छित कौतुकानें ।
चुंबावया दहन इच्छित आदरानें ॥
आल्लगनाविषिं इच्छित तो फणीतें ।
स्वाधीन जो करुं ह्मणे जगि दुर्नानातें ॥ ९४ ॥

दीनानामिह० ॥ ९५ ॥

दीनांचे त्यजुनि समग्र धान्य साचें । औदार्या प्रकटविशी शिरी गिरीचे ॥
पावोनी विपुल महत्व ही तुझा हा । मेघा श्रीमदअविवेक जाणिला हा ॥ ९५ ॥

गिरयो गुरवः० ॥ ९६ ॥

गिरि मोठे त्यांपेक्षां पृथ्वी ब्रह्मांड तीहुनी मोठें ॥
प्रलयसमयीं हि निश्चळ जे मोठे ते तयाहुनी मोठे ॥ ९६ ॥

व्योमानिवासं कुरुते० ॥ ९७ ॥

गर्गानि स्थिति तो करितो वायूवरि रम्य चित्र तो लिहितो ॥
रेषा रक्षितो जळि तो दुर्जानि नो मनुज आदरा करितो ॥ ९७ ॥

हारं वक्षासि० ॥ ९८ ॥

कोणे एके मूर्खे मर्कटकंठांत हार घातीला ॥
तो त्यास चाटुनीयां हुंगुनि त्यावरि सुखेंचि हो बसला ॥ ९८ ॥

मल्लिनेपि रागपूर्णां० ॥ ९९ ॥

मलिन हि तूं असतां जी स्नेह करी हसतसे वदत असतां ॥
चंचळ असतां सरसे भृंगा त्या पक्षिनीस कां त्यजतां ॥ ९९ ॥

स्वार्थं धनानि० ॥ १०० ॥

स्वार्थी धनास धनिकाजवळोनि पावे ।
ये काळिमा मुखि असें न विचित्र व्हावें ॥
लोकार्थ ही जलनिर्घातुनि मेघ पाणी ।
घेतो समस्त हि दिसे युत काळिभ्यांनीं ॥ १०० ॥

जनकः सानुविशेषो० ॥ १०१ ॥

पर्वत पिता तुझा वा जाती काष्ठाचि संग सर्पाचा ॥

हे मलयज तूं स्वगुणें तयापि झालासि इष्ट लोकांचा ॥ १०१ ॥

कर्मै हंत फलाय० ॥ १०२ ॥

हे साधो फळ चितुनी कवण तूं विद्यार्जनीं सज्ज वा ।

स्वात्मालंकरणीं जरी तरि हिता वाणी बरी ऐक वा ॥

जे वस्तू हृदयास हारिति बरे शोभा भरे ते च या ।

पुष्टाला कळिला किं वाढविति गा हे ठेविं चित्तालया ॥ १०२ ॥

धूम्रायिता दश दिशो० ॥ १०३ ॥

धुमापरी दश दिशा दिसती तसे हे ।

अग्नीपरी कमळ वायु हि जाळती हे ॥

तूझेविना अग्नि अधोगति कोकिळाला ।

आम्नावरी करिति भृंग किं गुंजिताला ॥ १०३ ॥

भिन्ना महागिरिशिलाः० ॥ १०४ ॥

हस्ताचिये श्रमभरें स्वनखें गिरीच्या ।

त्या फोडिर्या निज बळें चि शिळा भरीच्या ॥

त्या केसरीस अज देव फिरे म्हणोनी ।

कोठें हि मांस लघु लेश न ये घडोनी ॥ १०४ ॥

गर्जितमाकर्ण्य० ॥ १०५ ॥

थोडें गर्जित ऐकुनि निज जननीअंकस्य सिंहवाळक हा ॥

उडानार्य निर्जागा आकर्षुनि लीन होय रात्रि जहा ॥ १०५ ॥

किमहं वदामि० ॥ १०६ ॥

वदुं काय मी तव मतास खल । गुणपक्षपात बहुसा तुजला ॥

गुणवंत सर्व सुजनाविषयी । तुजलागि विस्मृति नसे हृदयी ॥ १०६ ॥

रे खल० ॥ १०७ ॥

रे खळ तव चरितार्ते बिचारुनी पंडितांत सांगिन मी ॥

किंवा तुझे कयेनें पुरे किं जी दग्ध म्हणुनि न वादिन मी ॥ १०७ ॥

आनंद० ॥ १०८ ॥

हर्षमृगाचा वणवा विनयतरूचा प्रमत्त हस्ती हो ॥

विज्ञानदीपकाचा वायू हा खळ समागमप्रिय हो ॥ १०८ ॥

खलास्तु कुशलाः० ॥ १०९ ॥

सज्जनहितविघ्नाविषि दुर्जन अति कुशळ असाति या लोकीं ॥

अपराध हि नसतां फणि हरिते प्राणास हेतु अवलोक्यो ॥ १०९ ॥

वदने० ॥ ११० ॥

वदनीं पिशुनाचिये विधीनें । रचिली जांभमिषे भुजांगी मानें ॥
नरि हें न तरी कसे अमंत्री । असि ये ने अवलीढ मृत्युतंत्री ॥ ११० ॥

कृतमहो० ॥ १११ ॥

केलें तुवां महोन्नत कर्म अमळ कीर्ति मेळविलि बहुसी ॥
यावज्जीव सखे तुज देवूं आशीर्वाचाप्रतीं स्वरसीं ॥ १११ ॥

अविरत० ॥ ११२ ॥

सदुपकारक सज्जनवाक्य हें । अमृतसे अति गोढ किंचित हें ॥
जलधिसे अति धीर कि कीर्ति ही । शरदपूर्णकळेपरि शीत ही ॥ ११२ ॥

एत्य कुसुमाकरः० ॥ ११३ ॥

यैवुनि वसंत माझे चिर निद्रित वाणिलागि उठवील ॥
ऐसे पिक चिंतितसे तंव हृदयी व्याधबाणफळ रुतल ॥ ११३ ॥

निर्गुणः० ॥ ११४ ॥

करि वस्त्रालंकारे आडंबर तरि न मूर्ख शोभतसे ॥
बहिरंगपुष्पलक्ष्मीशोभित शाळ्मलि जशी न भासतसे ॥ ११४ ॥

पंकैर्विना० ॥ ११५ ॥

शोभे पंकावांचुनि तटाक अणि दुर्जनाविना सुसभा ॥
कटु वर्णाविण काव्य हि विषयाविण साधुचित्त घे शोभा ॥ ११५ ॥

तत्त्वं किमपि० ॥ ११६ ॥

कोणी विरळ पुरुष जागि कविकवितेचें रहस्य जाणे हो ॥
मकरंदाचा मार्मिक कोण असे षट्पदाविना प्रिय हो ॥ ११६ ॥

सरजस्कां० ॥ ११७ ॥

सरजा पाण्डुरवर्णा कंटकसमुदाययुक्त केतकि ते ॥
भ्रमरा सेविसि तुज काशि लाज न ये परि अयोग्य मज दिसते ॥ ११७ ॥

यथा तानं० ॥ ११८ ॥

तानाविण राग जसा मानाविण ही नृपेद्र जैसा कीं ॥
दानाविण गज जैसा ज्ञानाविण तो यतींद्र तैसा कीं ॥ ११८ ॥

संतः स्वतः० ॥ ११९ ॥

लोकांचें उत्तम गुण होती प्रकट स्वयें न इतरानें ॥
परिमळ कस्तूरीचा न प्रगटे नागि कधीं हि शपथानें ॥ ११९ ॥

(८६)

गंगाधरशास्त्री मंग्युलकरकृत

अयि वेत० ॥ १२० ॥

अग सखि धरुं नको गर्व कस्तूरि चित्तौ ।
सकळपरिमळाला मान्य गंधे स्वपीती ॥
गिरिदरित असे जो लीन अत्यंत दीन ।
करिसि निज पित्या त्या सौरभे प्राणहीन ॥ १२० ॥

दूरिकरोति० ॥ १२१ ॥

नाशी कुबुद्धि अणि धूत असे मनाला ।
जो पीतसे बहुत जन्मज पातकाला ॥
प्राण्याविषीं बहुत जो करुणा धरीतो ।
सत्संग काय न सुमंगळ विस्तरितो ॥ १२१ ॥

अनवरत० ॥ १२२ ॥

निशिदिनि परोपकारी व्यग्र असे चित्त ज्या किं सुजनाचें ॥
बाहिर कटु तद्वचन हि भासति भेषज समान सुमनाचें ॥ १२२ ॥

ठ्यागुंजन्० ॥ १२३ ॥

एकोनी मधुकरपुंजमंजुगीता । ते प्रेम श्रवणसुखें चि फार होतां ॥
भूमीसी निज शिर लावुनी तरुचे । कांतारीं दिसति कुटुंब या रीतीचे ॥ १२३ ॥

मृतस्य० ॥ १२४ ॥

मेव्यास लाभाविषयीं किं वांच्छा । दानाविषीं त्या कृपणास इच्छा ॥
रुची स्वकांती कुलटस शांती । सर्पांस सृष्टींत खळा न नीती ॥ १२४ ॥

उत्तमानां० ॥ १२५ ॥

उत्तमकुळस्त्रियांचा नाही विश्वास मग कुठे दुजिचा ॥
चंद्रप्रिया हि कमलानि रमति भ्रमरांदिशीं किं रस मनिचा ॥ १२५ ॥

अयाचित० ॥ १२६ ॥

प्रार्थित सुखा न दे जो अप्रार्थित देह रे समस्त हि जो ॥
लोकांचा तो हा विधि उंच्छंखल खल समान लोकिं सजो ॥ १२६ ॥

दोर्दण्डय० ॥ १२७ ॥

दोर्दण्डय कुंडलाकृति लसे कोदंड चंडध्वनी ।
तेणें खांडिसि चंडमंडळरिपू तूला रणी पाहुनी ॥
राया गांडिवमुक्त कांड वलय ज्वालावळी तांडवी ।
जाळे खांडवमध्य पांडावि कृती कां न स्मृती मांडवी ॥ १२७ ॥

खंडितनेत्रा० ॥ १२८ ॥

खंडितललनालोचनपरंपरारंजनास पंडित ने ॥

ते सुखवोत दिगंता चंडकराचे मयूख मंडित जे ॥ १२८ ॥

श्रीबुद्धीकुलालकारगुणिजनावतंसश्रीमन्मित्रवयंदाजीबाबुद्र्यूद्योतित ह्किमणीव-
ह्छभसूरिसुनु कविगंगाधररुतायां भामिनीविलाससमलोकी महाराष्ट्रभाषाव्याख्यायां स-
ञ्जनवल्लभासमाख्यामन्योक्तिविलासो नाम प्रथमो विलासः ॥

प्रथम विलास समाप्त.

अन्योक्तिविलासावर टिप्पण.

॥ श्रीमन्महागणपतये नमः ॥

येथे असे जाणावे कीं एकेकविलासांत जे जे श्लोक आहेत त्या त्या श्लो-
कांचे निर्माणाची संगती व अलंकार व व्यंग्य व कठिणपदाचा पर्याय हे यथा-
क्रमे मी माझे मित्रमंडळीस कळवावे म्हणून टिप्पणनामें परिभाषा लिहितों, त्यांत
काव्यप्रकाशकाराची मती अशी आहे कीं, दोषरहित गुणयुक्त अलंकारयुक्त
जे शब्दार्थ ते काव्य म्हणावे. त्यांत दोष ह्मणजे छिष्ट कल्पनादिक, गुण ह्मणजे
माधुर्यादिक, अलंकार ह्मणजे उपमादिक [असतात,] आणि काव्य तीन रीतींचे कीं,
उत्तम मध्यम, अधम. उत्तम म्हणजे मुख्य अर्थापेक्षा अधिक चमत्कार करणार व्यंग्य
ज्यांत असते ते. मध्यम ह्मणजे व्यंग्य आणि मुख्य अर्थ नेथे समान असतात ते.
अधम म्हणजे शब्द विचित्र आणि अर्थ विचित्र परंतु व्यंग्य नाही ते. व्यंग्य ह्मणजे
ध्वनित ज्याला तात्पर्यार्थ भावार्थ म्हणतात ते. प्रायः सर्व काव्यांत रस व त्यांचे
विभाव अनुभाव सात्विक व्यभिचारी, कोठे शृंगारवर्णनांत हाव व्यंग्य असतात,
आणि कोठे अलंकार ही व्यंग्य असतात. ते काव्यांतून कसे निघतात ते सर्व
मित्रजनांस या भामिनीविलास काव्यांत प्रगट करितों. त्यांत अन्योक्ति
विलासाचे चमत्कार शृंगार विलासापेक्षा थोडे आणि शृंगार विलासोपजीव हा
म्हणून पहिल्याने सांगतो, त्यांत संकेत श्लोकांचे अंक १।२। सं०=संगती, अ०
=अलंकार, व्य०=व्यंग्य । प०=पर्याय । असे जाणावे ॥ इति सूचना ॥

श्लोक. । २ । सं० । शृंगारादिविलासोपजीवत्वे करून प्रारंभास योग्य अन्यो-
क्तिविलासांत निर्विघ्नकाव्यसमाह्वय्य ऐश्वर्यसंपन्न मृगेंद्रस्वरूप वस्तुनिर्देशात्मक मंगल
सुचवीत होत्साता ग्रंथकार अप्रस्तुत मृगेंद्र वर्णनमिषेकरून आपला गर्वविशेष
दाखवितो. ह्मणजे येथे अप्रस्तुतमृगेंद्रवृत्तांत कथनेकरून तत्सदृश प्रस्तुतपंडितेंद्र-
वृत्तांताची प्रतीति होते म्हणोन सारूप्यनिबंधनात्मक अप्रस्तुतप्रशंसांलंकार होतो.
अप्रस्तुत म्हणजे अप्रकरणपठित, प्रस्तुत म्हणजे प्रकरणपठित, अन्योक्तिशब्दाचा
ही अर्थ हाच होतो कीं, अन्य म्हणजे प्रस्तुताहून भिन्न जो अप्रस्तुत त्याची उक्ति
म्हणजे कथन अशा अर्थावरून सर्वान्योक्तिविलासांतर्गत अन्योक्तिश्लोकांत अप्र-

स्तुतप्रशंसालंकार मुख्य आहे, म्हणून तो प्रतिश्चोकीं लिहिणार नाही. जेथें दुसरा येईल तो मात्र लिहूं. व्यं० । शत्रु सर्वया कोणीच उरला नाही । प० । करिणी=हस्तिनी, तीक्ष्णार्धे=तिखट ज्यास अग्रभाग.

श्लो० ३ सं० । कोणी एक गृहस्थ सार्वभौमाजवळ राहत होता तो दैवशो नष्टाधिकार होऊन अयोग्य मांडलिका जवळ राहत होत्साता त्याचे सेवेस आपुलें अयोग्यत्व हंसवृत्तांतें सांगतों. व्यं० जेथें नीच फार तेथें मोठ्यांचें राहणें फार अशक्य; प० जीवना=जळा; विधिसरोवरी=मानससरोवरी; जीवना=वाचण्यातें. मराळ=हंस, मंडुकें=बेडकें, आवृत्तांतें=प्रमाणतें, वृत्तीतें=व्यवहारतें. श्लो० ४ कोणी नवीन राज्याभिषिक्तस काढण्याविषयी उद्युक्तत्वळास चंद्रवृत्तांतेंकरून म्हणतो कीं, तुझ्यानें त्याचे काहींच होत नाही. प० कैरवे=कमळे, रवे=शब्दे. श्लो० ५ सं० कोणी अरविदवृत्तांतेंकरून राजास म्हणतो कीं, तुझे जवळचे जवळच राहतील परंतु मी थोडे दानानें संतुष्ट होऊन तुझे यज्ञ लोकांत गाईन. अ० वर्णनीय वस्तु प्राप्त असतां ही अन्य म्हणाल म्हणून भेदकातिशयोक्ति । व्यं० । बहु ग्राहकांहीं काहीं न करणें आणि अल्पग्राहकानें प्रशंसा फार करणें हे आश्चर्य । प० कैक=कितीएक, अलि=भ्रमर । श्लो० ६ सं० कोणा एका सार्वभौमाजवळ राहणारा पंडित मांडलिकाजवळ दैवशो आला असतां तो त्याचा अपमान करूं लागला, म्हणून कुटजमधुकरवर्णनमिषेकरून कोणी म्हणतो कीं, याचा अपमान करूं नको । व्यं० । तस्मात् मोठ्यांना मानीत जा, हा मधुकर याचा अपमान करणें योग्य नव्हे. प० कुटजा=हे कुड्याच्या वृक्षा । श्लो० ७ सं० कोणी विपत्तिग्रस्त मोठ्या पुरुषास कोकिलआम्रवर्णनमिषेकरून कोणी आश्वासन देतो. व्यं० आम्रवृक्षाचा उदयकाळ आला असतां यथेच्छ मकरंदलाभ तुला होईल । प० अलिकुलकलित=भ्रमरसमुदायानें व्याप्त । श्लो० ८ सं० मूर्खजनांनीं अपमानांत तरुणांतें कमलिनीभ्रमरवर्णनमिषेकरून कोणी आश्वासन करितो, व्यं० एवंच तादृशभ्रमरास पाहून संतोषमान. प० परिपाक=पूर्णता । श्लोक ९ सं० नीच कुळीं आपुलें जन्म म्हणून दुःखितांतें कोणी म्हणतो । व्यं० सर्व तुझे पाणी पितों आणि गुण घेतों हृदय तुझे सरस म्हणून तूं स्तुत्य आहेस. श्लो० १० सं० कोणी सार्वभौमाचें प्रधानत्वाचा अनुभव घेऊन काळांतरां नीच सेवा फार निघ । श्लोक ११ सं० दुष्ट दुर्वचन बोलत असतां ही आपण मधुर बोलणारा जो सज्जन त्याची कोणी स्तुति करतो । प० फणी=सर्प । श्लोक १२ सं० दुःखदात्यास ही आनंदप्रद सज्जनास कोणी स्तवितो. प० परिपाठी=अनुक्रम । श्लो० १३ सं० सदसद्भिचार न करणाऱ्यास कोणी म्हणतो । व्यं० कोणी च पालन करणार नाही । प० विवेचनीं=वेगळालें करण्याविषयी । श्लोक १४

सं० कोणी सज्जनार्ते स्तवितो. अ० येथे सज्जनस्वभाववर्णनास्तत्र स्वभावोक्ति; व्यं० सरसहृदयपणा । प० महिवरांपेक्षां=सर्व राजांपेक्षां, जैवि=जैसी, ती=सर्वानुभूता; द्राक्षा =द्राक्षाफल. श्लोक १५ सं० आपुले जवळच्याही संस्तुत राजास कवि म्हणतो कीं, मी तुझे यश दिगंतरास नेईन. व्यं० त्वद्गंधवाहकभ्रमरापेक्षां निरपेक्षी वायु तुझी कीर्ति दिगंतरास नेतो. तस्मात् यावर प्रसन्न हो. विकसितकमळा वा या श्लोका-पेक्षां कांहीं एक बोलण्याची रीत वेगळी म्हणून पौनरुक्त्यदोष नाही. श्लोक १६ सं० कोणी परसंतापहारक सज्जन स्तवनपूर्वक दुर्जनाते वंदितो. अ० सूर्य-किरणे शुष्क असतां ही शुष्कतेस पांयदुःखानुसंधानजनितचिंतासमूह हेतु सांगितला आणि ह्मणून किं काय इत्यादिपदे दिसत नाहीत म्हणून गभ्या हेतूपेक्षा. श्लोक १७ सं० परलोकास जाण्याविषयी उद्युक्त राजाते पाहून केवळ त्याचाच अश्रित कोणी कवि त्यास म्हणतो। व्यं० एकाश्रितास अन्यगति नाही । प० पतंग=पक्षी मुकुल=कळी, मीने=मस्याने. श्लोक १८ सं० परार्थ जो यांचा करितो त्या-विषयी कृपणत्व नसावे याविषयी कोणी सांगतो. व्यं० शास्त्रांत स्वार्थयाचकास दान करणे उक्त आहे मग परमार्थयाचकास करणे काय सांगवे. श्लोक १९ सं० सार्वभौमे वंदितचरण अशा पंडिताचा अपमान करणारी [जी] मांडलिकाची राणी तिला कोणी म्हणतो. व्यं० मोठ्यास मान्य [जो तो] सर्वास ही वंद्य आहे. प० गुंजा=शब्द. श्लोक २० सं० दुष्ट वारंवार पीडा देत असतांही त्यास आश्रय देणाऱ्या साधूस कोणी स्तवितो. प० असेव्य=सेवेस अयोग्य. श्लोक २१ सं० कोणी उत्तम राजास अनुपमत्व सांगतो. अ० तुझे सारखा अन्य कोणी नाही तर तूच आहेस या अर्थे अन्वयालंकार । प० पादप=वृक्ष. श्लोक २२ सं० मोठ्याचा आश्रय करून नीचाचे आश्रयास इच्छिणाऱ्या पुरुषास कोणी म्हणतो. श्लोक २३ सं० कोणी पवित्र पुरुष नीचापासून द्रव्य घेतो त्यास कोणी हे अयोग्य ह्मणून सांगतो। व्यं० येथे आपणास हितोपदेशकत्व. प० पूते=हे पवित्रे; रथ्या=सडकेवरील रयादिकांची चाकोरी । श्लोक २४ सं० क्रूर जनांना वेष्टित आपल्यास राजा मानणार परंतु राजचिन्हें ज्याला नाहीत त्यास कोणी म्हणतो कीं तुझे येथे आम्हाला येण्याचे प्रयोजन नाही । प० बर्बुर=हे बा-भुळीचे वृक्षा. श्लोक २५ सं० मूर्खसभेत आत्मगुणकथनास उद्युक्त पंडितास कोणी ह्मणतो. व्यं० त्वां मधुर ध्वनि करतांच हे कावळे तुला कोकिल जाणून अवश्य मारतील । प० समजाती=एक जात. श्लोक २६ सं० परपरितापक दोष घरणाऱ्या राजाते कोणी म्हणतो कीं दोष टाकून दे. श्लोक २७ सं० कोणी सार्व-भौमपंडितास हे मांडलिका तू चांगला मान असे ह्मणतो. व्यं० मोठ्याने मा-निल्ल्यास त्यां ही मानच द्यावा कधी न अपमान करावा. प० निकटी=जवळी;

करिवर=गजेंद्र । श्लोक २८ सं० महारानाश्रयानें पुष्कळ धन मिळवून ही नीचाश्रयास इच्छिणाऱ्या पुरुषास कोणी निदितो । प० सुरतरु=करपवृक्ष । श्लोक २९ सं० कोणी राजातें स्तवितो । व्यं० मधुपपदें तारतभ्याभिज्ञत्वा कोकिलप्रश्ने ही तेंच । अ० उपमा कोठेंच नाही येथें अन्वयालंकार; प० पिकास=कोकिलास । वृंद=समुदाय । श्लोक ३० सं० विपत्तिकारिणी थोडाही उपकार संपत्तिकाळचे मोठ्या उपकारापेक्षा ही श्रेष्ठ असे कोणी सांगतो । श्लोक ३१ सं० प्रारब्ध अनुकूल असतां प्रतिकूल करणें सर्व ही लयास पावतें हें कोणी सांगतो । अलं० चंपकास संहार कारण असतां संहार नाही म्हणोन विशेषोक्ति । प० बधे=मारतो; मारवदेशी=मारवाडदेशांत; सुधावितरणी=अमृतवृष्टीविषयी । श्लोक ३२ सं० परलोकास गेलेल्या सार्वभौमाचे स्थानी नीच शत्रु बसले हें पाहून कोणी शोक करितो । प० दानोदक=मदजळ, मिलित=प्राप्त, भंग=ध्रमर, अंकित=चिन्हित, तनु=शरीर, मुक्त=मोर्ती, लसतां=शोभत असतां । श्लोक ३३ सं० गुरूनें अवहेळलेला परंतु आपले सुनुद्धीनें विद्या संपादून जनास आनंद देणाऱ्या शिष्याचें वर्तमान कोणी सांगतो । अ० पुष्पफलोद्रेकाचें कारण दया तें नसतां पुष्पफलोद्रेकरूप कार्य झाले म्हणून विभाषनालंकार । प० सुकुळी=कुलीन, विकच=विकसित । श्लोक ३४ सं० मंत्रीप्रभृतीचे सहाय्ये आपणास निर्भय मानणाऱ्या राजातें कोणी म्हणतो कीं हा तुझे जवळ च खळ आहे याचें भय मान । अ० भीतीचें कारण नसतां ही एक वणवा मात्र माझे मनास चिंता उत्पन्न करितो या निषेधाक्षेपें भयदर्शनास्तव विभावना । श्लोक ३५ सं० बहुत दिवस कोणी एक याचक कोणा एके गृहस्थाचे धनलाभाविषयी आशा करित असतां तो येऊन त्यानें सर्वथा विपत्ति दिली म्हणून तो याचक त्याला म्हणतो । अ० इष्ट प्राप्तीची इच्छा असतां अनिष्टप्राप्ति झाली म्हणून विषम । प० भीष्म=भयंकर ॥ श्लो० ३६ ॥ सं० दरिद्र्यास टाकून धनवंतास धन देणाऱ्या राजातें कोणी म्हणतो । अ० । अग्नीनें दग्ध[अशा] तरुस टाकून गिरिशिखरावर वृष्टि झाली म्हणून असंगति । व्यं० । हा गर्व टाकून विचारवंत हो । प० । दवदहन । वणवा । वितरिणी । वर्षिणी । जाचे । गाजे ॥ श्लोक ३७ ॥ सं० निरंतर कडू बोलत असतांही धन फार देणाऱ्या राजातें पाहून दुःखित [होणाऱ्या] पुरुषाचें कोणी समाधान करतो । अ० । येथे पूर्वार्धाचे अर्थ्यास उत्तरार्धाचा अर्थ हेतु होऊन वृद्धीकरण करितो म्हणून काव्यालिंग । व्यं० दात्याचें वचन कठोर ही सहन करायें लागतें ॥ श्लोक ३८ ॥ सं० निरंतर धनदानसौजन्यादिगुणयुक्त परंतु खळसंसर्गी अशा राजातें कोणी म्हणतो । व्यं० लोकांत ही मोठा दोष सर्व गुणांस शांकितो हें प्राप्त आहे । श्लोक ३९ सं० लोकांचे प्रत्युपकारास न इच्छितां आपण

उपकार करणाऱ्या राजाते कोणी म्हणतो। प० अपेक्षा=इच्छा, उन्नत=उंच, संचय =समुदाय। श्लोक ४० सं० कुलीन आणि देवब्राह्मणाचा सत्कार करणाऱ्या राजाते कोणी स्तवितो। प० हरिकरी=कृष्णाचे हार्ती; रुचिर=सुंदर, उन्नति=मोठेपणा, सहू =सहन करूं। मानूं हें तात्पर्ये। ॥ श्लोक ४१ सं० पंडित आणि मूर्ख यास एकरूप पाहणाऱ्या राजाते कोणी म्हणतो. अ० पाषाणे सम मणी आणि मत्स्ये सम विष्णु या अर्थे सहोक्ति. श्लोक ४२ सं० लोकांपासून धन हरणाऱ्या आणि दातृत्वाचा अभिमान धरणाऱ्या राजाते कोणी निंदितो. प० सलिल=जल। श्लोक ४३ सं० याचकास न देणाऱ्या परंतु देऊं मग असे म्हणणाऱ्या राजाते कोणी ह्मणतो कीं देशील तर आतांच दे. अ० बहुसंपत्त्यादिक कारण असतांही दानरूपकार्याची उत्पत्ति दिसत नाहीं म्हणून विशेषोक्ति. श्लोक ४४ सं० याचकापासून द्रव्य घेणारा जो धनसंपन्न राजा त्यास कोणी निंदितो. व्यं० हें तूं फार अनुचित करतोस. प० रोष=क्रोध। श्लोक ४५ सं० मोठ्या लोकांशीं स्पर्धा करणारा जो दैववशे प्राप्तार्थकचित्तधन पुरुष त्यास कोणी म्हणतो. व्यं० वर्षानदीशब्दे असे जाणावे कीं पूर्वी कधींच अशी स्पर्धा केली नव्हती आतां या थोडे जळाने येवढी स्पर्धा करितोस हें योग्य नव्हे. श्लोक ४६ सं० सार्वभौमे मानित असा पंडित मांडलिकाजवळ येतो व तो त्याला अपमानितो असे पाहून कोणी म्हणतो. अ० अतिपूज्यत्वादिकारण असतांही आदररूप कार्य न झाले म्हणून विशेषोक्ति। प० थिरंगुनी=स्थिर होऊन; किंविषीं=कशाविषयीं. श्लोक ४७ सं० जन्मापासून दुसऱ्याचे अन्नवस्त्रे वांचणाऱ्या व आपल्याकडून काहींच उपकार न घडविणाऱ्या पुरुषाते कोणी म्हणतो. व्यं० सरोवराचे कमळादिकांला आपुले वांचण्यानिमित्तच उपभोगितोस काहीं कोणतेही उपकारार्थ नाहीं. श्लोक ४८ सं० राजाजवळ राहून सुख फार भोगून त्याला विपत्ति येतांच टाकणारा जो नीच त्याते कोणी निंदितो; प० मंजरीपुंजीं=मंजरीसमुदायी। श्लोक ४९ सं० कोणी निर्विळास म्हणतो कीं सबळाचे भय ठेव. व्यं० क्षणमात्र येथे राहशील तर सिंहा येऊन तुझाते भक्षील. श्लोक ५० सं० मोठा पुरुष विपत्तीत असतांही नीच कर्म करित नाहीं असे कोणी सांगतो। अ० मृगहननकारण लुधादिक असतांही मृगहननकार्य न झाले म्हणून विशेषोक्ति। हा करीचा अरि म्हणून याने हें नीच कार्य न केले या अर्थे परिकर। प० हरि=सिंह। श्लोक ५१ सं० मोठ्यावर पराक्रम करणारा पुरुष हलक्यावर कधीं पराक्रम करित नाहीं हें सांगतो. प० त्यानीं=सिंहाने. श्लोक ५२ सं० सार्वभौमाची जागा आक्रमून बसलेला जो गर्विष्ठ मांडलीक त्याते कोणी हितोपदेश करितो. अ० हस्तिभ्रांति या पदे भ्रांतिमान; पूर्वाधांत येथे स्थिति करूं नको या अर्थाला हेतु उत्तरार्धाचा अर्थ आहे म्हणून काव्यालिंग।

व्यं० जर तो जागा झाला तर एके क्षणांत तुला खाईल. प० विस्फोटित=फोडलेले, उद्भट=भयंकर. श्लोक ५३ सं० प्रतापी रिपूवर बालबुद्धि करून कुलानत्वादिकांचे अभिमाने त्याची जागा घेणारा जो पुरुष त्याला हित सांगतो. अ० हरितनीचाही लेश न ठेवण्याचा योग असतांही लेश ठेवण्याचा योग-दाखविला म्हणून अतिशयोक्ति. पूर्वार्धास उत्तरार्धार्य हेतु म्हणून काव्यालिंग । व्यं० स्तनपान सोडून हरितनीचा शोध करून सर्व कुळाचा संहार करील. प० करिणी=हस्तिनी. श्लोक ५४ सं० गुरूने उपेक्षा केली असतांही जो शिष्य विद्वान् झाला त्याला स्तवितो. अ० असे जाणे कोण या अर्थे असंभव । प० कोणातीं=कोपयामध्ये. श्लोक ५५ सं० क्रोधे ज्याने सार्वभौमास टाकिले मग त्या मोठ्या पुरुषास जागा कोठेच नाही हे सांगतो. अ० भ्रांति न टाकितो या अर्थे भ्रांतिमान. प० उत्तुंग=मोठे. श्लोक ५६ सं० कोणी शत्रूस मारितांना कोणाची स्त्रीही मारिली जाते असे पाहून शोक करितो. अ० लवंगलतिका आणि वणवा यांचा योग विपरीत म्हणून विषम. श्लो० ५७ सं० दुर्जनाने सज्जनाचा पराभव न करावा या विषयी सांगतो. अ० नंदनवर्नी शिरोमणित्व-दिकांचा आरोप केला म्हणून रूपक. श्लोक ५८ सं० कोणी दीर्घसूत्र [मनुष्य] आपुलें इष्ट चिंतीत असतांही अनिष्ट पावतो हे सांगतो. अ० येथे शुक्र इष्ट चिंतीत असतां केवळ तें इष्टच न झाले असे नाही तर सर्पही पिंजऱ्यांत प्रविष्ट झाला हे अनिष्टही झाले म्हणून विषम; प० कामामृता=मनोरथामृताते; गजशुंडेसा =गजशुंडेसारखा. श्लो० ५९ सं० सार्वभौमास जिजावयास इच्छिणाऱ्या राजकुमारास कोणी हितोपदेश करितो. अ० पूर्वार्धाचे उत्तरार्ध हेतु म्हणून काव्यालिंग. श्लो० ६० सं० सर्व लोकांवर उपकार करणारास कोणाने जो पाहतो त्यास कोणी झणतो. अ० पूर्वार्धास उत्तरार्ध हेतु म्हणून काव्यालिंग । व्यं० सर्वांवर उपकार-करणाऱ्यास कधीही क्रूर दृष्टीने न पाहावे. श्लो० ६१ सं० बहु वाचाळ पंडितास कोणी म्हणतो की फार पांडित्य करू नको माझे जवळचा पंडित उत्साहयुक्त होऊन तुझा पराभव करील. अ० मासिकगर्भास उडाणसंबंध नसतांही संबंध कथन केले म्हणून अतिशयोक्ति । भ्रांतीने येथे भ्रांतिमान. श्लो० ६२ सं० सभेत अल्पज्ञाने वारंवार प्रश्न केला की कां आपण बोलत नाही त्यास महा पंडित उत्तर करतो. श्लो० ६३ सं० कुलीनत्वधनदातृत्वादिगुणे उत्कृष्ट राजाते कोणी पंडित म्हणतो की तुझे गुणांचा उत्कर्ष आम्हांवर प्रीति ठेविल्याने फार होईल. अ० तू उत्कृष्टच आहेस परंतु आमचे योगाने फारच उत्कृष्ट होशील या अर्थे अनुगुण. प० सुरांतःसौख्यसंवर्धिनी=देवांचे हृदयी सौख्य वाढविणारी. श्लोक ६४ सं० शत्रुराऱ्यांनी सुखे निजणाऱ्याते कोणी म्हणतो. श्लो० ६५

सं० कोणी मोठ्याचे सत्यत्वास वर्णितो. अ० पूर्णोपमा । श्लो० ६६ सं० योग्यायोग्यविचारशून्यदायाते कोणी म्हणतो. अ० जर विचार करशील तर गुण लोकोत्तर होतील या अर्थे संभावना । प० सुरभिता=सुगंध; गीर्वाण=देव; लधे=राहे; अर्पणविधि=दानविधीविषयी; विचारै=विवेकाने. श्लोक ६७ सं० कोणी व्याधाते म्हणतो । अ० तुझ्यासारखे पुष्कळ आहेत या अर्थे प्रतीप; प० लयी=फार. श्लो० ६८ कोणी पृथ्वीते निंदितो. श्लो० ६९ सं० कोणी पंडिताते स्तवितो; अ० विद्वांसांचे यत्न प्रवृत्त्यादिक अन्य च आहे या अर्थे भेदकातिशयोक्ति; व्यं० विद्वांसांचे सर्व ही आचरण अवर्णनीय आहे; प० वचनावर्लाची=भाषणरंपरेची; दुःखितेष्टा =दुःख्यास प्रियकारक; चेष्टा=व्यवहार. श्लो० ७० सं० पंडित विपात्तिकाळी ही आपले गुण टाकीत नाहीत याविषयी सांगतो. अ० उपमा आणि उपमेय दोघांची ही उदारवृत्ति व परिमळ प्रगट करणे हा धर्म एकच पडला म्हणून प्रतिवस्तूपमा; विशेष अर्थे सामान्य अर्थाचे दृढीकरणस्तव अर्थांतरन्यास ही; प० महामन-चक्रवर्ती=विद्वःसार्वभौम. श्लो० ७१ सं० स्वच्छांतःकरण पुरुषांचा रोष ही सुंदर च होतो हे सांगतो; अ० प्रतिवस्तूपमा आणि अर्थांतरन्यास ही पूर्व श्लोकासारखा जाणवा. श्लो० ७२ सं० कोणी महापंडित थोडे पांडित्याने गर्वयुक्त अशा आपुले शिष्याते म्हणतो. अ० पूर्वाधीतील मुख्य अर्थ उत्तराधीतील गौण अर्थास स्वीकारितो यास्तव अर्थापत्ति; अल्पज्ञाने पंडितापुढे वल्गना करणे आणि सर्पादिकांचे शिरी पक्षिवालकादिकांहीं पाय ठेवणे या दोन्ही वाक्यांनी बिंब-प्रतिबिंबभाव दिसतात म्हणून दृष्टांत. श्लोक ७३ सं० पित्रादिकांचे निर्भर्त्सनेने दुःखित पुत्रादिकांस कोणी आश्वासन करितो. अ० विरुद्ध कटुभाषणादि कारणांपासून महत्वकार्याची उत्पत्ति म्हणून विवभाना, वैधये प्रतिवस्तूपमा, अर्थांतरन्यास ही. श्लोक ७४ सं० संसारांत कोणीच दोषरहित नाही हे सांगतो; अ० येथे दोषवंत जे चंदनादिक त्यांच्या जवळी करी या क्रियेत अन्वय असतां शिरी धरी, सेवी, ठेवी या क्रियापदे पुन्हा पुन्हा आवृत्ति केली म्हणून अर्थावृत्ति दीपक; जवळ करणे, शिरी धरणे, सेवणे, ठेवणे ह्यांस एकरूपताच आहे म्हणून मालारूपा प्रतिवस्तूपमा अलंकार होतो असे रसगंगाधरकार म्हणतात. प० पाटीर=चंदन, अहिला=सर्पाला, विधु=चंद्र, पिशुन=द्विजिव्ह; खळ=लबाड. श्लो० ७५ सं० मोठ्याचे अंतःकर्णी लोकांस आनंद करणे सहज असते याविषयी सांगतो. अ० उत्तराधीतील विशेष अर्थ पूर्वाधीतील सामान्य अर्थाचे दृढीकरणकरितो यास्तव अर्थांतरन्यास, आनंदविकास हे दोन धर्म समबिंब-प्रतिबिंब आहेत म्हणून दृष्टांत. श्लो० ७६ सं० कोणी दुर्जनास निंदितो. अ० उपमा. श्लो० ७७ सं० उपकारकाजवळ अपकारक खळाविषयी कोणी प्रस्ताव

करितो. व्यं० पात्रापात्रविचारशून्यता आमची म्हणून आमचाच अपराध; प० वंदित्व=भाटपण. श्लो० ७८ सं० कोणी सज्जनाचे सर्वोत्कृष्टत्व कोणास सांगतो. श्लोक ७९ सं० पूज्य लोकांचे समागमें जो पूज्य लोक असतो त्यासच लोक पूजितात हे सांगतो. अलं० अर्थांतरन्यास, वैधर्म्याने प्रतिवस्तूपमा असे रस गंगाधरकार म्हणतात; वंशगुणपदांत श्लेष; प० रंगी=नृत्यस्थळी; श्लोक ८० सं० गुणिजनांत गणनीयही पुरुष एके दोषे करून निंदिला जातो याविषयी सांगतो. अ० पूर्णोपमा. श्लो० ८१ सं० मरत असतांही सज्जन उपकारच करितो याविषयी सांगतो. अ० उदाहरणालंकार; प० पारद=पारा. श्लो० ८२ सं० ज्ञानकीदुःखवर्णनप्रस्तावे करून अवश्य होणारे दुःख मोठ्यासही होत असते हे सांगतो; अ० सीतेस न होणार ते झाले या अर्थी विषम; प० शशाशिशु=सशाचे बाळ; चकित्ता=भयभीता; हृदि=हृदयी; ऋग्व्याद=राक्षस. श्लो० ८३ सं० पुण्याचा अनादर आणि गर्व नाशाचे कारण होत हे सांगतो; अ० त्रिपुरासुरसंहारक शंकराचे पुढे शरसन्मुख केले मग त्याचे भस्म कां न व्हावे या अभिप्राये परिकर; त्याने च भासमान विषम. श्लो० ८४ सं० मूर्ख स्वभावाते वर्णितो; अ० वानरस्वभाववर्णनास्तव स्वभावोक्ति; प० पीठ =आसन; चिक्कति=ची ची शब्द; निकर्तन=तोडणे. श्लो० ८५ सं० हरिपाद-पद्मभजनादिकांस प्रश्नोत्तरांहीं उत्कृष्टत्व सांगतो; अ० आर्या प्रश्नपूर्वक परिसंख्या; व्यं० हरिपादपद्मभजनाधिकारून वेगळे तीर्यादिक कांहीं नाहीं. श्लो० ८६ सं० दुर्जनाचे मन वेदांतश्रवणानेही निर्मळ होत नाहीं हे सांगतो. अ० उपमा; प० जेनी=जसा; ना=नाहीं. श्लो० ८७ सं० गुणवंताची विपत्ति पाहून मूर्खत्वाचे सुखकारणत्व वर्णितो; अ० दोषास गुण म्हटले म्हणून लेश; प० नैर्गुण्य =मूर्खत्व. श्लोक ८८ सं० यांचा न करणाऱ्यास स्तवितो; अ० चिंतास्वरूपदहनाचे ज्वालाशते या अर्थी रूपक; प० अचुंबित=अस्पर्शित. श्लो० ८९ सं० आत्मगुणे गुणहीनास सगुण करणाऱ्या आणि दोष हांकणाऱ्या अशा सज्जनाते स्तवितो; अ० श्लेषोत्थापित पूर्णोपमा; प० कर्तनि=कातनकिडा. श्लो० ९० सं० नीचाचा नीचपणा कोणाच्यानेही वर्णवत नाहीं हे सांगतो; प० रक्षणं=भक्षणं; शमनी=प्रदीपनी; हा उलटा प्रकार याला विरुद्धलक्षणा म्हणतात. श्लो० ९१ सं० दुर्जन सज्जनांचा द्रोह करित च असतात हे सांगतो. अ० श्लेषोत्थापित पूर्णोपमा. प० आरवुसे=उंदरासारखे. श्लो० ९२ सं० सज्जनदूषकचेकरून खलास कीर्तीचा लाभ कधीच होत नाहीं हे सांगतो; अलं० रूपक अथवा गगनादिकांचे ठायी जसा कुसुमादिकांचा अभाव तसा खळाचे ठायी दयादिकांचा अभाव या अर्थे गण्योपमा. श्लो० ९३ सं० लोकांकरिता स्वशरीरही देणाऱ्या

[व] आपण दुःख भोगणाच्या अंशा सज्जनाते स्तवितो; प० शीतज रोग=हिवापासून झालेला रोग. श्लो० ९४ सं० दुर्जनवशीकरण आत्मनाशार्थ जाणावे हे सांगतो; अ० येथे सदश जो तो या पदांनी वाक्यार्थाचे ऐक्याचा आरोप होतो म्हणून निदर्शन; व्यं० विषपानादिकांची इच्छा जशी आत्मनाशाचे कारण तशी दुर्जनवशीकरणेच्छा होय. श्लो० ९५ सं० पात्राचा अनादर करून अपात्री दान करणाऱ्या राजाते निदितो. श्लो० ९६ सं० मोठेपणा वर्णितो; अ० उत्तरोत्तर वर्णने सार. श्लो० ९७ सं० सर्वथा खळास सत्कार संभवत नाही हे सांगतो; अ० निदर्शन; व्यं० जसे व्योमवासादिक संभवत नाही तसा खळसत्कार. श्लो० ९८ सं० रम्य वस्तु मूर्खास अर्पिली असता तिचा नाश होतो याविषयी सांगतो; अ० स्वभावोक्ति. श्लो० ९९ सं० स्वतः अतिआसक्त नायकेते टाकून जाणाऱ्या नायकाते कोणी म्हणतो; अ० सौंदर्यादिकांचा अभाव असता प्रेमात्पत्नि आणि अप्रेम नसता त्याग म्हणून विभावना; व्यं० कोणीही नायक आपल्यास गुण नसता आपलेवर आसक्त कामिनीते टाकीत नाही; प० सरसे=प्रेमयुक्त होते. श्लो० १०० सं० लोकांस जो यांचा करितो त्याचे मुखी अवश्य काळी येतो याविषयी सांगतो; अ० दृष्टांत; प० विचित्र=आश्चर्य. श्लो० १०१ सं० पुरुष निज गुणे महत्व पावतो हे सांगतो; अ० विभावना. श्लो० १०२ सं० सज्जनाते काही पुसून कोणी शिक्षितो; प० चित्तालयांत=चित्तरूपगृहात. श्लो० १०३ सं० तुझेविना तुझे मित्रास बहुत दुःख होतें असे कोणी कोणाते सांगतो. अ० विभावना; प० मधो=हे वसंता. श्लो० १०४ सं० दैव पराङ्मुख होतां पुरुषार्थ निष्फळ होतो हे सांगतो; अ० पराक्रमरूप. कारण असतांही मासलाभ कार्य न झाले म्हणून विशेषोक्ति आणि भ्रांतिमान. श्लो० १०५ सं० कृश इमानी पुरुष शत्रुला क्रोधे करून मरायास उद्योग करितो हे सांगतो; प० रात्रिज=रात्री जन्मलेला. श्लो० १०६ सं० दुर्जनाते स्तुतिमुखे करून निदितो; अ० व्याजस्तुति. श्लो० १०७ सं० कोणी खळास बोलतो. अ० खळा तुझे चरित्र सांगतो असे म्हणून विचारपूर्वक निषेध केला म्हणून आक्षेप. श्लो० १०८ सं० खळसमागमाते निदितो; अ० हर्ष च मृग इत्यादि अर्थे रूपक तथापि उल्लेख; श्लो० १०९ सं० पुन्हा खळाते निदितो; अ० दृष्टांत; प० अवलोकीं=जाणीं; श्लो० ११० सं० खळाते निदितो; अ० मंत्ररहित पुरुषास मारिते या हेतुस्तव ही खळाची जीभ नव्हे तर सर्पिणी होय या अर्थे हेत्वपन्हुति; प० अमंत्री=मंत्ररहित; मृत्युतंत्री=मृत्यूचे स्वाधीन. श्लो० १११ सं० कोणी सज्जनास म्हणतो; अ० उत्तम कर्म त्यां केले तेणे करून कीर्ति झाली म्हणून आशीर्वाद देतो या अर्थी कारणमाला; प० स्वरसीं=स्वप्रीतीने. श्लो० ११२ सं० सज्जनाते स्तवितो;

अ० उपमा. श्लो० ११३ सं० कोणी पिकवृत्तांत कोणास सांगतो; अ० पूर्णोपमा. श्लो० ११४ सं० निर्गुणाने कितीही आडंबर केला तरी शोभत नाही हे सांगतो; अ० पूर्णोपमा; प० बहिरंग=बाहेरचा रंग. श्लो० ११५ सं० सरो-वरादिकांस वर्णितो; अ० व्यनोक्ति. श्लो० ११६ सं० काव्यास वर्णितो; अ० दृष्टांत; प० प्रिय हो=हे गडेहो. श्लो० ११७ सं० कामबाणें रोमांचिततनु रजस्वलेतें उपभोगणाऱ्या नायकातें कोणी म्हणतो; अ० रजादिप्रतिबंध असतांही उपभोगरूप कार्याची उत्पात्ते म्हणून विभावना. श्लो० ११८ सं० रागादिकातें वर्णितो; अ० विशेषोक्ति आणि मालोपमा; प० दानाविण=मदोदकाविण. श्लो० ११९ सं० गुणातें वर्णितो; अ० दृष्टांत. श्लो० १२० सं० आपुले धन्यास मारून उदयाप्रति पावला आणि गर्व वहातो त्यास कोणी म्हणतो; अ० येथे कस्तुरीच्या आमोदरूप गुणास मृगघातकर्ते करून दोष म्हटले म्हणून लेश; प० स्वपित्तं=आपुले पित्ताने म्हणजे आपल्या इष्टाने. श्लो० १२१ सं० सत्संगास वर्णितो; अ० पूर्वपूर्वास उत्तरोत्तर कारण आहे म्हणून कारणमाला. श्लो० १२२ सं० साधूचे वचनास वर्णितो. अ० अपूर्णोपमा; प० भेषज=औषध. श्लो० १२३ सं० या स्थळांचे सर्व लोक गुणज्ञ आहेत हे सांगतो; प० कांतारीं=वनी श्लो० १२४ सं० मृत रूपादिकांस वर्णितो; अ० दृष्टांत; प० नकाराचा सर्वत्र अन्वय=इतक्यास इतक्या गोष्टी पडत नाहीत हे तात्पर्य. श्लो० १२५ सं० स्त्रियांचा विश्वास कधीच न धरावा हे सांगतो; अ० अर्थांतरन्यास. श्लो० १२६ सं० ब्रह्मपातें वर्णितो. अ० विषम; प० विधि=ब्रह्मा अथवा प्रारब्ध; उच्छुंखल=अनर्गल. श्लो० १२७ सं० मोठ्याचे योगानेच मोठ्याचे स्मरण होतें तें सांगतो; अ० स्मरण; प० दोदंडद्वयीं=दोही बाहुदंडांचे ठायीं; कुंडलाकृति=कुंडलाकार; लसे=शोभे; कोदंडचंडधनी=धनुष्याचा भयंकर शब्द; खांडिसि=तोडिसि; राया=हे राजा; गांडिव=अर्जुनचाप; मुक्त=सुटलेले; कांड=बाण; वलय=समुदाय; ज्वालावली=ज्वाळाची परंपरा; तांडवीं=नृत्याचे ठायीं; खांडव=वन; मध्यपांडवीं=अर्जुनाचे ठायीं स्मृति=स्मरण; मांडवी=ठेववी; श्लो० १२८ सं० महाभाष्यकाराचे मतेकरून ग्रंथाचे मध्यभागी मंगळ करितो; प० खांडित ललना=खांडित नायिका; अन्योपभोगाचि-न्हित प्रातःकाळीं जिचा पति येतो ती खांडिता नायिका; दिगंता जे मंडिती सुशोभित करिति ते चंडकराचे सूर्याचे किरण सुखवोत सुखी करोत हे आशा-वांदात्मक मंगल होय.

इति भामिनीविलासटीकाटिप्पणे कविगंगाधरकृते अन्योक्तिविलासः

अथ द्वितीयो विलासः

न मनागपि० ॥ १ ॥

न जया अणुमात्र राहुशंका । न दिसे पांडु धरी न जे कलंका ॥

सखि भामिनि हे तुझे मुखाचि । द्युति ही नित्य चि वाढते मुखाची १

इनितरां परुषा० ॥ २ ॥

सखि कोमल अंग हें तुझे गे । जरि झालें तरि मानितों वझे गे ॥

तरूपल्लव आणि पद्ममाला । कठुरा कीं त्यनितों मि त्या मृणाला ॥२॥

स्वेदांबुसांद्रकण० ॥ ३ ॥

घर्मांबुचे कण विराजति कीं कपोलीं । हिंदोलसे हलति कुंडल कर्णपालीं ॥

ऐशा दशा रुचिर त्या मदिरेक्षणेची । आनंद अंकुरवि चिंतिं अठीवतां ची ॥३॥

कस्तूरितिलक० ॥ ४ ॥

कस्तूरिचा तिलक रेखुनियां ललाटीं । सज्जावरी हसत बैस तुं सांजवाटीं ॥

प्राणप्रिये कमळ हे उगवोत आणी । उल्लासवोत वदनास दिशामुखांनीं ॥ ४ ॥

तन्मंजु अंदहसितं० ॥ ५ ॥

ते श्वास तें मृदुल मंद चि हास ती ही । कीं निष्कलंक मधुराननकाति जी ही ॥

अद्यापि मोहविति हें मम चित्त साचें । संध्याप्रफुल्लकमलोपमलोचनेचे ॥ ५ ॥

प्रातस्तथां प्रणमने० ॥ ६ ॥

त्या पाहटेस नमितां वडिलांस त्याहीं । तूं होय निर्मल किं पुत्रिणि या परी ही ॥

कल्याण वाणि वदतां तरुणी स्वकांतीं । आनंदपूर्ण नयनांस धरी सुकांती ॥ ६ ॥

गुरुजन० ॥ ७ ॥

गुरुजननिकटीं मला किं पाहे । म्हणोनि विव्दलता भया चि साहे ॥

आशि हरिणदृशीचिये दृशीला । न मि विसरें अणुफुल्लपद्मशीला ॥ ७ ॥

घदरामलक० ॥ ८ ॥

घदरामलकाम्रदाडिमाची । हरुनी कांति कीं उन्नतिक्रमाची ॥

सख्ये कुच सिद्ध हे तुझे गे । हरणीं कुंजरगंडकांतिचे गे ॥ ८ ॥

जंबीरश्रियं ॥ ९ ॥

जंबीरद्युतिसि विलंबुनी सुखार्ने । हेमाचे घट अति तुच्छ जे किं माने ॥

हे नीलांबुजनयने अतां तुझे तें । स्पर्धे हें कुचयुग हेमपर्वतातें ॥ ९ ॥

कपोलपालिं० ॥ १० ॥

मी मानितों सुंदरि यापरी कीं । कपोल तुझे दिशि उत्तरा कीं ॥

जी शोभताहे लालितालकाहीं । जेपें स्फुरे वैश्रवणोदिरा ही ॥ १० ॥

(९८)

गंगाधरशास्त्री मंग्यलकरकृत

नीर्वा नियम्य० ॥ ११ ॥

बांधोनियां शिथिल नीविसि त्या प्रभार्ती । जी चित्र पद्मनयना शयना त्यजे ती ॥
ते वेळि पद्ममृदुगर्भसमानकांती । जी नाभि पाहिल ति राहत मानसांती ॥ ११ ॥

आलीपु० ॥ १२ ॥

सखीसमर्क्षी रतिहर्षि डोले । बाला ममालाप बहूत बोले ॥
ऐकुनि ते वेळि मदीय वाणी । सौदामिनीकांतिस घे हिरोनी ॥ १२ ॥

मुधैव मंतुं० ॥ १३ ॥

वृथैव जातो अज मी असें हें । वृथैव कल्पोनि वचास साहे ॥
ते वेळि अश्रू नयनांत आले । सखी कसें काय मर्शां न बोले ॥ १३ ॥

तदत्रवधि कुशली ॥ १४ ॥

तंववरि हृदयीं ठसे श्रुतीचा । श्रवणज फार विवेक ही स्मृतीचा ॥
जंववरि पद ठेविना किं साचा । दर्शि शर तो मृगबाललोचनेचा ॥ १४ ॥

आगतः पतिरितीरितं० ॥ १५ ॥

कांत आगत असे वचाप्रती । ऐकुनी चकित नेत्र भासती ॥
देहलीवरि उभी मृगेक्षणा । चंद्रिका कर्धि दिसेल ईक्षणा ॥ १५ ॥

अवधौ दिवसावसान० ॥ १६ ॥

अवधीदिवसावसानकाळीं । सदनद्वारि धरीत नेत्र बाळीं ॥
मग पाहूं तयीं अली मला ती । परिफुल्लंबुजशो मुखें दिसे ती ॥ १६ ॥

वक्षोजाग्रं० ॥ १७ ॥

हस्तानें जो स्पर्शनीयां स्तनातें । राहे ऊभा दूर त्याचे मुखातें ॥
नेत्रांचे त्या शोण कोणें करोनी । पाहे पाहे भाभेनी क्रोध दानीं ॥ १७ ॥

गुरुमध्यगता० ॥ १८ ॥

गुरूंचे मधिपें उभी नतांगी । कमळाचे कळिनें चि म्या स्वरंगी ॥
मृदुताडित पाहुनी मला ते । नमवी धू हलवी किं कुंडलातें ॥ १८ ॥

विनये नयनारुणप्रसाराः० ॥ १९ ॥

दिससी विनतींत शोणनेत्रा । अससी तूं प्रणतींत अश्रुपात्रा- ॥
मग जीवनसंशय प्रयाणी । कासि तूं होसिल तुष्ट हें न जाणीं ॥ १९ ॥

गुरूभिः परिवेष्टिता० ॥ २० ॥

गुरूंहीं परिवेष्टिताही बाला । निज गंडस्यळकंडुचे मिषाला ॥
करुनी निज वाहुनाळ दावी । स्वकटाक्षें बहुशी मला सुखावी ॥ २० ॥

अकरुण मृषा० ॥ २१ ॥

रे रे निर्दय रे असत्य जडधे तूं सोड हा सेव कीं ।

तूझा स्नेह बराच म्यां वळाखिला बोले असें फार कीं ॥
नेत्रांतूनि गळे किं अश्रु सकळें हीं भूषणें टाकिले ॥
त्या तन्वीस तुझे विना कवण गे दावील निद्रे भले ॥ २१ ॥

तीरे तरुणी० ॥ २२ ॥

तटाकतीरीं तरुणी हसे ती । सरोज नीरांत विकासताती ॥
पाहून धावे उभयत्र बाळा । मरन्दलुब्धा शिशुभृंगमाळा ॥ २२ ॥

वीक्ष्य वक्षसि० ॥ २३ ॥

पाहुनि प्रियउरीं सपत्निचें । हारचिन्ह रतिरोषदानिचें ॥
स्कंधसंस्थिता हि तन्वि आवरी । तक्षणीं च निज बाहूमंजरी ॥ २३ ॥

दरानमत्कंधर० ॥ २४ ॥

काहीं लवे मान अणीक काहीं । मीळे जिथे लोचनयुग्म ते ही ॥
विश्वासयोगे शिथिलांग झाले । ते अंगनासंगम आठवीले ॥ २४ ॥

रोषावेशान्निर्गतं० ॥ २५ ॥

रोषावेशे एकटा मी निघालों । द्वारीं काहीं बोलण्यासी रिघालों ॥
जाणोनीयां आलि ती चंचलाक्षी । लक्ष्मी जैशी मंदिरांतूनि लक्षी ॥ २५ ॥

हृदये कृतशैबलानुपंगा ॥ २६ ॥

हृदयावरि शैबलास लावी । इकडे ही तिकडे निजांग ठेवी ॥
प्रियनाम सखीमुखीं च येतां । मग हे दृष्टि करीत दीन आर्ता ॥ २६ ॥

इत एव निजालयं० ॥ २७ ॥

इकडोनि निजालयीं गतेची । वनितेची गुरुलोकसंयुतेची ॥
धुकुटी लवलि कीं मान फीरे । स्मरतीं सस्मित त्या मुख्यास मीं रे ॥ २७ ॥

प्राणाव० ॥ २८ ॥

जीवनहरणाविषयीं हालाहलतुल्य होसि या मानें ॥
अमृता भुमी न मानी चंद्रा तो मुखे जो असा माने ॥ २८ ॥

कथय कक्षमिवाशा० ॥ २९ ॥

वद कशि मज आशा जीवनाची असवी ।
मलयभुजग वायू वाहती तीक्ष्ण भावी ॥
अणि करि मृदु गुंजा मंजु आम्रा तरी हा ।
विकळ करि मदीया चेतना भृंग ही हा ॥ २९ ॥

निरुध्य यातीं तरसा कपोतीं० ॥ ३० ॥

वेगें पळे त्याचि कपोतिलागीं । कपोतकाचे धरिं अग्रभागीं ॥
मी यापरी आचरतां सखीनें । ते नम्र केलें मुख हासण्यानें ॥ ३० ॥

तिमिरं हृति० ॥ ३१ ॥

तम वारिति दश दिशास्थित ही । हरित ती तमजनताप की सही ॥
वदनद्युति तव चकोरलोचने । कमळाचिये द्युतिसि देति लोपने ॥ ३१ ॥

कुचकलशयुगांतमामकीनं० ॥ ३२ ॥

कुचकलशयुगाचे मध्यभागीं नखाचें ।
क्षत मम साखि पाहे गुप्त जें कीं सुखाचें ॥
तंव मम वदनाला पाहुनीयां गवाक्षीं ।
चकितनयन गेली मंदिरीं ते मृगाक्षी ॥ ३२ ॥

विधाय मद्ददनानुकूलं० ॥ ३३ ॥

करोनियां सन्मुख मन्मुखाचे । कपोलमूलाप्रति जी सुरखाचे ॥
माझे हृदब्र्जी निजली सखी ते । इंद्राचिये लक्षिमस तुच्छ गा ते ॥ ३३ ॥

मुद्गुर्यथितयाद्य निद्रया मे० ॥ ३४ ॥

बहुयाचित ही चतुर्थ यामी । निशिचे भेटवि झोप कीं प्रिया मी ॥
मग चुंबितसें तयेच काळीं । रवि ही निर्दय जाहला सकाळीं ॥ ३४ ॥

श्रुतिशतमपि भूयः शीलितं० ॥ ३५ ॥

श्रुतिशत हिं बहूसें ऐकिलें भारता ती ।
स्मृतिशत हिं करीना तेंवि संतापशांती ॥
जशि मृदुल पलंगीं मैयुनश्रांत कांता ।
मुखि कपटनकारे युक्तवाणी स्वकांता ॥ ३५ ॥

लवलीं तव लीलया कपोले० ॥ ३६ ॥

सखि पांडुर गंड हे तुझे गे । लवलीकांतिसि जिकिती बरे गे ॥
अवलोकुनि पुंडरीक याला । धरिताती निजमानसीं व्यथेला ॥ ३६ ॥

यौवनोद्गमनितांतशंकिता० ॥ ३७ ॥

जानकीनयनपद्मशंदिरा । बाधती रघुवरा कि सुंदरा ॥
लाजती तरुलतेसि शंकिता । पहाती द्युतिबळादि लोभितां ॥ ३७ ॥

अधिरोष्य हरस्य हंत चापं० ॥ ३८ ॥

अज मोडुनि चाप शंकराचे । पारितापा शमवोनि बांधवांचे ॥
मिथिलाधिपकन्यकाकारते । धरि हातीं न धरी प्रभु स्वहाते ॥ ३८ ॥

भुजपंजरे गृहीता० ॥ ३९ ॥

भुजपंजरांत धरिली नवी च वरिली बरे कि एकांती ॥
कांता भासतसे जशि बालमृगी व्याधरचितजालान्ती ॥ ३९ ॥

उपनिषदः परिपीताः० ॥ ४० ॥

उपनिषदामृत प्यालें गीता ही मतिंत ठेविता झालें ॥

न च ही विधुवदना मनसदना बाहेर पाहता झालें ॥ ४० ॥

अकरुणहृदय प्रियतम० ॥ ४१ ॥

निर्दयहृदय प्रिय तुज मी न इतःपर कधीं हि सोडिन कीं ॥

ऐशी होउनि विकळा बाला सखिकर धरोनि वदते कीं ॥ ४१ ॥

लोभाद्वराटिकानां० ॥ ४२ ॥

लोभें कपर्दिकेचे ताक विकायास फिरतसे रमणी ॥

परि त्या व्रजकुमरीला लब्ध असे पर्थि महेंद्रनीलमणी ॥ ४२ ॥

रूपारुचिं निरसितुं० ॥ ४३ ॥

अरुचीचे हरणास्तव हरि मुखलावण्य रुचि धरे सुदृशीं ॥

शिव शिव तिजला झाली जर्गी अरुचि आणि तनूचि ही बहुशी ॥ ४३ ॥

किं जल्पसि मुग्धतया० ॥ ४४ ॥

कां सखि मूर्खपणें तूं वदसी मम तनु सुवर्णवर्ण असें ॥

ते जरि दहनिं पडे तरि तवांग सादृश्य पूर्ण घेत असे ॥ ४४ ॥

औत्सुक्यात् परिमीलिता० ॥ ४५ ॥

अभिलाषें मिळताती लज्जेनें संकुचित असति बरे ॥

नवसंगतनरनारीनयन असे परि विलास कारिति नवे ॥ ४५ ॥

गरिमाणमर्पयित्वा० ॥ ४६ ॥

मोठेपण देउनियां लघुपण घे तरुणि कुचतटाचें जें ॥

त्या अविवेकतरुणजनधैर्याला मम नती असो सहजें ॥ ४६ ॥

न्यंचति वयसि प्रथमे० ॥ ४७ ॥

जातसतां शिशुपण ते येतसतां सुदृशिला तरुणपण हें ॥

बाणी गमन हि विभ्रम धरिती अत्यंत कीं मधुरपण हें ॥ ४७ ॥

निःसीमशोभासौभाग्यं० ॥ ४८ ॥

सीमाविरहित कांति सुंदर नयनारविंद सुंदरिचें ॥

अन्योन्यवोक्षणाचें सुख विरहें दिसति काय लहरीचें ॥ ४८ ॥

गुरुमध्ये हरिणाक्षी० ॥ ४९ ॥

गुरुमध्ये रमणीला इच्छीं मारावया खल्यानें मी ॥

तंव ती करुन चपल दृशि वर्जां आणि दांति जीभली नेमी ॥ ४९ ॥

नयनांचलावमर्शं० ॥ ५० ॥

जी कांता कधिं पूर्वीं प्रियनयनांचलकटाक्ष हि न साहे ॥

(१०२)

गंगाधरशास्त्री मंगूळकरकृत

देशांतरिं जाणार प्रिये ति आलिगिली हि उगि राहे ॥ ५० ॥

मानपराग्वदनापि० ॥ ५१ ॥

माने पराङ्मुखी ही प्रिया प्रियाचे हर्दी जशी निजली ॥

वरि करुनि बाहु अळसे मान असे गंड धरित जी सजली ॥ ५१ ॥

लोचनफुलांभोजद्वय० ॥ ५२ ॥

विकसितनयनसरसिजद्वयलोभे चपल चित्त ज्याचे तो ॥

कस्तूरीतिलकमिषे हा अलि साखि तव ललाटि उल्लसतो ॥ ५२ ॥

आधिरजनि प्रियसत्रिधे० ॥ ५३ ॥

रात्री प्रियनिकटीं सखि बळेंचि वडिलांहि बसवितां धरुनी ॥

आतां होइल कैसे ऐसे चितित सशक होय मनीं ॥ ५३ ॥

चितामीळितमानसो० ॥ ५४ ॥

चित्तादुःखित मानसीं मदन हा तूझ्या सखी निष्प्रभा ।

प्राणाधाश तुझेविनंतिविषयीं हा घाबरोनी उभा ॥

मुग्धे सर्व असो तुं ऐकिसि जरी मी ही तरी बोलतो ।

टाकीं मान किं पूर्णचंद्र मुख हे जिंकील निर्हास्य तो ॥ ५४ ॥

अलंकर्तुं कर्णो० ॥ ५५ ॥

अलंकारी कर्णांप्रति म्हणुनि सीत्कार वदनीं ।

मृगाक्षी दुःखाते सहत मुख ही जी वळवुनी ॥

तुला हस्तव्यापार हि सुकृत सारे धरितसे ।

म्हणोनी तानोडा जगि मिं तव जन्मा स्तवितसे ॥ ५५ ॥

आयातैव निशा० ॥ ५६ ॥

ही आली च निशा निशापतिमयूरवाहीं दिशा व्यापिह्या ।

आणी मानवती स्त्रिया निजगृहीं त्या भूषणे शोभल्या ॥

हा मुग्धे त्यजिनासि मान अज्ञुनी रोषे तुझे ही तनू ।

तन्वी बालमृणालकाहुनि सुके राहे न राहे जणूं ॥ ५६ ॥

वाचो मांगलिकीः० ॥ ५७ ॥

वाणी मंगल त्या प्रयाणसमयीं ऐकोनि लोकांहिच्या ।

क्रीडामंदिरिं जे गवाक्षि मुख ते ठेवूनि नेत्रांहिच्या ॥

घारांही स्नपितस्तनी चलदृशी निश्वासशुष्काधरा ।

बाला पाहतसे अशी हर हर स्वप्राणनाडीश्वरा ॥ ५७ ॥

यद्वाधि० ॥ ५८ ॥

सहचरी जर्धोपासुनि दृशाला । प्रियसखे दैववशे चि दूर झाला ॥

सकळही तर्धोपासुनि ग माझे । न धरिती इंद्रिय कीं स्वकार्य ओझे ॥५८॥

निखिला० ॥ ५९ ॥

घरिं येवूनिया प्रिये निशीला । मजला जागविलें कथामृताला ॥
वदवेना बहू अतां सखे गे । वदुं नको तुझि जीभ लोहशी गे ॥ ५९ ॥

निपत० ॥ ६० ॥

गळणार अश्रुपातावरोधनें ज्यांत अचळ तारा कीं ॥
ते त्या हरिणाक्षीचे लोचननीलाब्ज कधिं मि पाहिन कीं ॥ ६० ॥

यदि लक्ष्मण० ॥ ६१ ॥

जरि लक्ष्मण ती मृगेक्षणा । न दिसे कीं मम याचि ईक्षणा ॥
तरि या जड जीवनें मला । त्रिजगीं ही फल काय कोमला ॥ ६१ ॥

भवतः० ॥ ६२ ॥

घरिं जातसतां दयावती ते । तरुणांचे समुदाय चालती ते ॥
मग ते गमना निमित्त आज्ञा । भजती त्यांवरि दृष्टि ठेवि सुज्ञा ॥ ६२ ॥

पापं हंत० ॥ ६३ ॥

केलें पाप बहूत ग्या विधिहतें क्षीता वनीं आणिली ।
ती माझेविण चंद्रसुंदरमुखी वांचेल कीं मानिली ॥
आतां पाहुं कसें मुखा सुकृतिंचे ते कां मर्शा बोलती ।
जावो राज्य रसातळीं रुचि मला नाहीं अशा जीवित्ती ॥ ६३ ॥

उपसि० ॥ ६४ ॥

प्रिय ये सवतीघरांतुनी । सुविभार्ती मग त्यास पाडुनी ॥
सदशी दशिकोण जाहले । प्रतिसंरक्त रचिंत नाहले ॥ ६४ ॥

क्षमाप० ॥ ६५ ॥

अपराधाविषयींचे विनतीचे स्थान मुख्य जे असती ॥
त्या चरणीं प्रिय पडतां सुदशीदशिकांति लालना दिसती ॥ ६५ ॥

निर्वास० ॥ ६६ ॥

ह्यांहींचे धैर्य गळी वनारी । त्या कृष्णकर्तांप्रति पाहणारी ॥
तींचा हि आगंतुक रोष झाला । स्मरोनि अन्याय किं वाढवीला ॥६६॥

राज्ञो मम० ॥ ६७ ॥

मज जो प्रतिकूल असे तया नृपतिपासुन चि मला भय गे ॥
बाले मज पांयाला देउनि वसती तया भया हरिं गे ॥ ६७ ॥

मलयानिल० ॥ ६८ ॥

दहनसदृश मलयानिल क्षणभर मणिगृह हि वनसदृश माने ॥

(१०४)

मंगाधरशास्त्री मंगूलकरकृत

प्रियविरहविकलहृदया वनिता जळहीन मीन मी जाणें ॥ ६८ ॥

कालागुरु० ॥ ६९ ॥

कालागुरुद्रवातें हालाहलवुल्य जाणते बाला ॥

व्यालावर्लासदृश ही जाणतसे नीलपद्मजा माला ॥ ६९ ॥

विधिवंचित० ॥ ७० ॥

विधिवंचित मी सखे ग गेली । प्रियसंकेतनिकेतनीं उगेली ॥

करण्याविधिं काय इच्छितो कीं । नृपकंदर्प मी जाणिना असें कीं ॥ ७० ॥

विरहेण० ॥ ७१ ॥

विरहे व्याकुळहृदया शोक करी कांत कांत कांत असें ॥

जातां ची संनिध ही मुग्धा गतपरिचयासि पाहतसे ॥ ७१ ॥

दारिद्र्यं भजते० ॥ ७२ ॥

दारिद्र्यास भजे कलानिधि अणी ही पूर्णिमा ग्लान कीं ॥

पद्मांचे वनि भोवतीं दिसतसे उदाम मालिन्य कीं ॥

आणी भासति त्या दिशा किं सखया आनंद होतो बरा ।

तू स्वीकारिसि कांचनांगि वदनांभोजीं विकासैदिरा ॥ ७२ ॥

पाटीरभुजंगपुंगवमुखा० ॥ ७३ ॥

येती चंदनवृक्षसंगि अहिचे वक्त्रांतुनी वात हे ।

देती ताप किं ताम्र आम्रतरु ही कीं नाळती नेत्र हे ॥

हा हा कोकिल कूजितप्रचूर हे हालाहला झोकिती

बाला बालमृणालकोमलतनू प्राणा कशा रक्षिती ॥ ७३ ॥

आयातैव निशा मनो मृगदृशा० ॥ ७४ ॥

ही आली च निशा किं जी मृगदृशाचित्तास उकंठवी ।

माझा मान कसा किं सांप्रत मुनीधैर्यास हा रक्षवी ॥

ऊहापोह असा सरोजनयना स्वीकारिते जौवरी ।

कामच्छत्रसमान बिंब विधुचें हें भासलें तौवरी ॥ ७४ ॥

प्रभातसमयप्रभां० ॥ ७५ ॥

प्रभातसमयप्रभा लपवितें रतासक्तिनें ।

म्हणोनि मि सख्याचिये नयन झांकितें पाणिनें ॥

परंतु सखि हा असा चतुर कीं सुगंधांकितें ।

सुमंद पवने रवीउदय तर्कि तो जाण तें ॥ ७५ ॥

विदूरादाश्चर्यस्तिमित० ॥ ७६ ॥

दुरोनी आश्चर्ये अचळजवळी चंचळ असे ।

पुन्हा होतां आज्ञा न स्फुरित निज कांती करितसे ॥
गुरूलोकामध्ये मग मि दिसतां लाज धरिते ।
मृगाक्षीचें ऐसें नयनयुग शोभेस वरितें ॥ ७६ ॥

कपोलावुन्मीलत्पुलकानिकुरंबे० ॥ ७७ ॥

कपोलीं तीचे मी नव पुलक पाहोनि करितां ।
यथाकिंचित् स्पर्श स्फुरितमुखपद्मे चि हसतां ॥
वदे कांता द्राक्षारससदृशवाणी निज रसे ।
तया पद्माक्षीचे वचनअमृता मी वदुं कसे ॥ ७७ ॥

राजानं जनयांबभूव० ॥ ७८ ॥

हे चंद्रा तुजलांगि राजपदवी ज्यानें दिली तो विधी ।
वृद्धत्वे अज शक्तिकुंठित असे मूर्खत्ववारांनिधी ॥
आतां उन्मदखंजरीटनयनावक्रारविदास कीं ।
नित्यश्री किं अखंड राज्य जगिचें देतो विधी काय कीं ॥ ७८ ॥

आर्विभूता यद्वधि० ॥ ७९ ॥

प्रादुर्भावा मधुसम जर्धीपासुनी कृष्णकांती ।
आली नानाजनदृशी समाकर्षणीया जगान्ती ॥
श्रासोच्छ्वासें वदन किं तर्धीपासुनी गंडपांडू ।
शून्या वृत्ती कुलसुदृशिचें लागली चित्त कांडू ॥ ७९ ॥

प्रसंगे गोपानां० ॥ ८० ॥

प्रसंगीं गोपांचे गुरुतर समारंभकरणी ।
हरीची ऐकोनी पुलकितकपोलांकि तरुणी ॥
विषज्वालावक्रांतुनि वमत जो कालिय तया ।
शिरीं त्या कृष्णाचें वदत पद नृत्यास जनिं या ॥ ८० ॥

कैशोरे वयसि क्रमेण० ॥ ८१ ॥

तन्वीचें कशतेस बाल्य वय हें येतां शरीरावरी ।
येणारा रतिराज सर्वनृपती तो आज्ञ ऐशी करी ॥
या हेतूस्तव पूर्णचंद्रतुलना वक्रांबुजीं भासते ।
पद्माची नयनीं सुधेचि सखिचे हास्यास ही दीसते ॥ ८१ ॥

शायिता शैवलशयने० ॥ ८२ ॥

निजली शैवलशयनीं शोभे शोभावशिष्ट शशिलेखा ।
जैशी तैशी निकटीं आल्या कांतास दे विलोकसुखा ॥ ८२ ॥

अधरद्युतिरस्तपल्लवा० ॥ ८३ ॥

अधरद्युति जिकि पल्लवा । मुख दे चंद्रकलेस लाघवा ॥

तनु अप्रतिमा चि सुभ्रुची । न विधिचे कृतिची जना रुची ॥ ८३ ॥

उपत्यस्तं लपति० ॥ ८४ ॥

व्यत्यस्ताक्षर बोलतो क्षणभरी मीनास ही सेवितो ।

आणी सर्व हि वस्तुमात्रविषयीं दृष्टी न तो ठेवितो ॥

दीर्घ श्वास हि टाकितो अवयवी धैर्यास ना भोगितो ।

ऐसा रावण जानकीविरहिचे दुःखामध्ये वागतो ॥ ८४ ॥

उदितं मंडलमिंदो रुदितं० ॥ ८५ ॥

हिमकरबिंबविकासे विरहासमुदाय रडत उच्छ्वासे ॥

भासे सकलतरुणि शिरिं ज्याचें शासन किं मदन तो हांसे ॥ ८५ ॥

प्रादुर्भ० ॥ ८६ ॥

गगनि सजल घन येतां कज्जलसें मलिन गगन भासतसे ॥

भरुण हृदय पथिकांचें मृगदृशिचें गंड पांडु शोभतसे ॥ ८६ ॥

इदमप्रतिमं पश्य सरः० ॥ ८७ ॥

मित्रा पाहिं सरोवर अनुपम कमळें समावृत दिसे हें ॥

मित्र वदे हे सखया बोलुं नको नारिनेत्र मज दाहे ॥ ८७ ॥

मुंचसि नाशापि रुपं० ॥ ८८ ॥

त्यजिसि न अज्ञुनि हि रोष तुं सखि घनमाळा किं पावली उदया ॥

ऐशा प्रियवचनाने मृगदृशिदृशिशोणरंग जाय लया ॥ ८८ ॥

आलोष्य सुंदरि मुखं० ॥ ८९ ॥

पाहोनि सुंदरि तुझे मुखमंदहास । पद्मभ्रमें भ्रमर पावति हे सुखास ॥

नीलेक्षणें हरिण लांछनसंभ्रमांनीं । चंचू चकोर चपला करिताति वाणी ॥ ८९ ॥

स्मितं नैतत् किंतु० ॥ ९० ॥

नसे हें कीं हास्य प्रकृतिरमणीयें विकसितें ।

शूणे कीं वक्त्रातें कवण कुमुमें गंधभरितें ॥

स्तनद्वंद्वें भिथ्या कनकनिभ हीं कीं फलयुगें ।

लता ह्या रम्या कीं जगिं न रमण्या भृंग हि तगे ॥ ९० ॥

संग्रामांगणसन्मुखा० ॥ ९१ ॥

संग्रामांगणसन्मुखीं नृप किती मेलेत जे त्याहिं जे ।

केले छिद्र तयांत नीलरुचि ही आकाशिची उषा सजे ॥

तो हा सूर्य महीतळास कवळी अंगारतीक्षणाकरें ।

याला कोण शशांक जो म्हणतसे तो मूर्ख ची जाण रे ॥ ९१ ॥
श्यामं सितं च सुदृशो० ॥ ९२ ॥

काळें अणी न ढवळें सुदृशादृशाचें ।
हे रूप कीं स्फुट विषाणि सुधा चि साचें ॥
नाहीं म्हणूं तरि कसें पतनें अशाचे ।
हो मोह हर्ष हि मनीं तरूणाजनाचे ॥ ९२ ॥

अलिभृंगो वा नेत्रं वा० ॥ ९३ ॥
जे हे अलि किंवा मृग किंवा जे नेत्र कांही भासतसे ॥
ते हे कमळ किं इंदू किंवा हरिणेक्षणावदन भासे ॥ ९३ ॥

सुविरल० ॥ ९४ ॥
सुविरलमीक्तिकतारा शुभ्रवसनचंद्रिकाचमकारा ॥
परिपूर्णवदनचंद्रा सुंदरि तूं पूर्णिमा द्युतीथारा ॥ ९४ ॥

रूपजल० ॥ ९५ ॥
रूपजळें दशमीनें नाभीभवरें सुवेणिभुजगानें ॥
विषमा नदी किं तरूणी जेयें सज्जन हि बुडति गोत्यानें ॥ ९५ ॥

शोणाधरोष्ठ० ॥ ९६ ॥
अधरोष्ठ शोण किरणें मिश्रित रमणीय दंतपंक्तिरुची ॥
हे सखि तव मुखकमळीं केशर भासति किं पूर्णरुची ॥ ९६ ॥

इयिते रदनद्विषां० ॥ ९७ ॥
तुझिये रदनदुर्तामिसें । सखि हे केशर भासती असे ॥
मकरंदसतृण भृंग ही । धरिती बालसुवेश हे सही ॥ ९७ ॥

तया तिलोत्तम० ॥ ९८ ॥
मृगबालकनयना जी तिलोत्तमेतुल्य आपणा गमते ।
तत्सर्गे मज हा ची लोक स्वर्लोक जाहला स्वमते ॥ ९८ ॥

अंकोयं० ॥ ९९ ॥
कस्तूरिपंककृत अंक तुझे ललाटी । ऐसें विलोकुनि मुखांबुज कीं स्वचार्टी ॥
उल्लास फुल्ल अतिकोमळ पक्षमूळ । चंचू सखे हलविती किं चकोरबाळ ॥ ९९ ॥

शिशिरे० ॥ १०० ॥
सखि पद्म जसें हिमागर्भें । शशिकें विव जसें दिनागर्भें ॥
न रुचे द्युति तेंवि आननीं । तुझिये रोषभरें च भाभिनी ॥ १०० ॥

चल द० ॥ १०१ ॥
चंचळ अलि ज्यावरि त्या कमळापरि चंचळाक्षिवदन मला ॥

(१०८)

गंगाधरशास्त्री मंग्युळकरकृत

दीसे जरि तरि मदन क्रुद्ध असो मज न त्याचि भीति कला ॥ १०१ ॥
शतकोटि० ॥ १०२ ॥

मी वज्रकठिणहृदयी ती केवळ अमृतमयशरीरा कीं ॥
तीचा मित्रपणामज जो दे विधि तो विवेकशून्य चि कीं ॥ १०२ ॥

श्यामले० ॥ १०३ ॥

वाळे सुनीळ चिन्हें भाळीं अंकित तुझे वदन शोभे ॥
अंतरि निद्रित भृंग प्रफुल्लकमळापरी किं मन लोभे ॥ १०३ ॥

अद्वितीय० ॥ १०४ ॥

दुतिने अनुपम अपणा गणोनि चंद्रा कशास हर्षसि गा ॥
विस्तृत हें भूमंडळ कवणें अवलोकिलें किं मूढा गा ॥ १०४ ॥

नीलांचलेन० ॥ १०५ ॥

नीलांचलें सुवेष्टित आनन शोभे किं हरिणनयनेचें ॥
जैसा प्रतिबिंबित शशि भासे मध्ये जळांत यमुनेचे ॥ १०५ ॥

स्तनाभोगे० ॥ १०६ ॥

गंडापासुनि सुटला कुटिल अलक भासतो स्तनावरि हा ॥
जैसा शशिविंबांतुनि लेंवतसे सर्प मेरुगिरिवरि हा ॥ १०६ ॥

यथा लता० ॥ १०७ ॥

जशी लतेला स्तबकानतेला । नम्रस्तनें शोभसि तुव्यलीला ॥
तशी लतापल्लविनी समा कीं । रक्ताधरा मानिनि या तुं झांकी ॥ १०७ ॥

इदं लता० ॥ १०८ ॥

गुच्छें सुनम्रा लतिका जिये कीं । सदैव ते कानन सेविजे कीं ॥
जरी मनाला स्तनभारधारी । हरीतिना सुंदर त्या सुनारी ॥ १०८ ॥

सा मदागमन० ॥ १०९ ॥

ती मदागमनतोषसुपात्री । जागरें क्रमवि सर्व हि रात्री ॥
त्या प्रभाति मुखगंधहरांहीं । बोधिली हि न उठे भ्रमरांहीं ॥ १०९ ॥

अविचिंश्य० ॥ ११० ॥

अवितर्क्य शक्ति पुरुषार्थ उया असे । मग त्या प्रसिद्ध मदनाचिये वसे ॥
विधुचें विधुत्व हरि वक्त्र हें तुझे । कमलत्व संगृहीं न लोचना वझे ॥ ११० ॥

मीनव० ॥ १११ ॥

नयने चि मत्स्ययुक्ता करचरणे फुल्लकमलसंयुक्ता ॥
केशें शैवल्युक्ता सुंदरि सरसी दिसे सुरस रक्ता ॥ १११ ॥

पांथ मंदमते० ॥ ११२ ॥

पांथा मंदमते तूं कां संतापासि पावशील उगा ॥

बाळीं पयोधरातें जेणें संतापशाति पावसि गा ॥ ११२ ॥

संपश्य० ॥ ११३ ॥

स्वकांतिने भासवि सर्व लोका । शरीर जीवें कुश कीं विलोका ॥

ने तीजला पाहति त्या ननांचे । श्योत्स्नातडित्संशय चित्ति नाचे ॥ ११३ ॥

सपल्लवा० ॥ ११४ ॥

सपल्लवा काय दिसे किं मंजरी । प्रफुल्लपद्या किं सरोजिनी खरी ॥

स्मितानना पाणिपदें सुशोभिता । मनीं असा संशय तीन पाहतां ॥ ११४ ॥

नेत्राभिराम० ॥ ११५ ॥

नयनाभिरामरामावदनाप्रति पाहुनी किं सकळ जनीं ॥

कीं हें सरसिज अथवा तुषारकरांबिनसंशय स्वमनीं ॥ ११५ ॥

कनक० ॥ ११६ ॥

कनकापरि गौर जानकी । करि आलिंगन त्या प्रियास कीं ॥

बनिं चातकपोत पाहुनी । घनविद्युद्मध्र घेति नर्तनीं ॥ ११६ ॥

घनितेति० ॥ ११७ ॥

इजला बानिता यापरि झणती जे ते म्हणोत निजवाचे ॥

तरुणाला फलरूपिणि होय तपस्या किं हें असे साचें ॥ ११७ ॥

स्मयमान० ॥ ११८ ॥

सस्मितवदना पाहुनि विलासिनीचे किं त्या स्थळीं सकळ ॥

भ्रमर हि चकोर पक्षी हर्षे उत्कर्ष मानिती चपळ ॥ ११८ ॥

वदन० ॥ ११९ ॥

मुग्धे वदनसरोजीं हास्यद्युतिलेश धरिसि ज्या वेळे ॥

नाणें मि पंचबाणें जग वश केलें असे किं त्या वेळे ॥ ११९ ॥

कालिंदकन्या० ॥ १२० ॥

कालिंदकन्याजळिं अर्ध मग्न । बक स्वशब्दीं असती निमग्न ॥

वाटे किं बैरें गिळिले तमानें । आक्रोशती चंद्रशिशू भयानें ॥ १२० ॥

परस्परालिंगन० ॥ १२१ ॥

परस्परालिंगनिचे सुखानें । ते पुष्ट कांतास्तन हें च माने ॥

त्याहांचि उंची न सहें म्हणोनी । हा मध्य होतो कुश मत्सरानीं ॥ १२१ ॥

जनमोहन० ॥ १२२ ॥

सखि हा तव वेणिरूप आहे । जनमोहप्रद अंधकार पाहें ॥

न इये मुखचंद्रकांति नाये । म्हणुनि श्यामळ कांति पूर्ण ग्या ये ॥१२१॥
दिवानिशं० ॥ १२३ ॥

आकंठ पाण्यांत निमज्ज ना हे । कीं सूर्यसेवेस करित आहे ॥
ही पद्मपंक्ती मृगलोचनेचे । स्तनत्वलाभार्थ किं काय ईचे ॥ १२३ ॥

वियोग० ॥ १२४ ॥

विरहाभिकुंडरूपी हृदय तुझे हें वियोगिनी जाणें ॥
कीं येथें तप करितो प्रियसंगसुखार्थ मुक्तहार गणें ॥ १२४ ॥

निधिलाषण्य० ॥ १२५ ॥

निधी लाषण्याचा तव मुख घडी जो विधि तया ।
असे ध्रांती मोठी सखि अशि किं या पद्मतनया ॥
उपेक्षी कीं तूला विकळसम हा या जगिं करे ।
कलाहीना दीना विधुसि नृपती जो निज करे ॥ १२५ ॥

स्तनांत० ॥ १२६ ॥

कुचयुग्ममध्यरत्नस्वरूप बाहेर येत अनुरागें ॥
सखि तुझे मन पाहे पियाप्रती माति अशी मला वागे ॥ १२६ ॥

जगदंत० ॥ १२७ ॥

त्रिभुवन जो निज अमृतप्रचुरमयूरार्हां भरितसे भारी ।
तो हा मृगशिशुदशिशेचे वदनमिषे चंद्र काय उदय करी ॥ १२७ ॥

तिमिर० ॥ १२८ ॥

तिमिर शरद चंद्र दि तारका । कमळ विद्रुम चंपक कोरका ॥
मिळति एकट हे जरि सर्व ही । तरि तिचे वदना तुळना सही ॥१२८॥

प्रिये वि० ॥ १२९ ॥

टाकीं प्रिये रोष अशी प्रियाची । सरनेहवाणी परिसोनि साची ॥
गळे किं नेत्रांतुनि वारिधारा । मनांतुनी मान तिचे उदारा ॥ १२९ ॥

राज्याभिषेक० ॥ १३० ॥

मदनास त्रिभुवनिचा जाणुनि राज्याभिषेक होणार ।
भूमंडळास लिपी सुधे सुधाकर किं काय शुभचार ॥ १३० ॥

आननं० ॥ १३१ ॥

मृगबाललोचनेचे चपलालकयुक्त वदन पाहुनियां ।
घममाणघ्नमरभरें आवृत कमलास मी स्मरें मनि या ॥ १३१ ॥

पांती ग० ॥ १३२ ॥

गुरुजन सहित गमन करि हंसत असे मंद मंद मुखकमलों ।

मान हि फिरवुनि तरुणी पाहे तत्क्षणि अपुत्र जगि झाली ॥ १३१ ॥
नथनानि० ॥ १३३ ॥

नयनास असो कि खंजनाचें । बहु चांचल्य सदैव दैव साचें ॥
परि या सुदशीमुखास कैसे । सम ते नश्वरकाति पद्य बेमे ॥ १३३ ॥

मृणाल० ॥ १३४ ॥

मृणालमंदानिलचंदनाची । बाळाणिशैवालकुशेशयाची ॥
शैत्यप्रतीति न च होय त्यां हो । वियोगसंतप्त किं चित्त ग्यां हो ॥ १३४ ॥

विषोद० ॥ १३५ ॥

अविकसितवदनपद्मा पद्मिनि ते जांगधी करस्पर्शे ।
अनुरागपूर्णभास्कर कुस्करि जो तापतस्कर स्वयंशे ॥ १३५ ॥
वंदोनि सुंदर वचें बहु वारितां ही ।
मी रोषयुक्त किं विदेशगतीस साहीं ॥
बाळा करांगुलिवशें किं बिडालवाळें ।
ग्रसे पयास अवरोध करी स्वचाळें ॥ १३५ ॥

अभूद० ॥ १३७ ॥

असे निर्विघ्नाने कुसुमशरकोदंडमहिमा ।
जनाचे नेत्राचा ज्वर हि लय पावे सह तमा ॥
सुधाधारावर्षी तव वदन हें तन्वि मग हा ।
कशाला कीं इंदु प्रतिदिर्वास पावे उदय हा ॥ १३७ ॥

विनैव० १३८ ॥

महा विवेकें जगि पूज्य होती । त्यांहांस शस्त्राविण कापिताती ॥
अगाधमयामयदिव्यलीला । त्या शोभती पद्मदशी किं बाळा ॥ १३८ ॥

वरपथि० ॥ १३९ ॥

नाधिपासुनि लीलेचें गृह हें तारुण्य शशिमुखी पावे ॥
तधिपासुनि तरुणांचें दहनाविण दाह हृदय ही पावे ॥ १३९ ॥

न मिश्रय० ॥ १४० ॥

न ते मिळवि नेत्र ही हंसुनि ही वदेना किं हो ।
कर्यंत तुमचे करी झुकुटि वक्र कीं कांत हो ॥
सपत्निचि कथा अशी प्रियसमीप ती सांगतां ।
स्वये स्वविधिचि प्रियप्रणायि घेतसे व्यंगता ॥ १४० ॥

बडवानल० ॥ १४१ ॥

बडवानलइंदिराविषाही । मगरव्याळगणांहि तुल्य पाहीं ॥

उपजोनि वाढला शशी तो । मनुजप्राण म्हणोनि घेतसे तो ॥ १४१ ॥

लभ्यते० ॥ १४२ ॥

मिळे किं पुण्ये गृहिणी मनोज्ञ । योगे तिचे पुत्र पवित्र सुद्ध ॥

योगे तयाचे यश होय लोकीं । तयें यशें नांदत देवलोकीं ॥ १४२ ॥

प्रभुरापि० ॥ १४३ ॥

प्रभु ही याचितसे जरि तरि हे सुंदरि लघुत्व पावतसे ॥

कीं मी तवाधरार्थी तुवां चि केलों निराश विमुखवशें ॥ १४३ ॥

जलकुंभ० ॥ १४४ ॥

नलकुंभपूर्णरस तूं सरोवरांतुनि भरुनि आणिसि गे ।

परि तव तीरानिकुंजीं गुप्त सुरत कामराज जाणत गे ॥ १४४ ॥

स्त्रमिव० ॥ १४५ ॥

पयिका तुजसा मम पति शाडोशाडींच दुःख भोगितसे ।

कीं मी अशुन हि वांचे कवण कुशल याहुनी हि अन्य असे ॥ १४५ ॥

किमिती० ॥ १४६ ॥

कां तूं रुशा रुशोदरि काय तुला फळ किं अन्यवृत्ताते ।

वद कीं मम हर्षार्थ चि पयिका तव सुंदरी कयिल तुज ते ॥ १४६ ॥

तुला न० ॥ १४७ ॥

न पाहुनीयां निज साम्य कोठें । नको धरूं गर्व किं गौरि मोठे ॥

आहेत नानाफळभारयुक्ता । लता बहू काननिं गर्वसक्ता ॥ १४७ ॥

इयमु० ॥ १४८ ॥

विकसे तुझिये मुखाचि कांती । विकसे नेत्र सरोजयुग्म अर्ती ॥

मज वाटतसे किं नीळ मेघें । जगिं हा मेघमय प्रकाश ओघे ॥ १४८ ॥

आसायं० ॥ १४९ ॥

सायंकाळावाधि जाळि कमल तपे सेवुनि किं रवीलागीं ॥

मानिनि या समयीं ते पावतसे तव मुखोपमेलागीं ॥ १४९ ॥

अथि मदि० ॥ १५० ॥

सखि जरि तूं निजमुख हें मंद स्मित रुचिर योडसें करिसी ॥

तरि हें जाण किं आतां राकापतिसार्वभौमपद हरिसी ॥ १५० ॥

मधुरव० ॥ १५१ ॥

अत्यंत रुचिर हासे अपणाशीं आपण हळु हळु बोले ॥

त्रैलोक्य लाल पाहे शून्यविषय मद्यपी मनीं डोले ॥ १५१ ॥

मधुरसा० ॥ १५२ ॥

अधर गोड तुझा मदिरेडुनी । म्हणुनि दे वदर्नी मम ठेवुनी ॥
निज करे धरि हा कर सुंदरी । मग पडे मम भीति धरेवरी ॥ १५२ ॥

शतेनोपा० ॥ १५३ ॥

कसाही कष्टाने चटुनि बसला सौधाशिवरी ।
तिथे ही एकांती कुसुमशयनी निद्रित बरी ॥
नूपाची कांता जी कशतनु भये चंचलदृशी ।
सनिःश्वासे तीला सुकृति हसती लोक रविशी ॥ १५३ ॥

गुंजंति मं० ॥ १५४ ॥

भोवति मंजुल गुंजति जावुनि धावति कितीक सन्मुख ही ॥
राहति निकट कितीकिती पर्तति सरसीमधे शिलीमुख ही ॥ १५४ ॥

ययायथा० ॥ १५५ ॥

जशी जशी म्यां कमलेक्षणा की । पुन्हा पुन्हा प्रेमळ भोगिली की ॥
तशी तशी तत्वकपेपरी ते । बोढोनियां एक रसा करीते ॥ १५५ ॥

हरिणीप्रे० ॥ १५६ ॥

व्या धरि मृगनेत्रा की गृहिणी न दिसे न होय ते भवन ॥
यद्यपि सकळा ऋद्धी असति तथापि हि गणा किं ते चि वन ॥ १५६ ॥

झोलाली० ॥ १५७ ॥

ते चूर्णकुंतल की चंचल भासताती । नेत्रारविंद हि अमंद चि हासताती ।
ऐसे रिती तरुणलोचनहारणारी । कांताचिये सर्दां चालत जाय नारी ॥ १५७ ॥

दंतांशु० ॥ १५८ ॥

दंतांशु सुंदर किं पद्म रमापहारी । मृगाक्षिचे वदन सांद्रसुधाविहारी ॥
विद्वद्वरिष्ठ विधि यास घडून कैसे । ना चंद्रबिंब पुनरुक्त समान पृसे ॥ १५८ ॥

सानुकंपा० ॥ १५९ ॥

सस्नेह सदय चतुर हि शीलें ज्या फार रुचिर भासति की ॥
कामिनिच्या मनवृत्ती रसिकांचे हृदय रम्य हारति की ॥ १५९ ॥

अलकाफणी० ॥ १६० ॥

फाणित्राळसमान केश जीला । धरिती नेत्र सपुंखबाणलीला ॥
विलसे किं तडिल्लेत प्रमाणें । असि कांता सुरधामि मी न जाणें ॥ १६० ॥

वचने० ॥ १६१ ॥

तुझिये वचनांत माधुरी जे । हृदयीं पूर्ण दया हि पूर्वीं साजे ॥

अजि हे हरिणाक्षि या गुणाची । गति अन्य च कीं दिसे मला किं साची ॥१६१॥
अनिरां० ॥ १६२ ॥

नयना रमवीतसे सदा । मुख जें गर्व धरी स्वसंपदा ॥

मग त्या निशि हीनशोभ जें । तुलने पंकज तें कसे सजे ॥ १६२ ॥

अंगैः सु० ॥ १६३ ॥

ती अति सुकुमारांगी शोभा कुसुमाचि हरितसे अंगें ॥

हा पुष्पबाण मासे प्राण विकळ करी शराचिये रंगें ॥ १६३ ॥

स्त्रियाभि० ॥ १६४ ॥

ती कोमलचरणा पर्यि खिन्न असे अतिनितंबभारानें ॥

तीचें रूप विलोकुनि विकळ मनीं मी हि खेद बहु मानें ॥ १६४ ॥

मयुरा० ॥ १६५ ॥

मयुरापुत्रीं नातसे मुरारी । तंव तो प्राण हि भार गोपनारी ॥

प्रलयाभिसमान पूर्णिमासी । सदनाकाश हि होय अंबुराशी ॥ १६५ ॥

केलीमंदिरमागतस्व० ॥ १६६ ॥

क्रीडामंदरिं जावुनी हळुहळू त्या दूर केल्या सख्या ।

क्रोधें निद्रित कामिनीस विजणा वारीतसें मी सख्या ॥

तेव्हां जाणुनि ही न नाणत जशी तैसे रिती लावुनी ।

ढोळे ती मम हस्त ठेवित उरीं मी श्रांत हें बोलुनी ॥ १६६ ॥

मांययेगमनं० ॥ १६७ ॥

बाल्यासर्वे गमन होय किं मंद तीचें ।

चित्तासर्वे अधरबिंब हि लाल तीचें ॥

आणी नितंब बरवा मदनासर्वे कीं ।

मोठा असे सकळिकांडुनि तीजला कीं ॥ १६७ ॥

श्यासोनुमानवेद्यः० ॥ १६८ ॥

जाणें श्यास तिचा मी तर्केची शीत अंग चपळ दशी ॥

ही तत्कया असो रे इतरकथा सांग तूं समयसदशी ॥ १६८ ॥

पाणौकृतः पाणि इलासुताया० ॥ १६९ ॥

त्या जानकीचे करिं राम ठेवी । जो हस्त सस्वेद किं कंप सेवी ॥

तुषारझंझानिलविव्दळाची । ती अंबुजाचीं द्युति घेत साची ॥ १६९ ॥

अरुणमपि विद्रुम० ॥ १७० ॥

माधुर्यातिशयानें बाले तव अधर हा चि अधर करी ॥

अतिकोमळ ही किसलय आरक्त हि ती प्रबालतर लहरी ॥ १७० ॥

सुदृशो जितरत्नमालया० ॥ १७१ ॥

सखिची जितरत्नजालिका । सुरतीं जी श्रमबिंदुमालिका ॥

कनकापरि ते ललाटकीं । बरि अम्योम्यरुचांस देति कीं ॥ १७१ ॥

परपुरुषदृष्टिपात० ॥ १७२ ॥

परपुरुषनेत्रवज्रभीता । प्रविशे रामहृदंबुजांत सीता ॥

परकामिनिसर्पिणीभयानें । प्रविशे तो हि तिचे असें मि मानें ॥ १७२ ॥

अंगानि दत्त्वा० ॥ १७३ ॥

कनकांगि अंग देउनि तरुणांचे प्राण विकत घेसी तूं ॥

हे योग्य चि परि लोचनसरोजकोणें न योग्य जाणां तूं ॥ १७३ ॥

जितरत्नरुचां० १७४ ॥

जितरत्नरुची असे रदाचे । सहवासें मनिं जीस हर्ष सांचे ॥

अशिया तव नासिकेस मोतीं । करितें नीच कि रोषयुक्त चित्तीं ॥ १७४ ॥

विलसत्या० ॥ १७५ ॥

नासाग्रमौक्तिकानें शोभतसे वदन त्या सुनयनेचें ॥

जैसें बुधसंयुक्त कि भासतसे बिंब पूर्णचंद्राचें ॥ १७५ ॥

निभाष्य भूयो० ॥ १७६ ॥

पुन्हा पुन्हा पाहुनि गौर कांती । नको धरूं गर्व तुं मानसातीं ॥

घरोघरीं पाहि तुझ्या तनुशा । मुग्धे सुवर्णावळि त्या बहूशा ॥ १७६ ॥

करिकुंभनुलामुरोजयोः० ॥ १७७ ॥

गजगंडतुळा स्तनास गे । कवि देतो भयशून्यचित्त गे ॥

सखि सादर ऐकिसी कसी । उलटें ही सुलटें स्त्रियाहिसी ॥ १७७ ॥

परिरुद्ध० ॥ १७८ ॥

आलिंगना रोषवशें अनादरी । तेव्हां निजे कांत पराङ्मुखा धरी ॥

कां दुःख मानें किं असें भयें सती । आलिंगुनी त्यास असे किं चुंबिती ॥ १७८ ॥

चैलांचलेनाननशीतरश्मि० ॥ १७९ ॥

वस्त्रे मुखेंदुप्रति शक्तितां ही । श्रीकृष्णवक्त्राप्रति पाहतां ही ॥

व्रजांगनेची मदजन्य कंपें । दिली असे नीवि अकाळ क्षेने ॥ १७९ ॥

अधरेण समागमाद्रे० ॥ १८० ॥

अधरें सहवास दांति होतां । अरुणत्वे मग शुक्करंग जातां ॥

हासितास साध्य पावुनीयां । मग ये शुक्ल सुरंग धांवुनीयां ॥ १८० ॥

सरसि सहोदर० ॥ १८१ ॥

हे मृगनयने तव मुखसरसिरुहोदरसुगंध वाहतसे ।

धरि निर्जित विवाधरमणिसम अणि दंतविटि तर्कु कसे ॥ १८१ ॥

शयिता साविधेप्यनीश्वरा० ॥ १८२ ॥

निजलो पतिसन्निधी हि जे । परि ते कामफळास ना भजे ॥

सुदशी प्रियवक्त्रपद्म ते । दशि किंचिन्मिळवोनि पाहते ॥ १८२ ॥

षदनारविंदसौरभ० ॥ १८३ ॥

षदनारविंदसौरभलोभे स्वलताति भोवती भृंग ॥

मी अधरामृत इच्छीं तंव धरि सुदशीदशी रूषारंग ॥ १८३ ॥

इति श्रीबुट्टीकुलालंकार गुणिजनावतंस श्रीमन्मित्रवर्य दाजीबाबुट्ट्युद्योतित रू-
क्मिणीवल्लभसूरिसूनु कविगंगाधरकृतायां भामिनीविलाससमश्लोकीमहाराष्ट्रभाषाव्या-
ख्यायां सगजनवल्लभासमाख्यायां शृंगारविलासो नाम द्वितीयो विलासः ॥ २ ॥

शृंगारविलासावर—टिप्पण.

श्री अंब । श्रीगणेशाय नमः । आतां शृंगारविलासाचे टिप्पण लिहिते; श्लोक ॥ १ ॥ सं० । आतां पंडितराज अन्योक्तिविलासेकरून दिल्लीचे पादशाहास प्रसन्न करून त्याने दिल्ली जी आपली लवंगिका नामक कन्या तिचे विनोदार्थ शृंगाररस-
प्रधान द्वितीय विलासास प्रारंभ करितो. त्यांत प्रथमतः कोणी नायक नायिकेते स्तवितो । अ० । राहुशंका नसणे या हेतूने मुखकांतीची वृद्धि म्हणून काव्यालिंग । आणि राहुशंकाभावादेक येथे वस्तु सांगितली तेणेकरून उपमेयमुखाचा चंद्रापेक्षा उत्कर्ष सांगितला म्हणून व्यतिरेक । तो अर्थाचे शक्तीने व्यंग्य होतो । व्यं० । लोकांत ही चित्तेने कांती क्षीण होते, चिंता नसल्यास ती वाढते ही गोष्ट प्रसिद्ध आहे । प० । अणुमात्र । थोडो ही । पांडु । शुभ्र । द्युति । कांती ॥ श्लोक० ॥ १ ॥ सं० । नायिकेचे अंगाचे नाजुकपणास वर्णितो ॥ येथे ही व्यतिरेक. । प० । कठुरा । कठोर ॥ श्लोक ॥ ३ ॥ सं० । कोणी विरही कोणा एका नायिकेचे अनुभवलेले मंजुळ हासितादिक सख्याजवळ सांगतो ॥ व्यं० । येथे चिंताविशेषविभवे करून आक्षेपेकरून जाणायास योग्य जे भ्रू हलिवर्णे आणि शरीराचा अचांचल्यअनुभव तिहीकरून व्यज्यमान स्मृति नामक व्यभिचारी भाव रसिकाचे हृदयांत प्रवेश करून चमत्कार करितो झणून भावध्वानि । प० । संध्या० । सायंकाळ । श्लो० ॥ ३ ॥ सं० । कोणी सख्याशी बोलतो ॥ व्यं० । आनंद अंकुरवि या अर्थातून उत्तरोत्तर आनंदाची वृद्धि होते हे । प० । हिंदोल । मुला । पाली । प्रांती । मदिरेक्षणेची । मत्संजननयनेची । श्लो० ॥ ४ ॥ सं० । कोणी सखी नायिकेते बोलते ॥ व्यं० । मुख्यार्थे करून

तुझे मुख अंकचंद्रिकायुक्त चंद्ररूप आहे हे व्यंग्य आहे झणून व्यंग्यरूपकालं-
 फारध्वनि । प० । साजवाटी । संख्याकार्ळी ॥ ५ ॥ श्लो० ॥ ६ ॥ सं० ।
 कोणी कोणे स्त्रीचा वृत्तांत कोणास सांगतो ॥ व्यं० । लज्जाख्य व्यभिचारीभाव ।
 श्लि शृंगाररसाची, जिला कांताश्लि झणतात । विलास नामक हाव आहे । अ०
 स्वभावोक्ति । प० । पुत्रिणि । पुत्रवती । सुकांती । रम्यकांती ॥ श्लो० ॥ ७ ॥
 सं० । कोणी विरही बोलतो । अ० । उपमा । व्यं० । भय आणि भीत्सुक्य आहे
 झणून भावसंधि । या दोघाहींकरून आणि संतापे करून विप्रलंभशृंगार ।
 प० । अणु फुल्ल । काहीं एक उगवलेले ॥ श्लो० ॥ ८ ॥ सं० । कोणी
 नायक नायिकेते वदतो ॥ अ० । एवया कुचाला च बदरादिकाचे शोभेकरून
 वर्णिले झणून पर्याय । आणि उत्तरोत्तर कुचांचाच उत्कर्ष वर्णिला झणून
 सार । प० । बदर । बोर । आमलक । आवळा । आम्र । आंबा । दाडिम । दा-
 ळिब ॥ श्लो० ॥ ९ ॥ सं० तरुणीचे स्तनांची उंची वर्णितो । अ० । सार । प० ।
 जंबीर । निंबू । बुति । शोभा । हेमपर्वताते । मेरूते ॥ श्लो० ॥ १० ॥ सं० नायक
 नायिकेते स्तवितो ॥ अ० । उत्प्रेक्षा । प० । ललितालकांहीं ॥ सुंदरकेशांहीं ।
 स्फुरे । भासे । श्रवणेदिरा । कर्णशोभा । हे सुंदरीपक्षी जाणावे । आतां
 उत्तर दिशेचे पक्षी । ललितालका । ही । रम्यकुबेरनगरी ॥ वैश्रवणेदिरा । कु-
 बेरलक्ष्मीयुक्ता ॥ श्लो० ११ ॥ सं० । कोणी कोणे स्त्रीचे सौंदर्य सख्यास सांगतो ।
 व्यं० । स्मृति व्यभिचारीभाव । प० । नीवी । वस्त्रग्रथी । श्लो० ॥ १२ ॥ सं०
 नायक सख्याशी बोलतो । व्यंग्य । लज्जाव्यभिचारीभाव । विलास हाव । प० ।
 आलाप । भाषण । सौदामिनी । वीज ॥ श्लो० ॥ १३ ॥ सं० । नायक आ-
 पुलेवरची नायिकेची प्रीति सख्यास सांगतो ॥ व्यं० ॥ शृंगारस्वायीभाव रति
 अ० । स्वभावोक्ति ॥ श्लो० ॥ १४ ॥ सं० । कोणी कोणाशी बोलतो ॥ श्लो०
 ॥ १५ ॥ सं० । कोणी विरही आपुला अभिलाष सांगतो ॥ व्यं० । रविकिरण
 संतप्तास चंद्रिका जशी शीतळ करिते तशी विरहासि संतप्ताला मला ती मृगाक्षी
 कधी शीतळ करील हे ॥ अ० । उपमा । प० । देहली । देहलद=ढेलज ॥ श्लो०
 ॥ १६ ॥ सं० । नायक स्वप्रियावृत्तांत सख्यास सांगतो ॥ व्यं० । येथे संकेत
 कार्ळी प्रियागमनरूप विभावैकरून मुखविलासादिरूप अनुभावे करून व्यग्यमान
 हर्षात्मक व्यभिचारीभाव । अलं० । यत्नावाचून इष्टलाभ झाला झणून प्रहर्षण ।
 श्लो० ॥ १७ ॥ सं० । कोणी कोणे स्त्रीपुरुषांचा वृत्तांत कोणास सांगतो ।
 व्यं० । येथे भलते वेळेस स्तनस्पर्शरूप विभावैकरून लाल डोळे एकतंड वहाणे
 रूप अनुभावे करून अमर्षात्मक व्यभिचारीभाव ॥ श्लो० ॥ १८ ॥ सं० । ना-
 यक प्रियावृत्ताते सख्यास सांगतो ॥ व्यं० । हे अमक्या मोठे अनुचित केलेस

या अर्थे अमर्षात्मक व्यभिचारीभाव ॥ श्लो० ॥ १९ ॥ सं० । नायक सुरतीं भेकाड नायिकेते ह्यणतो ॥ अ० । अकारणप्रणतीपासून अनुधारारूप कार्य ह्यणून विभावना ॥ प्रणतीरूप कार्य असतांही संतोषरूप कार्य न झाले म्हणून विशेषोक्ति ही । जीवनसंशय या अर्थी अतिशयोक्ति तस्मात् यांचा संकर आहे । श्लो० ॥ २० ॥ सं० । नायक आपुलेविषयींची नायिकेची प्रीति सख्यास सांगतो ॥ व्यं० । सुरताभिलाष । अ० । अपन्हुति । आणि पतीचा आशय जाणून हे मलाही संमत आहे या अर्थी बाहुनाळप्रदर्शनरूप चेष्टा कामिनीने केली म्हणून सूक्ष्मालंकार ही । प० । कंड । खाज । श्लो० ॥ २१ ॥ सं० । कोणी स्व-मांत नायिका बोलते असे पाहून निद्रेला म्हणतो ॥ अ० । प्रहर्षण । व्यं० । स्वप्नात्मक व्यभिचारीभाव विप्रलंभशृंगार हा ॥ श्लो० ॥ २२ ॥ सं० । कोणी कोणाशी बोलतो ॥ अ० । संशयालंकार । नायिका पद्मीनी । प० । सरोज । कमळ । नीरांत । पाण्यांत ॥ श्लो० ॥ २३ ॥ सं० । कोणी कोणे नायिकेचे वर्तमान कोणास सांगतो । अ० । स्वभावोक्ति । व्यं० । सपत्नीहारचिन्हदर्शनरूपविभावे-करून स्कंधावरून भुजआकर्षणरूप अनुभावेकरून रोषात्मक व्यभिचारीभाव । नायिका खंडिता । प० । तन्नि । कृशांगी ॥ ॥ श्लोक २४ ॥ सं० । कोणी विरही सख्याशी बोलतो ॥ प० । संगम । संभोग ॥ श्लो० २५ ॥ सं० । कोणी स्ववृत्तांत सख्यास सांगतो ॥ अ० । पूर्णोपमा । व्यं० । रत्यात्मक स्थायीभाव । प० । लक्ष्मी । पाही ॥ ॥ श्लोक० ॥ २६ ॥ सं० । कोणी दूती नायिकेची विरहव्यथा नायकाजवळ सांगते ॥ व्यं० । येथे प्रियविरहे विभावे अंगविक्षेपादिके अनुभावे व्याधिनामक व्यभिचारीभाव । प० । आर्ता । दुःखिता ॥ ॥ श्लो० । २७ ॥ सं० । नायक सख्यास ह्यणतो ॥ नायिका परकीया ॥ श्लोक ॥ २८ ॥ सं० । कोणी चंद्राते म्हणतो ॥ श्लोक । २९ ॥ सं० । कोणी विरहिणी सखाशी बोलते । अ० । समुच्चय । श्लो० ॥ ३० ॥ सं० । कोणी सख्याशी बोलतो । अ० । कामिनीचा सुरताभिलाष जाणून कपोतचेष्टा दाखवून तुझी ही गति अशी च करीन या अर्थे विहित ॥ व्यं० । कपोतदर्शनविभावे वदननमने अनुभावे लज्जात्मक व्यभिचारीभाव ॥ ॥ श्लो० । ३१ । सं० । कोणी सखी नायिकेते सांगते । अ० । वदनकार्तीने चंद्रकार्य केले म्हणून तुझे मुख चंद्र होय असे रूपकालंकाराचे ध्वनित ॥ प० । लोपने । लपणे । श्लो० ॥ ३२ ॥ सं० । कोणी आपुले प्रियेचा वृत्तांत सख्यास सांगतो । अ० । कुच-कलश या अर्थी रूपक । व्यं० । लज्जात्मक व्यभिचारीभाव । हाव विलास ॥ श्लोक ३३ ॥ सं० । कोणी प्रियावृत्तांत सख्यास सांगतो । अ० । इंद्राचे ही लक्ष्मीस तुच्छ मानी या अर्थी अतिशयोक्ति । व्यं० ।

विपरीत रतिरूप विभावे स्पंदराहित्यशयनादिके अनुभावे श्रमात्मक व्यभिचारी-
 भाव ॥ ५० ॥ हृदयी ॥ हृदयकमळी ॥ ॥ श्लोक ३४ ॥ सं० । कोणी सख्याशी
 बोलतो । व्यं० । सूर्योदये विभावे प्रियावियोगादिके अनुभावे विबोध
 नामक व्यभिचारीभाव । ५० । झोंपवीं आणि प्रिया भेटवी ॥ श्लोक ॥ ३५ सं०
 कोणी कोणाशी बोलतो । अ० । श्रुतिशतभारतादिकांचे अभ्यासे संताप शांति
 असतां हो ती नाही या अर्थी विशेषोक्ति । संतापशांतीचे अकारण नकारापा-
 सून ती झाली या अर्थी विभावना ॥ श्लोक ३६ ॥ सं० । कोणी स-
 खी विरहिणी नायिकेते बोलते ॥ ५० । लवली । हर्पररेवडी । पुंडरीक । पांढरे
 कमळ ॥ श्लोक ३७ ॥ सं० । कोणी कोणाशी बोलतो ॥ व्यं० । लज्जा आणि
 औत्सुक्य यांचा संधि ॥ श्लो० ३८ ॥ सं० । मिथिलापुरीचे लोक जानकी
 स्वयंवरप्रसंगी संदेह करितात । अ० । संदेह । व्यं० । चिंताख्य व्यभिचारी
 भाव ॥ श्लो० ॥ ३९ ॥ सं० । कोणी कोणाते नवा वृत्तांत सांगतो । अ०
 उपमा । व्यं० । नवविवाहितनायिकाकरग्रहणे विभावे कपे अनुभावे त्रासा-
 त्मक संचारी ॥ हा रसाभास म्हणिवतो की कांतास रस आहे परंतु कांतेस
 नाही । ५० । जालांती ॥ जाळ्यामध्ये ॥ श्लोक ४० ॥ सं० कोणी म्हणतो
 की कामिनीवर माझी प्रीति निर्बाध आहे । अ० । विशेषोक्ति । निर्वेदकारण
 असतां ही निर्वेद नाही झाला म्हणून ॥ श्लोक ४१ ॥ सं० । प्रवासावरून
 कांत येऊन कांतेचे वर्तमान दूतीस पुसूं लागला तेव्हां दूती कांतेचे विरहा-
 वर्येतील वर्तमान सांगते । व्यं० । प्रियविरहे विभावे असंबद्ध भाषणे अनुभावे
 उन्माद व्यभिचारी भाव ॥ श्लोक ४२ ॥ सं० कोणी गोपीचा वृत्तांत सांगतो ।
 अ० । प्रहर्षण ॥ ५० । महेंद्रनीलमणी । श्रीकृष्ण ॥ श्लोक ४३ ॥ सं० । गो-
 पीचे भाग्य वर्णितो । अ० । विषम ॥ श्लोक ४४ ॥ सं० कोणी दूती नायिकेचे
 अंगसौंदर्य वर्णन करित होःसाती बोलते । अ० । प्रतीप ॥ श्लोक ॥ ४५ ॥ सं० ।
 कोणी नवसंगमदंपतीचे नेत्रोत्सवाते वर्णितो । अ० । स्वभावोक्ति ॥ श्लोक ४६ ॥
 सं० तरुणाचे धैर्य फार योडे हे सांगतो । अ० । फार देऊन योडे घेतले या
 अर्थी परिवृत्ति । ५० । नति । नमस्कार ॥ श्लोक ॥ ४७ सं० । कोणी कोणाशी
 बोलतो ॥ अ० । यौवनवर्णनागर्वेकरून वर्णनीय वाण्यादिकांचा माधुर्यधारणक्रियेत अ-
 न्वय केला म्हणून तुल्ययोगिता ॥ विभ्रमनामक हाव ॥ श्लोक ॥ ४८ ॥
 सं० । कोणी नायिकेचे नेत्रद्वयास वर्णितो ॥ अ० । उत्प्रेक्षा । ५० । लहरीचे ।
 चंचळतेचे ॥ श्लोक ४९ ॥ सं० । कोणी नायिका वृत्तांत सख्यास सांगतो ।
 अ० । स्वभावोक्ति । ५० । जिभली । जीभ । नेमी । ठेवी ॥ श्लोक ५० ॥ सं०
 कोणी मानवती मुग्धेचे वर्तमान कोणास सांगतो ॥ व्यं० । रति स्थायीभाव ॥

श्लोक ॥ ५१ ॥ सं० । कोणी मानिनीचा वृत्तांत कोणास सांगतो ॥ श्लोक ५२ सं० । कोणी नायिकेचे ललाटावरचे कस्तूरीतिलकास वर्णितो ॥ अ० । अपन्हु-
 त्ते ॥ ५० । उल्लसतो ॥ शोभतो ॥ श्लोक ॥ ५३ ॥ सं० कोणी नवोदेंचा
 वृत्तांत कोणास सांगतो । अ० । स्वभावोक्ति ॥ श्लोक ५४ ॥ सं० । कोणी सखी
 कोणे मानिनीतें सांगते ॥ अ० । काव्यलिंग । व्यं० । नों वरि मान तों वरी
 तुझे मुखी हास्य नाहीं ह्मणोन चंद्र तुझे मुखास जिंकील । ५० । निर्हास्यते । हा-
 स्याभावे ॥ श्लोक ॥ ५५ ॥ सं० । कोणी तानोडातें वर्णितो । अ० । प्रस्तुत
 कर्णाभरणाचे वर्णने अप्रस्तुत नायकाची परिस्फूर्ति होते म्हणून समासोक्ति ।
 ५० । सीत्कार ॥ सी सी शब्द ॥ श्लोक ५६ ॥ सं० कोणी सखी मानिनीतें
 मानहरणार्थ बोलते । अ० । विशेषोक्ति । विषम हि । यांचा संकर ॥ श्लोक ५७ ॥
 कोणी कोणे एकीची प्रिया विषयी प्रीति सख्यास सांगतो ॥ व्यं० । येथें आलंबन
 विभावे नायके अनुभावे विश्वासाश्रुपातादिके व्यभिचारी भावे
 विषादचित्तावेगादिके अभिव्यज्यमान वियोगकाळची रति आहे म्हणून वि-
 प्रलंभ शृंगार । अ० । स्वभावोक्ति ॥ नायिका मुग्धा प्रवत्सपतिका ॥ ॥ श्लो० ।
 ५८ ॥ सं० । नायिका स्वनायकाविषयीची प्रीति सखीस सांगते ॥ व्यं० ॥
 प्रियाविरहे अनुभावे इन्द्रियकार्यत्यागे अनुभावे जाड्यात्मक व्यभिचारीभाव । ना-
 यिका प्रोषितपतिका ॥ श्लो० । ५९ ॥ सं० । प्रियागमनद्वितीयदिवशी रात्रीचे
 वर्तमान सखी वारंवार पुसत असतां नायिका बोलते । व्यं० । रात्रिजागरे
 विभावे फार न बोलणे या अनुभावे आलस्यात्मक संचारीभाव । नायिका । आ-
 गतपतिका । ५० । लोहसी । लोखंडासारखी ॥ श्लो० ॥ ६० ॥ सं० । दे-
 शांतरस्या नायिकेचे नेत्र पाहण्याविषयी उत्सुक नायक ह्मणतो ॥ व्यं० । प्रिया-
 विरहे विभावे चितारूप अनुभावे औत्सुक्य व्यभिचारीभाव ॥ अ० । रूपक ॥ ॥
 श्लो० ६१ ॥ सं० । सीताविरहदुःखित राम लक्ष्मणाशी बोलतो ॥ व्यं० । प्रि-
 याविरहे विभावे विश्वनिष्फळत्वफयने अनुभावे निर्वेदाख्य संचारीभाव ॥ श्लो० ॥
 ६२ ॥ सं० । कोणी कोणे स्त्रीचे वर्तमान सख्यास सांगतो । येथें रसाभास ॥
 ॥ श्लो० । ६३ ॥ सं० । सीताविरहे राम कोणाशी बोलतो ॥ अ० ।
 विषाद स्मृति वितर्क लज्जा शंका निर्वेद हे मिळून भावशबल अलंकार । ५० ।
 विधिद्वत । हतप्रारब्ध । वानिली । सर्व ही पतिव्रतांनी स्तविली ॥ श्लोक ६४ ॥
 सं० । कोणी कोणा एकाचे वृत्त सख्यास सांगतो । व्यं० । अमर्ष व्यभिचारी-
 भाव । अ० । विभावना । नायिका खंडिता । ५० । सुविभार्ती । मोठ्या प्रातः
 काळी ॥ श्लोक ६५ ॥ सं० । कोणी एकीचे वृत्त कोणास सांगतो । व्यं० ।
 पादपतने विभावे नेत्रारूपप्रशंसे अनुभावे अमर्ष व्यभिचारी भावाची शक्ति

दिसते ह्मणून भावशांति ॥ ॥ श्लोक ६६ । सं० । ऋणास पाहणाऱ्या गोपीचें
वृत्त सांगतो ॥ श्लोक ॥ ६७ ॥ सं० । कोणी कोणे तरुणीशीं बोलतो । अ०
। पर्यायोक्ति । व्यं० । कामराजापासून भय हें ॥ ॥ श्लोक ॥ ६८ ॥ सं० ।
कोणी विरहिणीचें वृत्त कोणास सांगतो । अ० । उपमा ॥ नायिका प्रेषितपतिका
॥ श्लो० ॥ ६९ ॥ सं० । विरहिणी वृत्त सांगते ॥ अ० । उपमेक्षा । प० । व्याल
सर्प ॥ श्लोक ७० ॥ सं० । नायिका सखीशीं बोलते । व्यं० । शंकाद्वय व्य-
भिचारीभाव । प० । विधि । दैव । निकेतनी । स्थानी । कंदर्प । मदन ॥ श्लो०
७१ ॥ सं० । नायक सख्याशीं बोलतो । व्यं० । उन्मादाद्वय संसारीभाव ।
अ० । विशेषोक्ति । प० । गतपरिचयेसि । बेवळखी सारखी ॥ ॥ श्लो० ७२
॥ सं० । सखी मानिनीशीं मानहरणार्थ बोलते ॥ प० । विकासैदिरा ॥ विलासाची
होभा ॥ श्लोक ॥ ७३ ॥ सं० । कोणी पांथ कोणाशीं बोलतो । अ० । का-
व्यलिंग ॥ श्लोक ॥ ७४ ॥ सं० । कोणी कोणा स्त्रीचें वृत्त कोणास सांगतो ॥
अ० । चंद्रप्रकाश होतांच अनायासें मान गेला म्हणून समाधि ॥ श्लोक ॥ ७५
॥ सं० । नायिका सखीतें रात्रीचें वृत्त सांगते ॥ ॥ श्लोक ॥ ७६ ॥ सं० । ना-
यक नायिकेची आपले वरची प्रीति मित्रास सांगतो ॥ अ० ॥ उत्तरोत्तर उत्कर्ष
म्हणून सार । श्लोक ७७ । सं० । कोणी कोणा एके स्त्रीयेचें वाणिचातुर्य कोणास
सांगतो ॥ श्लोक ७८ ॥ सं० । चंद्रोदये विकळ विरही चंद्राशीं बोलतो ॥
व्यं० । नश्वरलक्ष्मी तूं म्हणोन चंद्रा गर्व करूं नको हें ॥ ॥ श्लोक । ७९ ॥
सं० । कोणी कोणाचें वृत्त कोणास सांगतो । व्यं० । विप्रलंबभ्रंशृंगार ॥ प० ॥
मधु । अमृत ॥ श्लोक ॥ ८० ॥ कोणी कोणे स्त्रीचें वृत्त कोणास सांगतो ॥ ॥
श्लो० । ८१ । सं० । कोणी कोणे स्त्रीचे वयाचे संधीस वर्णितो । नायिका मु-
ग्धा ॥ ॥ श्लो० । ८२ ॥ सं० । कोणी कोणे स्त्रीचें वृत्त कोणास सांगतो ॥
व्यं० । ग्लानी व्यभिचारीभाव । प० । शैवल । शेवाळ ॥ ॥ श्लोक ॥ ८३ ॥
सं० । कोणी कोणे स्त्रीचें वृत्त कोणास सांगतो । व्यं० । लावण्यातिशय आणि
चितारव्य व्यभिचारीभाव ॥ श्लो० । ८४ ॥ सं० । कोणी रावणाचें वृत्त कोणास
सांगतो । व्यं० । रसाभास । श्लोक ॥ ८५ ॥ सं० । चंद्रोदयीं विरही जनाचें
रोदन आणि मदनास आनंद हें वर्णितो ॥ अ० । दोघांचे एकदाच वर्णनें
समुच्चय ॥ ॥ श्लोक ॥ ८६ ॥ सं० । कोणी मेघमंडळास वर्णितो । अ० ।
समुच्चय । प० । अरुण । लाल ॥ श्लो० । ८७ । सं० । कोणी सखीशीं बो-
लते ॥ अ० । अतिशयोक्ति ॥ ॥ श्लोक ॥ ८८ ॥ सं० । कोणी मानिनीचें
मानदूरीकरण कोणास सांगतो ॥ व्यं० । रोष शांत झाला म्हणून भावशांति
॥ श्लोक ॥ ८९ ॥ सं० । कोणी स्त्रीचें सुंदरपण वर्णितो । अ० । दोघाना

दोन रीतीचें ज्ञान झालें म्हणून उल्लेख ॥ श्लो० । ९० । सं० नायिकेचे स्मि-
 तादिकांस विकासादिरूपे वर्णितो ॥ अ० । अपन्हृति । प० । भ्रम हि जगे ।
 जीचेवर राहे ॥ ॥ श्लोक ॥ ९१ ॥ सं० । कोणी चंद्रोदये क्षुब्धहृदय विरही
 कोणाशी बोलतो ॥ अ० । भ्रांतिमान ॥ ॥ श्लोक ॥ ९२ ॥ सं० । कोणी स्त्री-
 चे नेत्रांतील श्याम शुभ्र रूपातें वर्णितो । अ० । अपन्हृति ॥ श्लो० ॥ ९३ ॥
 सं० । कोणी नायिकामुखातें वर्णितो । अ० । संदेह ॥ श्लो० ९४ ॥ सं० ।
 कोणी सुंदरीस पौर्णिमारूपे वर्णितो । अ० । संदेह । रूपकही ॥ ॥ श्लो० ९५
 सं० कोणी नायिकेतें नदीरूपे करून वर्णितो ॥ अ० । रूपक ॥ श्लोक ९६ ॥
 सं० । कोणी नायिकादंतपंक्तीस वर्णितो ॥ अ० । पूर्णोपमा ॥ प० ।
 केसर । किंजल्क ॥ ॥ श्लो० ९७ ॥ कोणी नायिकेतें वर्णितो । अ० । अपन्हृति । प० ।
 सतृण । लालस ॥ श्लो० ९८ ॥ सं० । कोणी सुंदरीलाभें सर्व सुखलाभास तुच्छ
 मानित होत्साता सांगतो ॥ अ० । उपमा । प० । स्वमते । आपुले मते ॥ श्लो०
 ९९ सं० । कोणी नायिकेचे मुखास वर्णितो । अ० । भ्रांतिमान । ॥ श्लो० ।
 १०० ॥ कोणी मानिनीतें प्रसन्न करितो । अ० । उपमान आणि उपमेय
 यांचा एक शोभासूचक धर्म वर्णिला म्हणून दीपक आणि उपमा ॥ ॥ श्लो० । १०१
 सं० । कोणी कोणाशी बोलतो ॥ अ० । उपमा । प० । कला । अंश ॥ श्लो० १०२
 ॥ सं० । सीतेतें आठवून दुःखी राम आपुल्याशी बोलतो । अ० । वज्राचें आणि
 सुधेचें सादृश्य नाहीं म्हणून विषम ॥ श्लोक ॥ १०३ ॥ सं० । कोणी ना-
 यिकाननातें स्तवितो ॥ अ० । पूर्णोपमा ॥ ॥ श्लो० ॥ १०४ ॥ सं० । कोणी
 विदेशस्थ तरुण चंद्रकिरणें संतप्त होऊन चंद्राशी बोलतो ॥ ॥ श्लो० १०५ ।
 सं० । कोणी नायिकाननशोभेतें वर्णितो ॥ अ० ॥ पूर्णोपमा ॥ ॥ श्लो० १०६
 ॥ सं० । कोणी नायिकेचे केशास वर्णितो । अ० । कल्पितोपमा ॥ ॥ श्लो० ।
 १०७ । सं० । स्तनांही मी नम्र म्हणून गुच्छांहीं नम्र लतेची उपमा आहे
 असा गर्व धरणारी जी नायिका तीतें सखी बोलते ॥ अ० । वर्णनीय ना-
 यिकेचा अनादर म्हणून प्रतीप । प० । रक्ताधरा ॥ लाल अधरोष्ठाला ॥ श्लो०
 १०८ ॥ सं० । कोणी वनाचें उद्दीपकत्व सांगतो ॥ अ० । स्मरण ॥ ॥ श्लो०
 १०९ । सं० । कोणी नायिकावृत्तांत सख्यास सांगतो ॥ व्यं० ॥ निद्रा सं-
 चारीभाव । अ० । जागिवली असता ही जागी न झाला या अर्थी विशेषोक्ति ॥
 नायिका आगतपतिके पश्चिनी जातीची ॥ ॥ श्लो० । ११० । सं० । कोणी
 नायिकेतें वर्णितो ॥ श्लो० ॥ १११ ॥ सं० । कोणी स्त्रीतें सरसीरूपे वर्णितो ।
 अ० । रूपक । प० । रक्ता । प्रीतियुक्ता ॥ श्लो० ॥ ११२ ॥ सं० ॥ कोणी पांथाशी
 बोलतो ॥ व्यं० ॥ कामसंतापपरिहारार्थ स्तनस्वीकार हे ॥ ॥ श्लो० ॥ ११३ ॥

सं० ॥ कोणी कोणे स्त्रीचें वर्तमान कोणास सांगतो । अ० । संदेह । प० । उयो-
 रस्नी । चांदणी रात्र । तडित् । बीज ॥ ॥ श्लो० । ११४ ॥ सं० । पूर्वीचीच
 । अ० । संदेह । श्लो० ॥ ११५ ॥ सं० । कोणी कोणे स्त्रीचे मुखातें वर्णितो
 । अ० । संदेह । प० । तुषारकर । चंद्र । आणिला हें क्रियापद वरतून आ-
 णावें ॥ ॥ श्लोक ॥ ११६ ॥ सं० ॥ कोणी कोणाशीं बोलतो । अ० । भ्राति-
 मान ॥ ॥ श्लोक ॥ ११७ ॥ सं० । पूर्ववत् ॥ अ० । अपण्डुति । श्लोक ११८
 सं० । पूर्ववत् ॥ अ० । भ्रातिमान उल्लेख ही । श्लोक ११९ ॥ सं० । कोणी नायिके-
 तें स्तवितो । अ० । उत्प्रेक्षा ॥ श्लोक ॥ १२० ॥ सं । कोणी यमुनाजळांतील वकास
 वर्णितो ॥ अ० । उत्प्रेक्षा ॥ प० । चंद्राशिशु । चंद्रकिरण ॥ श्लोक १२१ सं० । कोणी
 कोणे स्त्रीचे दोन स्तनांचा मध्यभाग वर्णितो ॥ अ० । उत्प्रेक्षा ॥ श्लोक ॥ १२२ सं० ।
 कोणी कोणे स्त्रीतें स्तवितो । अ० । उत्प्रेक्षा ॥ प० । ग्या । जयाला । ये । येत आहे ॥
 श्लो० १२३ ॥ सं० । कोणी जळांतील कमल पंक्तीतें वर्णितो । अ० । उत्प्रेक्षा ॥ श्लो-
 क ॥ १२४ ॥ सं० । कोणी कोणे स्त्रीचे मुक्ताहारास वर्णितो ॥ अ० । उत्प्रेक्षा ।
 प० । गणे । असें गणितो ॥ ॥ श्लो० । १२५ ॥ सं० । कोणी नायिकेशीं
 बोलतो । अ० । उत्प्रेक्षा ॥ श्लो० १२६ । सं० । कोणी नायिकेचे मनास व-
 र्णितो । अ० । उत्प्रेक्षा । रूपकही ॥ ॥ श्लोक । १२७ सं० । कोणी ना-
 यिकामुखातें वर्णितो ॥ अ० । उत्प्रेक्षा । अपण्डुति ही ॥ ॥ श्लोक ॥ १२८ ॥
 सं० । कोणी स्त्रीचें मुखसौंदर्य वर्णितो ॥ अ० । अभूतोपमा । प० । तिमिर ।
 अंधकार ॥ शारदचंद्र । चंद्र शरदाचा । विद्रुम । पौवळें । कोरका । कव्या ।
 श्लोक ॥ १२९ ॥ सं० । कोणी कोणे दंपतीचा वृत्तांत कोणास सांगतो ॥ ॥
 श्लो० । १३० । सं । कोणी चंद्रातें वर्णितो । प० । चार । सेवक ॥ श्लोक ।
 १३१ सं० ॥ कोणी कोणाशीं बोलतो । अ० । स्मरण ॥ ॥ श्लोक
 १३२ ॥ सं० । कोणी कोणे स्त्रीचें वृत्त कोणाजवळ सांगतो ॥ प० । गुरुजन ।
 वडील लोक । व्यं० । तिचे नेत्रकटाक्ष पडतांच संपूर्ण पुत्रोत्पादक तरुण म-
 रून गेले मग कोठून पुत्र उत्पन्न होतील हे ॥ ॥ श्लोक ॥ १३३ ॥ सं० ।
 कोणी कोणाशीं बोलतो । अ० । प्रतीप ॥ श्लोक ॥ १३४ । सं० । विरहिणीस
 शीतळ वस्तूचे ठायीं ही शीतळपणाचा अनुभव होत नाही हें सांगतो ॥ वि-
 नोदोक्ति अलंकार ॥ प० । कुशेशय । शतपत्र कमळ ॥ ॥ श्लोक ॥ १३५ ॥
 सं० । कोणी कोणाशीं बोलतो । अ० । प्रस्तुतसूर्यवर्णने अप्रस्तुतनायकवृत्तांत
 भासतो म्हणून समासोक्ति ॥ नायिका खांडिता पद्मिनी जातीची । प० । कुस्करी
 कुस्करी करी ॥ ॥ श्लोक ॥ १३६ ॥ सं० । कोणी आपुले घरचें नायिकाप्रेम
 मित्रास सांगतो ॥ प० । विडाळ । मार्जार ॥ श्लो० १३७ ॥ सं० । नायिका-

मुखाने चंद्राचे कार्य केले असता चंद्रोदय व्यर्थ होय हा अर्थ कोणी सांगतो ॥
 अ० । चंद्राचे अनादरे प्रतीपालंकार । प० । कुसुमशर । मदन ॥ ॥ श्लो०
 १३८ ॥ सं० । कोणी स्त्रीयांचा उत्कर्ष सांगतो । अ० । विभावना । प० ।
 माया । कपट ॥ ॥ श्लो० १३९ ॥ सं० । कोणी स्त्रीचे तारूप्योदयार्ते वर्णितो ॥
 अ० । विभावना ॥ ॥ श्लो० ॥ १४० सं० । कोणी सवतीचे वृत्त नवव्यास
 सांगते । अ० । विषम । प० । ती । सपत्नी । प्रियप्रणयी । पियाचे स्नेहाचे ठायी ॥
 व्यंगता । शून्यता ॥ ॥ श्लो० १४१ ॥ सं० । कोणी चंद्राचे विरहीसंहारकत्व
 युक्ताने साधितो । अ० । विषादिकाचे बरोबर वाटला म्हणून मारितो या अर्थी
 परिकर ॥ ॥ श्लो० १४२ ॥ सं० । कोणी ह्यणतो कीं, परंपरासंबंधेकरून
 स्त्रिया स्वर्गाचे साधन होय । अ० । कारणमाला ॥ ॥ श्लो० १४३ ॥ सं० ।
 कोणी ह्यणतो कीं, यांचेने हलकेपणा येतो । अ० । अर्थांतरन्यास । प० ।
 विमुखवशे । तोंड फिरविण्याचे योगे ॥ ॥ श्लो० १४४ ॥ सं० । कोणी सुरत करून
 ही आली आहे असे श्वासोच्छ्वासे तर्कून तिला ह्यणतो ॥ ॥ श्लो० । १४५ ॥
 सं० । कुशलप्रश्न करणाऱ्या पायाते कोणी नायिका म्हणते । नायिका प्रोषितपति-
 का ॥ ॥ श्लो० ॥ १४६ ॥ सं० । कोणी कोणे स्त्रीते पुसतो । नायिका स्वकी-
 या ॥ ॥ श्लो० १४७ ॥ सं० । कोणी कोणे स्त्रीशी बोलतो । अ० । नायिकेचे
 अनादरे प्रतीप । प० । गौरी । हे गोजरे ॥ ॥ श्लो० ॥ १४८ ॥ सं० । कोणी
 सखी नायिकेशी बोलते । अ० । उत्प्रेक्षा । प० । पोषे । पुष्ट होतो ॥ ॥ श्लो० ॥
 १४९ ॥ सं० । कोणी कोणे स्त्रीशी बोलतो । अ० । उत्प्रेक्षा ॥ ॥ श्लोक ।
 १५० । सं० । पूर्ववत् । अ० । चंद्राचे अनादरे प्रतीप । प० । राकापति ॥ चंद्र
 * * * * * * * * * * * * *

श्लो० ॥ १५४ ॥ सं० । भ्रमरगुंजारवे उद्दीप्तमदना बागेत विहार करणारी
 नायिका नायकाशी बोलते । व्यं० । असे उद्दीपनविभाव असतां सुरत अवश्य स्वी-
 कारावे हे ॥ अ० । स्वभावोक्ति । प० । शिलीमुख । भ्रमर ॥ श्लो० १५५ ॥
 सं० । कोणी कोणाशी बोलतो ॥ अ० । पूर्णोपमा ॥ ॥ श्लोक ॥ १५६ ॥ सं०
 । कोणी कोणाशी बोलतो ॥ श्लोक । १५७ । सं० । कोणी कोणे स्त्रीचे ग-
 मनचातुर्याते वर्णितो ॥ नायिका अभिसारिका । प० । चूर्णकुंतल । कुरळकेश
 ॥ श्लो० ॥ १५८ ॥ सं० । कोणी स्त्रीचे मुखसौंदर्य वर्णितो ॥ अ० । उत्प्रेक्षा
 । प० । दंतांशु । दंतकिरण । पद्मरमापहारी । कमळशोभाहारक । एणाक्षीचे ।
 हरिणनयनेचे । सांद्रसुधाविहारी । निबिडअमृताहरी । विद्वद्वरिष्ठ । पंडितांत
 श्रेष्ठ । विधि । ब्रह्मा । पुनरुक्त । वारंवार भाषण । पुसे । पुसून टाकी ॥
 ॥ श्लोक ॥ १५९ ॥ सं० । कोणी स्त्रीचे मनोवृत्तीस वर्णितो ॥ श्लोक ॥ १६०

॥ सं० । कामउरसंतप्त कोणी विरही पुरुष ह्मणतो की, स्त्रियां सुखसाधन न होत । प० । सुखसाधना । सुखाचा ठेवा ॥ श्लो० १६१ ॥ सं० । कोणी नायक नायिकेते म्हणतो । प० । हा । खेद ॥ श्लो० १६२ ॥ सं० । कोणी नायक म्हणतो की नायिकेचे मुखपद्मसमान नाही । अ० । प्रतीप ॥ श्लो० १६३ ॥ कोणी विरही पुष्पाते पाहून मित्राशी बोलतो ॥ अ० । असंगति ॥ श्लो० १६४ ॥ कोणी कोणाशी बोलतो । अ० । असंगति । प० । नितंब । कटिपश्चात् भाग ॥ श्लोक ॥ १६५ ॥ सं० । कृष्ण मथुरेस जात असतां भविष्यद्विरहावस्था कोणी कोणास सांगतो ॥ अ० । अतिशयोक्ति । प० । सदानाकाश । गृहांतील अवकाश ॥ श्लोक ॥ १६६ ॥ सं० । कोणी स्ववृत्तांत सख्यास सांगतो ॥ अ० । भ्रमकथन मिषे इष्टसाधन म्हणून पर्यायोक्ति ॥ श्लोक ॥ १६७ ॥ सं० । कोणी कोणे स्त्रीचे पौवनोदयचिन्ह वर्णितो । अ० । सहोक्ति । प० । बाळ्य । बाळपण ॥ श्लोक ॥ १६८ ॥ सं० । कोणी दूत विरहिणीची अवस्था सांगत असतां नायक त्यास म्हणतो । प० । समयसदृशी । समयासारखी ॥ श्लो० ॥ १६९ ॥ सं० । कोणी सीता आणि राम ह्यांचा शृंगार वर्णितो ॥ प० । सस्वेद । घर्मयुक्त ॥ श्लोक ॥ १७० ॥ सं० । कोणी नायिकेचे अधरांष्टाते वर्णितो । अ० । व्यतिरेक । प० । अधर । अधरोष्ठ । अधर । नीच ॥ श्लोक १७१ ॥ सं० । कोणी नायिकेचे कपाळावरील घर्भविदूते वर्णितो ॥ अ० । अन्योन्यकांतिदाने अन्योन्यालंकार ॥ श्लोक ॥ १७२ ॥ सं० । कोणी कोणाशी बोलतो । नायिका । स्वीया ॥ नायक अनुकूल । प० । वाने । स्तवे ॥ श्लो० १७३ ॥ सं० । कोणी नायिकानेत्रकटाक्षे विव्हळ होऊन तिला ह्मणतो ॥ अ० । अतिशयोक्ति ॥ श्लोक १७४ ॥ सं० । कोणी नायिकेचे नासामीक्तिकाते वर्णितो ॥ अ० । शत्रु [जे] दंत त्यांस जिंकून सकतां त्यांची पक्षपाती जी नासिका तिजला जिंकिले म्हणून प्रत्यनीक ॥ श्लोक १७५ ॥ नायक नायिकेते म्हणतो । अ० । अर्थांतरन्यास ॥ श्लो० ॥ १७६ ॥ सं० । कोणी कोणे स्त्रीचे मुखसौंदर्य वर्णितो । अ० । उपमा ॥ श्लोक ॥ १७७ ॥ सं० । नायक नायिकेशी बोलतो । अ० । अनादरे प्रतीप । श्लोक ॥ १७८ ॥ कोणी स्त्रीपुरुषांचा वृत्तांत कोणास सांगतो । अ० । प्रहर्षण ॥ श्लो० ॥ १७९ ॥ सं० । कृष्णास पाहणाऱ्या गोपीचा वृत्तांत कोणी कोणाजवळ सांगतो । प० । झंपे । झंपा ह्मणजे झंपड अर्थात् मोह तेणेकरून ॥ श्लोक १८० ॥ सं० । कोणी कोणाते म्हणतो । अ० । पुनः स्वगुणप्राप्तीस्तव पूर्वरूपालंकार ॥ ॥ श्लोक ॥ १८१ ॥ सं० । प्रियाने प्रश्न केला की सखे विडा कां घेत नाहीस तेव्हां तिने उत्तर केलें की, एवढा वेळ मी विडे खाऊन च आले असे उत्तर देणारी जी नायिका तीते नायक बोलतो ॥ प० । धीटि । विडी ॥ श्लो० ॥ १८२ ॥ सं० ।

कोणी नवा वृत्तांत कोणाजवळ सांगतो । व्यं० । विप्रलंभशृंगाराची स्थाय्या
 भावरूपिणी रति । प० । वक्त्र । मुख ॥ ॥ श्लो० ॥ १८३ ॥ सं । कोणी
 स्वानुभूत नायिकावृत्तांत कोणाजवळ सांगतो ॥ अ० । रूपक । प० । रूपांतरंग
 । क्रोधाचा रंग ॥ लाल झाल्या हें तात्पर्य । व्यं० । अमर्ष व्यभिचारीभाव ॥ हें
 धनिकाव्य होय याला उत्तम काव्य ह्मणतात ॥ इति भामाविलासटीकाटिप्पणे
 कविगंगाधरकृते शृंगारविलासः ॥

करुणविलास-तिसरा-

द्वे पराश्वदनशालिनि० ॥ १ ॥

दुर्देव येत असतां रमणीमणी तो । जातां सुरेंद्र नगराप्रति शोक होतो ॥
 बा रे मना तुं कवणा वदसी अवस्था । तूला चि कोण करि शीतळ आज सुस्था ॥ १ ॥

प्रस्युद्धता सविनयं० ॥ २ ॥

येवोनियां विनययुक्त सुमंद हासे । प्रेमें विलोकुनि मनोहरवाणि भासे ॥
 ऐसे रिति अज कशी पहिलेप्रमाणे । बाले मला न करिसी अति शीतवाणे ॥ २ ॥

सर्वेपि विस्मयपथं० ॥ ३ ॥

ते सर्व ही विषय विस्मरणास आले । यत्नाजित प्रवळ शास्त्र हि ते विराले ॥
 माझे मनांत विलसे अधिदेवतेसी । ती एक बाळमृगलोचनि मात्र लैसी ॥ ३ ॥

निर्वाणमंगलपदं० ॥ ४ ॥

निर्वाणमंगलपदाप्रति जातवळे । त्वां सोडिली मम दया हि सखे स्वचाळे ॥
 कीं भामिनी मज न पाहासि रम्य नेत्रे । जे नीळपद्ममदभंगद गर्वपात्रे ॥ ४ ॥

धृत्वा पदस्सलनाभितिबशात्० ॥ ५ ॥

माझे करास धरुनी तुं विवाहकार्ळा । आरोहिलीस बहुल्यावरि पूर्वि बाळी ॥
 आतां मला त्यजुनियां अमरावतीला । जातेस याविषयि चित्त धरी भयाला ॥ ५ ॥

निर्दूषणा रसवती० ॥ ६ ॥

निर्दूषणा गुणवती रसभावपूर्णा । सालंकृति श्रवणकोमलरम्यवर्णा ॥
 ती माझिये चि कावितेपरि चित्तहारी । माझे मनांतुनि न जात असे किं दूरी ॥ ६ ॥

चिंता शशाम सकलापि० ॥ ७ ॥

शांतीस पावत असे कमळा चि चिंता । कांतीस पावत असे शशिबिंब आतां ॥
 वृद्धीस पावत असे पिकशब्द भारी । कांति जधींपसुनि तूं परलोकधारी ॥ ७ ॥

सौदामिनीविलासित० ॥ ८ ॥

सौदामिनी विलासितापरि देउनीयां । इंद्रापरी सरस भोगदिनोदिनीं या ॥

लेशी अमंत्रनृपतीप्रति राज्यलक्ष्मी । गेलीस तेंवि मजला त्यजुनी किं लक्ष्मी ॥८॥
केनापि मे विलसितेन० ॥ ९ ॥

कोणेविर्षी तरि मला सखि कोप आला । त्याचे वशें तुज नसे किं पतिव्रतेला ॥
अन्याचिच्ये सदनि येप्रय गती म्हणोनी । गेलीस मुक्तिरमणोसदनी पळोनी ॥ ९ ॥

काठ्यात्मना मनसि० ॥ १० ॥

तूझे विलास अमृता परि गोड जे कीं । ते काव्यरूप मम मानसि वागले कीं ॥
तूझेविना अज कसे रमणीयशाले । बाले मनोहरकवित्व जनांत बोलें ॥ १० ॥

या त्रात्रकीनमधुरस्मित० ॥ ११ ॥

तूझ्या मृदु स्मितकळा रमणीय होती । भूमंडळीं कवि जिला विफळत्व देती ॥
जातां चि तूं किं सख्ये अज पीर्णमासी । घे वोढुनी सकळ हें जग इंदिरेशीं ॥११॥

मंदस्मितेन सुधया० ॥ १२ ॥

नी मंदहास्यअमृते मज न्हाणुनीयां । उत्फुल्लनेत्रकमळें परिपूजुनीयां ॥
द्वे नित्य मंगल अशी गृहदेवता ती । कामेश्वरी न हृदयांतुनि जातसे ती ॥ १२ ॥

भूमौ स्थिता रमण नाथ० ॥ १३ ॥

भूमौवरी असुनि नाथ मनोहरा हे । संबोधने चढविसी मज नाकिं तूं हे ॥
तें नाकण्डू भजतां चि कुरंगनेत्रे । धूळीमधे अज किं लोळविसी स्वयात्रे ॥१३॥

लावण्यमुल्लसलमयास्य० ॥ १४ ॥

लावण्य शीळ अणि नीति किं नम्रता ही । हास्याणि भी किं गुण सर्व हि फार ते ही ।
तूझेविना स्यळ विहीन किं यां समस्तां । टाकोनि सुंदरि कशी त्रिदिवीं तुं सुस्ता ॥१४॥

कांत्या सुवर्णवरया० ॥ १६ ॥

तूं स्वर्णकांति अणि निर्मळ भोंवतालीं । ज्वाळा सतेज बहु टाकित वाढियेली ॥
चित्तास हारिसि अशास्तव कंजनेत्रे । जाळीतसे दहन होउनि कोपपात्रे ॥ १५ ॥

कर्पूरवर्तिरिच० ॥ १५ ॥

कर्पूरवर्तिसम लोचनताप हारे । जी पद्ममाळसम कंठसुखास धारे ॥
माझे चि रम्य कवितेपरि चित्त मोहे । नारी हि वंद्य अमरीपरि ती च राहे ॥१६॥

स्वप्रांतरेपि खलु भामिनि० ॥ १७ ॥

स्वप्रांत ही परनरास न पाहणारी । तूं भामिनी अससि कीं व्रति राहणारी ॥
आतां गुणे रहित त्या परपूरुषाला । भोगावया कशी ग जासि परालयाला ॥ १७ ॥

दयित्तस्य गुणानपि० ॥ १८ ॥

शयनीं प्रियसद्गुण स्मरे जी । सखि म्या सांप्रत आज पाहिली कीं ॥
अणि आज च ती कशी कृशांगी । वदतां मी न वदे किं ह्यो निजांगी ॥ १८ ॥

शीतिं गिराममृतवृष्टिकरीं ॥ १९ ॥

शीती तिची अमृतसी वचनाचि आणी । ती आकृती बहुत वर्णिली जी कवीनीं ॥
लोकोत्तरा च करुणारसयुक्तवृत्ती । वर्णावया उदित सर्व हि चित्तवृत्ती ॥ १९ ॥

इति श्रीबुष्टिकुलालंकार गुणिजनाघतंस श्रीमन्मित्रवर्ष्य दाजीबानुष्टयुद्योतित रु-
क्मिणीवल्लभसूरिसूनु कविगंगाधरकृतायां भामिनीविलाससमश्लोकीमहाराष्ट्रभावाव्या-
ख्यायां सज्जनवल्लभासमाख्यायां करुणविलासो नाम तृतीयो विलासः

अथ शांतविलास-चवथा.

विशालत्रिपयाटवीं ॥ १ ॥

विशालविषयाख्य जें वन तयांत जो फारसा ।
असे दहन कंकणापरि तयें जळे जो असा ॥
पिवो मनचकोर हा हरिमुखेंदु पीयूष हो ।
सुशोभित जयामध्ये वसति माधुरी सर्व हो ॥ १ ॥

अथे जलधिनंदिनीं ॥ २ ॥

अगा जलधिकन्यका नयननीर ज्याचे पदा ।
सदा त्रिविध ताप हा वितरितो मला आपदा ॥
प्रभातकमळाचिये प्रबळ गर्भ जे हारिती ।
तये सुखदलोचनें मज विलोकि संहारिती ॥ २ ॥

हृत्पितापि तरुणातपं ॥ ३ ॥

मनि स्मरण केलिया हरितसे कि संताप जे ।
स्थिरद्युतितडिल्लता बहुशते वृता जी सजे ॥
कालिदकुमरीतटी बहुसुरद्रुमाचे तळीं ।
असे ति घनमाळिका मम मतीस चुंबो बळी ॥ ३ ॥

कालिदुनगनंदिनीं ॥ ४ ॥

कालिदगिरिनंदनीतट-वनास जो भासवी ।
गतागत बहुश्रमे श्रमित पांथ जो हांसवी ॥
लतांहि बहु वेष्टिला रुचिरकांतिनें शोभला ।
तमालतरु तो मम श्रम हरो त्वरेनें भला ॥ ४ ॥

जगज्जां ॥ ५ ॥

जगाते जो ज्योत्स्ना प्रचुरअमृते वर्षित असे ।
जनाचा संताप त्रिविध हि सदां जो हरितसे ॥

वसे वृंदारण्यां नमित्त सुर ष्याते सकळ ही ।

हरो माझे मोहा जलधरनवा तो अकळ ही ॥ ५ ॥

प्रीप्पचंड० ॥ ६ ॥

प्रीप्पउष्णकरमंडळिचें जे । भीष्मजाळ मज जाळित तेजे ॥

वर्ष मेघसमया समयो तो । हर्ष देत हरि दुःख हरी तो ॥ ६ ॥

अपारी० ॥ ७ ॥

अपारी संसारी कठिण विषयारूप्यसरणी ।

तिथे मी भ्रांतीने फिरफिरु असें कीं श्रमखणी ॥

परी कालिदीचे तोंट नवतमालद्रुम बरा ।

हरो संतापाते मम अज अशा या अवसरा ॥ ७ ॥

आलिंगति० ॥ ८ ॥

आलिंगिते जलधीची कुमरी जयाला । जैशी प्रियंगुलतिका वनि त्या तमाला ॥
तो अंतर्काळि हृदयी मम कृष्ण भासो । कीं पद्मनाभ परमेश तमास नासो ॥८॥

नयना० ॥ ९ ॥

निजजननयनानंदा तुंदधि संदेहरहितसंदोहे ॥

ती घनमाळा माझे संतापाते हरो धरो बाहे ॥ ९ ॥

श्वामी जी अमृतोपमानवचने शिक्षा मला दीधली ।

स्वर्गी ही मन तीत मी न च धरी कीं गर्विता लाधली ॥

ऐसे ही अपराध पोटी धरुनी मानी मला आपुला ।

तुझेहूनि दयाळु मत्सम हरे तो मत्स ना राहिला ॥ १० ॥

पाताळ० ॥ ११ ॥

पाताळीं अथवा सुरेंद्रपुरि जा मेरुशिरी ही चढा ।

अब्धी सात दि ते तरा परि सरना वासनेचा वढा ॥

आधिव्याधिपराक्रमे हत तुम्हां कल्याणवांच्छा जरी ।

प्या श्रीकृष्णरसायनास जन हो कां अन्य कष्टे तरी ॥ ११ ॥

गणिका० ॥ १२ ॥

गणिका अजामिळादिक रक्षासे तूं हो प्रसन्न मङ्गवरि ही ॥

मी बुडलों भवगतीं करुणामूर्ती नको उपेक्षु तुं ही ॥ १२ ॥

तट्ये स्वर्गगेच्या वसुनि नयना झांकुनि बरे ।

कलत्रादी नाना त्यजुनि विषयां निश्चयभरे ॥

धुवोनी मोहाते नवघनरुची जे मधुर कीं ।

असे चैतन्यी मी काधि वसिन हो लीनमन कीं ॥ १३ ॥

मृद्धीका रसितां० ॥ १४ ॥

द्राक्षा भाक्षिलि शर्करा हि तशि रे प्यालसि दुग्धाप्रती ।
प्याला स्वर्गि सुधा अणीक डसला रंभाधरा त्या रिती ।
आतां सांग खरें मला मम जिवा तूं फीरला या भवीं ।
कृष्णे त्यक्षर दोन यासम कुठे गोडी असे वा नवी ॥ १४ ॥

बज्रं पापमहीभूतां० ॥ १५ ॥

आहे पापगिरीस वज्र रस की संसाररोगास जें ।
मोथ्याज्ञानतमास सूर्य चि तसें क्लेशाख्यवृक्षास जें ॥
आहे की वणना महाप्रबळ जें मोक्षालयद्वार कीं ।
ते हें कृष्ण असें जगांत विलसे वर्णद्वय प्रौढ कीं ॥ १५ ॥

रे चेतः कथयामि० ॥ १६ ॥

रे चित्ता तुज सांगतो हित कि जो वृंदावर्नी चारितो ।
गाईचे समुदाय नीळघनसा बंधू नको टाकुं तो ॥
की सौंदर्यसुधाधरस्मित वसे तो सर्व तूझे हरी ।
वस्तू इष्ट अणी तुला हि बहुसा माहांत टाकी हरी ॥ १६ ॥

अध्याख्येयां वितरति० ॥ १७ ॥

चित्ती मन्ना वितरत असे प्रीत जी फार मोठा ।
कंठी लग्ना तम हरित असे बोलवेना स्वचाटीं ॥
द्राक्षादीला बहुमत अशी माधुरी दाविणारी ।
कृष्णेत्याख्या भज किं रसने तूं रसा जाणणारी ॥ १७ ॥

संस्पेवास्मिन् जगति बहवः ॥ १८ ॥

पक्षी फार किं या जर्गी असति कीं त्याहांमध्ये चातकीं ।
माझी प्रीति असे बहू कि नयना होतां चि ते दृश्य कीं ॥
जैसे ते स्मरती घना निजसख्या तैसे परी माझिये ।
चित्तीं ब्रह्म वसे सदा निजपदीं कृष्णाख्य ते निश्चये ॥ १८ ॥

विष्वग्भुवनमभितो भासते० ॥ १९ ॥

ज्याचे तेजें सकळ जग हें भासतें जो समस्ता ।
ज्ञानालागीं विषय बरवा पूसती त्या प्रशस्ता ॥
आज्ञा जीते इतर कविला कोणता विष्णु ऐसे ।
लोकांचे हो अविनय असे वर्णुं मी आज कैसे ॥ १९ ॥

सेवायां यदि साभिलापमसि ॥ २० ॥

चित्ता सेवन इच्छिती जरि तरी लक्ष्मीपती सेवि गा ।

ध्यानातें जरि वांच्छिती तरि हरी चक्रायुध ध्याय गा ॥
गाण्यातें जरि इच्छिती तरि कथा त्या शंभुची गायि गा ।
निद्रेतें जरि इच्छिती तरि निजानन्दी बरा नीज गा ॥ २० ॥

भवग्रीष्मप्रौढातः शनिवहसंतप्त० ॥ २१ ॥

भवग्रीष्मोभ्यानें धगधगित संतप्त तनु जे ।
बळें तोडोनीयां निगड अविवेकाख्य सहजें ॥
विशुद्धीं या ब्रह्मामृतसर्सां न्हाती किं सुकृती ।
नसे आशा जेथें म्हणवुनि असे शीतळ अती ॥ २१ ॥

बंधोन्मुक्तये खलु मखमुखान् ॥ २२ ॥

जे पाशांचे शिथिलकरणीं यज्ञकर्म करीती ।
जे शांत्यर्थीं मुनिशतमते फार चिंता धरीती ॥
जे पापाचे जलधितरणीं बूडती अल्पतीर्थी ।
तीर्ही भ्रांती सकळ मनुजां होय हो या अपार्थी ॥ २२ ॥

प्रथमं चुंबितचरणा० ॥ २३ ॥

पूर्वीं चुंबुनि चरणा जंघाजानरूनाभिहृदयाला ॥
आलिगुनि मम वृत्ती इच्छा हरिमुखसरोजकांतीला ॥ २३ ॥

मलया० ॥ २४ ॥

मलयानिल कालकूट आणी । रमणीकुंतल भोगिभोग जागीं ॥
श्वश्चाणिक विप्र या अभदीं । स्थिति होवो मम आत्मरूप वेदी ॥ २४ ॥

निखिलं ॥ २५ ॥

जग सर्व ही नाशवंत हें । मग हो गात्र कशांत काय हें ॥
जन त्याविषयीं श्रमाप्रती । करिती काय म्हणोनि संप्रती ॥ २५ ॥

प्रतिप० ॥ २६ ॥

प्रतिपळि लोक समस्तहि मृत्युमुखीं जाति हें विलोकुनि ही ॥
शिव शिव अक्षुनि न विरमे विषमपासोनि हें किं हो मन ही ॥ २६ ॥

सपदि० ॥ २७ ॥

सकळ ही अजि राज्यलक्ष्मि जावो । उपरि अनेक ही खड्गसंघ येवो ॥
यम मम शिर ही जरी किं तोडी । तरि मम बुद्धि कधीं न धर्म सोडी ॥ २७ ॥
शत्रु मम शिरीं बहुसें टाको अति अस्त्रदहनजालातें ॥
किंवा असिधारा ही परि मी अणुमात्र बोलिना त्यातें ॥ २८ ॥

तरुणोपायं ॥ २९ ॥

तरुणोपाय न पाहुनि माझे जीवा कशास दुःखसि हा ॥

कां या मनमार्गीं कां धिं आलां नाहीं किं माधव हां ॥ २९ ॥

श्रियो मे मा संतु० ॥ ३० ॥

गजवंद गंडभृंगप्रमभरंकारसुभंग मज न रुचें ॥

ती लक्ष्मी यद्योगे घूर्णित लोकांस हरि-रुची न सुचें ॥ ३० ॥

किं निःशंकं शेषे० ॥ ३१ ॥

कां तूं निजसि अशंकित वृद्धावस्थेंत मृत्यु जेवळि असें ॥

अथवा सुखें चि निज बा जाह्दवि जननी समीप जागतसे ॥ ३१ ॥

संताप० ॥ ३२ ॥

इकडे तिकडे फिरुफिरु संतापवुं मी कशास हें मन हो ॥

कों मम शिरिं सतत असे नंदकुमार प्रभू परात्पर हो ॥ ३२ ॥

रे रे मनो मम मनोभव० ॥ ३३ ॥

रे रे मना मम मनोभवशासनार्चें । मी सेवितो चरणयुग्मसरोज साचें ॥

संसारगतिं मज पाडिसि बा जरी तूं । तो पुत्रशोक मग भोगिसि बा तरी तूं ॥ ३३ ॥

मरकतमणिमेदिनी० ॥ ३४ ॥

मरकतमणिचा महीध्र किवा । तरुण तैमालं तरू किं हा असावी ॥

रघुपतिस विलोकुनी मुनींहीं । बहुरिति संशय घेतला मनीं हा ॥ ३४ ॥

सरणितनया० ॥ ३५ ॥

ही हो की यमुना न हो जलमयी ती भासते या जर्गी ।

किवा नीलमणाचि कांति किं न ते कीं मंजुळा ना उगी ॥

ऐसी रामतनुदुती वनि बरी जे पाहती ते मनीं ।

घेती संशय सर्वथा परि जन प्राणी तसे ते मुनीं ॥ ३५ ॥

चपलाजलदच्युता० ॥ ३६ ॥

घननिर्गत वीज कीं तरूला । त्यजुनि ही लतिका पडे धरेलां ॥

कवि ही कपि संशयीं बुडाला । श्वसितें जाणतसे किं मैथिलीला ॥ ३६ ॥

भूतिनीचगृहे० ॥ ३७ ॥

लक्ष्मी नीचगृहांत विप्रसंदनीं दारिद्र्य मोठें असे ।

साधू ते मरती किं वर्ष शत हें आयुष्य दुष्टां दिसे ॥

देवा यापरि याहुनी अपनये तूझे मला क्रोध ये ।

मोठा ही परि दान मी तुं भगवान् कांहीं च कर्ता न ये ॥ ३७ ॥

आमूलाद्रत्नसोनोर्मलय० ॥ ३८ ॥

जे जे मेरुगिरी किं चंदनगिरी संवेष्टितांभोनिधी ।

पावेतों कवि जे प्रवाण बहुसे बोलेत ते हा विधि ॥

कीं द्राक्षारसतुल्य गोड कविता चातुर्य दावीतसे ।
जो तो पंडितराज धन्य न तसा कीं अभ्य लीकीं असे ॥ १८ ॥

गिरा देवी वीणागुण० ॥ ३९ ॥

वीणा वाजविणें त्यजोनि बरवें ही शारदा देवता ।
ग्याचे काव्यसुधारसात बहुशी पीते किं सत्कारितां ॥
ते हें पंडितराजकाव्य हि बरें जें ऐकुनी मस्तकां ।
सौख्यें डोलविना किं तो नरपशू किंवा पशूराज कां ॥ ३९ ॥

मधु द्राक्षा साक्षादमृत० ॥ ४० ॥

मधु द्राक्षा किंवा अमृतरस रामाधरसुधा ।
कदाचित् कोणाला काधि न वितरो मोद किं सुधां ॥
परंतु उग्राहाला न सुखवि जगन्नाथकविता ।
जगीं ते जाणावे मृत चिं नर कीं वांचत सदां ॥ ४० ॥

निर्माणे यदि माधिकोसि० ॥ ४१ ॥

द्राक्षा जो परिपक्व भासत असे तीचे रसाचे परीं ।
काव्याची बरि माधुरी जरि करी मित्रा मला ते तरी ॥
दावीं नाहिं तरी जसे कलुष कीं आत्मीय ही त्याज हो ।
तैशी ती कविता तुझी निज कृता हे जाणजे आज हो ॥ ४१ ॥

मद्राणी० ॥ ४२ ॥

दुःखास तूं धरूं नको मनि हे स्ववाणी । कीं मत्सरें खळ अनादरितां अज्ञानीं ॥
काव्यारविंदमकरंदमधुव्रताचे । वक्त्रांत तूं करिसि फार विलास साचे ॥ ४२ ॥

विद्वांसो० ॥ ४३ ॥

धन्याचे कवितास्तवास धरितां विद्वांस ते मीन कीं ।
लक्ष्मीचे विभवाख्य मद्य पिउनी भूपाळ संधूर्ण कीं ॥
माशा काव्यविपाक देवनगरीं रामाधरस्पर्धि हा ।
कोणाचे वदनांबुजांत बरवा नाचे पहा रम्य हा ॥ ४३ ॥

धुर्यैरपि माधुर्यैर्द्राक्षाक्षीरेक्षुमाक्षिकसुधानां० ॥ ४४ ॥

द्राक्षादुग्धमधुसुधाक्षुमधुरतेस वंद्य जो किं असे ॥
पंडितनृपकवितेचा मधुरपणा सज्जनांत भासतसे ॥ ४४ ॥

शास्त्राण्यधीतानि० ॥ ४५ ॥

शास्त्रा अभ्यसिलें किं नित्य विधि ही ते सर्व संपादिलें ।
दिल्लीवल्लीभपाणिपल्लवतळीं तारुण्य ही घातिले ॥

आतां टाकुनि वासना मधुपुरीमध्ये हरी सेवितों ।

केला पंडितराजिये सकळ ही व्यापार जो नाहिं तो ॥ ४५ ॥

दुर्वृत्ता जारजन्मानो० ॥ ४६ ॥

दुर्वृत्त जारजन्मे हरितिल मासे सुपद्यरत्नाला ॥

या हेतुस्तव केली पेटी म्यां त्याचियां चि भवनाला ॥ ४६ ॥

उपसंहार.

ग्याचा तात किं रुक्मिणीपति असे माता असे रुक्मिणी ।

विद्यादायक विश्वनाथ गुरु ही जो सर्वविद्याप्रणी ॥

जो गंगाधर नाम विश्रुत असे त्याने स्वमित्रादरी ।

टीका सज्जनवल्लभा विरचिली भामाविलासादरी ॥ ४७ ॥

इति श्रीबुद्धिकुलालंकार गुणिजनावतंस श्रीमन्मित्रवर्य दाजीबा

बुट्युद्योतित रुक्मिणीवल्लभसूरिसूनु कविगंगाधरकृतया

भामाविलासमश्लोकीमहाराष्ट्रभाषाव्याख्याया सज्जनवल्लभा-

समाख्यायां द्यातविलासो नाम चतुर्थो विलासः

आतां करुणरसप्रधान श्लोक तृतीय विलासांत सांगतो ॥ श्लोक ॥ १ ॥

सं० । येथे स्वस्त्री मरणापासून झालेले दुःख मनास च सांगितले जाते म्हणून

आर्थां तेंच सांगितले ॥ आणि येथे असे समजावें कीं, एकोणीस ही श्लोक श्लोक-

रूप च आहेत म्हणून यांची संगती वेगळाली लिहिण्याचे कारण नाहीं । प० ।

रमणीमणी । स्त्रीरूप रत्न ॥ श्लो० ॥ २ ॥ श्लो० ॥ ३ ॥ पूर्णोपमा ॥ श्लो० ॥ ४ ॥

प० । निर्माण । मरण । नीळकमळाचे अहंकारास भंग देणारा जो गर्व त्याचे

पात्रभूत हा चाये चरणाचा अर्थ ॥ श्लोक ॥ ५ ॥ श्लो० ॥ ६ ॥ प० ।

श्रुतिकटुत्वादि दोष रहित माधुर्यादिक गुणयुक्त अलंकारयुक्त अशी कविता ॥

द्वंद्वारादि रसांचे स्थायीभावादिके पूर्ण उपमा । प० । वर्ण

अक्षर ॥ आतां कतिकडे असे कीं अप्रिय भाषणादिदोषरहित । सौंद-

र्यादिगुणे युक्त हावभावादिके युक्त भूषणयुक्त । वर्ण । भाषणाचीं अक्षरे ।

अ० । श्लेषालंकार आणि उपमा ॥ श्लो० ॥ ७ ॥ प० । हंतीस । अहंभावास ।

श्लो० ॥ ८ ॥ प० ॥ सौदामिनीविलसितापरी । विजेचे चमकेप्रमाणें । अमंत्र -

अविचारी । लक्ष्मी । गृहशोभा । अ० । उपमा ॥ श्लो० ॥ ९ ॥ प० ।

गती । गमन ॥ श्लो० ॥ १० ॥ श्लो० ॥ ११ ॥ प० । जगदिदिरेशीं । जग-

शोभेशीं । श्लो० ॥ १२ ॥ प० । उत्फुल्ल । प्रफुल्लित । अ० । प्रस्तुत स्त्री ।

वृत्तांतास वर्णित असता मंत्रशास्त्रोक्त अमस्तुत कामेश्वरीदेवतावृत्तांतरफुरण झाले
 म्हणून समासोक्ति ॥ श्लो० ॥ १३ ॥ ५० । नाकी । स्वर्गी । नाकपृष्ठ । स्वर्गस्थान ।
 स्वयाचे । आपुले ॥ श्लो० ॥ १४ ॥ ५० । त्रिदिवी । स्वर्गी । सुस्त । स्वस्य
 श्लो० ॥ १५ ॥ अ० । उपेक्षा ॥ श्लो० १६ ॥ ५० । अमरी । देवांगना ।
 अ० । मालोपमा ॥ श्लो० ॥ १७ ॥ ५० । परपुरुष । परमात्मा । परालय ।
 मोक्षगृह ॥ श्लो० ॥ १८ ॥ ५० । निजांग । आपले अंग ॥ श्लो० ॥ १९ ॥
 अ० । रीतिप्रभृतिवर्णनीय पदार्थांचा स्वरूप एके क्रियेत अन्वय झणून
 ब्रह्मयोगिता । इति भामाप्रविलास टिप्पणे कविगंगाधरकृते करुणविलासः

श्रीगणेशाय नमः । आतां शृंगाररसाचे पुराने पूर्णहृदय म्हणून संसार
 त्यागबुद्धि न झाली याविषयी आधी करुणरस सांगून त्या करुणरसे संसार
 त्यागबुद्धि झाली म्हणून शांतचित्त पंडितराज शांतरसप्रधान चतुर्थ विलास सां-
 गतो ॥ येथे ही प्रति श्लोकी संगती श्रुतीची म्हणून प्रतिश्लोकी लिहीत नाही ।
 परंतु स्पष्टविशेषी लिहिण्यांत येईल ॥ श्लो० ॥ १ ॥ ५० । कंकणापरी । मंडळा-
 कार । पीयूष । अमृत ॥ श्लो० ॥ २ ॥ ५० । नीरजाचे । कमळाचे । पदा ॥
 हे अश्रया । सहासी । ती आपदा दूर करी ॥ श्लो० ॥ ३ ॥ अ० । व्यतिरेक ।
 प्रसिद्ध मेघमाळेपेक्षां श्रीकृष्णमूर्तिरूप मेघमाळेचा उत्कर्ष आहे म्हणोन । ५० -
 वृत्ता । घोटिता । कालदकुमरी । यमुना । बळी । बळाने ॥ श्लो० ॥ ४ ॥ ५० ।
 कालिदगिरिनिदिनी । यमुना । या दोन्ही श्लोकांत विजा आणि लता गोपी । मेघ-
 माळा आणि तमालतरु श्रीकृष्ण ॥ श्लो० ॥ ५ ॥ अयोस्ना । चंद्रिका । येथे ही
 मेघ श्रीकृष्ण ॥ श्लो० ॥ ६ ॥ येथे संसाररूप सूर्वाचे त्रिविध संतापरूप जाळ
 मला जाळती म्हणोन हरिरूपमेघ वृष्टी । कृतीची करून मला रक्षो हे तात्पर्य
 अ० । उपमा ॥ श्लो० ॥ ७ ॥ ५० । सरणी । पाउलवाट ॥ श्लो० ॥ ८ ॥
 ५० । जलधिची कुमरी । लक्ष्मी । प्रियंगुलतिका । हाळा । तमास । मोहास ।
 नासो । दूर करो ॥ श्लो० ॥ ९ ॥ ५० । तुंदवी । पुष्ट करी । संदेहे । समुदाये करून
 बाहे । हस्त ॥ श्लो० ॥ १० ॥ ५० ॥ गर्विता ॥ अहंकार । मत्त । उन्मत्त ॥
 अ० । अन्वय ॥ श्लो० ॥ ११ ॥ ५० । आधि । चिंता । व्याधि । रोग ॥
 श्लो० ॥ १२ ॥ ५० । भवगती । संसाररूप गर्तेत ॥ श्लो० ॥ १३ ॥ ५० ।
 कलत्र । स्त्री ॥ श्लो० ॥ १४ ॥ ॥ श्लो० ॥ १५ ॥ ५० । रस । रसायन ।
 अ० । कृष्ण या दोन अक्षरांस बहु प्रकारे वर्णिले म्हणून उल्लेख आणि रूपका ॥
 श्लो० ॥ १६ ॥ श्लोक ॥ १७ ॥ ५० । मग्ना । निमग्ना । लग्ना । लागली ।
 आखण । नाम । रसने । हे सिध्दे ॥ श्लो० ॥ १८ ॥ ॥ श्लो० ॥ १९ ॥

प० । अविनय । अन्याय । अ० । विषमोक्ति ॥ श्लो० ॥ २० ॥
 श्लो० ॥ २१ ॥ प० । भव । संसार । निगड । विडी । सरसी । तटार्की । अति ।
 अत्यंत ॥ श्लो० ॥ २२ ॥ प० । अपार्यी । निष्कळ ॥ श्लोक ॥ २३ ॥ प० ।
 जंघा । पोटन्या । जानु । गुडघे । ऊरू । मांड्या । नाभि । बेंबो ॥ श्लोक० ॥ २४ ॥
 प० । बेदी । ओटा । श्लोक ॥ २५ ॥ श्लो० ॥ २६ ॥ ॥ श्लोक ॥
 २७ ॥ प० । संघ । समुदाय । श्लो० ॥ २८ ॥ प० । असिधारा । खड्गधारा ।
 श्लोक ॥ २९ ॥ प० । हा । खेद ॥ श्लोक ॥ ३० ॥ प० । वृंद । समुदाय ।
 धम । भ्रमण । यद्योगे । जिचे योगाने ॥ श्लोक ॥ ३१ ॥ श्लोक ॥ ३२ ॥
 श्लो० ॥ ३३ ॥ प० । मनोभवशासनार्चे । मदनदाहक शंकरार्चे ॥ श्लो० ॥
 ३४ ॥ प० । मरकत । पाच । महीध्र । पर्वत ॥ श्लो० ॥ ३५ ॥ प० ।
 लगी । शुष्क । या दोन श्लोकांत संदेहात्कार ॥ श्लो० ॥ ३६ ॥ प० । घन
 निर्गत । मेघानून निघाली । कवि ही । पंडित ही । कवि । मारुती । श्वसिते ।
 श्वासोच्छ्वास । मैथिली । सीता ॥ श्लो० ॥ ३७ ॥ श्लो० ॥ ३८ ॥ श्लोक ॥
 ३९ ॥ प० । पशुराज । श्रेष्ठ बैल । कां । कीं ॥ श्लो० ॥ ४० ॥ प० । मधु ।
 मध । समधरसुधा । स्त्रीओष्ठमृत । मोद । आनंद । सुधा । चांगला ॥ श्लोक ॥ ४१ ॥
 श्लो० ॥ ४२ ॥ प० । काव्यरूप कमळांचे रसाविषयी जे भ्रमर त्यांचे । हा
 त्रिचरणाचा अर्थ ॥ श्लो० ॥ ४३ ॥ प० । विभावहव्य । ऐश्वर्यनामक । संपूर्ण
 समस्त । विवाक । परिपक्वता ॥ श्लो० ॥ ४४ ॥ प० । इक्षु । ऊंस ॥ श्लो० ॥
 ४५ ॥ प० । दिल्लीवल्लभ । दिल्लीचा पादशाह ॥ श्लो० ॥ ४६ ॥ सं० ।
 अडतीसाव्या श्लोकापासून पंचेचाळीसाव्या श्लोकापर्यंत आपले कवितेचे माधुर्य
 व आपले सर्वोत्कृष्टत्व सांगून प्रस्तुत या श्लोकांत ग्रंथ करण्याचे कारण पंडित-
 राज सांगतो । प० । जारजन्ने । रांडलेक । पद्य । श्लोक । अवनाला ।
 रक्षणाला ॥ श्लोक ॥ ४७ ॥ सं० । प्रस्तुत टीकाकार आपले मायबापाचे व
 गुरुचे व आपले नाम सांगत होत्साता टीका करण्याचे कारण सांगतो ॥
 प० । तात । वप । रुक्मिणीपति । विल ॥ आता टीकाकार उद्योगदाय-
 कार्चे नाम प्रसिद्ध व्हावे याविषयी इतिश्री लिहितो ॥

इति भामाविलास टिप्पणे कविगंगाधरकृते शांतविलासः

समाप्त.

वामनपंडितशिष्यकृत

ध्रुवचरित्र.

नमन करुनि आधी श्रीगणाधीशमूर्ती । प्रणवस्वरूप तूझे वर्णिती वेदकीर्ती ॥
तदुपरि गुरुनाथा बंदिले वामनासी । ध्रुवचरित कराया स्फूर्ति दीजे मनासी ॥१॥

स्वायंभूमनुचा सुपुत्र पहिल्या उत्तानपादाख्य जो ।

सत्कर्मी रत जो सदा हरि भजे संतांपदी ऐक्य जो ॥

त्याच्या श्रेष्ठसुते सुनीतिकुमरे आराधिले श्रीवरा ।

कल्पार्ती न चळे अशा ध्रुवपदी पावोनि श्रेष्ठा वरा ॥ १ ॥

श्रीरमारमण जो क्षीराधिनिवासी । इंद्राहुनी अचल ते पद दे ध्रुवासी ॥

अद्यापि ही दिसतसे गगनीं जनासी । त्याची कथा श्रवणमात्र अघासि नाशी ॥३॥

कथा हे अशी वर्णिली व्यासवाणी । इतीहास इत्यादि कांहीं पुराणी ॥

तयांतील संक्षेप ही लेश वाचे । हरी पावला भक्तिभावे ध्रुवाचे ॥ ४ ॥

चतुर्थ स्कंधाची सुरस रचना भागवत हे ।

माहापापे नासी श्रवण करितां हो चरित हे ॥

शुक स्वामी वक्ता परम नृप पुण्ये चि सरिता ।

दिसां सातांमध्ये करित निजनोक्षासि सरिता ॥ ५ ॥

तुम्ही श्रोते ज्ञाते सकळ श्रुतिशास्त्रे विधि तसे ।

कथा नाना काव्ये बहुत कविता ही स्फुरतसे ॥

मतीमंदा माते स्वयं चि वदवी सहस्रदया ।

दयाळू होऊनि श्रवण रति दीजे म्हणुनिपां ॥ ६ ॥

उत्तानपाद मनुपुत्र महा उदार । आवंतिकापुरपती अतिसखधार ॥

कांता तयासि असती सुरूची सुनीती । दोघाजणी परमसुंदर दीव्यकांती ॥ ७ ॥

सुनीतीनीतीच्या ध्रुव उदरिं तीच्या जनमला ।

द्विजांनीं ते काळीं शुभदिन तिथी काळ गणिला ॥

पुढे पांचा वर्षीं गृह त्यजुनि जाईल विपिनीं ।

तपाते साधोनी प्रगट हरि देखेल नयनीं ॥ ८ ॥

देवांहुनी अचळ ते पद यासि लाभे । सामुद्रिकी सकल लक्षण युक्त शोभे ॥

श्रीविष्णुचा परम होइल दास जाणा । हे बोलतां गणित ते कळले सुजाणा ॥९॥

प्रितीचि सुरूची प्रीया राजयाची । तिला पुत्र होणे मनीं हेतु हा ची ॥

व्ये धाकुटी सुंदरी आवडे ते । अती लाघवे वश्य केले नृपाते ॥ १० ॥

अशीं हे सुरूची मनीं पुत्रकाम । धरोनी करी ते व्रतादीक नेम ॥

तयानंतरे तीस ही पुत्र शाला । असे उत्तमू ठेविले नाम त्याला ॥ ११ ॥

नृपांच्या प्रिया पुत्रवंत्या समान । सुरूचीपरी पावली श्रेष्ठ मान ॥
 सुनीतीवरी प्रीति नाहीं नृपाची । वसे भिन्न गेहों हरीकीर्तनेची ॥ १२ ॥
 एके दिनीं नृप सिंहासनि बैसलासे । सन्नीध केवळ सती सुरूची विलासे ॥
 तीचा सुपुत्र अति सुंदर उत्तमाते । मांडीवरी बसवुनी करि लालनाते ॥ १३ ॥
 तें पातला भुव नृपासनसन्निधानी । पातिव्रतासुनीतिपुत्र हि तो समानी ॥
 बापास ही हरुष योर मनांत झाला । मांडीवरी उचलुनी बसवी तयाला ॥ १४ ॥
 पितापुत्र दोघां मनीं भाव एक । धुवें लक्षिलासे पित्याचा निष्ठांक ॥
 बरी जों बसावें तदा ते सुरूची । अती मत्सरें बोलिली गोष्टि नीची ॥ १५ ॥
 धिःकारुनी मग म्हणे सुरूची भुवाते । तूं योग्य हांसिल कसा नृपआसनाते ॥
 ऐसे वदोनी टकली सुरूची भुवाते । हें देखतो परि पिता न वदे चि तीते ॥ १६ ॥
 तूं जन्मलासि उदरीं हतभाग्य जाते । या बैससी नृपपदींच कसा त्यजीं तें ॥
 येतासि काय उदरिं मज सुंदरीच्या ॥ होतासि तूं महिपती सदयें हरीच्या ॥ १७ ॥
 झालासि राजसुत तूं परि व्यर्थ पाहों । राजाधिकार न घडे तुजला कदां ही ॥
 अन्योदरीं जनन होउनि हीन झालें । सापत्नभाव धरुनी मग त्यासि बोले ॥ १८ ॥
 न होतासि तूं पुत्र माझा कसा रे । वृथा जन्म आयुष्य गेलें चि सारें ॥
 करीं पत्न आतां भजें श्रीपदाते । पुन्हा जन्मल्या पावसी या पदाते ॥ १९ ॥

सुरूची सापत्नी वचन शरसंधान करिता ।

त्वरे झालें भय भुवहृदय धैर्या न धरितां ॥

मळ्या दाटे बाधे नानि जळधारा वळषती ।

मुखी श्वासोच्छ्वासे अधर बहु कंपित दिसती ॥ २० ॥

पिता निवारी न कदापि तीते । तो वश्य झाला सुरूचीसुताते ॥

पाहोनि ऐसे मग तो निघाला । मातागृहाते परतानि आला ॥ २१ ॥

सापत्नी जननी सखेदवचनी बोले भुवालागुनी ।

एकोनी श्रत्रणीं सशोक नयनीं ताताकडे पाडुनी ॥

वाटे दुःख मनीं वदे न वचनीं पाणी भरे लोचनीं ।

भूपाते त्वजुनी सुनीतिसदनीं आला दिनीं आतनीं ॥ २२ ॥

अधर कांत कंठ ही दाटला । परम दुःख जळार्णत्र लोटला ॥

गळति अश्रु मुखीं दुख खेद तो । सुरूचिशब्दशरें क्षतयुक्त तो ॥ २३ ॥

यथापूर्व सांगोनि वृत्तांत माये । सुनीतीसि तो खेद पोटां न माये ॥

म्हणे तात सिंहासनासन्निधानीं । सुरूचीमुखें पावलों मानहानी ॥ २४ ॥

वचन परिसतां ही खेद झाला मनारो ।

दळ दळ जळधारा चालिवा लोचनाती ॥

भ्रुचिवचनदुःखे अंतरीं नावरोनी ।
 रुदन करित तेव्हा दीर्घ लापे करुनी ॥ १५ ॥
 पुनरपि मन तेव्हा शांत केलें विवेके ।
 त्यजुनि सकळ खेदा बोलिला ती सुवाक्ये ॥
 भ्रुचिवचन बापा सारिलें सत्य आहे ।
 हरिभजन करी जो तो चि राग्यासि लाहे ॥ १६ ॥
 दुर्भाग्य मी म्हणउनी वदली सुरुची ।
 हे अन्यथा न तनया तिचि गोष्टि साची ॥
 कीं मी प्रिया म्हणवितां पति फार लाजे ।
 भूपालका मज अशी युवती न साजे ॥ १७ ॥
 दुर्भाग्य मी जठरि रे तुज जन्म झालें ।
 माझ्या वधे करुनि रे तुज वाढविलें ॥
 जन्मांतरीं हरि तुयां पुजिला चि नाही ।
 आतां परोक्ति न मनीं मनि खेद कांहीं ॥ १८ ॥
 जे चित्तिती निशिदिनीं हरिच्या पदाते ।
 नाशी अनादि भवकल्मषआपदाते ॥
 कल्याणपूर्णसुख दे भजतां चि दासी ।
 लक्ष्मी अशी पदरजां अनुरक्त दासी ॥ १९ ॥
 विधिहरसुरइंदू धापुलाव्या पदासी ।
 त्यजुनि मग निघाले श्रीहरीच्या पदासी ॥
 इतर हि निजदासां इच्छिलें तो चि देतो ।
 सकळ हि जगदात्मा वेद ऐसे वदे तो ॥ २० ॥
 अनादि हा मार्ग असा चि बापा । मुमुक्षु लोकांप्रति शुद्ध सोपा ॥
 शुकादि किंवा विबुधा जनासी । उपाय हा भोगवितो पदासी ॥ २१ ॥
 दयालेशासाठीं जन भजति यत्ने कमळजा ।
 करी हृत्पदाते धरुनि गवसी पादजल ज्या ॥
 दया त्याचीं सर्वोत्तमकमलपत्राक्ष सदया ।
 विनादुःख धवंसी तव इतर नाहीं च तनया ॥ २२ ॥
 हे ऐकिले त्या ध्रुव बाळकानें । मातामुखें बोधक शब्द कानें ॥
 जाया वनालागुनि सिद्ध झाला । मनीं स्मरे त्या जगदीश्वराला ॥ २३ ॥
 कुमार जातां समयी वनासी । सखेद शाली जननी मनासी ॥
 म्हणे सुपुत्रा तुजवाचुनी रे । कर्म कशी या भवनीं क्षणा रे ॥ २४ ॥

ध्रुवा माझ्या वाळा तुजविण गृहीं वेळ न गमे ।
 गमे हा कल्पांतू तव गमन होतां चि नियमै ॥
 सिमेहोनी दुःख बहुत मजला वाटत असे ।
 अशा माझ्या तान्द्व्या पुनरपि तुतें पाहिन कसे ॥ ३५ ॥
 शरीरीं ही तूझ्या दिसति बरव्या राजस कळा ।
 कळायुक्ती बुद्धी नृपतिसम कीं साप्य सकळा ॥
 परी अद्यापी रे वनविजन नेणे तंव मती ।
 फसा जासी बापा वनचरमृगें व्याघ्र फिरती ॥ ३६ ॥
 नसे पाहीं कांहीं परम सुकुमारा मृदु पदा ।
 वनीं काटे मोठे रूतति फिरतां घोर अपदा ॥
 क्षुधा पोटीं लागे अशन समयीं कोठुनि मिळे ।
 अशी चिंता तूझी हृदयिं करितां दुःख न ढळे ॥ ३७ ॥
 वनामध्यें रात्रीं विचरति भुतें गर्जति पिर्सी ।
 दुजे कोणी नाही भयचकित होतां झडपसी ॥
 कशी निद्रा घेसी कुश तृण खडे ही अवनिसी ।
 अशी चिंता तूझी करूं मि किती कंठुं दिननिशी ॥ ३८ ॥
 तुझे भाते बाणा लघु धनु अळंकार बरवे ।
 महासौंदर्येशीं तव तनुजनीं दिव्य मिरवे ॥
 स्वनेत्रां देखेना तरि क्षण त्रुटी कंठिन कशी ।
 सुरुचां हे साची प्रकटली महा घोर विवशी ॥ ३९ ॥
 मला या संसारीं तुजविण नसे सौख्य दुसरें ।
 महा दुःखें पोटीं तुज नयनिं पाहोनि विसरें ॥
 सुनीतीचीं वाक्यें अति निकट मायामय मनीं ।
 भ्रुवें तीं ऐकोनी करि बहु समाधान वचनीं ॥ ४० ॥
 हरी हा विश्वात्मा परम करुणासिंधु म्हणती ।
 स्वभक्तांतें रक्षी बिरुद श्रुतिशास्त्रार्थ वदती ॥
 असा श्रीचा कांतू काठिण विपिनीं रक्षिल मला ।
 सुखें राहें माते अभयवर देऊनि मजला ॥ ४१ ॥
 नमस्कारितां ते अशीर्वाद देते । करीं गा दया श्रीहरी लेंकुरातें ॥
 मनोभीष्ट सिद्धीस नेई ध्रुवाचें । वनीं रक्षि यातें करीं व्रीद साचें ॥ ४२ ॥
 जननिते नमुनि ध्रुव बाळकें । निघतसे विपिना अति कौतुकें ॥
 नगरिचे जन लोक समस्त ते । म्हणति मूर्ख नृपास कितेक ते ॥ ४३ ॥

ध्रुवा ऐसे बाळ सगुण दुसरे आन न दिसे ।
 सुरुचीच्या वाक्या नृप तरि कसा मानित असे ॥
 अरण्यातें जातां समार्थे समजावूनि कुमरा ।
 गृहा नेईना कां जन वदति ऐसे नृपवरा ॥ ४४ ॥
 जनास ही खेद अपार झाला । येती जळें ते क्षीण लोचनाला ॥
 वह्नि स्त्रिया पावित लोक जाती । दूर प्रदेशीं अवघे रहाती ॥ ४५ ॥
 नमी तो मातेतें त्यजुनि मग माया झडकरी ।
 करी प्रस्थानातें गमन करितां चितन करी ॥
 करी जो तों पावे परम करुणासागर हरी ।
 हरी जो तापातें उचलुनि कृपासिंधुलहरी ॥ ४६ ॥
 पुढां चालतां राहिली लोकमांदी । सुनीती फिरे मानसी योर खेदी ॥
 ध्रुवे लंघित्री मेदिनी चालिलासे । वने दुर्गमें घोर कर्म विलासे ॥ ४७ ॥
 रिसें सारसें शार्दुळादीक जाती । मृगे व्याघ्र मार्गावरुनी च जाती ॥
 न शंके मनीं धोट ही फार चित्तें । हरीचित्तने वारिलें सर्व चित्तें ॥ ४८ ॥
 तडागां नद्यां ही गिरीच्या श्रमातें । उलंघोनि देखे पुढें आश्रमातें ॥
 मुखीं वेदघोष ध्वनी सुस्वरांचे । ऋषी बैसले पूजनी ईश्वराचे ॥ ४९ ॥
 मखनियमकजाया बोलती त्या ध्रुवाते । कठिण विपिन हिंडे सांग तूं कोण एथें ॥
 जनक जननि तूक्षी कौणती लेंकुरा रे । त्यजुनि सदन रानीं हिंडणें तूज कां रे ॥ ५० ॥
 कीं चूकलासी जननीजनकासि वत्सा । पावूं तुझ्या सदांनि तूज वदें स्वइच्छा ॥
 आमुच्या सदांनि आणि हर्ष श्रमातें । वंदूनियां मुनिस ना निज आश्रमातें ॥ ५१ ॥
 ऋषींच्या पत्न्यांला ध्रुव मधुर शब्द वदतसे ।
 पिता विष्णू माझा जननि कमळा तो झणतसे ॥
 चुकेलीं त्यांतें मी बहुत फिरतां कष्टत असें ।
 करा त्यांची भेटी मज नरि तुझातें विदितसे ॥ ५२ ॥
 ऐकोनियां शब्द असे ध्रुवाचे । एकी पुढें बोलति एक वाचे ॥
 यातें शिशू बाइ कसें झणावें । जातो तसा त्याप्रति जाउं द्यावें ॥ ५३ ॥
 लंघोनियां जो ऋषिआश्रमांतें । जातां मनीं तो न मनी श्रमांतें ॥
 तों भेटला नारद त्यासि वाटे । देखोनि आनंद मनांत वाटे ॥ ५४ ॥
 करीं शोभे वीणा सुरस हरिचें गायन करी ।
 करीपादन्यासें क्रमित पय येतो झडकरी ॥
 ध्रुवातें देखोनी सदय मग होऊनि पुसतो ।
 गहीं ऐश्वर्यातें त्यजुनि विपिनीं काय फिरतो ॥ ५५ ॥

तूं क्षात्रवंशी सुनू नृपाचा । सखेदसा दीससि पूर्ण साचा ॥
 घरीं दुरुक्ती अपमान लाहे । सर्वज्ञ त्यातें मग पूसताहे ॥ ५६ ॥
 म्हणे लेंकुरा खेद हा कायसा रे । वदे तो त्या स्वामि सर्वज्ञ सारे ॥
 सुरूची गृहीं विंधितां शब्दबाणी । क्षतें तीं बरीं जो करी चक्रपाणी ॥ ५७ ॥
 त्याकारणें जात असे वनासी । भेटेन आतां भवभंजनासी ॥
 ऐकोनि ऐशीं वचनें तयाचीं । निवृत्ति त्याच्या करितो मनाची ॥ ५८ ॥
 यानंतरें जाउं नको वनासी । घेऊनि जातो तुझिया गृहासी ॥
 दूषुनि राया सुरूचीसतीतें । स्थापान तूतें तुझिये पदातें ॥ ५९ ॥
 ब्रह्मादि ही हुडकित्ती हरिच्या पदासी । भेटेन मी म्हणासि त्या जगदीश्वरासी ॥
 हें तों अपूर्व न घडे तुज लेंकुरा रे । कीं तो मिळे न तपन्या तपनिर्जरां रे ॥ ६० ॥
 समाधियोगास हि आकळेना । वेदश्रुतीतें महिमा कळेना ॥
 तूं वाळ पांचा वरुषां वयाचा । नको करूं आग्रह जावयाचा ॥ ६१ ॥
 ध्रुव म्हणे परिसें मुनिराज या । परततां सहसा न पवें जया ॥
 सुरूचिनें वचनें शर विंधिलें । पुनरपी न वचे मन भंगलें ॥ ६२ ॥
 भक्तिदायक रमा निज दासी । मुक्ति ज्या प्रति सदां उपवासी ॥
 त्या जगदूरूपदाविण मातें । राज्य तें न सहसा सुखदातें ॥ ६३ ॥
 आकाश ही जरि तुटोनि पडेल मायां । आतां पडो तरि तपीं न चळें समर्या ॥
 हा ब्रह्मगोळ जरि आजि लयासि जातो । जावो तयापि हरिचा निज दास होतो ॥ ६४ ॥
 ऐसें वदोनि मुनिच्या चरणारविदीं । ठेवी स्वमस्तक ह्मणे मज मोहवंदीं ॥
 निर्मुक्तता करुनि दे सद्य स्वदीक्षा । मी वस तूं जनक हे पुरवीं अपेक्षा ॥ ६५ ॥
 मुनिवरें दृष्ट निश्चय देखिला । मग तया करुणें अवलोकिला ॥
 वरद हस्तक मस्तकीं ठेविला । तदुपरी मुळ मंत्र निरूपिला ॥ ६६ ॥
 ॐकारशब्द पहिला नमो म्हणोनी । त्या नंतरें भगवते चहुं अक्षरांनीं ॥
 यकार अंतिक वदोनि हि वासुदेवा । हा द्वादशाक्षर मनीं उपदेश ठेवा ॥ ६७ ॥
 त्या नंतरें सगुणता जगदीश्वराची । घे ध्यानपद्धति मनोगत सिद्धि साची ॥
 कीं सांवळी तनु गळां वनमाळी शोभे । श्रीवत्सळांच्छन उरीं जगदंब लोभे ॥ ६८ ॥
 भुजा चार हातीं धरी शंखचक्रें । गदा पद्म ज्यातें भिती दैत्यचक्रें ॥
 करीं कंकणें बाहुपूरें त्रिदांचीं । महा तेज कंठीं प्रभा कौस्तुभाची ॥ ६९ ॥
 पदीं नूपुरें गर्जती वेद घोषें । कटीं मेखळा सोखळा त्यांत भासे ॥
 विजेचे परी घेतला भाव आंगां । प्रभा वेगळी कोण तेथे विभागी ॥ ७० ॥
 ऐसी ध्यानउपासना ध्रुवमना बोधूनियां पद्धती ।
 प्राणायाम सदैकन्यास करनी मुद्रा अशी ज्या रिती ॥

वायुधारण भासनस्थ बसणे नेत्रांबुजे झांकुनी ।
 एवं साधनसंपत्ती नृपसुता सांगे वरी तो मुनी ॥ ७१ ॥
 मायां किरीट श्रवणीं द्युति कुंडलांची । लोपे गळां श्वेत प्रभा रविमंडळाची ॥
 संमिश्र कुंतळ कपाळिं टिळा प्रभा ते । शोभे जशी अरुण पूर्वदिशां प्रभाते ॥७२॥
 निजगुरुकर मायां लाभ झाला नयासी ।
 स्थिरचरजगदात्मा भास होतो तयासी ॥
 भवभय मग नाहीं मीपणा ठाव कैचा ।
 अचळपदि च राहे दास तो सद्गुरुचा ॥ ७३ ॥
 ध्यानादि षोडशपुजा उपचार अर्चा । बोधूनि त्या प्रकटली मति वाक्यचर्चा ॥
 सच्चिद्व्य तो ध्रुव गुरूक क्रमैकरुनी । साधोन हें मार्ग धरी दृढ आंवरुनी ॥७४॥
 मधुवन यमुनेच्या जाउनीयां तटाकीं ।
 रमणिय अवनीतें आसनार्थी विलोकी ॥
 तुळसिदळसहस्रीं कुंदमंदारजाती ।
 मिळवि पुजनद्रव्यें न स्मरे दीनराती ॥ ७५ ॥
 बत्तीस लक्षण विचक्षण त्या ध्रुवार्ते । देखोनि नारद कृपे द्रवला स्वचित्तें ॥
 तों बोलिली ध्रुव मला कृतकृत्य केलें । माझे मनोरथ दयान्वित सिद्धि नेलें ॥७६॥
 या नंतरें गुरू पुर्जा नविनोपद्रव्यें । केली यथाविधि अनन्य रिती स्वभावे ॥
 साष्टांग दंडवत घालुनियां तयानें । केला प्रसन्न मुनि शिष्यविशादरानें ॥ ७७ ॥
 यानंतरें मुनिगुरू नृपनंदनाचा । बोधूनि मार्ग हि बरा हरिपूजनाचा ॥
 संतोषचित्त मग तेधुनियां निघाला । उत्तानपादभवनाप्रति शोत्र गेला ॥७८॥
 देखोनि नारदमुनीश्वर त्या नृपानें । आच्छादिलें वदन उतरअंबरानें ॥
 या नंतरें पुसतसे विधिपुत्र त्याला । राया तुझा हरूष कां आतेमंद झाला ॥७९॥
 हे पूज्यमान पारिसें मुनिवर्धमूर्ती । दृष्टासि थोर पडलें वदुं मी अकीर्ती ॥
 कीं द्वेषबुद्धि सुरुची छळितां ध्रुवासी । गेला समस्त त्यजुनी हि अंबु पुरीसी ॥८०॥
 परम अधम मी हो वश्य झालों स्त्रियेसी ।
 अकरुण सुरुची ते बोलिली मःसरासी ॥
 सगुण कुमर माझा प्रास लाहे सभेसी ।
 मज निकट निवारी मी तर्धी खेद त्यासी ॥ ८१ ॥
 वर्नीं तो एकाकी मनुज दुसरें नाहिं जवळी ।
 क्षुधा लागे तेव्हां अशन कैचें त्या तरूतळीं ॥
 करी निद्रा जेव्हां रिस वृक भुतें भक्षिति तया ।
 अगा चित्ती माझ्या हरूष अवघा जाय विलया ॥ ८२ ॥

षडे तो मुनी कीर्तिवंता भुपाळा । हरी मस्तकी सर्वदा त्याचि बाळा ॥
असे कां महा भक्त तो धीर चिंता । असे जाणुनी टाकि तूं सर्व चिंता ॥ ८३ ॥

अभयवचन ऐसे देउनी त्या नृपासी ।

स्वरित गमन केलें श्रीहरीकीर्तनासी ॥

गगन विपुळ पंथें स्वर्गलोकासि गेला ।

क्षणभरि स्थिर नोहे दक्षशापोक्ति ज्याला ॥ ८४ ॥

मित्रेय सांगे विदुरा कथा हे । कां त्या भुवा श्रीहारिची कृपाहे ॥

शुकेंद्र तो हे चि परीक्षितितें । बोधी करी पावन तो क्षितितें ॥ ८५ ॥

पुढें कथा पाहुनि गोड आहे । भुवासि त्या श्रीहरि भेटलाहे ॥

तो लाभ इच्छुनि तुम्हा दि सारे । ऐकाल तेव्हां भवदुःख हारे ॥ ८६ ॥

यानंतरें त्या भुवसुव्रतानें । आराधिला श्रीहरि सुव्रतानें ॥

एकासनीं बैसुनियां तपातें । करुनि सोसी हिम आतपातें ॥ ८७ ॥

त्रिरात्री तो सेवी कवठ बदरीचें फळ असे ।

क्रमी मासातें त्या उपरि दिन सा निर्जळ असे ॥

वनी वल्ली वृक्षानिगळित फळीं त्या तदुपरी ।

स्विकारी आढादें रस कटुक तेव्हां तदुपरी ॥ ८८ ॥

तिजा मासी तीर्थें उचित तितुकीं पीउनि वना ।

अहोरात्रीमधें अविकळ दिसे नित्य हि वना ॥

चतुर्थी मासी तों सुजळ त्यजिलें ध्यान धरुनी ।

दिना बारा अंती अनिळ अशना नेम करुनी ॥ ८९ ॥

ऐसा मंत्र चतुर्थ मासि नपुनी एकासनीं बैसला ।

अष्टांगाचित योगसिद्ध शरिरीं वज्रापरी भासला ॥

अष्टाविंशति सोडवळा प्रतिकळा झाल्या चि मोठया तर्धी ।

लोढे अमृतधार सप्तदिवसीं तो पुष्ट देहावधी ॥ ९० ॥

नृपसुत तप साधी एक निष्ठा मनांत । शचिपति भय मानी सर्व देवांसमेत ॥

तपच्यवन कराया यत्न चिंता सुरांसी । करुनि वचन सारें लक्षिलें मानसासी ॥ ९१ ॥

सभेमानि बोलावुनी उर्वशी ते । म्हणे इंद्र तीतें छळीं हो भुवातें ॥

तर्धी ते वदे लंकरुं तें सुरेशा । नव्हे कार्यसिद्धी वृषा सोडि आशा ॥ ९२ ॥

आहे अजगर मोठे तक्षकादीक जाती ।

विषधर विषधारा आनर्नातुनि जाती ॥

निवडुनि सुरनाथें टाकितां तें धुरु तो ।

गरुड सम दिसे त्यां भाव तेव्हां कळे तो ॥ ९३ ॥

ऐरावती तो मग पाठवीला । गर्जे तयाते अविलोकियेला ॥

श्रीनारसिंहाकृति त्यास भासे । भये पळे इंद्रपुरी प्रवेशे ॥ ९४ ॥

शचिपति मग क्रोधे मेघ बोलावुनीयां ।

कठिण वचन बोले कीं ध्रुवाते छळाया ॥

युगसम शिळधारी होउं या आजि वृष्टी ।

मधुविपिन बुडों या सध्रुवान्वीत सृष्टी ॥ ९५ ॥

क्षितिताळें हरमायां छत्ररूपे ध्रुवासी । जळधरजळवृष्टी स्पर्श नाहो तयासी ॥

ज्ञातमत्र करि चिंता काय आतां करावें । परम तप ध्रुवाचे कोण युक्ती छळावें ॥ ९६ ॥

न चाले जो कांहीं छळण तंव तो श्रीदशपती ।

वना आला वेगें युवतिसम होऊनि सुनिती ॥

महा मोहालापे रुदन करिते कीं तुज वनीं ।

तुला भेटो आख्ये क्रमुनि गिरिदुर्गे चि भवनी ॥ ९७ ॥

कृवाळी देों हातीं अधर अधरे चुंबित भसे ।

मिठी घाली कंठीं जननिसम वाक्ये वदतसे ॥

ध्रुवा माझ्या बाळा मधुर वचनें कां न वदसी ।

सख्या मज्जीं माता मृतक तुझिया वाक्यपियुधीं ॥ ९८ ॥

गृहा ये तूं आतां त्यजुनि विपिनाते झडकरी ।

सुरूची वा राजा विनित मज झाली झडकरी ॥

म्हणे राजा पुत्रा नृपपद हि देईन तुजला ।

तुझे सापल्यांही नृपवश हि सर्वांहि त्यजिला ॥ ९९ ॥

उपाय यत्नादिक फार केले । ध्रुवापुढें सर्व हि व्यर्थ गेले ॥

समाधिसिद्धींत निमग्न झाला । देहस्थितीभाव नसे तयाला ॥ १०० ॥

उभा असे एक पदावरी तो । दुजा पदा जानुवरी धरीतो ॥

धरा तळीं कंपित फार झाली । लोकत्रयाची मग शक्ति गेली ॥ १०१ ॥

जाज्वल्य माळा नडलि जगांची । कांपे धरा शक्ति अशी ध्रुवाची ॥

ब्रह्मांडपोटीं स्वरूपी जयाच्या । तो राहिलासे हृदयीं ध्रुवाच्या ॥ १०२ ॥

आधार जो ब्रह्मशिवा जगाहे । ध्यानीं तया ठेवुनि मग राहे ॥

ग्या देवता इंद्रिय साभिमानी । त्या पावल्या उद्धत त्या तपानीं ॥ १०३ ॥

सकळ हि अवरोधी कुंभकीं वायु साधी ।

सुरगण जिवजाती कौडल्या आसबंधीं ॥

सुर नर मुनि तेव्हां त्रासले खेद भारी ॥

शरण सकळ गेले ज्या स्थळीं कैटभारी ॥ १०४ ॥

सत्कार्ति बद्धांजलियुक्त उक्ती । गोविंद दामोदर माधवेति ॥
 वायू जगाचा अवरोध झाला । करीत उक्ती स्तुति त्या ध्रुवाला ॥१०५॥
 दयाळ देवांसि वदे हरी तो । उत्तानपादात्मज जो धुरू तो ॥
 महर्शनालागि रिघे वनांत । त्याच्या तपे ताप तुम्हां जनांत ॥ १०६ ॥
 आतां तया देइन दर्शनाते । तेव्हां महा सीख्य तुम्हां जनाते ॥
 होईल ऐसे वदला परेश । त्वरा करी त्याप्रति जावयास ॥ १०७ ॥
 खगपतिविरि बैसे वेग तो वर्णवना । गरुडगति नभाच्या अंतरी लक्षवेना ॥
 मधुवन यमुनेच्या जो टटाकासि आला । ध्रुवहृदयनिवासी तो चि प्रत्यक्ष झाला ॥१०८॥
 हृदयकमळि त्याच्या चित्स्वरूप प्रकाशी ।
 प्रकट हरि च तो कीं क्षीरधीजानिवासी ॥
 नमुनि चरण तेव्हां हर्षला रूप पाहे ।
 जय जय जगदीशा धन्य मी धन्य आहे ॥ १०९ ॥
 घोषे युक्त जसा समुद्रसरिसा गर्जे हरीची स्तुती ॥
 ॐकारादि क्रमोपनिषदे श्रुत्यर्थ वानी मती ।
 नित्यानंदसुखार्णवार्थ लहरी श्रीपाद दीनावरी ॥
 तैसी बुद्धि सुसिद्धिदायक तर्धी आरूढलो वैखरी ॥ ११० ॥
 पित्याप्रती बाळक ज्या रितीने । दावीतसे भाव तया रितीने ॥
 दावोनियां तो ध्रुव सीख्य लाहे । तशी धिता श्रीहरिची कृपाहे ॥१११॥
 कंबू तो निजहस्तकी मग तया भाळस्यळी लाविला ।
 ॐकार स्वमुखे पाहा मग कसा स्तोत्रे करूं लागला ॥
 जो वेदी स्तविला विराटमय जो आनंदरूपे हरो ।
 शेषाच्या स्तवना नमुनि तर्पि ती आरंभिली वैखरो ॥ ११२ ॥
 जै जै जै जगदीश्वरा स्थिरचरा व्यापूनि सर्वातरा ।
 जै जै जै श्रुतिगोचरा परतरा विश्वभराडंबरा ॥
 जै जै जै सुर शंकरा गिरिधरा माणिक्यमाळाधरा ।
 जै जै जै अभयंकरा शुभकरा दीनोद्धरा पाहि मां ॥ ११३ ॥
 अणोरणीयान्महतो महोयान् । तद्रूप ऐसे वदती श्रुती या ॥
 द्विसप्तमायामय सर्वधीशा । नमोस्तु ते श्रीभगवान् परेशा ॥ ११४ ॥
 नमो नमो जीवकळाविहारा । नमो नमो निर्गुणनिर्विकारा ॥
 नमो नमो व्यापक विश्वसारा । नारायणायेति नमो नमस्ते ॥ ११५ ॥
 सर्वांतरी प्रकट होउनि बोलविसी । निद्रिस्थ बुद्धि असतां हरि जागवीसी ॥
 संजावनी अखिल भक्ति जनासि देसी । प्राणेंद्रिये सकळ चालकता करीसी ॥११६॥

हे लक्ष्मीरमणा अलक्ष अगुणा सर्वातरीं देखणा ।

भूभारोत्तरणा दयाळ करुणा त्रैलोक्यसंरक्षणा ॥

× × × × × × × × ।

विश्वाच्याभरणा विचित्र निपुणा श्रीषड्गुणा पाहि मां ॥११७॥

वंदे पंकजलोचना सुखघना स्वामी जगत्पावना ।

क्षीराब्धीशयना सुपर्णगमना दुर्बुद्धिविध्वंसना ॥

वंदे ब्रह्मसनातना त्रिभुवना ब्रह्मादिकां शासना ।

घ्राहि त्राहि नमो नमो भगवते लक्ष्मीपते पाहि मां ॥ ११८ ॥

तूं नित्य मुक्त परि जो अति शुद्ध आत्मा । कूटस्थ आदिपुरुषाधिप जो त्रिधामा ॥

सर्वज्ञ सर्वगत ईश्वर विश्वकर्ता । संतांपरी तुज चि तूं सह गा अकर्ता ॥११९॥

त्वकीर्ति जे न गणवे निगमामार्ते । निर्धूत निर्गुण निरामय ब्रह्म तूं ते ॥

लीलावतार परिकल्पितपीतवासा । कंजक्षणा हरि नमो त्रिजगन्निवासा ॥१२०॥

तूं करुणवृक्ष हरि अक्षयमोक्षदानी । हे नेणती तुज भवी जन ते निदानी ॥

जे अल्प स्वल्प अस इच्छुनियां अपेक्षा । फाळानळीं पडति पावति कर्मशिक्षा ॥१२१॥

दयासागरे श्रीरमानायकाने । ध्रुवाची स्तुती आयकीली स्वकाने ॥

मनोभीष्ट जें इच्छिले लेकराने । वरा ओपिले ते क्षणीं श्रीवराने ॥१२२॥

नाना तपे साधुनियां श्रमासी । देवां ऋषी आणिक योगियांसी ॥

ऐशांस ही दुर्लभ निश्चयेशीं । ध्रुवा वसे जाऊनि त्या पदासी ॥ १२३ ॥

अचळ बद्ध कर्पी भंग नाही जयासी ।

ग्रहगण ऋषि तारा त्याहुनी उंच होसी ॥

भ्रमण करिति तूझ्या भूवना मंडला रे ।

सदयवदन ऐसे श्रीजगन्नाय बोले ॥ १२४ ॥

तेतीस सत्सै वरुषे सरसी । पाळी घरा हे अति वैभवेशीं ॥

पाळूनि वर्णाश्रमसंविधीसी । त्यानंतरें जा अटळासनासी ॥ १२५ ॥

शुभ वर कर मायां ठेवुनीयां ध्रुवासी । गरूडगमन तेव्हां चालिला स्वाश्रमासी ॥

सदय हृदयसिधू भक्त संरक्षणाचा । अचळ भुवनपाळू काळ तो दुर्जनाचा ॥१२६॥

घेऊनियां वरद तेथुनियां निघाला । तो पातला पुरिस तो अनुताप झाला ॥

सांडूनियां हारेपदांबुजसौख्यधामा । जातो कसा परम मूर्ख मि लुब्ध कामा ॥१२७॥

आष्टांग योग बहू साधन योग युक्ता । नाना तपे मुनिऋषीश्वर साधुसंतां ॥

लक्ष्मीस ही परम दुर्लभपायधूळी । प्रत्यक्ष तो मज सखा सुरराजमौळी ॥१२८॥

हे भाग्य टाकुनि कसे हत भाग्य झाले । संपादिले धन श्रमे मग हारवीले ॥

देवादिकीं त्वरित बुद्धिसि भ्रंशवीले । माझे च सुबहुदुःसह त्यांसि झाले ॥ १२९ ॥

आनंदसिंधुसलिलांत निमग्न झालों । मायीक सर्व विषयांतुनि भिन्न ठेलों ॥
 तो मी पुन्हा नृपपदाप्रति जात आहे । धिक्वाळबुद्धि चळलें स्वमति स्वभावे ॥१०३॥
 पुरी रडे आठवि ती धुवासी । चिंतार्णवी खेद महा पित्यासी ॥
 माझा पुन्हा केवि कुमार भेटे । लक्षुनि राहे मग त्या सुवाटे ॥ १३१ ॥
 सुवार्ता तो आली ध्रुव पुनरपी येत नगरा ।
 असे एकाएकी श्रवण करिती त्या नृपवरा ॥
 न वाटे हे सत्य म्हणउनि पुन्हा काय वदला ।
 अभद्राते भद्रा करि कवण तो देव मजला ॥ १३२ ॥
 साद्यंत वार्ता मग वार्तिकानीं । निवेदिता ऐकिलि ते स्वकर्नां ॥
 आनंद झाला मग राजयासी । वस्त्रे धनें देत असे तयांसी ॥ १३३ ॥
 आला हो पुत्र आला म्हणउनि जनका थोर आनंद झाला ।
 मातेचा प्राण आला शुभ दिन फळला दान देती द्विजांला ॥
 सामोरा राव आला हय रथ [बडु] गजभारशृंगार केला ।
 वाद्यांचा घोष झाला जन वदति चला पाहुं या त्या धुवाला ॥१३४॥
 मणिमय रथ त्याते राव आरूढ झाला ।
 अभिनव सुख त्याचा सर्व संताप गेला ॥
 हय चपळ बळाचे जुंपिले त्या रथासी ।
 त्वरित मग पुढे तो जाय आणावयासी ॥ १३५ ॥
 सुनीती सुरूची सुखी फार होती । वसोनी पुढे शीबिकारूढ जाती ॥
 बडू हर्ष आवाळवृद्धा जनासी । पाहायास ते लोक जाती धुवासी ॥१३६॥
 पूर्णचंद्र ध्रुव देखुनि डोळां । सिंधुतुल्य नृप टाळुनि वेळा ॥
 ऊर्मि बाहु पसरुनि च धांवे । सौख्य ते वदनि केवि वदावे ॥ १३७ ॥
 मिठी घाली कंठी स्वमुखि मुख तो चुंबित असे ॥
 स्वने आनंदाश्रू निढळ निढळा लावित असे ॥
 पुन्हा हुंगी मायां नवल अधरस्फुंदन घडे ।
 गळा दाटे बापे सुखमय पुन्हा मूर्छित पडे ॥ १३८ ॥
 ऐसा यामविराम होउनि घरा आला स्वदेशावरी ।
 बापे सद्गद वाक्य बोलत असे तो चांचरे वैखरी ॥
 रे पुत्रा मज कां त्यजूनि विपिनीं वा वास केला तुवां ।
 गेला त्या दिवसा घोरोनि तनया ना सेविलें वैभवा ॥ १३९ ॥
 सुरूचीस आधीं नमस्कार केला । प्रसादे तुझ्या श्रीहरी प्राप्त झाला ॥
 तुझी पूर्व प्रारब्ध रेल्या चि तैशी । म्हणे ते सुता वंद्य होसी सुरांसी ॥१४०॥

सुनीती जे माता चरण ध्रुव मायां नमितसे ।
 मुखालां दे तेव्हा उदक नयनीं वाहत असे ।
 म्हणे पुत्रा माते त्यजुनि अजि गेलासि विपिनीं ॥
 कधीं देखे तूते म्हणउनि अपेक्षां अनुदिनीं ॥ १४१ ॥
 आंगिगिले त्यां मग उत्तमासी । सुबंधु दोषे अति संप्रमेशीं ॥
 स्नेहाग्नि अयांचां न कदापि आटे । आश्चर्य तेव्हा सकळांसि वाटे ॥ १४२ ॥
 रापे अगामनिगमांत विचार केला । राजाधिकार करितीं बहु काळ गेला ॥
 यालागि जाइन म्हणे विपिनीं प्रभाते । न स्वर्शतीं बरवि होय रविप्रभा ते १४३
 ऐसें शुकाचार्य [तयासि] वदे नृपासी । पदाभिषेक करुनी मग त्या घुवासी ॥
 सिंहासनीं बसविले सुनितीसुतार्ते । त्यां नंतरें त्वरित माय अहो वनाते ॥ १४४ ॥
 ऋषिकुळद्विज देवां मानलीं राबनीतीं ।
 सहज वरदं शालीं श्रीरामाकांतमूर्तीं ॥
 म्हणउनि सकळांसी फार आनंद झाला ।
 ध्रुव नृप म्हणतां हो राज शोभेत आला ॥ १४५ ॥
 ऐसें शुकाचार्य वदे नृपासी । काता सुपुत्र ध्रुव राजयासी ॥
 भोगील ते वैभव संप्रमेशीं । त्यां नंतरें जाइल त्यां पदासीं ॥ १४६ ॥
 समाप्त.

राधाकृष्णसंवाद.

गोविंदा गोपाळा कृष्णा शिणू मुकुंद घननीळा ।
 धृतकौस्तुभवनमाळा पीतांबरधारि देवकीबाळा ॥ १ ॥
 कोणी एके दिवशीं रतिसुख देऊनि सत्यभामेला ।
 गेला तो राधेच्या सदनीं जो कां बहूत घामेला ॥ २ ॥
 राधा प्रिताने पुसते हरीसी । आरक्त ते लोचन कां तुम्हासी ।
 कोणे स्त्रियेशीं रतिसंग केला । मुखीं असे पिंगट वर्ण आला ॥ ३ ॥
 श्वास मुखीं नरवरमुखक्षतचिन्हें पाहिलीं तिणें सकळ ।
 नकळत मज सवतीशीं रतला म्हणउनि जाहली विकळ ॥ ४ ॥
 पडतां विकळ सकळगुणसंपन्न हरी म्हणें अहो राधा ।
 आतां सांग सखे मज कैशी इतुकर्यांत जाहली वाधा ॥ ५ ॥
 चिरा मस्तकींचा कसा चोळलासे । विचारें कधीं पैच कां मोकळासे ।
 सुगंधादिकीं केश ते सिक्त होती । बहू वेळ तूं कुठें गुंतलासी ॥ ६ ॥

करितीस कलह कां तूं कथितो मी ऐक धरुनि विश्वास ।
 होतांचि स्मृति धांवत आलों म्हणऊनि दाटला श्वास ॥ ७ ॥
 कोठें गेलां होतां माधवजी घर्म केंवि अंगाला ।
 सांगा लाज नका धरूं पाहों या काय लागलें गाला ॥ ८ ॥
 वनीं पोंवळी गाय माझी पळाली । तिथेलागि आणावया रात्र झाली ।
 अशा नाग्रणें नेत्र आरक्त झाले । मुखीं तेज नाही असे कष्ट केले ॥ ९ ॥
 गाई चारित उर्णां फिरलों म्हणऊनि घर्म अंगाला ।
 कस्तूरीतिलकातें लावीतां हात लागला गाला ॥ १० ॥
 मग ती त्रिभुलागिं पुसे तुमची विपरीतसंगमी चर्या ।
 मर्यादेची मजहुनि कोण मिळाली तुम्हांस यदुवर्या ॥ ११ ॥
 मध्यान्हीं अतिगंधि तीं सुमनसें आणावया पातलों ।
 आकाशीं घन दाटलें म्हणउनी जाईतळीं वैसलों ॥
 पुष्पांचि रसबिंदु जाण पडले तेणें सुगंधू सये ।
 पागोटें जरि गुंतलें तरुवरी हें ठाउकें ही नव्हे ॥ १२ ॥
 ओष्ठी दिसे अंजन कां तुम्हासी । ठसावलें कंकण पृष्ठिकेसी ।
 वक्षस्यळीं माळ हि रूतलीसे । अशा विनोदें हरिलागिं पूसे ॥ १३ ॥
 वनीं जांबुळें भक्षिलीं येतयेतां । दिसे ओष्ठ काळा सखे तूज आतां ॥
 अकस्मात येतां तुझे मंदिरासी । तुझे द्वार गे लागलें शृष्टिकेसी ॥ १४ ॥
 माझे दुर्दैव सख्या म्हणउनि तुज गोष्ट हे बरी सुचली ॥
 नारा बारा घरच्या चोरा तुज सांग कोण ती रुचली ॥ १५ ॥
 घरीं गाय वसें असे मोकळी गे । तयाचें लघू शृंग तें लागलें गे ॥
 अशीं उत्तरे देत तो राधिकेसी । पुरे बोलणें कृष्णजी तूजपाशीं १६ ॥
 इति राधाकृष्णसंवाद.

आनंदतनयकृत कृष्णचरित्र.

सदानें ठेवुनि सून एकली । प्रथम यौवन सुंदरी भली ॥
 कलश आपण घेउनी करी । द्विरदगामिनि जाय लौकरी ॥ १ ॥
 खेळे खेळ अनंतलील करुणांसिधू नटाचे परी ।
 जैसें पद्मपलाशसद्य न जळीं तद्रूप दावी परी ॥
 श्याचें हें ब्रिद चोर नार मुकुटोत्तंसाख्य विवाधरा ।
 श्याची वंद्य कथा तया विनटल्या त्या गोपाविवाधरा ॥ २ ॥
 ब्रजपुरीं बधु एक एकदां । रविसुतेप्रति ये महामदा ॥

चरणे वाजति भूषणावली । असितवाहिनि तीर पावली ॥ ३ ॥
 गेली मृगांकवदना उदकासि गोपी । तों ये तिच्या निजगृहा हरि विश्वरूपी ॥
 धुंडुनियां कलश भक्षितसे दधी तें । देखे तया त्वरित सून दयोदधीतें ॥ ४ ॥
 ऐसा हरी नंव हरी [मधु] दुग्ध भारी । आली घरांतुनि तदा घरसून नारी ॥
 कृष्णा नव्हे उचित हें करितोसि चोरी । मी एकली घोर असें तुज कोण थोरी ५
 अससि एकलि नीरजानने । म्हणुनि पातलों चारुयीवने ॥
 षडुनि यापरि हस्तकी धरी । विनवितो तिस आदरे हरी ॥ ६ ॥
 षदोनी असें गोपकांता करानें । घरामाजि नेली तया श्रीवरानें ॥
 पलंगी बळें नीजवी हाटकाच्या । अशा धन्य लीला जगन्नाटकाच्या ७
 अशांत शांतकुंभ पूर्ण घेतला शिरावरी । तयी कुचावरांचला उरोभवे चि आवरी ॥
 मंद मंद चालते नितंबकुंभगौरवें । ठेवितां पद क्षितीस अंदु बोलती रवें ॥ ८ ॥
 नलकलश धराया ऊर्ध्व होतां चि हात ।
 स्तनयुगकलशातें ऊर्ध्व कोंडें पहात ॥
 उतर उतर मूर्खा थोर उंचावलासी ।
 मज सम तुं न होसी व्यर्थ भांबावलासी ॥ ९ ॥
 आली घरासि युवती उदकुंभ ठेवी । नीची रतीस न लभे रुचिरत्व ठेवी ॥
 शोधी सुनेसि तंव ते न दिसे पहातां । ओ दे न ते मग मुली झणुनी बहातां ॥१०॥
 अंतःपुरांत निरखी जलदृष्टि ओघें । तों मंचकीं पड्डळीं दिसताति दोघें ॥
 आहे दुजा कवण अंतरिं ठीक राया । पाहे चि तों निरखिलें अमरैकराया ॥११॥
 निद्रा दिसे उभयतां सुरतश्रमानें । देखोनियां असुख घे स्वकुलाभिमानें ॥
 जोडा दिसे सरस यास्तव तोष मानी । दुःकर्म कीं म्हणुनि राग मनांत मानी ॥१२॥
 उभयतांचिया दृष्टि दे मुखीं । जवळि जाउनी एणिदड्मुखी ॥
 अधरविद्रुमी दंत रूतले । दिसति त्यांचिया रंग लोपले ॥ १३ ॥
 कच कुचा निरीबंध सूटले । सुमनमाळिकाव्यूह तूटले ॥
 घरमबिंदुचे वृंद दाटले । अवयवभ्रमें एक वाटले ॥ १४ ॥
 देखोनि ये रिति तया अति कोपशीला । झालें म्हणे अहह काय करूं अशीला ॥
 निःशंक हे रमतसे परपूरुषातें । सूने दटावित असे धरुनी रूषातें ॥ १५ ॥
 धिगी ऊठ गे ऊठ नष्टे खट्याळे । तुझे संगती वंश माझा विटाळे ॥
 कसा आणिला बोल माझ्या कुळासी । कसें दाखवूं तोंड या गोकुळासी ॥१६॥
 कृष्णा तूं करिसी अशीं गुरुतरें कमें कुला नाशकें ।
 ऐशा या कलहा गड्या करिसी कां आतां न साहूं शकें ॥
 लोकांच्या सुमती मुली तितुकिया केव्या तुवां मोहिता ।

या तूझ्या करणीसमान करणी लोकत्रयीं ना हिता ॥ १७ ॥
 यांब यांब अगुणा घननीळा । सांगते वृत तुझ्या जननीळा ॥
 नीज नीज बरवा शिकवीते । कर्म हेंच सकळां शिकवी ते ॥ १८ ॥
 दावूनियां रिति तया अति धाष्टिकाने । आली गृहांगणि मग त्वरिता गतीने ॥
 घाली कवाड अति गाढ करारघोषे । लावी कुलूप खिळि बोलतसे प्रघोषे ॥ १९ ॥
 कोंडितां यदुवरास गृहांतरीं । वाटला परम तोष अंतरीं ॥
 कोंडती वधुवरे सुनिकेतनीं । जें न सौख्य रतिमीनकेतनीं ॥ २० ॥
 ते पांथिकांते बहु देत साक्षी । आली यशोदे प्रति सारसाक्षी ॥
 म्हणे तुझा पुत्र न भी लवेना । चरित्र त्याचें मज बोलवेना ॥ २१ ॥
 तूं वर्णिसी कृष्ण महागुणाचा । प्रभाव त्या आधिक निर्गुणाचा ॥
 कीं माझिया आदरुनी सुनेला । आलिगुनी गुंतवि वासनेला ॥ २२ ॥
 आणावया सलिल मी यमुनातटासी । जाऊनि ये तंव विलोकितसे नटासी ॥
 आलिगुनी धरुनि मसुतबल्लभेला । मिथ्या नव्हे धरुनि आणिन ये सभेला ॥ २३ ॥
 नंद ही शिकविना तनुजाते । सद्गुणीं शिकविना मन ज्याते ॥
 चित्त हो अजुनि कां न वराडी । जाहला परवधूसि बराडी ॥ २४ ॥
 अचाटकर्म हा करी न ये चि सांगतां मला ।
 दिसा च गोप सुंदरी धरीतसे सुकोमला ॥
 विचार ही दिसे चि ना वदों मि काय मामिसें ।
 घोरोघरीं हरी भरे उगा चि नाहिं त्या मिसें ॥ २५ ॥
 उगा नसे महानग प्रभाव मी वदों किती ।
 स्वभाव या प्रमाणिचा समस्त लोक सांगती ॥
 करी धरी हरी प्रपंच आपणेंचि संचिता ।
 दुजा धरी न सांगतो अपाप होय नाचता ॥ २६ ॥
 सोसूं किती अगुण हे तुझिया सुताचे । ज्याच्या बळें बहुत जीव पुरस्वित्तांचे ।
 चोरी करो मज न दुःख असे तयाचें । मोही मुली म्हणुनि हें च मनांत जाचे ॥ २७ ॥
 लाडका करिसि यास एतुला । राग ये वदलिया सये तुला ॥
 मूल हें चपळ जाण मी नसें । ये घरा जायें सुजाण मीनसें ॥ २८ ॥
 तन्वंगीते धरुनी उभय भुजयुगीं शुद्धसौख्यासि सांगे ।
 निद्रा घे पूर्णचंद्रानन तनय तुझा धीट मोठा असा मे ।
 हांसि देखोनि माते झटक उठवितां काय सांगूं कपाळा ॥
 नाहीं हा भीत काहीं म्हणुनि जंव वदें तों मिळें लोकपाळा ॥ २९ ॥
 यशोदा म्हणे आयका बायका हो । न देखों शके हे जगन्नायका हो ॥

कसे घेतले हे पहा ढाल मोठे । घरुं पाहते चंड वायूस मोटे ॥ ३० ॥
 किती बोल ते बापुल्या या मुला गे । असा बोल याच्या नखा ही न लागे ॥
 पहा गे कशी कोण गोष्टी कशाला । निघे ना कधी टाकुनी सद्यशाला ॥ ३१ ॥
 वर्णिती हरि शुचिब पुराणे । त्यावरी अजि कशी कुफराणे ॥
 बोलते x x x x वदनाचे । नेणुनी च गुण चिद्रगनाचे ॥ ३२ ॥
 हा झणा अगुण ही अविचारी । ती खट्याळ कशि पै न विचारी ॥
 बोलिया उगलिया नुसत्या या । दाविसी मुरहरा नसत्या या ॥ ३३ ॥
 ऐशी नंदवधूचिया मुखविधूपासूनि वाक्चंद्रिका ।
 देखोनी पशुपांगनास्यजलजी मोनाचिया मुद्रिका ॥
 जो माता करि हास्य लोकपतिची तो दंतसूर्याशुभा ।
 लक्षुनी अतिदक्षसी प्रकटते वाङ्माधुरीभा शुभा ॥ ३४ ॥
 मामी तुझी काय भराल रागे । जाणोनियां सर्व सुतानुरागे ॥
 नेणा च कांहीं करणी तयाची । जो गोपिकाते स्मरराग याची ॥ ३५ ॥
 करीं घरुनि सुंदरी करि विलास नानापरी ।
 करी परिसरोवरी करिणिसंग मी श्रीहरि ॥
 शिरे व्रज घरोघरीं सहित खेळिये शंभरी ।
 हरुनि दधिघागरी करि रित्या मुलाते भरी ॥ ३६ ॥
 दोघांस ही सांपडवूनि खाटे । आल्ये तुझा बोल खरा न वाटे ॥
 प्रत्यक्ष म्यां कोंडुनियां कवाडे । लावूनि आल्ये निरखाल वाडे ॥ ३७ ॥
 दोघांते घरुनी करीं करि गमा चाले महा संभ्रमे ।
 मार्गे हांसति गौळणी हरिपुटे हे घेतलीसे भ्रमे ॥
 तो आली सुत घेउनी लगबगां पाशीं यशोदेचिया ।
 मामी यास पहा अहा म्हणतसे चिन्हास ही याचिया ॥ ३८ ॥
 कांहीं हास्य न आवरे हरिचिया मातेसि नाना परी ।
 बोले सुंदर डोळसे कवण हा शोबे तुझ्या कोंपरीं ॥
 हा तूझा सुत कृष्ण कीं निरखितां तेन प्रभा सांबळी ।
 देखे गौर तनू स्वकीय सुत तें तत्काळ भावावली ॥ ३९ ॥
 टाळी पीटुनि हांसती सकळिका गोपी तटस्या किती ।
 चाकाटानि उगी च तन्मय म्हणे श्रीकृष्ण मोठा कृती ॥
 चित्ती चित्त नुरे तनूसि विसरे टेंकूळसेची विरे ।
 तो आनंदसुतप्रभू विनटला सर्वत्र चिद्रानु रे ॥ ४० ॥

समाप्त.

आनंदतनयकृत-विश्वामित्रयज्ञरक्षण.

त्यानंतरें मुनि म्हणे विजयाभिरामा । आतां चला निजपथेंचि विपद्विरामा ॥
 यज्ञाविना दिवस विप्र न ते सहाती । सिद्धाश्रमी सकळ वाट तुझी पहाती ॥ १ ॥
 निष्कंटका वनतती भुजविक्रमानें । केळी द्विषद्वधु वधूनि पराक्रमानें ॥
 ऐसेंचि येयुनि निशाचर ते क्रमानें । माखनि राग्यधर हो प्रभु शक्रमानें ॥ २ ॥
 हे ताटिका वनमृगादिजिवांसि कांटा । होती वनीं करित भक्षुनि पाप सांठा ॥
 हे राक्षसी कुलतस्तिल एक फांटा । तां तोडिला तरु समग्र तुझा चि वांटा ॥ ३ ॥

नेली शुंभवधू वधूनि विलया हे मात पै मातली ।

देखे दृष्टिसि पुष्पवृष्टि गगनीं देवावली पातली ॥

गाती किन्नर कीर्त्ति वर्णिति मुखीं अत्युन्नता कंधरीं ।

कीजे भारिव योर वाटिव तुझी गंधर्व विद्याधरी ॥ ४ ॥

आली पूर्ण कळावयासि सकळा नागामृगा हे नगा ।

झाला उरसव ऊर्ध्व पुच्छ करुनी जाती अगा हे नगा ॥

ऐसा दावित तोष भावित मनीं चाले मुनी बोलतां ।

नी स्वामी म्हणती घनुर्धर पर्यां ते चालतां चालतां ॥ ५ ॥

तेव्हां राम पुसे पुढां वन दिठी देखेनि दूर क्षिती ।

शोभे शाद्वल पुष्पकुड्मल फळीं शाखा खगा रक्षिती ॥

बल्ली गुल्म सुफुल्ल पल्लव तरु व्योमीं च उंचावले ।

मोठे चित्र विचित्र पाहुनि दिठी आलोक लांचावले ॥ ६ ॥

या हिंडती निबिड ते मृग विप्रदेशीं । झाडातळीं घन निकुंजतरु विदेशीं ॥

माश्या सदया समज आश्रम हा च लाहो । घेती मृगादिक हि आश्रम हा चला हो ॥ ७ ॥

तोषे राघव दोष जे निरखिती आरण्य उत्तुंगसे ।

जेथे व्याघ्र मृगेंद्र गाधिप करी जाती फणीं मुंगसें ॥

जाती स्वैर ननासि वैर मिळुनी प्रेमास्पदें रक्षिती ।

तो घेती द्विजराज सन्मुखगती त्यांतें दिठी लक्षिती ॥ ८ ॥

जे आश्रमी सकळ वाट पहात होते । आले मुनी जवाळि जोडुनि हात हो ते ॥

तेजोभरें तपनरूप तपोनिधीं ते । उपाचा स्वधर्मरत शुद्ध तपोनि धीर्ते ॥ ९ ॥

ते जो वंदिति गाधिनंदनपदा त्याच्या पदा वंदिती ।

राजविक्षेप रामलक्ष्मण तथा ते गाढ आलिंगिती ॥

ऐशीं देत यथाविधि प्रतिपदीं आलिंगनं वंदनें ।

जाती तो रघुराज आश्रम दिठी पाहे वनें पावनें ॥ १० ॥

कुंजीं गुंजति पुंज पुंज अलिचे मंजु ध्वनी गुंजती ।

बर्ही ते नटती कपोत घुमती त्या कोकिला कूजती ॥
 हंसादि द्विज संकृती वृकशिवासिहादिंच्या हुंकृती ।
 कुंभी भीष्कृति सर्प फुत्कृति वनी तैशा च नानाकृती ॥ ११ ॥
 ऋषी सांगे रामा बहु दिवस मी एय चि असे ।
 तपे नाती सिद्धी म्हणुनि पद सिद्धाश्रम असे ।
 महर्षी ते हर्षे तप करित सानंद वसती ।
 परंतु श्रीरामा निशिचर कुल ध्वंसवसती ॥ १२ ॥
 पति संघ बहु पापजडांचे । देख हे ढिग अनेक हडांचे ॥
 भक्षिलीं द्विजकुळे अवलोकी । राक्षसी कपटकृत्रिमलोकी ॥ १३ ॥
 ऐशी सांगत मात हात धरुनी ते पातले शालिका ।
 येती सन्मुख विप्र आणि सुमुखी विप्रांगना बालिका ॥
 त्याही पाय धुवुनि अर्चुनि यथान्याये च नीराजना ।
 केली राघवलक्ष्मणासि हृदयी आनंद संजीवना ॥ १४ ॥
 गेले ब्रह्मसभेस सर्व बसले राने महालक्षणी ।
 आतां यावरि काय ते चि गुरुजी आज्ञापिजे ये क्षणी ॥
 कौसल्येय वदे तदा मुनियवे उल्लासले ईक्षणी ।
 तो गाथेय म्हणे समर्थ चि तुही साधूजगद्रक्षणी ॥ १५ ॥
 यज्ञारंभ उद्यां सहा दिवस या कर्मा मिति तो वरी ।
 आम्हा मीन असा महा नियम हा शाळाप्रवेशावरी ॥
 यज्ञी विघ्न करावया प्रगटती त्या दुष्ट रक्षोगणा ।
 रक्षीं रक्षुनि धर्म धार्मिकमती सगर्जी धनुर्मागणा ॥ १६ ॥
 त्यानंतरें गाधिकुमार दीक्षा । धरी मखीं कर्म शिखीसमक्षा ॥
 शिक्षावया राक्षस लक्ष साठी । दीक्षा धरी रामनृपाल मोठी ॥ १७ ॥
 रचून ते मंडप कुंड वेदी । तत्तद्विधी ज्ञाननिधी निवेदी ॥
 गाथेय आधीं सुमुहूर्त साधी । आराधितां अंतरि वृत्ति साधी ॥ १८ ॥
 व्योमीं होम सुधूम भूमि भरता उद्दाम वेदध्वनी ।
 दिद्वेशीं घुमला महोत्सव भला आरंभला तदिनीं ॥
 गेल्या पांच निशा अशा मग दिशा आकाश हे मेदिनी ।
 आले व्यापित ते निशाचर तशा पूर्णाहुतीच्या दिनीं ॥ १९ ॥
 आला मारीच मारा करित च गगनीं ऊर्ध्वबाहू सुबाहू ।
 हाहू गर्जे चमू तो प्रभु शर चढवी राम आजानुबाहू ॥
 होता टंकार शंका धरिति रिपुकुळे काळघंटा झणूनी ।

मृदा हुंकार हुंकारुनि उठति दळे चंड शत्रू गणोनी ॥ २० ॥
 आले वर्षत अस्थिमांसरुधिरा नो स्तोम होमावरी ।
 तो आधी च सवेग मार रचुनी बाणोत्करो सावरी ॥
 वाराही निशि रे अपून विचरे ऐसा चि भारी गुरू ।
 मांडी मंडप कांडमंडिततळी कोदंडदीक्षागुरू ॥ २१ ॥
 आले शुंभ सुबाहु अन्य हि तसा मारीच अग्नी उभे ।
 सेना ही ककुभमधे पसरिली कापट्यकमी दुभे ॥
 खाले यज्ञसभेत सुन्न मुनि तो शोभे सवे वल्लभे ।
 फी ग्याला न लभे चि भीति भजतां यज्ञक्रिया दुर्लभे ॥ २२ ॥
 काळे कर्कश मेघसंघ गगनीं फांकीनि झांकोळले ।
 तैसे दाहि दिशा निशाचर महासंदोह आंदोळले ॥
 द्वारी राघव दोष लाघवगती टंकारितां कार्मुके ।
 तेणे घोर घन प्रघोष घुमतां ते कांपती कौतुके ॥ २३ ॥
 म्हणे राम तूं लक्ष्मणा बंधुराया । क्षणामाजि निर्दोळितो मी धुरा या ॥
 उगा तूं पहा कौतुके बाणलीला । म्हणे तो चि आरंभ झाला कलीला ॥ २४ ॥
 गाढा वीर गुढारल्या निजरयीं समूढ आरूढला ।
 मारीचाख्य पुढारला भुजबळे शुंभावया रूढला ॥
 तो रामे महुजास्त्रमंडितशरे वक्षस्थळीं ताडिला ।
 तेणे शंभर योजने उडविला सिंधूतटीं पाडिला ॥ २५ ॥
 काहीं चितुनि कार्यभाग न बंधी रक्षी तयाते वळे ।
 तो आला सहसा सुबाहु समरीं संगे दळे तुंबळे ॥
 तो उरंड आति प्रचंड चढवी कोदंड रामावरी ।
 श्रीरामे रणकर्कशे निरखिला तो ये पुढे तोंवरी ॥ २६ ॥
 आला सन्मुख तो रिपू प्रमुख तो लीलालघू लाघवे ।
 आप्तेपास्त्र नियोजुनी निजशरीं संपेरिले राघवे ॥
 तेणे चूर्ण चि शीर्ण तूर्ण पडली भूमी तनू लोटली ।
 वर्णी काय सुखार्णवीं नग चि घे टाळी सुरीं पीटली ॥ २७ ॥
 प्रभु बाहुजकुलमणि बाहुनि समरिं सुबाहुसि दमुनि बाहु करे ।
 अंजि बाहुनि विरदल बाहुनि गुरू शर बाहुहित करि बाहु नरे ॥
 हयवारणगत परिवार न मग अनिवार उठति परिवार तते ।
 अनिवार हि चढाते सवारं धरुनि तरवार करिति परिवारति ते ॥ २८ ॥
 रघुवीर नृपतिकुलहीर सुभट रणधीर निविडतर तीर जसा ।

झारभारं गगाने अनिवार रचुनि भडिमार करित सुकुमार कसा ॥

रिपुधूर उठति भरपूर सकळ अविदूर भरिति शरपूर तदा ।

चकचूर करिति कर ऊर चरण शिर सूरकुलज रणशूर तदा ॥ २९ ॥

अरिनिकर निकट गजतुरंग शंकट जव करिति लगट रघुरमणकरौ ।

शर सुटति सणणं रव उठति खणण रिपु पडति दणण रण धराणिवरी ।

करि वदति अमर अजि असम समरं करि नृपतिकुमरं जय विजयि भला ॥

गजवजति असुर दरि दडाति निसुर मग वसुमतिसुर परिवंदि सकळा ॥ ३० ॥

मनि धरुनि पडप नार्भे लपुनि गडप वरि हाणिनि शंडप रिपुनिकर करे ।

परि रघुप विशिखं तळपुनि नख शिख तनु खिळाति सशिख शिखिसम रे ॥

रणनिपुण सुधड रिपु पडति दुधड तृण धरिति उघड मग रदनिकरे ।

सुर वदति विजय नर म्हणति अभय मुनि नटति निलयतटि निज गजरे ॥ ३१ ॥

गेला राक्षस सर्व भार विलया संपूर्ण यज्ञक्रिया ।

शाला सिद्ध समस्त हा अवभृयस्नानादिक प्रक्रिया ॥

विश्वामित्र महा ऋषि प्रमुख ते सारे सभामंडळी ।

श्रीराम स्तविती पराक्रम असा नाही च आखंडळी ॥ ३२ ॥

बोद्धा शस्त्रशरास्त्रमंडित महायोद्धा अयोध्यावती ।

श्रद्धालु प्रभु यज्ञदेवविबुधीवृद्धासहा संपती ।

बद्धां मोचक तू च साच म्हणुनी बद्धांजळी राघवा ॥

सिद्धार्थी द्विजसंघ वर्णित उभे सिद्धाश्रमी आघवा ॥ ३३ ॥

गाधेय गर्जत वदे रघुरामचंद्रा । शाले कृतार्थ बहु चित्तचकोरचंद्रा ॥

गेला चि तो विहित यज्ञ समग्र सिद्धी । सिद्धाश्रमासितरि आज खरी प्रसिद्धी ३४

जी जी म्हणे रघुकुलेश्वर आणि काहीं । आज्ञापिने दमिन ये क्षाणि आणिकां ही ॥

निष्टंक कार्य कयिजे तव किकरानी । कीजेल जी मग असाल निशंक रानी ३५

एकोनि हे निज भुजी ऋषिराजराजी । आलिगिती हृदयि बाणधनुर्धरा जी ॥

कव्याण हो परम मंगल हो कृपाळा । तो सर्वशोभन म्हणे द्विजदेवपाळा ॥ ३६ ॥

सारे सारुनि नित्यकर्म करुनी देवार्चने भोजने ।

देती हारतुरे विडे मग उटी धूपादिदिव्यासने ॥

संफुल्लायतलोचना शशिमुखी त्या ब्राह्मणी बायका ।

आनंदें मग आरत्या करिति त्या रामा जगन्नायका ॥ ३७ ॥

आतां पुढील रचना परिसा कशी ते । भंगोनि चाप रघुराज वरील सीते ॥

निर्दोष हे करिल रामकथा मनार्ते । आनंदनंदन कवी विनवी जनार्ते ॥ ३८ ॥

इति आनंदतनयकृत विश्वामित्रयज्ञरक्षण.

रामात्मजकृत

कृष्णदानकथा-श्लोक.

सोळा सहस्रौ सदनांत नांदे । स्वसीष्य तुव्य प्रमदा जना दे ॥
 रुचोनि हें तोष मनीं मुनीला । पाहों म्हणे मागुति मेघनीला ॥ १ ॥
 बहुत करुनि येणें द्वारके माजि उपाचें ।
 व्यसन परम ज्याला कृष्णपादांबुजाचें ॥
 घडि घडि मुखिं नामे सुस्वरे गाइ वीणा ।
 करिं धरुनि मधुरत्वे चित्त वेधे प्रवीणा ॥ २ ॥
 सत्यागृहीं प्रविशतां विधिनंदनांतें । देखोनि दूर हरि ये करि वंदनांतें ॥
 हातीं धरुनि वसवी कनकासनीं त्या । दावी जना सुजनसंगति एक नित्या ॥ ३ ॥
 पाळा ऋषींचा हरि मध्यभागीं । लक्षी तयातें नयनीं शुभांगी ॥
 संतुष्ट मोठी मनिं कृष्णसंगें । दानावली तेथ निघे प्रसंगें ॥ ४ ॥

ओव्या.

व्हावे आकर्ण विशाल नयन । तरी दान कीजे नीलनलिन ॥
 दीर्घ नासा अपेक्षून । तिलकुसुमें देइजे ॥ ५ ॥
 धदन सुंदर आणि सतेज । व्हावें तरी देयिजे जलज ॥
 प्रथु धर्तुल घन उरोज । इच्छितां फल देइजे ॥ ६ ॥
 उद्वाही व्हावी शोभा । तत्सविध दान करा रंभा ॥
 रयदानें स्यूलनितंवा । स्त्रिया होती निश्चये ॥ ७ ॥
 इह जन्मींचें संपत्तिजात । जन्मावरी असावें सतत ॥
 तरी आवढे जो जो अर्थ । तो चि दीजे विप्रांतें ॥ ८ ॥

श्लोक.

पूर्वीं ऋषी कश्यप तत्सतीने । दिला महादेव हि पार्वतीने ॥
 इंद्रासि [ती] इंद्रसती पुराणी । हे गोष्ट चित्तां धरि कृष्णराणी ॥ ९ ॥
 उठोनियां नारद कौतुकानें । सत्येसि बोले अजि हे स्वकानें ॥
 आकर्णिली सादर दानराजा । तीमाजि तूझे मन कोठ राजी ॥ १० ॥

पद.

हरिचा विरह नसो नसो । तो सदां जवळी वसो ॥ ध्रु० ॥
 हरिपदपदीं मानस माझे षट्पदापरि विलसो ।
 पूर्ण काम हरि मजदासीसी सहसा ही न रुसो ॥ १ ॥

सुरवर जिंकुनि आणिला तरुवर भंगणि तो हि वसो ।
 प्रमदावर्गी सौंदर्यादिक मनवांचुनि न दिसो ॥ २ ॥
 मान्यपणें हरि कृत्यविशेषे मनलागीं च पुसो ।
 जन्म अनंत हि घडतां मनला अचुकपणें गिवसो ॥ ३ ॥

श्लोक.

काता सर्वोत्तमाची बहु बहु वदली गोठ हे शब्द भारी ।
 केला प्रेमातिरेकें अवश वश झिणें सर्वदा कैटभारी ॥
 सांगे जाणूनि तीचें हृदय मनि तिला दान गोविंदजीचें ।
 भर्ता हो जन्मजन्मी हरि च मज असे चित्त सापेक्ष नीचें ॥ १२ ॥

पद.

दान करी कृष्णाचें भामे ॥ ध्रु० ॥
 अनल्प फल तुज फळे सुकृत हें नव्हे सुवच नें वाचे ॥ दान० ॥ १ ॥
 नसे हित दुजे नको भय धरूं सपत्न जन लोकांचें ॥ दान० ॥ २ ॥
 रामसुत प्रभु सर्वे विरह कधी नव्हे वचन हें साचें ॥ दान० ॥ ३ ॥

पृथ्वीछंद.

तुला वश हरी असा सुकृत पुंज त्वां भजिला ।
 झणे न कधि सर्वथा न मन दे भसे हो जिला ॥
 असे सुदिन आजिचा सविधि दान कीजे भलें ।
 महोत्सव निरीक्षणी कुतुक हें मला लाभलें ॥ १४ ॥
 कृष्णार्षणी महसमर्थ भव्या द्विजातें । अर्पातसें सह सदाक्षिण पारिजातें ॥
 सत्या म्हणे तुज चि देखन दानवारी । देवर्षि तीस वरिचे वरि तो निवारी १५ ॥

पद.

काय हरी तें करूं करूं ॥ ध्रु० ॥ शिष्य करूं तरि पूर्ण परात्पर । मम गुरूचा
 ही गुरू गुरू ॥ का० ॥ १ ॥ वेद जयातें नेणाति त्याला कवणें स्थळि मी
 धरूं धरूं ॥ काय० ॥ २ ॥ अनंतगुणगण विवहनि व्याचें जन भवसागर
 तरूं तरूं ॥ काय हरी तें करूं करूं ॥ ३ ॥

श्लोक.

साप्राजिती वदतसे विधिनंदनातें । कीं कोण घेइल दुःखा भवभंजनातें ॥
 घेशील तूं चि तरि देखन दानवारी । हातीं तुझ्या सुरतरूसह दानवारी ॥ १७ ॥
 देखूनि निर्धार असा सतीचा । अंगीकरी भक्तननास तीचा ॥
 म्हणे ऊठ घेऊनि येःया हरीतें । चरित्र ज्याचें मन मोहरीतें ॥ १८ ॥

कामदावृत्त.

उठुनि सत्यभामा हरिप्रिया । त्वरित घेउनी ये निजप्रिया ॥
 मुनिमुखें अभिप्राय जाणवी । उचित तेथ संभार आणवी ॥ १९ ॥
 मिळति सर्व ही तेथ बायका । नयनि पाहती विश्वनायका ॥
 म्हणति धीट हे देतसे पती । सकल लोक हे ज्यास कांपती ॥ २० ॥

श्लोक.

अगाथि नवल मोठें धैर्य ईचें कळेना ।
 स्वशुरनणदुल्यां ही सासुवां आकळेना ॥
 भय न धरि पतीचें लाडकी हे बजागी ।
 उचित अनुचिती ही केंवि होईल जागी ॥ २१ ॥
 उगवला मनि संशय तोडिते । मति बसे मधुसूदनि जाडि ते ॥
 म्हणति लोक इला बहु धांदली । तदपि ते अणुमात्र न मंदली ॥ २२ ॥

पृथ्वीवृत्त.

पतीसहित ते सती करुनि मंगलस्नान हो ।
 मनीं घडिघडी करी नवस विन्न येथें न हो ॥
 अलंकृत तनु सर्वे कनक वस्त्र ही नेसली ।
 हरीजवळि घेउनी त्वरित आसनी बैसली ॥ २३ ॥

पद-राग कलंगडा-कोण दया करणार, चाल.

मजसम कोण हि सुंदर आन ॥ ध्रु० ॥
 मी च सभाभ्य गुणाढ्य हि मी जगीं मान करी भगवान् ॥ १ ॥
 पूर्णमनोरथ मीच निरंतर नाहिं कधीं व्यवधान ॥ २ ॥
 धन्य मि मज मानला हरी त्रिभुवनभुवननिधान ॥ ३ ॥
 द्वयष्ट सहस्र हि टाकुनि भवनें येथ धरी अभिमान ॥ ४ ॥
 उत्तीर्ण प्रभुला करी होउनी आदरिलें निजदान ॥ ५ ॥
 काय जनासी काज जगद्गुरुचें चि असो मज ध्यान ॥ ६ ॥
 रामसुतप्रभु भक्तजनाचें पाहिल केंवि निदान ॥ ७ ॥

श्लोक.

पुण्याहघोष करिती बरवा द्विजाती । सप्त स्वरें विविध वाजति वाद्यजाती ॥
 जाऊनि थोरपण ये लघुता तरूते । तों तों बहू जवळि होय जगद्गुरुते ॥ २५ ॥

सवाई.

तों यदुराज करावरि शोभत रोषित भव्य जणों तुळसी ।

योर न लब्धान अलौकिक कीतुक देखति लोक समस्त ऋषी ॥
घालुनि माळ गळांत हरीस हि गोविपलें सहसा तरुसी ॥
धाजति टाळ मृदंग मधुर स्वर टाकिलि दिव्य फुलें त्रिदशी ॥ २६ ॥

दिंड्या.

बैसवीला नारद रत्नपीठी । पूजा करी येउनी गोरटा ॥
रत्नहार घालुनी तया कंठी । गोविताहे देवर्षि हासे पोटी ॥ २ ॥
करुणवृक्षासहित कृष्णपूजा । सम्राजें ची सारुनी कृष्णभाजा ॥
करी संकल्प किं हा यदूराजा । जन्मोजन्मी हो प्राणनाथ माझा ॥ २ ॥
कोटि धेनू तिळराशि हेमराशी । संकल्पिण्या त्या क्षणीं दक्षणेसी ।
सत्यज्ञानानंद तो जयापाशीं । रिद्धिसिद्धी ही तया घरीं दासी ॥ ३ ॥
देवऋषींच्या करिं सह पारिजात । ठेवुनीयां कृष्ण करानुजात ॥
सोडि तया ऊपरी दानवारी । संकल्पानें सिद्धीस दानवारी ॥ ४ ॥

पृथ्वीवृत्त.

विनोद करि नारद प्रभुस घे म्हणे आसना ।
उठें त्वरित चाल ये मजसवें त्यर्जी वासना ॥
फरी वचन मान्य घे हरि कमंडलू संबळी ।
कडासन हि पुस्तकें मृदुल पादुका कंबळी ॥ २८ ॥

श्लोक.

पुढें नारद श्रीपति त्या च मार्गे । असे दोघ ही चालिले राजमार्गे ॥
ती गोष्ट साहस्र हि वायकांला । कळे दिलें हो जगपालकाला ॥ २९ ॥

ओठ्या,

मिळोनियां अवध्या नारी । येती भामेचिया द्वारीं ॥
तियेसी म्हणती तुवां हरी । काय म्हणोनी दीधला ॥ ३० ॥
आम्हां सर्वांचें जीवन । तुवां केलें नारदाधीन ॥
तुज सारिखा विचारहीन । कोणी नाहीं देखिली ॥ ३१ ॥
आम्ही न हों काय वनिता । तुवां चिं कैशी दाविली सता ॥
कोणी म्हणती असे आतां । विचार कीजे पुढारिं ॥ ३२ ॥
कोणी वसुदेवदेवकीनिकट । जाऊनि वृतांत सांगती स्पष्ट ॥
कोणी धांवूनियां धोट । घेऊन येता हलधरा ॥ ३३ ॥
निंदा करिती नारदाची । म्हणती बुद्धि भ्रंशिली त्याची ॥

कोणी म्हणती वाइलेची । भीट पडली कृष्णाते ॥ ३४ ॥
 ऐशीं भश्राव्य ऐकूनि वचने । सत्यभामा राहिली मौने ॥
 तंव कृष्णे खुणाविले नयने । नारद बोले ते काळी ॥ ३५ ॥
 सुवर्णभार देइजे माते । येणे उपाये सोडीन याते ॥
 पारडीं घालूनि कृष्णाते । वचन नोहे अन्यथा ॥ ३६ ॥
 अवश्य म्हणूनि चक्रधरा । पारडीं बैसवीती सुंदरा ॥
 सुवर्णभार अर्पूनि चतुरा । तोलित्या झाल्या कृष्णाते ॥ ३७ ॥
 धरचेवरी घालिती हेम । परि नुचलेचि वैकुण्ठधाम ॥
 सर्वांमनीं संकट परम । सरले हेम म्हणऊनी ॥ ३८ ॥
 तंव पातली पट्टमाहिषी । जे कां रुक्मिणी लावण्याशी ॥
 तिणे उपाय निज मानसी । कृष्णसुटिके नियोजिला ॥ ३९ ॥

पद.-रघुवंशीं राया या चालीवर.

जननी हे सर्वजनाची ॥ भ्र० ॥
 जे हरिला प्रिय नास हरि प्रिय संतत हे धणी पुरवि मनाची ॥ १ ॥
 निर्गुणि निर्गुण सगुणि सगुण जे कृष्णवधू बहु सगुण गुणाची ॥ २ ॥
 प्रति अवतारिं भाषण अवतरे कुलदेवत जे रामसुताची ॥ ३ ॥

श्लोक.

वृंदावनीं तुळसिला करि वंदनाते । तूं सोडवीं म्हणतसे यदुनंदनाते ॥
 घेऊनि ये गालित पत्र तिचे स्वहाती । सोळा सहस्र द्वि सत्या तिजला पहाती ४०
 गलित तुळशिचे ती पत्र ते त्यांत टाकी । तंव घनवट बैसे पारडे भूतटाफी ॥
 नयानि विधिसुताच्या पातले प्रेमपाणी । चकित निज मनीं तो राहिला सीरपाणी ४१

गद्य.

जय जय श्रीतुळसी जय तुळसी खड्गधोदक हरितार्थीने तनु होते शीतळशी ॥
 अमृतत्वे मी समान होईन नरि मज तूं आतळसी ॥ ४२ ॥

श्लोक.

सिंधु श्रीहरिवंश लेयिल कथा विदू च हे सकथा ।
 घेती कर्णपुटीं त्रितापभय हे त्यांला नसे सर्वथा ॥
 केला प्राकृत पदाबंधरचना रामात्मजे स्वाकृती ।
 तीते संतत सद्गुणप्रिय भले पाहोत जे कां कृती ॥ ४३ ॥
 इति रामात्मजविरचिता कृष्णदानकथा समाप्ता.

शुकरंभासंवाद-शादूलविक्रीडितवृत्त.

सव्वाशे सरिता धरुनि उदरीं कृष्णा सर्वे नातसे ।
 साठांची गणती करुनि पुरती तीमानि भीमा वसे ॥
 सव्वाशे सरिता जियेसि भिडती ते तुंगभद्रा मिळे ।
 पत्नासां सरिसी ह्यप्रिवनदी गर्भी जिच्या मीसळे ॥ १ ॥
 घेणा आदिकरुनि साठे तिनशे गंगा मिळान्या जिला ।
 पूर्वेचा उदधी महासुरनदी देखोनिया कापला ॥
 संकोचे सरितापती म्हणउनी केलीं मुखे दोन ती ।
 पूर्वेच्या उदधीसि विष्णुसरिता कृष्णा मिळे ये रिती ॥ १ ॥
 रंभा येउनि वाग्विलास वचनें बोले शुकेद्रापती ।
 संसाराविण या जगत्रयि नसे आणीक नी सद्वती ॥
 ब्रह्मा विष्णु महेश सर्व पुवती आधीन कीं वर्तती ।
 माना ही विनती मनांत न धरा संदेह द्यावी रती ॥ ३ ॥
 जाणा निर्गुण ब्रह्म त्यास न गमे माया करी युवती ।
 द्योघाच्या निजसंगमे करुनिया हे जाहली उत्पती ॥
 येथे मायिक जीव कीं विरमती केषा तयाचा किति ।
 माना हे विनती मनांत न धरा संदेह द्यावी रती ॥ ४ ॥
 पक्काने घृतपाचके रुचिकरे गोडी पियषापरी ।
 तुम्हालागुनि योजिलीं तरि किजे आरोग्यता मी वरी ॥
 भोगा देउनि भोग तांबुल स्वये देखेन मी सत्प्रती ।
 माना ही विनती मनांत न धरा संदेह द्यावी रती ॥ ५ ॥
 पर्येका जडिले बहु कुसरिने रत्नाचिया मंदिरां ।
 आहे शेज वरी अनेक कुसुमे संयुक्त जी साजिरी ॥
 तेथे येउनियां सुखे पड्डणे सौख्यासि नाही मिति ।
 माना हे विनती मनांत न धरा संदेह द्यावी रती ॥ ६ ॥
 संसारां सुख जाणते तरि कसे योगी तया त्यागिती ।
 सांडूनी निज मंदिरें दरकुटी कष्टांसि कां भोगिती ॥
 टाकूनी गिरिजेसि शंकर तया काशासि गेला वना ।
 रंभे जाई उगी च गे लवकरी कां मांडिली वगना ॥ ७ ॥
 विष्टा मूत्र विशेष जाण हृदयीं श्लेष्मा मुखीं फारसा ।
 ऐके कश्मल कामिनी म्हणतसे साक्षात तूं आरसा ॥

नाडालें बहुता अनर्थ भुल गे ऐशा तुझी अंगना ।
 रंभे जाई उगी च गे लवकरी कां मांडिली वरगना ॥ ८ ॥
 रंभा बोलतसे अजी शुक्मुनी नारी जशा ईतरा ।
 आम्हालागिं तुझी तसे गणितसां कैसेन योगीश्वरा ॥
 त्या पोटी मळ वाहती विमळ कीं आम्हींच देवांगना ।
 चीरा त्या उदरा सुगंध धमके विश्वास आणा मना ॥ ९ ॥
 रंभे ऐक म्हणे तदा शुक्मुनी तूं माझिया उत्तरा ।
 पूर्वी हें कळतें मला हि पुरतें येतों तुझ्या उदरा ॥
 ऐसें ऐकुनि वाक्य निष्ठुर मनीं अत्यंत कोमायली ।
 मी दासी म्हणवुनि दीन वदनें पादांबुजां लागली ॥ १० ॥
 धरितिल हृदयी हा प्रेमसंवाद साधू । म्हणउनि अभिधानीं ग्रंथ हा हें चि साधू ॥
 गुणरुच कयिले हो वामनें केशवाचे । धरुनि चरण चित्तीं श्रीहृषीकेश वाचे ॥ ११ ॥
 इति वामनविरचित रंभाशुकसंवाद संपूर्ण.

हरिकविकृत आत्मनिरूपण-श्लोक.

जो शब्दी श्रवणी असोनि न कळे श्रोत्रास निःशब्द तो ।
 त्वक्स्पर्शी असतां अलिप्त चि सदा जो वेगळा राहतो ॥
 रूपे चक्षुर्मधे असोनि न दिसे नेत्रीं अगा डोळसा ।
 नेणे घ्राण जयास आणि रसना घेऊनि गंधा रसा ॥ १ ॥
 ऐसा ही गुरुचे रूपे करुनियां तद्रूप ची तें दिसे ।
 जेव्हां पाहति मानिती बहु मनीं आश्चर्य त्याचे असे ॥
 जो कां होउनि सर्वरूप हि सदा आहे अरूप स्वये ॥
 आश्चर्या च परी कृतार्थ जन जे ते पाहती विस्मये ॥ २ ॥
 आश्चर्यांत परी गुरू वदतसे शिष्यास आत्मा अरे ।
 ष्या शब्दे चि करुनियां कळतसे तो शब्द मार्गे सरे ॥
 ष्या शब्दे नव चंद्र देखत असे तो शब्द शाखे दुरी ॥
 ठेवी दाखवि आत्मचंद्र गगनीं आश्चर्य तेव्हां करी ॥ ३ ॥
 आश्चर्ये बहु आयके गुरुकुळीं या कारणे जो वसे ।
 कीं जो एक तनूंत मात्र दिसतो सर्वत्र ही तो दिसे ॥
 नें ब्रह्म श्रुति वर्णिते निखिल तें आत्मा च कीं मी असें ।
 तें सर्वत्र हि सर्व मी च हृदयीं आश्चर्य मानीं असें ॥ ४ ॥

आश्रयं अवलोकितो वद हि आहे [कीं] गुरु सिद्ध तो ।
 तो तो शिष्य चि विस्मये करुनि जो यालागि आयिकतो ॥
 तो सदाःस्थिति वर्णिली जरि नसे त्याला तथापि स्वये ।
 त्या शुद्ध-नुभवास पाहत असे तो ही महा विस्मये ॥ ५ ॥
 नित्यानित्यविचार व्यासि कळला ज्याला मुमुक्षा मनी ।
 त्याला कांचन कामिनी तृणसमे दुःसंग तो टाकुनी ॥
 जो संतप्त चहुंकडे दुडकितो संतास जिज्ञासु तो ।
 होता श्रीगुरुच्या मुखें श्रवण तो आत्मा असा पाहतो ॥ ६ ॥
 चिर्ती काम वसे तथापि हि वसे जाऊनि सःसंगती ।
 सेवा प्रश्न करी मनांत हि धरी जे गोष्टि ते सांगती ॥
 ऐसा ही अनुत्तचित्त नसतां तो आत्म्या आयके ।
 सांगे ही गुरु आयकोनि बरवें यातें न जाणो शके ॥ ७ ॥
 ऐसे चौं चरणांत चार जन हे सांगितले वेगळे ।
 पाहे आणिक देख दोष जण जे सिद्ध स्वये आगळे ॥
 जो कां आयिकतो चि साधक तिजा होणार तो ही तसा ।
 चौया आयिकतो तथापि न कळे आत्मा जया तो असा ॥ ८ ॥
 एये काकु ष्णोनि संस्कृतगती रीती पुढे आणिती ।
 नेणे त्यास चि जाणतो ष्णुनियां शास्त्रे चि वाखाणिती ॥
 आश्रयं अवलोकितो वदतसे जो आयके या रिती ।
 हे तों आयकुनी च जाणति तिघे हे गोष्टि कां मागती ॥ ९ ॥
 आश्रयं अवलोकितो वदति ही आयिकतो आत्म्या ।
 ते तों जाणति आयकोनि च तिघे हे सिद्ध होऊनिर्या ॥
 नेणे कोणि हि आयिकोनि न घडे ऐसे पुन्हां बोलतो ।
 तेव्हां तो तुमच्या मते भलतसा श्रोता तथा जाणतो ॥ १० ॥
 तेव्हां तो श्रवणाधिकार नसतां कोणी जरी आयके ।
 नेणे हे न घडे असे जरि घडे हा अर्थ होऊं शके ॥
 आतां व्यास गुरु वदेल न कळे त्याला घडे ना असे ।
 हे साधेल तरी गुरु भलतिया सांगेल सांगा कसे ॥ ११ ॥
 देखोनी अधिकार व्यास वदतो ते जाणती हे तरी ।
 जे तीघे चरणत्रयी कथियले ते हे चि बोले हरी ॥
 एवं या चरणे करुनि वदतां पूर्वी च ते साधिले ।
 या पादें पुनश्क्तिरूप तरि या अर्थासि कां आणिले ॥ १२ ॥

सांगे श्री गुरु ज्यास त्यास न कळे हें तों घडेना कसे ।
 आम्ही यास्तव अर्थ हा वदतसों हें बोलणें ही तसे ॥
 गर्भी नारदवैखरी परिसतां प्रन्हाद झाला कृती ।
 तें जाणोनि हि राहिली न हृदयीं मातेस त्याच्या स्मृती ॥ १३ ॥
 सांगे श्रीगुरु ज्यास त्यास न कळे ऐसें घडेना खरे ।
 तेव्हां जो अधिकारशून्य चि कळो त्यालागिं ही तें बरे ॥
 ऐसा त्यास वदे च ना गुरु असें बोलेल आतां तरी ।
 अर्थ व्यर्थ चि जो तुम्ही करितसां हें आयका यावरी ॥ १४ ॥
 नाणाया अधिकार त्यास न कळे आत्मा घडेना असें ।
 तेव्हां डोळस जो तयास न दिसे हें ही घडेना जसें ॥
 यावा हें भलत्या स ही कळतसे आणिक पादत्रये ।
 जे तीघे कयिले तया च वरुनी हा अर्ध अर्थ स्वये ॥ १५ ॥
 आश्चर्ये अवलोकितो तरि च कीं ज्याला गुरु भेटला ।
 देखोनी श्रवणाधिकार बरवा आत्मा तया बोधिला ॥
 ऐसे आणिक दोष या च रितिचे हें तो नव्हे अन्यथा ।
 या ही ऊपरि हें चि साधित असा तेव्हां वृथा हे कया ॥ १६ ॥
 कीं ज्याला अधिकार सांगुनि गुरु सांगे स्वये आयके ।
 तो नेणे जन आयकोनि न असें होऊं कधीं ही शके ॥
 आश्चर्ये वदतां तयांत हि अहो आश्चर्य हें तों महा ।
 कीं जो डोळस मार्ग ही परिसतो तो चालतो हो पाहा ॥ १७ ॥
 शुश्रूषा अनुताप आणि कुशल प्रज्ञा गुरु देखती ॥
 त्याच्या काकुळती करुनि हि कृपा येतां तया सांगती ।
 त्याचे अंतरि काम किंविष वसे यालागिं विवात्मता ।
 विवेना प्रतिबिंब यद्यपि कळे भावार्थ हा तत्वता ॥ १८ ॥
 आत्मा जो प्रतिबिंब दुःख सुख हें भोगीतसे पाहतां ।
 आत्मा तो कळला तथापि कळणें आत्मा च विवात्मता ॥
 काहींसा अधिकार देखति तयां हें श्रीगुरु सांगती ।
 योगें विंबसुखानुभूतिपथ ही त्यानंतरें दाविती ॥ १९ ॥
 एथें जो अतिशुद्धचित्त विषयप्रेमा नसे ज्या नरा ।
 तो अभ्यास करुनि पावत असे विवात्मते तो बरा ॥
 वैराग्याविण विंब ज्यासि न कळे तो भ्रष्ट योगी पुन्हा ।
 ये जन्मा म्हणऊनि कृष्ण चि पुढें बरे चि हें अर्जुना ॥ २० ॥

कोणाला अधिकार पूर्ण असतो कोणास कांहीं उणा ।
आला जो शरणागत प्रभु तया सांगे गुरूच्या खुणा ॥
शिष्याची मग त्यावरी जशि जशि प्रज्ञा कृपा हे तशी ।
शिष्याला फल तें त्रिसिष्ठ हि वदे रामासि वाणी अशी ॥ २१ ॥

योगवासिष्ठे वसिष्ठः

उपदेशक्रमो राम व्यवस्थामात्रपालनं । ज्ञतेस्तु कारणं शुद्धशिष्यप्रज्ञैव केवलं ॥ १ ॥
टीका ॥ आत्मज्ञानकिली न ये गुरुविणें हातास कोण्या गुणें ।
या लागीं च गुरुपदेश निगमीं जो युक्त तो पाळणें ॥
कीं ज्ञानानुभवासि कारण तरी प्रज्ञा च ते राघवा ।
शिष्यासी उपदेश ही तरि फळे कीं शुद्ध ते जेधवां ॥ २१ ॥
एवं श्रीगुरुमेघ वर्षत असे सर्वा प्रपन्नांवरी ।
ज्याची घागर फूटकी जरि भरे यारे न त्या भीतरी ॥
या भावें च म्हणे हरि श्रवण ही होऊनियां आत्मया ।
कोणी एक न जाणतो निज सखा विंबात्मया अद्वया ॥ २३ ॥
आत्मनिरूपण समाप्त.

स्फुट श्लोक.

देखुनियां परिपूर्ण सुधाकर सर्व सुखी परि जार रडे ।
वर्तत चांदण त्यांत समस्त हि तस्कर शेंपाडिमाजि दडे ॥
साधुसभे जन उद्धरती परि पापि न जाउं सके तिकडे ।
वामन संतरुपांबुधिदृष्टिन पालथिये घाटें पाणि पडे ॥ १ ॥

विद्वलकविकृत वामनचरित्र-आर्या.

जो भक्तिनें अदितिच्या आला उदरासि त्याचि बटु हरितें ।
बंदुनि चरित तयाचें गातां कलिजन्यवृजिन कटु हरितें ॥ १ ॥
स्वसुताचें दितिजांनीं हरिलें सर्वस्व म्हणुनि तडफडली ।
अदिति पतीस निवेदी हृदत चिंता समग्र जड पडली ॥ २ ॥
हास्य करुनि कश्यप मुनि बोले दयितेस आयिकें सुभगे ।
हे हरिमाया चित्र चि विचारितां काय तें अशुभ शुभ गे ॥ ३ ॥
यश अपयश जय अपजय समयविशेषे चि पावती जंतू ।

परि ते मायिक विसरुनि हरि न विसरिजे जगत्पटौ तंतू ॥ ४ ॥
 अदिति वदे मुनिराया हे ब्रह्मज्ञान काय बनितार्ते ।
 तुष्ट करावें माते स्वमुतार्ते विविधदुःखजनितार्ते ॥ ५ ॥
 सत्वर सुतांसि माझ्या सुरभुवनप्राप्ति संपती सहित ।
 व्हावी सुख मज तेणें लकीं सुख तें चि दंपतीस हित ॥ ६ ॥
 मुनि तीस वदे चतुरे सुतहितकारिणि विचारितां गमते ।
 सकलसुखारूपद विष्णुव्रत विधीं मान्य आत्मयोनिमते ॥ ७ ॥
 श्यासि पयोव्रत आख्या तें आचरितां चि कामनापूर्ती ।
 हे गोष्टि सत्य मानीं मी तुज सांगेन कां मनापूर्ती ॥ ८ ॥
 मुनिगदित विधिपूर्वक विष्णुव्रत सांग आचरोनि सती ।
 शाली त्रिभुवनधन्या तत्तुल्या अन्य बहु तशा नसती ॥ ९ ॥
 तांच्या व्रतपुण्यबळे वरदेशें तीस दाविली वरता ।
 सायुध सांग चतुर्भुज वर माग म्हणे सुरांबिके पुरता ॥ १० ॥
 अदिति वदे सर्वज्ञा ह्दत तुजलांगि काय सांगावें ।
 विश्वमनोगत जाणसि नाम तुझे त्यजुनि दुःख कां गावें ॥ ११ ॥
 दनुजत्रस्तमुतास्तव जीव तुझा सति उदास कळकळला ।
 मी भक्तपक्षपार्ती वृतांत तुझा मला सकळ कळला ॥ १२ ॥
 मी पूर्णकाम परि निजभक्तांचा पक्षपात मज करणें ।
 त्वरित चिं पूर्ण मनोरथ करितों हा अंतरां समज करणें ॥ १३ ॥
 सुत होऊनि तुझा मी स्वपदाप्रति पाववीन सुरबंधु ।
 कां तुज ह्दत चिंता मी असतां दीनबंधु सुखसिंधु ॥ १४ ॥
 आश्वासुनि सुरमातेप्रति अंतर्धान पावला हरि तो ।
 जो दुःख दुःखिताचें स्मरतां तत्काळ सद्य परिहरितो ॥ १५ ॥
 तदुपरि पतिसहवासें शाली ते अदिति अजितगर्भवती ।
 तों जाणे खुण कश्यप जाणे तैशी च पद्मसंभव ती ॥ १६ ॥
 गर्भस्तुति करि हरिची ब्रह्मा येऊनि निकट पाय नमी ।
 तूं स्वजनपक्षरक्षक तयें बहु काय करुनि गायन मी ॥ १७ ॥
 विधि विनवुनि जाय तदा अमरांचे वृंद जाहलें तुष्ट ।
 म्हणती सहाय अजित मग कोठुनिवां कष्ट न शती दुष्ट ॥ १८ ॥
 तायि रोमविवरगर्भी धरि जो ब्रह्मांडकोटिच्याकोटी ।
 तो अज अव्यय अच्युत अवतरला [हो] अदीतिचे पोटी ॥ १९ ॥
 बाहुचतुष्टय करधृतचक्रददाशंखपद्म रमणीय ।

पीतांबरधर ज्याचें नयननलिनयुग विलोल कमनीय ॥ २० ॥
 नीरदनीलद्युतिमान् चलमकराकारकुंडलें लसती ।
 श्रवणीं श्रीमद्वदनीं कुंडलमणिसुप्रभा करी वसती ॥ २१ ॥
 श्रीवत्सांकित वक्षःस्थल वनमाला विराजती कंठी ।
 तत्सुरभिगंधहर्षे मधुकरमाला सदा समय कंठी ॥ २२ ॥
 मस्तकीं किरीट वलयांगदयुत बाहुप्रदेश शोभविति ।
 रुणशुणति पर्दीं नूपुर योगिमनोमधुकरांसि लोभविति ॥ २३ ॥
 यापरि कश्यपसदनीं तो माधव निजतनुप्रभा मिरवी ।
 कंठीं कौस्तुभ ज्याच्या जैसा अतिनीलगगनगामि रवी ॥ २४ ॥
 ते काळीं भूतेंद्रियदेवाते हर्ष जाहला भारी ।
 प्रतिती तेथे चि नसे भावी जो मी च पद्मनाभारी ॥ २५ ॥
 निनगर्भीं अवतरला हरि निरखुनि तोष देवजननीला ।
 तैसा च कश्यपाते होय म्हणे धन्य धन्य घननीला ॥ २६ ॥
 बटुवेषज्ञानाते निरखुनि मुनिवर्य हर्षले सकळ ।
 करविति कर्म कश्यप पुढें करुनि न पडतां मनास कळ ॥ २७ ॥
 उपनीयमान बटुते सावित्रीते कथी तदा सविता ।
 दे ब्रह्मसूत्र गोष्पति दे पुत्रालागि मेखला सविता ॥ २८ ॥
 मृगचर्म मेदिनी दे दे दंड शशांक जो धरि शशाला ।
 जननी कौपीनाते दे छत्र स्वर्ग वंदुनि तशाला ॥ २९ ॥
 दे विधि कमंडलूते देती सप्तर्षि नूतन कुशाला ।
 दे अक्षमालिकेते सरस्वती रम्य परम पुरुषाला ॥ ३० ॥
 दे यक्षप पात्रीते दे भिक्षेते उमा अनादि सती ।
 तो तरला हरिलीला हे रम्या ज्याच्या मना दिसती ॥ ३१ ॥
 नयनीं फुटल्या रसना त्यांते गमला सुधासुरसभेला ।
 तो ब्रह्मवर्चसे बटु रुचला राया बुधा सुरसभेला ॥ ३२ ॥
 व्रतबंधकर्म विधिवत् संपादुनि जेथ यज्ञ बळि करितो ।
 त्या नर्मदातटाकीं याचकवेषे चि जाय बटु हरि तो ॥ ३३ ॥
 तो अश्वमेधयज्ञीं भृगुवंशोत्पन्न विप्र त्या सहित ।
 ष्छुक ते क्षाणि तेथे शांकित यजमान होय त्यांस हित ॥ ३४ ॥
 बोलति परस्परें ते येतो यज्ञासि कोण हा रविसा ॥
 कीं वन्हि कीं सनक हा भा सर्वांच्या हि येय हारविसा ॥ ३५ ॥
 त्या यज्ञमंडपीं ते करितां तर्कासि छत्रधर बटु तो ।

आला सभेत पाहुनि नृप चित्ती हर्षला परम पटु तो ॥ ३६ ॥
 दंडकमंडलु हातीं मौजी माजासि शोभली बरवी ।
 सर्वासि जो स्वतेजे प्रयुत्थानादि तत्क्षणीं करवी ॥ ३७ ॥
 आसन देऊनि बळी स्वागत पुसतां मनीं चमत्कार ।
 भासे ज्यासि परम सुख मानुनि त्यातें करी नमस्कार ॥ ३८ ॥
 बटुचरण प्रक्षालुनि घे माथां भूप दुरितहर जळ तें ।
 जेणें शशिधर खरगर निववी स्वशरीरपुरित हर जळतें ॥ ३९ ॥
 नृप बोले विप्रशिशो आगमनें यज्ञ जाहला सांग ।
 झाले तृप्त पितर परि काय अपेक्षा तुझी मला सांग ॥ ४० ॥
 जें जें वांछिसि चित्ती तें तें निःशंक वित्त मागावें ।
 कांचन रथ गज वाजी किंवा घे ब्रह्मवित्तमा गावें ॥ ४१ ॥
 बोलसि यथार्थ राया सत्यत्वाचा तुझ्या कुळास ठता ।
 दृष्ट श्रुत न च ऐसा कोणी वंशांत जाहला शठसा ॥ ४२ ॥
 या तुझिया वचनाचे हे साक्षी विभव महाराजा ।
 परलोकाच्या ठायीं वेत्ता प्रहराद ही तुझा आज्ञा ॥ ४३ ॥
 रणतीर्थदानविषयी पाठी तुझिया कुळांत नर सरला ।
 नायिकला चि कदापि हि तूं कां सरसील सांग न रस मला ॥ ४४ ॥
 यास्तव मत्पदामितिनें तुजपासुनि तीन पाउलें च मही ।
 मी वांछितसें राया तुज दातृत्वासि किमपि न श्रम ही ॥ ४५ ॥
 येणें चि तृप्ति असतां चितीना चित्त वस्तु या परतें ।
 दातृत्वशक्तिपरतें मागावें तें अयोग्य पापरतें ॥ ४६ ॥
 हास्य करुनि बालि बोले येथें विप्रापुढें करी पाणी ।
 वांछित काय तुझे हें असो शिशो सोडितों करी पाणी ॥ ४७ ॥
 भाव नृपाचा समजुनि दानातें शुक्र तद्गुरु निवारी ।
 बोले राया हरि हा वससी स्वकरांत कां धरुनि वारी ॥ ४८ ॥
 बटुसा तुज गमतो परि तंतु चि हा विश्वनायिकपटाचा ।
 विबुधहितास्तव धरिला वेष तुला वंचनार्थ कपटाचा ॥ ४९ ॥
 जरि न कळे हें चरित तुज परि मजला हें नृपा सकळ कळतें ।
 श्रम पावशील यास्तव मानस तुज सत्कृपाम कळकळतें ॥ ५० ॥
 अनृत वदावें तरि मज संकट तें काय आज वद गुरुजी ।
 वाग्दत्त जाहण्यावरि मजवरती व्यर्थ करिसि गुरुगुरु जी ॥ ५१ ॥
 क्षिणु असो अथवा हा याचक कोणो तरी असो भलता ।

मी देउनि चुकलों तूं याची कां छेदितोसि लोभलता ॥ ५२ ॥
 नायिकतां स्वाज्ञापित दे बळिते शुक्र शाप कविवर तो ।
 हतदैव पुरुष जैसा नेणुनि निज हित मनांत न विवारितो ॥ ५३ ॥
 मद्रवचनोल्लेघनफल पावसि निःश्रीकता नराधिपते ।
 पडती व्यसनीं जे गुरुवचन न धरिती मनीं नराधिप ते ॥ ५४ ॥
 कथिलें गुरुने हा सुरकार्यार्थी हरि तवाहित रिपू जी ।
 तद्वचन शाप न गणुनि तो बलि त्या माधवा हि तरि पूजी ॥ ५५ ॥
 तत्पत्नी त्रिभ्यावलि कलश करी त्यांत विमल जल भरिलें ।
 ओती बटुचरणावरि धुउनि चरण तें नृपें शिरीं धारिलें ॥ ५६ ॥
 त्या कर्माते स्तविती सुरमुनिगंधर्वकिन्नरादि किती ।
 वर्षति कुसुमसमूहे यश गाउनि सुजन मस्तकें तुकिती ॥ ५७ ॥
 विस्मयकर रूपते अनंतगुण जाहला तदा वरिता ।
 पातालभूमिनभदिक्चक्रांतरि पाहतां न ठाव रिता ॥ ५८ ॥
 भुवने स्वतनुविभागी हरिने बळिलार्गि दाविली चवदा ।
 जैसा सधन पसारी दावी स्वदुकानमंडपीं सवदा ॥ ५९ ॥
 एकपदे क्रमिली महि पदे द्वितीये त्रिविष्टपे भरलीं ।
 तृतीय चरण मोजावे तरि विधिभवनातळीं स्यळें सरलीं ॥ ६० ॥
 ते हरिपद विधि भावुनि प्रवेशतां विधि सभासदांसहित ।
 निरखुनि वदूनि पूजुनि म्हणति पदाते करीं स्वदासहित ॥ ६१ ॥
 हरिपदमार्जित जल ते सरिद्वरा होय भारता राया ।
 गगनपथें उतरे या महिवरि कृतदुरितभार ताराया ॥ ६२ ॥
 सर्वस्वहरण बलिचें निरखुनि ते दानवी सकळ सेना ।
 वामनहननार्थ निघे चित्त जिचें लव नृशंस कलसेना ॥ ६३ ॥
 नंदसुनंदादि तदा हरिगण ताडिति तदीय कटकते ।
 बळि दनुजांसि म्हणे कां मरते मत्सैन्य फुकट हटका तें ॥ ६४ ॥
 अस्मद्धितकर हरि तो शाल्यसे साह्य विबुधनिकराते ।
 जय अपजय कालोद्भव समजुनि करिती न विबुध निकराते ॥ ६५ ॥
 जो त्रिदशपक्षपाती त्याते हा पक्ष कायसा मान्य ।
 धारिला सुरार्थ जेणे पहा पहा काय काय सामान्य ॥ ६६ ॥
 या बालिवचनश्रवणे दितिदनुसुतकुल रसातळीं शिरलें ।
 कुशल हि काय करिल तरि जरि समये दैव पाठिशीं फिरलें ॥ ६७ ॥
 तदुपरि हरिचित्ताशय जाणुनि त्रिनतासुते तया बळिला ।

धरुनि वरुणपाशांहीं दृढ बांधुनि तद्वितार्थ आंवल्लिला ॥ ६८ ॥
 श्रीहरिभावार्थ असा कीं याचीं निरसिजे अहंममता ।
 यास्तव हरुनि दोन्ही दावीं बळिलार्गि आपुली समता ॥ ६९ ॥
 श्रीविहृत परि स्थिरमति धर्मात्मा जो कधीं न पापरत ।
 त्यासि वेदे हरि दिधलें या वचनार्ते न धर्मपा परत ॥ ७० ॥
 नें नें इच्छिसि माते त्या तुझिया सकळ कामना पुरती ।
 मागसि मज बळिलार्गानि तें मागें गोष्टि वामना पुरती ॥ ७१ ॥
 ऐसें असतां तुज मी मागितलीं तीन पाउलें धरणी ।
 ते देउनि मज आतां वाक् संरक्षीं महत्पुरःसरणी ॥ ७२ ॥
 एका चि पाउलें महि भरली दुसऱ्या पदें गगन भरलें ।
 दे तिसरें पद उरलें नाहीं तरि बोल मद्रचन हरलें ॥ ७३ ॥
 वाग्दत्त न परिहरतां जासी नरकासि विगतसंदेह ।
 ऐसे चि अहंममतायोगें श्रमलेत बहुत मंदेह ॥ ७४ ॥
 ऐसा छळिला जरि तरि न ढळे सत्वासि दानवेश शमी ।
 तो वदतो श्रीहरितें मद्रचनार्ते कसा नसें वश मी ॥ ७५ ॥
 तुजलार्गि वचन दिधलें त्यातें देवा न मी कदापि सरें ।
 पदयुग्मपूर्ति शाली तरि दे पद वंद्य मस्तकीं तिसरें ॥ ७६ ॥
 भीती मज नरकाची न दरिद्राची न वरुणपाशाचीं ।
 लोकीं दुर्वादाचीं भीति मला एक शतर काशाची ॥ ७७ ॥
 पारीक्ष्य परम गुरु तूं असुरांचा सर्व गर्व हारविसी ।
 तम निरसी विश्वाचें ह्यणवुनि कीं काय दोष हा रविसी ॥ ७८ ॥
 तुजशीं वैर करुनि बहु विबुधेतर खळभवांबुधी तरले ।
 गूढ्य असें नेणाति जे पाय तुझे त्यांस मात्र अंतरले ॥ ७९ ॥
 सकल प्रपंच मिथ्या समजुनि तव चरणपल्लवीं जडला ।
 त्या प्रहरादश्रेयें निरुपम मज योग हा तुझा घडला ॥ ८० ॥
 शरण पितामह माझा अनुसरला पतितपावना तूतें ।
 झाला सुखी च तत्कुलसंभव हा पतित पाव नातूतें ॥ ८१ ॥
 ते समयीं प्रहराद हि येउनि वर्णुनि वंद्य गुण बळिचा ।
 स्तविताहे श्रीहरिला रक्षावा दास दनुजकुलबळिचा ॥ ८२ ॥
 बलिपत्नी विंध्यावलि वंदुनि देवासि सुवदनें विनवी ।
 त्वरत समर्पुनि तुज देती हे मूढ काय जोड नवी ॥ ८३ ॥
 विधि विनवी देवाते या समयीं योग्य काय हा निकर ।

सर्वस्व अपिलें तुज तें बळिलागूनि कायहानिकर ॥ ८४ ॥
 फलजलदूर्वापण तुज करितां देतोसि वा निज गतीतें ।
 यासि घडेल कशी ते तुज चि समर्पूनि हानि जगतीतें ॥ ८५ ॥
 स्तुति विधिची ऐकुनि हरि बोले देवाधिदेव धात्यासी ।
 मद्रक्तगर्वहर मी तो ठेवीन सांग कां त्यासी ॥ ८६ ॥
 बहुत चि छळिला मी परि हा माझ्या उतरला छळकसातें ।
 याच्या सत्वगुणाचें वंचिन तरि मी महत्फल कसा तें ॥ ८७ ॥
 मन्वंतर सावर्णीमनुचें सरतां चि नाकपालकता ।
 पावेल इंद्र होउनि मग इतरांची उडेल चालकता ॥ ८८ ॥
 तंव पर्यंत सुतळ जें रचिलें अतिरम्य विश्वकर्मकरें ।
 तेथें असोनि येणें भोगार्थी शुभ फळें सुशर्मकरें ॥ ८९ ॥
 आधिप्याधिजराभयवाधा जेथें न जननमरणाची ।
 तेथें राहुनि येणें स्मृति रक्षावी मदीय चरणाची ॥ ९० ॥
 रे इंद्रसेन राया जावें सुतळासि दितिजपरिवारें ।
 मच्चक्र तेथ रक्षक न कृतांताचें हि जेथ परि वारें ॥ ९१ ॥
 रे बळिराया तूझें निरूपम मज मानलें महाशील ।
 यास्तव तुझिया द्वारी वसेन मजला सदा पहाशील ॥ ९२ ॥
 वंदुनि हरितें सह गण गेला सुतळासि बळि वसायाला ।
 त्याच्या भक्तीस्तव हरि सोडूं तारे मी म्हणे कसा याला ॥ ९३ ॥
 बळि सुतळाप्रति जातां उपेंद्र ही जाय विबुधलोकासी ।
 हष्ट करुनि अदितीतें केला देवेंद्र तेथ मोकासी ॥ ९४ ॥
 यापरि हरिचीं चरितें ऐकुनि गाउनि भवार्णवीं तरती ।
 त्यांच्या चरणरजाची विडलददयांत पूर्ण सतत रती ॥ ९५ ॥
 इति विडलकविविरचित वामनचरित्र संपूर्ण.

शुकरंभासंवाद-आर्या.

श्रौनरहरिपदपद्मी मानसमधुपासि पाजवील मुग्धा ।
 कामासि तोचि जिंकिल करिल पदरजें पवित्र हे वसुधा ॥ १ ॥
 वंदुनि संतजनाप्रति वर्णिन विथांत मान्य शुक थारे ।
 शुकरंभासंवादश्रवणें चित्तांत शांतिमुख थारे ॥ २ ॥
 प्रयत निरंजनदेशीं उपवन घन शांत नें विवेकाचें ।
 वैराग्यवसंतोऽनृभितासन तेथ मानस शुककाचें ॥ ३ ॥

त्याच्या तपसामर्थ्ये सहस्रकरचंद्र लोपती तारा ।
 अमरासनं हि चळती स्वर्गी शक्रासि ना निघे थारा ॥ ४ ॥
 ते काळी मुनि नारद येतां स्वर्गासि वासवाजवळी ।
 सकळ सुरासह सुरपति वंदुनि पदयुग्म आदरें कवळी ॥ ५ ॥
 पूजा करुनि यथाविधि सप्रभे श्रीविरोचितनयाते ।
 प्रश्न करी संक्रंदन घचने दावुनि पूर्ण विनयाते ॥ ६ ॥
 भूमंडळप्रदेशी स्वामी तप कोण आचरे सुकृती ।
 सर्वज्ञ तुम्ही जाणा त्रिभुवनभुवनांत धन्य परम कृती ॥ ७ ॥
 मुनि घदतां शुकमहिमा श्रवण करुनि शक्र मानसी विवरी ।
 कवण तपाते खंडुनि निःसार करी तयासि भूमिवरी ॥ ८ ॥
 पापरि हृदयि विवरीतां तपनाशालागि कल्पिली ललना ।
 स्त्रीयोगे बहु थकले ज्ञानी हि तपात पावले चलना ॥ ९ ॥
 त्रिपुरांतक चतुरानन मी सुरपति इंद्र तापसांत किती ।
 विश्वामित्र पराशर गृंगी ठयासादि कोण करिल मिती ॥ १० ॥
 दंभी जंभाहित संरभे रंभोरु आणवी रंभा ।
 संभावुनि परमोचित जंभित वाक्ये कल्पि तो समारंभा ॥ ११ ॥
 तुम्ही स्त्रियांनि बहुत चि तपोनिधी करुनि दाविलेत रिते ।
 तूं ही जाणासि तेथे किमर्थ बोलुनि दाखवूं तरि तें ॥ १२ ॥
 नाउनि मृत्यूभुवनीं शुकमुनिच्या सत्तपासि नाश करी ।
 साहित्य युक्त घेउनि जैसा मीनासि दाश पाश करी ॥ १३ ॥
 मान्य करुनि ती सुकुचा रंभा निर्जरवेरुपाय नमी ।
 विनवी केवि उरे शुक करितां संगीत नृत्य गायन मी ॥ १४ ॥
 चंद्रमुखी स्वपलाक्षी चूर्णकचा चारुचित्रचरधरा ।
 लिकुचकुचा चामीकररुचिरचिरा पाहते शुकोच्चधरा ॥ १५ ॥
 सीमंतमध्यदेशी सिंदूरारक्त रेखिते रेखा ।
 वेणीफणी सुकुंकुम कज्जल धरितां चि काय शुकलेखा ॥ १६ ॥
 नासाभरण सुरंजित कर्णफुले जडुनि रत्नकापासी ।
 मुक्ताहारागदकंकणरम्या पावत्ये शुकापार्शी ॥ १७ ॥
 धरिते बडू मृदु जांबूनदरंजित रम्य रत्न हीरमणी ।
 लीन निरंतर चरणी बंध्य नसे काय मोहिना रमणी ॥ १८ ॥
 मंजीरांशजिते मी रंजविते राजयोगिरायते ।
 स्त्रीचरित विदित असतां सहस्राक्ष कां शिणो गिरा याते ॥ १९ ॥

नौ नौ वाक्त्रे वदली तच्छतगुणिते सुरांगना नटली ।
 पाहूनि सुरमतीच्या चित्तांत चि तःक्षणी निशा पटली ॥ २० ॥
 मलयपवन कुसुमाकर मित्रमुकुटमणी सहायकर जोडी ।
 ती सहसा साहित्ये गीते संकंदनासि कर जोडी ॥ २१ ॥
 पुढहूताज्ञा वंदुनि रंभा भूमंडळीं झुकानवळी ।
 येऊनि गायनाचे फेरे मारुनि बहु निज माज वळी ॥ २२ ॥
 कुसुमाकरे रचुनि वनशोभासंपत्ति दाविली बरवी ।
 फलपुष्पसुरभिगंधित सभोंवतीं रम्य वाटिका हिरवी ॥ २३ ॥
 स्पर्शुनि कुसुमसमूहा मलयानिल तेप भंवत आकाशी ।
 मंत्र सुगंध सुशीतल लागे जाऊनि मुनिस नाकासी ॥ २४ ॥
 कारंडवकोकिलशुकहंसमयूरादिपक्षिनादाने ।
 उद्यान हृद्य तेथे मर्योद्याने अवय नादाने ॥ २५ ॥
 परिमलजलकासारो सुवर्णपद्मासभोंवते भ्रमती ।
 भ्रमर प्रमोदगुंजारखे शुकालागि दावि संप्रम ती ॥ २६ ॥
 आयास बहुत रंभा करितां योगी नव्हे चि तो जागा ।
 कां पुनरावृत्ति करी ज्याला संप्राप्त होय तो जागा ॥ २७ ॥
 अयुतदलपंकजगत वायु निरोधुनि आत्मलाभाने ।
 पूर्ण सुखी मग कोठुनि देहेंद्रियजन्य त्याजला भाने ॥ २८ ॥
 जे रजनी विश्वाची तेथे तो योगिराज जागतसे ।
 त्या द्रष्ट्याची रजनी तेथे हे भूतजात वागतसे ॥ २९ ॥
 ब्रह्मानंदसमुद्गी निमग्न जो जाहला दिवारजनी ।
 त्या लाभाहुनि त्याला बोले बोलाल काय सार ननी ॥ ३० ॥
 यत्न विफल विलोकुनि झुकतनुवारि चैरूपल्लवे वारा ।
 घाली चळे न तो मग मानी रंभा वृथा स्वपरिवारा ॥ ३१ ॥
 ती ब्रह्मनिष्ठिताते स्पर्शेन करे बळेच हालविते ।
 आनंदनिर्भराच्या वृत्त्यमूर्ती कालकूट कालविते ॥ ३२ ॥
 स्पर्श करिल हरिमाया पास्तव उदरांत जननिच्या वारा ।
 वत्सर वसे तपस्वी रंभेचा त्यास काय परि वारा ॥ ३३ ॥
 वर्षे द्वादश होता श्रीहरि जामीन देउनी ठ्यासे ।
 बाहेर आणिला नो तो रंभेच्या भ्रमेल हव्यासे ॥ ३४ ॥
 परतौनि झुका पाहे या ठ्यासोच्चस्वरासि ओ देती ।
 सकलवनस्पति तेणे सह रंभा काय करून मोदे ती ॥ ३५ ॥

वीच्या दुराग्रहास्तव समाधि सोडूनि लागला बोलूं ।
 यानंतर दोघांचें परस्परे स्पष्ट बोल ते बोलूं ॥ ३६ ॥
 कोठील कोण तूं कां येथे येणें किमर्थ सांगवें ।
 मी दीन तापसी मजपाशीं येऊनि फुकट कां गावें ॥ ३७ ॥
 शृंगारमूर्ति रंभा सुरलोकीं मान्य देवरायातें ।
 आलें स्वामीस्तव मी आज्ञा मज आजि दे वरायातें ॥ ३८ ॥
 स्त्रीलब्धिलुब्ध असतों तरि कां मी बायिला वनीं वसतों ।
 संसारसुखीं ठसतों तरि कां मी बायिला जनीं वसतों ॥ ३९ ॥
 हरिहरविधि संसारीं रमती कांतांसवें महा ज्ञानी ।
 स्त्रीसंभोगाविण सुख अन्य वदावें स्मरूनि सुज्ञानीं ॥ ४० ॥
 प्रापंचीं सुख असतें तरि कां योगी वनांतरीं वसती ।
 स्त्रीस विसर्जुनि रुसती तरि कां एकांत सेवुनी वसती ॥ ४१ ॥
 अतिविमलतरलहारा हरिणाक्षी वृत्तपीनकुचभारा ।
 संभोगाविण संसृति ये त्याचा व्यर्थ देहभव सारा ॥ ४२ ॥
 मांसासृक्मज्जास्थीसांकर्यें व्याप्त जो मळें मूत्रें ।
 त्या देहाते स्तविसी रंभे जो बद्ध नाडिकासूत्रें ॥ ४३ ॥
 मर्त्यस्थलोक्कवनितेपरि दुर्गंधी ते कशी रिधे नार्की ।
 उदर विदारुन दाविन कुंकुमकस्तूरिगंध घे नार्की ॥ ४४ ॥
 माते द्वादशवर्षे भोगियली येय मातृउदरदरी ।
 हें ठावें असतें तरि आलों असतों तुझे चि कीं उदरीं ॥ ४५ ॥
 हें वाक्य ऐकतेक्षाणि रंभा लागे शुकाचिये चरणीं ।
 स्वामी क्षमा करावी प्रवर्तव्ये व्यर्थ कीं दुराचरणीं ॥ ४६ ॥
 यापरि विनवुनि मुनितें खिन्नमुखी जाय शकसदनासी ।
 मुनि सहज समाधिसुखीं स्थिर झाला दमुनि दुष्ट मदनासी ॥ ४७ ॥
 भागवतादिपुराणीं शुकदेहोत्पत्ति विविध बोलिलेली ।
 ते विबुधांप्रति ठावी मी आपकिली तशी च हे लिहिली ॥ ४८ ॥
 श्रीमन्नृसिंहचरणीं शुकसंभासंवाद अर्पिला भवें ।
 विठ्ठल म्हणतो गंगोदक ते गंगेसि काय लाभावें ॥ ४९ ॥

समाप्त.

मुकुन्दकविकृत-सारीपाठकथा.

श्लोक.

कैलासशैलशिखरौ शिव आणि काली । सारीस माडुनि विनोदाति ते चि काळी ।
तों तेथ नारद मुनीश हि पावला हो । वीणा करी सहित घे हरिनामलाहो ॥ १ ॥

अश्वघाटी.

आला मुनी निज घराला म्हणूमि शिव ज्ञाला सतोष हि तदा ।
भालाक्ष पाहत चि धाला मुनी विनत ज्ञाला गजातकपदा ॥
खेळासि तत्पर चि ज्ञाला तथा पुरहरालागि नारद वदे ।
बोलाविना चहुं पटाला न रंग हि कराला उगा चि श्रम दे ॥ २ ॥

श्लोक.

संतोष व्हावा जरि आपणाला । बोला मुखें काहिं तरी पणाला ।
ऐशी ऋषीची परिसोनि वाणी । दोघांचिया तें न सुखासि वाणी ॥ ३ ॥
कानादिकी जो काधि नाकळीला । दोघांस ही लावुनियां कळीला ॥
बैसे मुनी पहात तो तमासा । डोले सुखें जेविं जळांत मासा ॥ ४ ॥

चूर्णिका.

श्रीमत्च्छशधरशकलविलसितोत्तमांग गंगातरंगरंजितजटातट मुनिजनसेवितपदकमल-
परामे । मुनिवरनिगदितवचन मनन करुनि अति सानुरामे । शरदभ्रविभ्राजितशुभ्र-
तरभूतिकृतांगरामे । भक्तहृत्कमलभृंगे मत्तमातंगशुंडादंडापमानभुजदंडनिर्जितचंड-
वेतंडदंडधरभीतिहराने । प्रेमयुक्त नेम करुनि व्याघ्रचर्मनृकपालमाला पणालागि
ठेविली ॥ ५ ॥

श्लोक.

बोले तें अबला म्हणे स्वपतिला हा खेळ तों जिकिला ।
ठेवा जी वहिला दुजा नग भला जो संग्रहीं चांगला ॥
शंभू तें चकला म्हणे अजि मला हारे न हे चिःकला ।
की हा काळ मला न साह्य गमला चिंतांबुधी मज्जला ॥ ६ ॥

चूर्णिका.

त्यानंतरें काळांतकें शेषभूषणाला । परशुडमरूपट्टीशखट्वांगादि आयुधाला ।
वृषभगजाजिनाला ठेवितां एकेक डाव करुनि चढा हिरोनि घे नगराजवाळा ।
विलोकितां अशाला लज्जाकुलित शिव देखोनि जगज्जननि म्हणे नमस्ते नमस्ते
हर हर ॥ ७ ॥

अश्वघाटी.

पिंगाजटा रुळति अंगावरी धरि कुरंगासि हस्तकमळें ।
 वृंगार सर्व हि भुजंगाधिपाकृति अनंगारि जें डळमळे ॥
 गंगाधरानतक संगासि माशक अभंगासि होउनि सदा ।
 शुभांगा * * * * * वदे नतपदा ॥ ८ ॥

शार्दूलविक्रीडित.

ध्यावी वस्त समस्त हे मज नको क्रीडार्थ हा खेळ जी ।
 स्त्रीने हारविलें म्हणोनि हृदयीं वाहूं नका काळजी ॥
 या वाक्यासरिसा मुनी मग कसा बोलें महेशाप्रती ।
 निर्लज्जे वसणे तयाहुनि बरे नाणे दिगंताप्रती ॥ ९ ॥

अश्वघाटी.

माया अपार अनुमेया न तूज सुरराया अजिंक्य समजें ।
 वायां पणासि करुनीया उगी च तनु आयास युक्त करिजे ।
 नाया वरी भव काया म [च] दाविं तव पायासि हें नमन घे ॥
 नाया निरोप मज दे या क्षणीं क्षण वसाया रती न मन घे ॥ १० ॥

श्लोक.

गेल्या असें वदुनि नारद शंकराते । सक्रोध शंभु तयिं चालियला वनाते ।
 तो आड येउनि वदे गिरिजा सुहासा । काजातसां करुनि राग अजी महेशा ॥ ११ ॥

सचाई.

बोलुं नको मजशीं बहु लाडपणें च न चाड तुझ्या वचनाची ।
 काय वढा मजपासुनि अंतर जें तुमच्या हृदयास हि जाची ॥
 ऐकुनियां शिव बोलतसे ललनावचने श्रवणीं न पडावीं ।
 हासुनि तें गिरिजा वदली कधिपासुनि ज्ञानकळा हि वदावी ॥ १२ ॥
 बोलतसे भव कोपभरें गिरिजा म्हणुनी हृदयीं कठिणा जी ।
 नासि पिशाचगृहीं रहिवास तया लवलेश नसे करुणा जी ॥
 भीड त्यजुनि च बोलसि यास्तव जाइन पेशुनि शीघ्र वनाला ।
 जाल किती दिस हाल वनांतरिं याल उद्यां परतोनि घराला ॥ १३ ॥

श्लोक.

वाक्य हें परिसुनी शिव बोले । पापरी उगी च फार न बोलें ।
 नातसें त्यजुनियां सदानाला । पाहिना च अधुना वदनाला ॥ १४ ॥

यापरी वदुनियां गिरिजेला । पातळा अतिवरे गिरिजेला ।
सोसुनी हिम हि वर्षतपाते । बैसला करुनि तत्र तपाते ॥ १५ ॥

पंचचामरवृत्त.

कित्येक दीस लोटले तरी नये चि कां पती ।
म्हणोनि शोध ध्यावया निघे तदां उमा सती ॥
ननीं वनीं फिरे पुसे ऋषींस आणि योगियां ।
तुम्ही महेश देखिला तरी वदा वनांत या ॥ १६ ॥
असा करीत शोध तेथ पातली कशोदरी ।
महेश जेथ आदरी तपासि सेवुनी दरी ॥
विलोकुनी तयासि ते मनीं विचार ते करी ।
अशा रूपे चि गेलिया शिवासि कोप ये तरी ॥ १७ ॥

श्लोक.

चितूनि ते बहुत वेळ कपर्दियोषा । रूपसि पालटुनियां धरि भिच्छिवेषा ॥
नेसोनि बई कनकाभरणीं विराजे । पाहोनि जीस कुसुमायुधमाय लाजे ॥ १८ ॥

अश्वघाटी.

बाळी सुकर्णयुगिं घाली शिरीं सुमनजाळी सुवासित भली ।
भाळीं टिळा जडित ब्याली सुरतन नगमेळी नङ्ग झळकली ॥
चाली जिची जितमराली अशी गिरिश वाळी सुहीरकरदा ।
आलीसमेत मग आली शिवा निकट ठेली अभीष्टवरदा ॥ १९ ॥

श्लोक.

तेव्हा मंद सुगंध मारुत सुटे शंकारशब्दे अळी ।
आलापासि करी पिका चि सह ते नाचे मयूरावळी ॥
चापाते कुसुमायुधे शर गुणीं सज्जुनि आकर्षिले ।
झाले साद्य समस्त हे परि शिवे ध्यानीं मना योजिले ॥ २० ॥

कामदावृत्त.

आत्मचितनीं लक्ष लावुनी । बैसला मुनी जेंवि आसनीं ॥
यापरी मला पाहतो कसा । पावली उमा शोक तो असा ॥ २१ ॥
झाली स्तब्ध क्षणेक त्यावरि कशी करूपुनि बुद्धीस जी ।
वीणा घेउनि मंजु मंजुळ रघे गानीं च वाणी सजी ॥
ऐशी श्राव्य सुकर्णरंभयुगलीं जातां समाधी त्यजी ।
नेत्राते उकलूनि पाहुनि म्हणे ब्राह्मी कला नित्य जी ॥ २२ ॥

असे वेधतां चित्त तीच्या गुणानें । वदायासि आरंभिलें निर्गुणानें ॥
 ह्मणे कोण तूं एकटी या वनीं गे । तुला पाहतां मोहिलें कीं अनंगें ॥२३॥
 भिछी मी चिरकाल निर्भय मनें रक्षीतसें या वना ।
 वाणी ऐकत तों म्हणे बहु वरें होई मदींयांगना ॥
 ते बोले न वदे अतःपर असे रागीट माझा पती ।
 हें ऐकेल तरी अनर्थ चि घडे क्ळाळादि ज्या कांपती ॥ २४ ॥
 मी एक थोर सकळां विबुधांत मानीं । नाहीं दुःखा मज असा त्रिजगांत मानी ॥
 तूं सर्वश्रेष्ठ तरि कां तुजलांगि जाया । नाहीं उगा च फिरतोसि वनोवनीं या ॥२५॥
 जाया असे परि करुनि स्मिताननातें । मी खेळतां बहु करी च विनोदनातें ॥
 यालागि सोडुनि तिला मग या वनाला । आलों असे समज हृदत जीवनाला २६

चामरवृत्त.

सहास खेळतां विनोद बोलिली सती तिला ।
 त्यजी अशा दुःखा कशी वरील सांग तूजला ॥
 अशी निराश बोलतां पुन्हा हि नेत्र लावुनी ।
 करीत ध्यान चिःसुखें उमेश तोष पावुनी ॥ २७ ॥
 मागुनी हळुच गान ते करी । मानसी विकळता च ते करी ॥
 ऐकुनी मृग सुखासि पावले । टाकितो मग पुढें न पावले ॥ २८ ॥
 तेव्हां ते निकटीं च बैसुनि हटीं गातां चि तो धूर्जटी ।
 कंठीं सिंहकटीचिया मग मिठी घालावया तो उठी ॥
 तेव्हां सुभ्रुकुटी विलोकुनि दिठी बोले अतीगोरटी ।
 आशा दुष्ट न ती धरीं वळकटी गुंतूं नको संकटीं ॥ २९ ॥

कामदावृत्त.

मी परांगना साध्य होईना । जाण निश्चये तूं तपोधना ॥
 यापरी सती बोलिली बहू । काम मोहिला ना म्हणे सांजू हूं ॥ ३० ॥
 टाळुनी तिचा बोल तो पहा । बोलतो कसा शोकतापहा ॥
 कल्पना त्यजी दूर तीकडे । विस येउनी माझिये कडे ॥ ३१ ॥

अश्वघाटी.

शाला बहूतर विशाला नसे दश दिशा [हा] उगा भ्रमत जो ।
 शाला सुरंग न दुशाला गळां धरि विशाला स्वतंत्र मत जो ॥
 माळा अनेक नृकपालांचिया गळि अशाला कशास युवती ।
 माळावया न पद काळांतका उगि च बाळा कशी सुखवती ॥ ३२ ॥

आर्या-रक्षक मद्द्रव्याला कुवेर केला असे सुमित्र भला ॥

देइल फार धनाला शाल दुशाला उणें नसे चि मला ॥ ३३ ॥

श्लो०-बापे प्रत्यक्ष दाक्षायणि पति बहुसा निदितां ते शुभाक्षा ।

कांक्षा सोडूनि काया हुत करि च तदां तो विरूपाक्ष शिक्षा ॥

दक्षाला लावि तेव्हां उपरि गिरिसुता होउनी मागुती ते ।

भंगीकारी तुम्हाला म्हणुनि पुरहरा पावली या गतीतें ॥ ३४ ॥

सवा०-शुंभ निशुंभ वधी बहु चंड अखंड मला उपहास करी ते ।

या करितां त्यजिलें सदाना अधुना न लगे कठिणा नवरी ते ॥

भिच्छि वदे कपटी बहु तूं शिरिं वाहुनि जन्हुसुता अनुरागें ।

त्या हि वरी पण आपण ठेवुनियां हरिलें म्हणुनी त्यजि रागें ॥ ३५ ॥

ऐकत हें बसला न वदे च पुन्हा शिव पाहुनिया च सतीला ।

गान करी हळु मान हि हालवि मान त्यजी श्रवणें भव भोळा ॥

काय उपाय करूं कसि होय मला महिला वश ते चपला हे ।

चित्तुनि यापरि कोप त्यजुनि उमापति आण अशी वदलाहे ॥ ३६ ॥

शिखरिणीवृत्तं.

त्यजी पृथ्वी नागाधिप जळाधिपर्याद विघडे !

अकार्ळी सूर्याला चरमगिरिवस्ती परि घडे ॥

न सोडीं तूतें मी समज मनि तूं तें दृढ तरी ।

प्रिये होई पुण्यायुधजलधिमध्ये मज तरी ॥ ३७ ॥

यापरी वदत काकुळतीनें । ऐकुनी रिमत करुनि सतीनें ॥

याल कां नरि मदीय घराला । शांतवीन तरि पंचशराला ॥ ३८ ॥

ऐसें वदोनि उठली मग ते भवानी । जीची चरित्ररचना सुरवृंद वानी ॥

बोलें अशा म्हणत तो तरि शूलपाणी । वाहे शिरां सुरधुनी अति रघ्य वाणी ३९

जंव हळु सरके तों पाठिशीं शंभु येतो ।

समजुनि वश ऐसा मानसीं निश्चये तो ॥

त्यजुनि कृतकवेधा ते धरी नैज रूपा ।

झगझगित विराजे नित्य जे चित्स्वरूपा ॥ ४० ॥

कांचोळी तगटी कुर्ची तटतटी साडी लसे भर्जरी ।

कंठी चिचपटी चुडे मनगटीं बोटीं मुदी साजिरी ॥

साजे दाम कटीं सुभव्य प्रगटीं रूपासि तें तो दिठी ।

याहोनी बहु ठीक शंकर मिठी घाली गळां नेहटी ॥ ४१ ॥

चूर्णिका.

तत्समयीं अनेक यानगतशतमखादि सुर सुजातपारिजातकद्रुमकुसुमनिकर वर्षो-
नियां निज करीं प्रत्यूहमत्तगजकेसरी विविध सुगंधचंदनकस्तूरिकेसरीं उत्कंठित हो-
ऊनि नीलकंठ विध्युक्त पूजिता सुकमळीं तंव उठोनि नगराजवाळीं होऊनि बद्धा-
जळीं बोलती झाली तेधवां ॥ ४२ ॥

श्लोक.

ते पाहिजे तरि षदा अजि घामदेवा । आणूनि देइन तुम्हां अजि देवदेवा ॥ -
शंभू तदा श्मित करुनि म्हण्णे मला गे । तूं वांचुनी प्रियतमा दुसरी न लागे ॥४३॥
परस्परें हाश्यविनोदरीती । करीत दोषे हि अनेक रीती ॥
हळूहळू तोषभरें च जाती । समागमें विष्णुमहेंद्र जाती ॥ ४४ ॥

सवाहं.

डोलत डोलत चालत हांसत बोलत शंकर तोष हि लाहे ।
जात सर्वे गिरिजा विरना मग राजत शैल विराजित पाहे ॥
त्यावरि मंदिर सुंदर पाहुनि हाटकपाट विशाळ बसाया ।
घालुनि माळ गळ्यांत सुवासित अर्पुनि गौरि नमी सुरराया ॥ ४५ ॥

श्लोक.

आनंदला शंकर तो सुरांला । देता चि कीं ईप्सित हो बराला ॥
घेऊनि आज्ञा मग सर्वे जाती । तें क्रीडती वंद्य सदा द्विजाती ॥ ४६ ॥

आर्या.

जे ब्रह्मोत्तरखंडीं कथिली ह्यासैं कया तिचीं टीका ।
सादर परिसति त्यांला दे सौख्याला अशी जिचीं टीका ॥ ४७ ॥

अश्वघाटिकावृत्त.

मंदाकिनीधर अमंदासुखैक शुभकंदा सुहीरकरदा ।
कुंदाभशुभ्रतनु वृंदारकानत मुकुंदार्चितांघ्रिवरदा ॥
गंधासि लुब्ध अरविंदाचिया सुमकरंदा नसा ध्रमर तो ।
वंदारुभक्तजनमंदारका षदरविंदा तसें मन रतो ॥ ४८ ॥

शार्दूलविष्क्रीडित.

ह्याची सत्कविता प्रासिद्ध मिरवे संताचिया मंडळीं ।
तो गोविंद पित् पवित्र जननी सावित्रि नामें भली ॥

त्याचा पुत्र मुकुंद पुत्र गिरिजाकातास सद्भक्तिने ।
पूजा सद्वचनावली सुकमळी गुंफोनिया युक्तिने ॥ ४९ ॥
इति मुकुंदकविविरचिता सारिपाटकया समाप्ता.

नारायणकृत-विचारमाला.

धार्थी प्रापंच सारा सुतधनावषियानथर्हतेस वारा ।
बारा बुद्धी निवारा समजुनि बरवे त्यागिजे हद्विकारा ॥
सारा मायापसारा वमुनि धरुं नका दुर्मतीचा फुगारा ।
सेवा संसार सारा गुरुवरदकृपासंगपीयूषधारा ॥ १ ॥
संसारि भलत्या भरीं भरुं नको अभ्यास सोडूं नको ।
मिथ्या देहसुतादि तुच्छविषयी आनंद मानूं नको ॥
पूर्वीचे गृहसौख्य ते स्मरुं नको होणार चित्तूं नको ।
ब्रह्मानंदनिमग्नचित्त असतां कांहीं च कांहीं नको ॥ २ ॥
मिथ्या मान नको शरीर अपुलें हें सत्य जाणूं नको ।
हा मी तों जन अन्य हें मानि कदा जाणून आणूं नको ॥
कामक्रोधविकार हे धरुं नको तूं खेद मानूं नको ।
आत्मारामहृदिस्थ शंकर सदा सेवून सोडूं नको ॥ ३ ॥
प्रापंची ममता कधी धरुं नको लोभांत गुंतूं नको ।
लोकीं तूं खळ दुष्ट नष्ट भलत्यासंगांत बैसूं नको ॥
कांहीं कर्म करुं नको गुरुमहापंथासि मोडूं नको ।
जो कोणी भवदुःख सर्व निरसी तो देव सोडूं नको ॥ ४ ॥
तूं कांहीं ममता भ्रमीं भ्रमूं नको मोहांत गुंतूं नको ।
कांहीं दुःखशरीरभोग अपुला हा सत्य जाणूं नको ॥
लोकीं वाद नको अहंमति नको मायापसारा नको ।
आत्मा तूं च समाधि भोगुन कदा काळास शंकूं नको ॥ ५ ॥
नाना देश फिरुं नको जनि वर्नी राहून भोगूं नको ।
लोकीं लाज धरुं नको हरिकथाविश्वास सोडूं नको ॥
कर्णी दुष्ट कठोर शब्द पडती ते दुःख मानूं नको ।
भोगें दुःखसुखादि सारुनि निजानंदास भंगूं नको ॥ ६ ॥
नाना नेम नको व्रतें करुं नको कर्मांत गुंतूं नको ।
पुण्याची मनि कामना धरुं नको मूर्खांत बैसूं नको ॥
देहाचे सुखदुःख ते गणूं नको चिता भवाची नको ।

श्रीनारायणनाम सार जपतां जन्मास येजं नको ॥ ७ ॥
 शाले होइल होतसे जग असे चित्तांत कल्पू नको ।
 केलें कर्म करीन हें करितसे हें सत्य मानूं नको ॥
 लोकीं तूं खळसंगती धरूं नको स्नेहांत गुंतूं नको ।
 मी माझे च कुटुंब हें म्हणूं नको वेदास सोडूं नको ॥ ८ ॥
 संसारी असतां प्रवाहपतितद्वंद्वीसि त्रासूं नको ।
 खेदाखेद मनांत आणुनि मनीं जाणें विचारूं नको ॥
 काहीं घेहन हे मती धरूं नको सोडीन हे ही नको ।
 आत्मा तूं परिपूर्ण एक अससी सिद्धांत सोडूं नको ॥ ९ ॥
 लार्मी हर्ष नको विषाद हि नको निंदाप्रशंसा नको ।
 हानीचा मनि शोक तूं धरूं नको देही अहंता नको ॥
 कोणाचें इतिकृत्य तें स्मरूं नको माझे तुझे हें नको ।
 आप्तासी ममता नको गुरुपरब्रह्मासि सोडूं नको ॥ १० ॥
 काहीं मंत्र नको क्रिया करूं नको वार्ता जनासी नको ।
 देहाध्यास कुलाभिमान हृदयीं कर्तव्य ठेवूं नको ॥
 कर्ता मी च असे कदां म्हणूं नको कार्यांत गुंतूं नको ।
 रामोपासन लोकसिद्ध असतां ऐक्यत्व खंडूं नको ॥ ११ ॥
 कोणाशीं मनि वक्रता धरूं नको भिन्नत्व ठेवूं नको ।
 कोणाचे गुणदोष ही गणूं नको मैत्री जनाची नको ॥
 चिंता तूं निजमानसी करूं नको देहाःमबुद्धी नको ।
 ब्रह्मावीण दुजे कदां स्मरूं नको सद्भाव सोडूं नको ॥ १२ ॥
 नाना ग्रंथ नको तपें जप नको तूं वाद घालूं नको ।
 नाना धर्म हटादियोग हि नको आशा धन्यची नको ॥
 नाना तर्क नको मनीं भ्रमूं नको रागास येजं नको ।
 ब्रह्मास्मीति भुलूं नको निजपदानंदास भंगूं नको ॥ १३ ॥
 शंका भीति नको वृथा भ्रमूं नको दुःसंग सेवूं नको ।
 देहाचें कृत कर्म तें निबिशिरी वाहोन घेजं नको ॥
 नाना मार्ग नको उपाधिमळ हा आःध्यास लावूं नको ।
 चित्तीं दोषकलंक संशय नको अद्वैत सोडूं नको ॥ १४ ॥
 देहाची ममता कदा धरूं नको आशा गृहाची नको ।
 लोकांशीं मनि भीड तूं धरूं नको निदेस शंकूं नको ॥
 पोटाची हृदि काळजी करूं नको हा देह दंडूं नको ।

सत्संगाविण संगती करुं नको सद्बुद्धि सोडूं नको ॥ १५ ॥
 नानाछंद नको वृथा श्रम नको संसारधंदा नको ।
 मायामोह नको विनोदकरणे ही बालबुद्धी नको ॥
 संसारी लघु कामना धरुं नको लोकांस निदू नको ।
 श्रीसच्चिद्घनरामनाम जपतां आलस्य आणूं नको ॥ १६ ॥
 प्रारब्धी सुखभोगयोग नसतां तें दैन्य मानूं नको ।
 इंद्राची बहु संपदा गणुं नको क्षुद्रार्थ वांछूं नको ॥
 कोणाशीं ममता जगीं धरुं नको द्वैतास पाहूं नको ।
 माया कल्पित दुःखजाल असतां तूं धैर्य सोडूं नको ॥ १७ ॥
 सीतारामउपासना त्यजुं नको उद्विग्न होऊं नको ।
 देहाचे कृतकर्म दुःख अपुले कोणासि सांगूं नको ॥
 कन्यापुत्र नको वृथा जनपराधीनत्व ठेवूं नको ।
 भूलोकांत महाप्रसंग पडतां तूं सत्व सोडूं नको ॥ १८ ॥
 मायामोह नको सुसंग असतां सोडून जाऊं नको ।
 चिंताशोक नको परार्थ करितां लोकांस लाजूं नको ॥
 वर्मोच्चर नको जनांत नसतां गोष्टी भवाच्या नको ।
 चित्ती राग नको उभावरमहावैराग्य सोडूं नको ॥ १९ ॥
 नानाचार नको कुर्र्म करणे हे क्षुद्रबुद्धी नको ।
 मायाकल्पित वित्तवाजिकरि हे भोगार्थ वांछूं नको ॥
 कायाक्लेश नको जनीं मुढ क्षशा संगीत बैधूं नको ।
 जेथे जाउन येत ना मुनि कदा तें धाम सोडूं नको ॥ २० ॥
 निद्रालस्य नको शरीरसुख हे चित्तांत वांछूं नको ।
 देहीं घातक दुष्ट तस्कर महाहंकार ठेवूं नको ॥
 कोठें जाऊं नको दुराग्रह नको दुर्वासना त्या नको ।
 जें दगोचर तें नसे गुरु असा निर्धार सोडूं नको ॥ २१ ॥
 मातृप्रातृ नको गृहाश्रम नको सन्मान इच्छूं नको ।
 कन्यापुत्रकलत्र हे तुज नको दुष्कर्मबुद्धी नको ॥
 स्वर्भोगास वृथा तपश्रम नको संतान कांता नको ।
 सेवीं रामपदा सदा मनि कदा आत्मा विसंबू नको ॥ २२ ॥
 तूतें देह नको दशेंद्रिय मनोबुध्यादिके तीं नको ।
 मायामान असा वृथा श्रम नको दृश्यांत गुंतूं नको ॥
 जागृतस्वप्नसुषुप्ती हे तुज नको तुर्योन्मनी ही नको ।

काहीं शून्य नको सदा विमल तूं साक्षित्व ठेवूं नको ॥ २३ ॥
 जेथे भाव कळा समस्त अटती ते शेष सोडूं नको ।
 भावातीत असा सदैव असतां काहीं विचारूं नको ॥
 श्रीनारायण देव एक दुष्टरा तूं देव ध्याऊं नको ।
 ब्रह्मानंदमहानिरंजनपर्दी जाऊन येऊं नको ॥ २४ ॥
 घाली गळी जो सुविचारमाळा । होईल तो काळ तया निराळा ॥
 आनंद भोगील निरंजनाचा । तो वानिता मौन धरील वाचा ॥ २५ ॥
 इति श्रीमत्परमपतःपरायण श्रीमन्नारायणविरचित विचारमाला समाप्त.

नारायणसुतकृत

कवीरजन्मचरित्र.

आर्या.

गंगातटनिकटी तो दैवें यवनास तोक सांपडला ।
 नैसा अवचित लाभे मार्गी अधनास धनकसा पडला ॥ १ ॥
 जो कवि कवनारंभी निज हृदयी आठवील हरिकमला ॥
 वादेवी कां न धुणे तद्ददनीं नर्तनीं च हरिख मला ॥ २ ॥
 श्रीमद्रामानंदस्वामी श्रीरामचंद्रपदभक्त ।
 चाराणसीत होता भिक्षु श्रीब्रह्मनिष्ठ सुविरक्त ॥ ३ ॥
 श्रीगुरुरूपे चतुर्दश शत वत्सर आयु काल दर ज्यास ।
 नाहीं किमपि तयाच्या पुरजन वंदी सदा पदरजास ॥ ४ ॥
 त्याच्या मठांत विप्रस्त्री विधवा ते असे सदाचरणी ।
 संमार्जनादिक करी मन जीचे भिक्षुच्या सदा चरणी ॥ ५ ॥
 पडला होता तांबुल उष्टा + × × + ×
 तो तत्प्रसाद मानुनि भक्षी अपराध यांत काय तिचा ॥ ६ ॥
 तद्भक्षण करितां ची पतिव्रता जाहली गरोदर ती ।
 जीला ठाउक नाहीं परबुरुषाशीं कधीं विनोदरती ॥ ७ ॥
 दैवानुरूप घडलें होतां षण्मास वाढलें पोट ।
 चिंता करितीक्षाली नसतां अन्याय कर्म हें खोट ॥ ८ ॥
 जाउनि रहासि सती ते पाय धरुनि भिक्षुनायका विनवी ।
 मी वदते गुरुजी हो घडली जी गोष्ट आयकावि नवी ॥ ९ ॥
 मच्चिंताने च कधीं न सेविला किमपि दुष्ट ईश पथ ।
 याविषयीं हरि साक्षी अंतर्यामी करीन मी शपथ ॥ १० ॥

अन्याय कर्म नसतां उदरीं हा गर्भ राहिला च कसा ।
 काय करूं मी आतां पडला माझ्या च विधि असे भकसा ॥ ११ ॥
 ऐसें वदोनि साध्वी गुरुसन्निध बहुत खळखळां रडली ।
 मग भिक्षु म्हणे तीते अभिनव ही गोष्टि तुज कशी घडली ॥ १२ ॥
 शोक नको करूं आतां सांगेन उदाधिक काय ते तुजला ।
 तो श्रीहरिचरणते रात्रां चित्तांत चितुनी निजला ॥ १३ ॥
 स्वप्नांत भक्तवत्सल दर्शन दे सत्य बोलका यतिला ।
 वंदन करुनि मुनि म्हणे हें झालें सत्य बोल काय तिला ॥ १४ ॥
 परपुरुषसंगराहिता पतिव्रता मन्मठी अहे विधवा ।
 अंतर्वैनी भूसुरपत्नी झाली कशी च ती विधवा ॥ १५ ॥
 मग विधिजनक कनकपट बोले निष्कपट मस्करांना ही ।
 गोष्ट कशी घडली वा वदतो मी यांत मस्करा नाही ॥ १६ ॥
 त्वद्वदनींचा होता तांबुल उच्छिष्ट वायसा पडला ।
 झाडावयासि येतां आंगाणि तो त्या सतीस सांपडला ॥ १७ ॥
 तो उचलुनि घे हस्तार्क भाव धरुनि शुद्ध निजवदनि घाली ।
 संमार्जनकर्म करुन नमुनी स्नानास गुरुपद निघाली ॥ १८ ॥
 तद्भक्षणयोगानें मुनिवर्या गर्भ राहिला पोटी ।
 मिथ्या गोष्टि नव्हे ही वनिता आहे पतिव्रता मोठी ॥ १९ ॥
 त्या साध्वीच्या उदरीं भक्तशिरोमुकुटमणि अवतरेल ।
 ज्याचें दर्शन घेतां संसाराब्धीत मानव तरेल ॥ २० ॥
 वैराग्यभक्तिचा जो विख्यात जगांत फार पथ करिल ।
 द्विधिनंदन ससनंदन जयापुढें सनक हार पथकरिल ॥ २१ ॥
 त्याच्या प्रसूतिसमयीं जननिस होणार वेदना नाही ।
 तद्गुण किती मी वर्णू वर्णु न थकतील वेदनाना ही ॥ २२ ॥
 स्वप्न असे अवलोकुनि ऐकुनियां भगवदुक्तिला जागा ।
 झाला यति सत्युक्तप्रश्नोत्तर द्यावयास मग जागा ॥ २३ ॥
 तापस तापहर उषसि सांगे अजजनकसूक्त त्या सतिला ।
 दोघांसि किमपि न सुचे झालें आश्चर्य परम त्या सतिला ॥ २४ ॥
 चिंताजलधिनिमग्ना भग्नाभमुखी सुखिन्नमानस ती ।
 मुनिपदपद्मीं लावुनि दृष्टि उभी खालिल घालि मान सती ॥ २५ ॥
 अश्लाघ्य अन्य नाहीं सुजनास जनापवादसम जावी ।
 यास्तव येशुनि ही हें चितुनि मुनि मग तिला हि समजावी ॥ २६ ॥

न ढले होणार कधी ढलेल परि गिरि सुमेरु कनकाचा ।
 शोक नको च करुं सखे चुकल कसा लेख सुनकजनकाचा ॥१७॥
 स्मरहरनगरींत जरी वससिल फससील व्हडल बोभाट ।
 खटपट करितिल काहीं भट चट सारे अहेत गे बाट ॥ २८ ॥
 त्वद्रेहीं दोन सुजा दे विप्रा करुनि सत्पुजा गाई ।
 तूं येथें राहुं नको कोठें तरि दिवस चार जा गाई ॥ २९ ॥
 मद्रक्तपुत्र बौडल तुजला वदला हुरी बरी खबर ।
 होतां प्रसूत तूं सुतघात करुं नको नको बरी खबर ॥ ३० ॥
 मग धृतपद्मासनमुनिपदपद्मा नमुनि जोडिले पाणी ।
 वाणी गद्गद झाली बोले प्राणास सोडिले पाणी ॥ ३१ ॥
 जें होणार घडो तें दे आता भिक्षुनायका जातें ।
 देउनि धन विप्रातें ठेवुन येईल काय काजातें ॥ ३२ ॥
 जाउनि धनगेहातें देां हातें सर्व धन तिनें लुटिलें ।
 सुरवरनगरवियोगें सदय हृदय फार मग तिचे फुटिलें ॥ ३३ ॥
 त्रिश्वेश्वरचांडिससखसहस्रकरांबिंदुमाधवाला ही ।
 बाहेर नमुनि गेली तद्विरहें भाजली जशी लाही ॥ ३४ ॥
 साध्वी परम सुशीला चालतसे मार्ग दिवस सारा ती ।
 काशीतीर्थपदासी मन जीचे न विसरे दिसाराती ॥ ३५ ॥
 तीर्थे हिंडत आली कोठें ही पावली प्रतिष्ठा न ।
 गंगारोर्धांस पाहे क्षेत्र बरें माउली प्रतिष्ठान ॥ ३६ ॥
 कोठें सुस्पळ न मिळे फिरे घरोघरिं तिला बिन्हाडासी ।
 जातां श्रीमंताच्या घरिं बा गरिबा जसें वन्हाडासी ॥ ३७ ॥
 होता विप्र गरिबसा तद्रूह गेली सती पहायास ।
 तो दीनदयाळु तिला दे खोली लाहानशी रहायास ॥ ३८ ॥
 तद्विज गेहीं राहे न फिरे बाहेर फार विधवा ती ।
 सत्काळ सदा घाली बहुत भली करुनियां विविध वाती ॥ ३९ ॥
 त्या विप्रसर्दाने झाले राहुनियां चारपांच दिवस तिला ।
 चिंता करित चि होती तों भरले पूर्ण मास नव सतिला ॥ ४० ॥
 ती चिंता शोकभरें नेत्रांतुनि अश्रुबिंदु गळताती ।
 काहीं निद्रा काहीं जागी तों प्रसवली नकळतां ती ॥ ४१ ॥
 झाला पुत्र मग तिला रात्रों निद्रेंत जेंवि देवकिला ।
 गुरुपदसेवनसुकुंतें कोणी तद्रुदित शब्द नायकिला ॥ ४२ ॥

सावध होउनि पाहे रांकापतितुष्यतेज तोकास ।
 लोकांस बहुत भ्याली पार नसे मग तिच्या हि शोकास ॥ ४३ ॥
 मी दुर्भाग्य कशाला बाळा तूं जन्मलासि या उदरीं ।
 रोण्यासि काय तें हो जरि असतां अन्न आपुल्या पदरीं ॥ ४४ ॥
 चतुरानन मंदमते वदतें मी बोल हा खरा परिस ।
 योग्यायोग्य तुज कसें न कळे तूं देसि बा खळा परिस ॥ ४५ ॥
 ऐसा विलाप कारितां उरली मागील रात चार घडी ।
 शिशुसहित मग निघाली वसन न घेतां चि ते तशी उघडी ॥ ४६ ॥
 जरि जन नव्हता तरि ही पाणवठा दूर गेलि सोडून ।
 गंगातटनिकट उभी सुत घेउनि विनवि हस्त जोडून ॥ ४७ ॥
 गोदे ओ दे सदये सांभाळीं दीन हा तुझा बाळ ।
 स्वकरें च घालितें घे ओटीत तुझ्या न कापितां नाळ ॥ ३८ ॥
 ऐसा शोक करुनियां तोक धरुनि हृदयिं हळुहळू रडली ।
 बाप्पाश्रुमुखी न सुखी होतां सत्पुत्र भूतळा पडली ॥ ४९ ॥
 मी दुष्ट आइ न तुझी गंगा माता तुझी च वा तोका ।
 ही रक्षील उपेक्षिल विश्वाचा जो तुला च वा तो कां ॥ ५० ॥
 जळदेवता तुझी हो रक्षा बाळास या कुणी नाहीं ।
 ऐसें वदोन ठेवीं पृथुकार्ते वसन झांकुनी नाहीं । ५१ ॥
 स्नान करुनियां साध्वी मोहभरें फिरुनि शिशुकडे मुरडे ।
 कवटाळुनि घट धरी घालुनियां तन्मुखांत मुख वरडे ॥ ५२ ॥
 कुरवाळुनी स्वहस्ते ती शिरमुखकमल पाहतें अरुण ।
 जावेना टाकुनियां बाळक तो उदय पावला अरुण ॥ ५३ ॥
 ऐकुनि शोक सतीचा कोकनदसुहृत्करोनि शिक्षा या ।
 अरुणास पाठवि पुढें वाटे मज दीन बाळ रक्षाया ॥ ५४ ॥
 टाकुनि अर्भक दुःखें वाट धरी नाट विप्र-भवनाची ।
 तेथें स्नानास अला साधु भला मुमिण जात यवनाची ॥ ५५ ॥
 गंगातट-निकटीं तों दैवें यवनास तोक सांपडला ।
 जैसा अवचित लाभे मार्गी अधनास धनकसा पडला ॥ ५६ ॥
 अवलोकितां शिशूतें त्यांच्या तोषास मग नसे पार ।
 गंगेनें च मज दिला झाली हे गोष्ट चांगली फार ॥ ५७ ॥
 निर्जितपापतरंगे गंगे तूं देवि कोमला मातें ।
 मज नाहीं पुत्र झणुनि दया करुनि बाळ हा दिला मातें ॥ ५८ ॥

नाहीं केलें सेवन पूजन मी यवन जातिचा रूपण ।
 माते मला सुत दिला तूजें मी वरुण काय योरपण ॥ ५९ ॥
 स्नान करुनि गडबडिने घे उचलुनि शावकास देण हाते ।
 अति-सुप्रसन्न-मुख तो तोष-भरें यवन जाय गेहाते ॥ ६० ॥
 रे लुगइ छोकरा ले कैसी हय देख अचिछ मूं इनकूं ।
 हमकू दिया खुदाने ले शकर वाट अचिछ बहानकूं ॥ ६१ ॥
 ऐसे वदोनि शावक पावकसमतेज दे तिच्या पाशी ।
 विधिने वांचविला तो पडला होता च मृत्युच्या पाशी ॥ ६२ ॥
 यवन स्त्री पतिपासुन घेउन सुकुमार बाळ तो तान्हा ।
 आजन्म वांझ असतां फुटला यानास लाविता पान्हा ॥ ६३ ॥
 पाहुनि सुमुहूर्त बरा त्या शिशुचें नाम ठेविलें कविर ।
 तो सद्भक्त-शिरोमणि देवासी आवडे जसा अबिर ॥ ६४ ॥
 तो कविर यवन-गेहीं असतां सोडून खेळ तोकपर्णी ।
 टाळ-विणा चिमणासा नाचे घेऊनि घालितो कफणी ॥ ६५ ॥
 तें पाहुनि जनक ह्मणे सुत सुत घेऊन कां विणायास ।
 न बसति होईल कसें कोणी देऊं नका विणा यास ॥ ६६ ॥
 ऐसा उपदेश करी नानापरि तो न सोडि भजनाला ।
 जो भीडना पित्याला बधल कसा तो बहिर्मुख जनाला ॥ ६७ ॥
 यवन म्हणे वानितेला कविराला सांग तूं विणायाला ।
 निजधर्म कर्म सोडुन कशास तरि पाहिजे विणा याला ॥ ६८ ॥
 मग ती म्हणे मुला वा नित्य किति तुला च सांगुं विणतांना ।
 तद्वचनें काम करी परि गाई रामनाम विणतांना ॥ ६९ ॥
 तो सद्गुण निर्गुणगुण गुणगुणगुण करि गुणांत गुण चाळी ।
 लावुनि समाधि निश्चल घडिघडि वैसे चि जेंवि पांचाळी ॥ ७० ॥
 यापरि दश संवत्सर पैठाणि राहुनि करी भजन कविर ।
 यापटुन पाठ दे जागा यातें कनकनाभ-जन कविर ॥ ७१ ॥
 तो एक फकिर फिरत फिरत अला साधु यवन-गेहाते ।
 घालुनि भोजन त्याचें पद-संवाहन करी कविर हाते ॥ ७२ ॥
 तो अवलिया कवीरा सांगे सखेत्र काशिच्या माता ।
 देऊन कान एके झाली बहु रात निज म्हणे माता ॥ ७३ ॥
 ऐकुनि मनि कविर म्हणे कैसे तरि करुनि काशिला जावे ।
 स्पष्ट वदावें आतां जननीते न जनकासि लाजावे ॥ ७४ ॥

तो कबिर कविवर वदे यात्रेविषयीं अईस जनकासी ।
 कां शीण तुम्हां वाटे कां शीस हि वेंचितां चि कनकासी ॥ ७५ ॥
 इतर पुन्यांपरिस अधिक शशि-शेखर-नगरिची जनक कोटी ।
 मोठीं सुकृतें ज्यांचीं ते तेथें वेंचिती कनक कोटी ॥ ७६ ॥
 मग तन्माता हि म्हणे करितां तरि करुनि काय धन-जतन ।
 सत्केत्रीं तें वेचूं तुमचें तरि काय हो इथें वतन ॥ ७७ ॥
 काशीवास घडल हो तो उत्तम बहुत देश कां नाहीं ।
 ऐकावा निजहितकर बाळाचा सद्दुपदेश कानाहीं ॥ ७८ ॥
 ऐसें वदतां च सदां मग निश्चय करुन तो यवन जाया ।
 विश्वेश्वर-नगरीप्रति गेला घेऊन सूनू-धन-जाया ॥ ७९ ॥
 शशधर-धर-नगर अगार विद्येचें सुखद मानवांला जें ।
 तें पाहुन नाचतसे परंतु न कबीर तो नवा लाजे ॥ ८० ॥
 तेथें रामानंद-प्रभुचें यश बहुत ऐकिलें कानें ।
 मग तो च गुरु करावा धरिले चित्तांत यवन-लेंकानें ॥ ८१ ॥
 नित्य त्रिकाळ जाती यतिच्या जन नगर-वासि नमनास ।
 दाराबाहेर बसे कबीर तो कोणि आणि न मनास ॥ ८२ ॥
 जाय नदीस युग घडी उरतां मार्गीं घडी सदां रात ॥ ८३* ॥
 भिक्षु पुसे त्यास तदां तूं कोठिल कोण काय संदेश ।
 कबिर म्हणे मी आहें दीन यवन मज करा हि उपदेश ॥ ८४ ॥
 हें ऐकुनि यति बोले करिंना उपदेश मी च यवनाला ।
 तूं ऊठ बसुं नको रे जा सत्वर येथुनी स्वभवनाला ॥ ८५ ॥
 ऐसें निष्ठुर वदतां दृढ निश्चय करुनि आपुल्या मतिचा ।
 मग जाउनि कबिर बसे गंगा-तिरिं धरुनि घाट त्या यतिचा ॥ ८६ ॥
 स्वर्गागातनिकटीं जपुनि बसे तो चि विष्णुचा दास ।
 स्नाना जातां येतां नमन करी नित्य भिक्षु-पादास ॥ ८७ ॥
 एके दिवशीं निजला होता तो घाट-पायरी-निकट ।
 पडला अवचित यतिचा कबिरावरि पाद पादुकांसकट ॥ ८८ ॥
 त्या समयिं कोण येथें हा निजला धरुनि मार्ग जायाचा ।
 उठ राम राम म्हण [वा] काय समय हा च तरि निजायाचा ॥ ८९ ॥
 ऐसें यतिराज सहज वदला तो समजतां न यवनते ।
 तो कबिर भक्त-भूपति मानी उपदेश तो निजमनाते ॥ ९० ॥

* या आर्येचें दुसरें अर्ध मिळालें नाहीं.

झाला उपदेश म्हणे कबिर धरि यतींद्र-पाद दों हातें ।
 हें योरास उचित दे सुरनग फल घालितां न दोहातें ॥ ९१ ॥
 स्नान करुनि गंगेचें गेला तो कबिर भक्त भवनातें ।
 मग सद्गुरु-प्रसादें नित्य करितसे विचित्र कवनातें ॥ ९२ ॥
 विद्वज्जन मान्य असे कबिररचितकवन दोहरा सरस ।
 श्रांहरि टाकुनि धावे यच्छ्रवणप्राप्तमोहरा सरस ॥ ९३ ॥
 शिव हि म्हणे गिरिजे तू कबिराचा एक दोहरा परिस ।
 जो ऐकिल्या परम सुख मज देतो कोटि मोहरांपरिस ॥ ९४ ॥
 काय नवल ऐकूनियां जग सुख पावेल हें कवि रसा कीं ।
 तो डोलवील मस्तक जीचा ऐकूनियां कबिर साकी ॥ ९५ ॥
 कित्येक लोक ऐकुन कबिराचें रसिक दोहरा-कवन ।
 सोडुन धन-सुत सेविति लावूनियां विगतमोह रांकवन ॥ ९६ ॥
 ज्याच्या मागें हि फिरे हरि मस्तकि धरुनि निज करें चि फणी ।
 तद्रुण किति मी वर्णुं दशशतमुख वर्णितां यकेल फणी ॥ ९७ ॥
 साधुमुखें श्रवण करुनि रचिले ह्या कबिर-गूढ-जननातें ।
 जरि विदित असें नसतां लाविति भलतें चि मूढ जन नातें ॥ ९८ ॥
 निज-भक्त-चरित्र सदां एके देवोनि नित्य हरि कान ।
 यास्तक साधु-जनांहीं गावें हें चरित सत्य हरिखोन ॥ ९९ ॥
 नाहीं अक्षररचना उत्तम नाहीं तयांत यमक बरीं ।
 साधुचरित मानुनि गा न धरुनि नेइल कदापि यम कबरीं ॥ १०० ॥
 भवजलधिमग्न दुर्बल संतप्त त्रिविध तीव्र तापानें ।
 हा नारायणविप्र प्रभुजी तारा निज प्रतापानें ॥ १०१ ॥
 इति कबिर-जन्म-चरित्रं समाप्तं ।

पवाडा दामाजीपंताचा.

वादशहानें दामाजीपंत केले कारभारी ।

मंगळवेढ्याचें काम सोंपविलें हात ठेविला शिरीं ॥

* ज्या दुष्काळांत दामाजीपंतानें सरकारी धान्य गरीब लोकांकडून लुटविलें तो इ० सन १४६० म्हणजे शके १३८२ सालीं पडला होता. त्या वेळीं बेदर येथे हुमायून नां-वाचा आपणास ब्राह्मणवंशीय म्हणविणारा यवन राजा होता. तो इसवी सन १४५० पासून इसवी सन १४६१ पर्यंत गादीवर होता. ह्या वंशाचे एकंदर १८ राजे होते. इसवी सन १३४७ पासून १५२६ पर्यंत ह्यांनीं राज्य केलें. प्रथमतः ह्या वंशाची राज-धानी कलबुर्गास होती. पुढें इसवी सन १४२६ त बेदर राजधानी झाली.

रयतेस कौल देऊन त्यानें केली खिस्तदारी ।
 आला पिकाचा लोंढा पर्जन्य वर्षला भारी ॥
 तिसरा वांटा कुणव्याचे पदरीं घातला मोजून ।
 लक्ष खंडी गच्छा सरकारी ठेविला भरून ॥ १ ॥
 मंगळवेद्याचे कौल घेतले दामाजीपंतान ।
 बेदरचा बादशाहा याचे सदर दिवाण ॥ धु० ॥
 बहुत दिवसा उपरांत काल महागाई पडली ।
 कडाडली धारण विकली होना पायली ॥
 आसपासच्या गांवांनीं हँवत सोडली ।
 हकीकत येऊन दामाजीपंतात सांगितली ॥
 लहान थोर गरिवाला लुटिवले उडीवले धान्य ।
 लक्ष खंडी गच्छा सरकारी दिला उधळून ॥ २ ॥ मंगळ० ॥
 दामाजीपंताचे तुम्ही हो ऐका प्रधान ।
 केशवराव कानडा जातीचा होता ब्राह्मण ।
 बादशाहाला पाठविली नालस्ती लिहून ।
 तीन क्रोड वीस लाख होन ध्या पंतापून ।
 केले खाना स्वार मसाला दिले पांच होन ।
 दस्त करा दामाजीपंत हा जाईल निघून ॥ ३ ॥ मंगळ० ॥
 ढालाइतांनीं दस्त करुनी दामाजीपंत ।
 एक रात्र मुकाम केला मंगळवेढ्यांत ।
 चालले घेऊन वाटेन् पायीं चालवीत ।
 म्हणे दामाजीपंत सावकार आहे पंढरींत ।
 दूतांला सांगितले बाहेर बसा तुम्ही स्वस्थ ।
 रुक्मिणीचा कांत विठूला येतो भेटून ॥ ४ ॥ मंगळ० ॥
 गेले राउळांत देव धरला कवटाळून ।
 चरणीं ठेविला माया दुःख सांगितले गौरवून ।
 चित्त भावार्थाने गा-हाणे ध्याये परिसून ।
 लज्जाराखा आतां तुजवांचुन मजला कोण ।
 एवढी कीर्ति केली तुझिया नांवा कारण ।
 हुंदक दाटला कंठीं भरले नेत्र उदकाने ॥ ५ ॥ मंगळ० ॥
 हुंडीच्या कारणे विठोबा ज्ञाले तयार ।
 गेले बेदरास तिनदां केलासे जोहार ।

सदर दिवाण पुसती तूं कोठील महार ।
 पंढरीचा मिरासी तेथील मी वतनदार ।
 तीन क्रोड बीस लाख होन ध्या पंतापून ।
 बांधले शिरपाव आला खबर घेऊन ॥ ६ ॥ मंगळ० ॥
 दूत बोलती दामाजीपंत कां बसलां निचित ।
 शुद्ध जाईल निघून बरी नाहीं राहिली अवस्था ।
 गेले बेदरास देखिला बादशाहीं येंतां ।
 भरून पावले रूपये विठू महार आला होता ।
 धाडले शिरपाव मंगळवेढ्या कारण ।
 भक्तासाठीं कौटल केलें पांडूरंगानें ॥ ७ ॥ मंगळ० ॥
 बादशाही सदर दिवाण पंढरीस आले भेटिला ।
 गेले राउळांत नमस्कार केला देवाला ।
 पाषाणाची मूर्ति दिसते दामाजीपंतालां ।
 अनामीचें रूप दाखिलें होतें बादशाहाला ।
 दौतलेखणी पुढे ठेविली हात जोडून ।
 दामाजीपंतानें वाहिली पायांची आण ॥ ८ ॥ मंगळ० ॥

पवाडा शिवनेरी किल्ल्यावर.

श्रीमंत धनी सवाई । त्यासी प्रसन्न शिवाबाई । त्यानें बहीण मानिली देवी ।
 मोर्त्ये पोंवळें अलंकार लेवी । चाल । चौघडां झडे नित्य मोहोर ।
 होतो वाद्यांचा गजर । भरगच्ची पातळ थोर । पुजारी चढवी ।
 सभामंडपाचे ठायीं । कारंजे मध्ये रोषनाई ।
 टाक्याशी गणती नाहीं । त्यांत मोर्ती टाक सवाई ।
 त्याचे पाणी प्यालें बाई । थंडगार झाली देवी ।
 त्यां पलीकडे गंगापमुना । दोही टाक्यां मध्ये रमणा ।
 कप्तानी टाकें दाणा । अंत त्याचा नाहीं ।
 सारा किल्ला फिरून पाहीं । सदरची आणीक रोषनाई ।
 एकाहून एक शिपाई । पगडीला समले लावी ।
 साती दरवाज्यांवर साती । चौकी पहारे ते राती ।
 त्याची अगदींच झाली माती ।
 गेले सरकार ॥ ९ ॥ बादशाही तखत जुन्नर ।
 ची देशामध्ये मह शूर । पांडवी प्रतापी वीर ।

त्यांनीं पहाड कोरिले सारे । गड तखत केला शिवनेर ।
 शिवा बाइचे आद घर । मोरचंग उडती वर ।
 नंदादीप म्होरे । बादशाही तखत जुन्नर ॥
 चौ देशांमध्ये महशूर ॥ ध्रुवपद ॥
 केल्या महाराजांनीं कीर्ती । पंच लिंग शहरावरी ।
 कारंजी समोर उडती । स्नानसंध्या ब्राह्मण करती ।
 ते अनुष्ठानाला बसती । महा विघ्ने आली वरती ।
 शिव हर हर शंकर म्हणती । वेद पढती ।
 आदिमाया ही आदि शक्ती । तुळजापुरी देवी म्हणती ।
 तिथून कोसभर वरती । तिची पाळण्यामध्ये वरती ।
 ते महा विघ्नांचे घर । तेथे भजती लहान योर ।
 नित्य होतो जयजयकार ।
 भक्त मानवती । शिवरात्र निरहार धरती ।
 पाताळेश्वरासी जाती । बेल चंदन मोहोर वहाती ।
 सांबाचे पूजन करती । आडकेश्वर पर्वतावरी ।
 कुंडांत गुप्त भागीरथी । उत्तेश्वरी ब्राह्मण जाती ।
 सोमधारी ॥ २ ॥ बादशाही ०
 भाद्रपद चतुर्थीला । येते यात्रा गणपतीला ।
 नाचे रंग हमामा भरला । रव लागली पहाडाला ।
 वाट नाही मिळत जायाला ।
 मनुष्यासी मनुष्य दाट । निसरून पडती फटफट ।
 दर्शनास सभामंडप म्होरे उतराला । राजा पांडवांनीं घडला ।
 नकशीचे खांब त्याला । पुढे जागा बैठकीला ।
 काप सांगू आणीक बढाई । फुलशाडे ठायीं ठायीं ।
 नौबद वाजे झाई झाई ।
 माहीत अवघ्यांला । लेण्यांत चतुर्भूज बसला ।
 लेण्याचे नांव पावला । त्यांच्या पावत आहे नवसाला ।
 त्यांनीं घाट बांधित नेला ।
 दोही भोंवती लावली राई । आंबि मधि एक बागशाई ।
 बागाची आणिक रोषनाई । मारती लहर बादशाही ॥ ३ ॥
 बादशाही तखत ० ॥
 जुमामशिर्दीत लोक बोलती । जुन्या बादशाहाची कीर्ति ।

दोही बाजूला बैठका कुराणिक बसती ।
 अन्नब शहरची वस्ती । पांची वक्ता निमाज होती ।
 बावन पुण्यांची गणती । बावन चावडी वरती ।
 चारी रस्ते चहुंकुन येती । कारंजी फवारे उडती ।
 जन ल्हेक तमाशा पहाती । गणुयशवंता गुण गाती ।
 खंडू भोन्नू कैक रती । गंगाराम लुटती बहार ।
 पेंठ बुधवार ॥ ४ ॥ बादशाही तखत जुन्नर
 समाप्त.

पवाढा बापूगोखल्याचा.

बापू गोखले बरोबर होते माहुलीशी ।
 बोलवूं पाठविलें लवकर विचूरकरासी ।
 माधराव श्यामराव बाबारास्ते विश्वासी ।
 आबा पुरंझरे नारो विष्णु होते चाकरीसी ।
 मलकीन साहेब लाट आला डांग चौकीसी ।
 त्याचे बरोबर मोरू दीक्षित होते मसलतीसी ।
 लहू नका देऊं लाट बोलला बाबासाहेबाशी ॥ १ ॥
 गंगाधरशास्त्रीच्या वरून राण्याचा नाश झाला ।
 दक्षिणच्या पेशव्याधि घाला कर्धि नव्हता आला ॥ धु० ॥
 लाट साहेब गेव्यावर मग यांनीं फौजा धरिल्या ।
 लिपर कर्मी लष्कर बोलावून मसलती ठरल्या ।
 पुण्यास येऊन दोन पलटणा गारपिरावर ठरल्या ।
 युक्तियुक्तिने उठवून लष्करा खडकीवर पडल्या ।
 अश्विन वद्य एकादशीच्या तलवारा झडल्या ।
 शके सतराशें एकुणचाळीस ईश्वरनामी भरल्या ।
 तेराव्या दीसीचा एकून घ्यावा दाखला ॥ गंगाधर० ॥ १ ॥
 तिसऱ्या पाहऱ्या पासून सारी रात्र कत्तल झाली ।
 धरणी माय ठिकाण देइना मुरदांची काहीली ।
 गारेसारखें पाणी पडलें गोळ्यांचे खाली ।
 आरब गोसावी लटणी पडले जखमांचे पायी ।
 जमासम तलवारा पुर रक्ताची नदी भरली ।
 बाबासाहेब निघून गेले एका हो माहुली ।

लढत पुण्यधर बापू गोखले प्रहर दिवस आला ॥ गंगाधर० ॥ ३ ॥
 कर्मरेषा कोणासि टळेना ऐका गुणग्राही ।
 पति प्रवासार्थी कशी गत झाली त्या ठायी ।
 बरी कोणाची झाली कोणाची वईट सर्वाई ।
 मनोमनसाक्षी पंढरीनाथ ज्याची त्यास ग्वाही ।
 सगनभाऊ म्हणे पुढले भविष्य मज ठाऊक नाही ।
 कोठाल लढाई कोठाल फितुर कोण आपले पाही ।
 निबल गुणिजन म्हणे कलंक चंद्रासी लागला ॥ गंगाधर० ॥ ४* ॥

खंडूअर्जुनाकृत अश्वमेधांतील दुंदुभीवधावर पवाडा.

कौरव पांडव लढले संग्राम झाला दारूण ।
 कौरव निर्दालिले राज्य जिंकिले पांडवाने ।
 घडली गोत्रहत्या अश्वमेध आरंभला त्याने ।
 पृथ्वीवरती वारू सोडला घोडा श्यामकर्ण ।
 दळ मिळाले अपार त्यामध्ये मुख्य अर्जुन ।
 वृषकेतु मेघवर्ण चवथा बभ्रूवाहन ।
 मध्ये मुख्य चंद्रहंस छपन्न कोटी यादव सैन्य ।
 हंसध्वज नीलध्वज ताम्रध्वज बलवान ।
 पुढे चालतो वारू त्याच्या पाठीशी चाले सैन्य ।
 दरे डोंगरे गिरी कपाटे जातो वलांडून ।
 सप्त द्वीपामधे घोडा फिरे असा तो जाण ।
 ज्या ठायी महाक्षत्रिय त्या ठायी घोडा जातो चालून ।
 कैक लढती कैक येती हात बांधून ।
 कैक द्रव्य अपार देती रथ गाड्या भरून ।
 आला समुद्रतीरासी वारू नवखंड फिरून ।
 आले ध्रुवमंडळी गेले घोडा घेऊन ।
 भोजकोट नगरीस ठेविला दुंदुभीप नेऊन ।
 पांडवसेना वेडी झाली घोड्या वांचून ।
 पुढे चालतां पहा देखिला कडा समुद्राचा ।
 सर्व दिशा अंधकार न कळे रिगाव जायाचा ॥ १ ॥

* “थोर पुरुषांचे पवाडे” या नांवाच्या पुस्तकांत छापिलेल्या बापू गोखल्याच्या पवाड्यांत ही चार कडवीं नाहींत म्हणून ही एथे छापिली आहेत.

भोजकोट नगरीचा दुंदुभी वीर प्रताप त्याचा ।
 गजासुराचा पुत्र त्याला वर होता शंभूचा ॥ ध्रु० ॥
 गुप्त झाला घोडा न कळे कोणाकडे गेला ।
 आतां वारूची शुद्ध बोलती पुसावी कोणाला ।
 आले नारदमुनी त्यांनीं वृत्तांत सांगितला ।
 भोजकोट नगरास घोडा दुंदुभीनें नेला ।
 काळू नदीचे तास चवदा गांवे रुंदीला ।
 उतरून कैसें जावे चिंता पडली अवध्यांला ।
 रोमावळ पिंजारून मारुती नदीतटीं वसला ।
 एक एक रोमावळ योजनें बारा गणतीला ।
 बिलगलें सैन्य मारुती तेथून उडाला ।
 काळू नदीचे पैल तीरास जाऊन उतरला ।
 दुंदुभीची चौकी होती त्या वाटेला ।
 तीन हजार मुख्य होते त्या बेटाला ।
 किर्तीक लांबी रुंदी सांगा भोजकोट नगराला ।
 सव्वाशे योजनें राव नगरी विस्ताराला ।
 साडे सातशे वेशी सातशे खिडक्या त्या शहराला ।
 दोन हजार दोनशे वुरूज पहा त्या किल्ल्याला ।
 बारा योजनें लांबी रुंदी फिरे [पुत्र] श्वसनाचा ।
 सोळा योजनें उंच महाल एकवीस ताळांचा ॥ २ ॥
 भोजकोट नगरीचा० ॥
 चवदाशे बाग राजाच्या नगराच्या भोंवते ।
 एक लक्ष बावन हजार ताकीददार त्यांजवरते ।
 दुंदुभीला तीन हजार भुजा शिरे तीन शेंते ।
 तीनशे प्रधान राया एकाचढी एक होते ।
 पांचशे मसुदे चतुर शहाणे बुद्धिवंत ।
 तेराशे सरदार चौदा लाख नार्क जमात ।
 अठरा अठरा कोटी दळ एकेका संगति ।
 साठ कोटी अंबाऱ्यांवरती चौसष्ट कोटी रथ ।
 सवाशे योजनें उंच ध्वजस्तंभ गेला गगनांत ।
 अष्ट भैरव रक्षक त्या ध्वजस्तंभावरते ।
 सोळा हजार बारू चालवीति रथ दुंदुभीचा ।

तीन लक्ष वर्णिती व्रती प्रताप रायाचा ॥ ३ ॥
 भोजकोट नगरीचा वीर दुंदुभी प्रताप त्याचा ॥ ध्रु० ॥
 आली पांडवसेना देखले भोजकोट नगर ।
 हाका देती वीर लागला वाद्यांचा गजर ।
 अठरा लाख सनया वाजती सोळा लाख सूर ।
 चौदाशें काहला तीनशें भेरींचा गजर ।
 दहा लक्ष रण शूर अठरा लाख मिरवत तोडर ।
 तीस लक्ष दळ उठले प्रधान गिरिजाशंकर ।
 आला रणभूमिती उभा राहिला समोर ।
 पांडव वीर कोपले दारुण सोडती शर ।
 उडविले शीर मारिला प्रधान गिरिजाशंकर ।
 कळले दुंदुभीला क्रोधे खवळला फार ।
 युद्ध करी तुंबळ संग्राम ऐका तयाचा ।
 रणी पडले घायाळ वाहिला पूर अशुद्धाचा ॥ ४ ॥
 भोज कोट ० ॥
 दुंदुभी अर्जुन रणी ठाकले वीर क्षत्रिय भारी ।
 शरजाळे सोडती उडती बाणांच्या लहरी ।
 दुंदुभीने अर्जुनाचा रथ उडविला अंबरी ।
 रथ घोडे मारुती अर्जुना सहित श्रीहरी ।
 सप्त योजने नेऊन टाकिले समुद्राचे उदरी ।
 पडले माशाचे मुखी त्याने गिळिले वरचे वरी ।
 कितीक लांबी रुंदी सांगू माशाचे शरीरी ।
 कितीक दिवस होते आंत कितीक दिवशीं आले बाहेरी ।
 हरि अर्जुन झाले ब्राह्मण गेले दुंदुभीच्या मंदीरी ।
 करी चक्राचे स्नान राजा येश होईल भारी ।
 आणती सवालक्ष नारी पाणी घंगाळांतरी ।
 हरीने चक्र टाकिले घंगाळा भीतरी ।
 हरि म्हणे एकदां च पाणी घाला आंगावरी ।
 पाणी घालतां शिरे भुजा गळाली सारी ।
 मारिला दुंदुभी मग लुटली अवघी नगरी ।
 दोन पुत्र स्थापिले तेव्हां त्या राज्यावरी ।
 अश्वमेधकथा कुठवर सांगावी सारी ।

खंडू अर्जुना करी दाखला पाहून पुराणाचा ।
 धोंडी कुशाबा म्हणे पोऱ्या हात धर नागेशाचा ।
 भोजकोट न० ॥ ५ ॥*

कोल्हापूर वर्णन.

हे नरा, करिं तूं त्वरा, जाय करविरा, अती सौख्य तुला, देइल विष्णूची दारा ॥ ध्रुवपद ॥ बहु श्रेष्ठ असे करवीर, पंचनदीतीर, चित्त करिं स्थीर, तथा स्थळीं राहीं ॥ या जगदंबेचे पाय सदा मनि ध्याई ॥ रंकाळतळें, पद्मालें, वरुण पेठाळें, आदि पाहा स्यान ॥ स्वर्गपदाने देव देति बहु मान ॥ इयंबुली, माय हि भली, सद्य दासासी ॥ दर्शन घेतां आशा भवाते नाहीं ॥ गोमती, धरुनि सन्मती, अर्धो कर दान ॥ दे विष्णुपदीं पिंड हो पितृउद्धरण ॥ हे देव किति मीं गणुं तीर्थे किति म्हणुं शेष पां थकला ॥ तिर्थे, मानव तनुच्या कांहीं चालेनात अकला ॥ असे शहर, नित्य बाजार, बहुत गुलजार, असे कीं गुजरी ॥ लक्ष्मणपतीची पुण्यशील पाहा स्वारी ॥ ओंकार राम विठ्ठल विष्णुमंदिरा ॥ नवदुर्गा कात्यायनि पाहा एक वीरा ॥ हे नरा० ॥ १ ॥ करिं खेट, दाविना पाठ, रणांगणीं भिडती ॥ मग ब्रह्मादिक हे देव पाठिशीं दडती ॥ हरिपदा भीति गदा मदा असूर खळ टाळी ॥ ही साधुजनाला मुक्त करुनि कुरवाळीं ॥ पानपात्र मातुलिंग करि शिरीं लिंग व्याल अशी ती ॥ ध्यान मनि धर हे बा मग काय असे तो कळे यमाचा केवा ॥ किति पाप जोडलें शाप नाहिं अनुताप स्तोत्र उच्चारिते इंद्रपदाहुन श्रेष्ठ होती अधिकारी ॥ कालिका मयूरवाहका मंगळमूर्ति त्या तस्करता ज्ञानकळा दे पुरती ॥ पाहा देव सभोंवते बरे हृदयीं धर स्मरणी ॥ हे मान कृतकी काय विधीची करणी ॥ जळनळ उडती, फवारि वरि चौघडे वाजाति, घंटा ती सुचवी आरती, पाहा लाभ तो मोठा किति, पूजन किति एक भजन करती अन्नदान गाति बहु तान देति धन कुअमरां ॥ आज्ञापालक देत असे सुख दारा ॥ हे० ॥ २ ॥ काटितटीं, नेसे पीतपटी, हेमवरपटी, करी मनगटीं, केशरि उटी, तिलक हनुवटी, भाळें मळवटी, बहुत सुकुमार हि भजक जनाचा दुस्तर भव हा तारी शंखतीर्थ करि पुनीत करि दुरितनाश करि बापा ॥ मग वैकुंठीचा मार्ग तथा पा सोपा ॥ सरमाळ पाहतां, काळ पळे तुटे नाळ, लेखन भाळ शुद्ध ते उरती ॥ मग जन्ममरणे हीं सहज च मार्गे सरती ॥ या स्थळा नसे उपमा, अशी ही रमा, नसे या धरणी ॥ येतां शरण श्री चरणीं, पाडितो करणी, द्विज राम करी निष्काम लावि भजनासी, तुझे पाय पाहिव्या घडे त्रिशत हे काशी,

* कृष्णा विन तुकाराम पाचगे गोंधळी राहणार नारायणगांव ता. जुन्नर जिल्हा पुणे यानें हा व याच्या पूर्वी छापलेले पत्राडे आम्हांस दिले.

दृढ नाम जया अंतरां, अणिक वैखरी नाम उच्चारी, तो धन्य धन्य या आल असे संसारा ॥ हे नरा० ॥ ३ ॥

समाप्त.

अमृतरायकृत—कटाव १.

आहा रे मूर्खा जन्मोनी काय केलें रे ॥ ध्रु० ॥ पैसा. पाहुनि म्हणती या जी, रौप्य पाट मांडिला बसा जी, वाजीवर गोमाशी ताजी, तैसे गुलाम करिती. हांजी, अर्जा विनविति फर्जा, जैसा गुर्जर श्वानापरी धांवती, या या म्हणती, अडणीवरती सुवर्णताटीं रत्नखचित वाट्या मांडुनि, पाट रुप्याचे, सोले ओले, मिरे धणे चमचमित फोडणी हिंगाची, ती भुकटी घालुनि तीक्ष्ण आमटी, दाटी जाहली पदार्थांची, पात्रीं शाखा चोखा, आंबे साखर लिंबे, दाळिंबाचे दाणे काटुनि, नीतळ शीतळ, पन्हे फुटाचे, तिखटमिठाचे, यालिपिठाचे, मिष्ट बहू ते पिष्ट, बदामी वाटुनि डाळी, भर्जा निराळी, घोंसदोडके, वांगी सगळी, चवळी विवळी, आणि पडवळी, मेथी पोथी, केळे, राय आंवळे, भात शुभ्र तो जिरेंसाळिचा, खाजी करंजी, ध्याजी दाजी, आग्रह करिती, साखरमांडा, उंडा भरपूर्णाचा घोंडा, तोंडा पुरता घोळिति गोंडा ॥ आहा रे मूर्खा जन्मोनी का० ॥ १ ॥

कटाव २.

जलदश्याम पीतांबरधर करीं शंख चक्र, शिरीं मुकुट खचित, श्रीवत्स हृदयीं, गळां वैजयंती, कौस्तुभविराजित नलिनकंठ, भुज भ्रुकुटि घ्राण हनु, बाल बाल तनु, कान कुंडलमंडित, शुभ्र श्रीखंडतिलक लघु, अलक कुटिल मृदु, मंद हसित, अति ललित अधर, हे मधुर बचन, शशिवदन रदनच्छत्र, रदनतनक, हरि मदनजनक, शिव सनकरद, काटि कनक बसन, करिं कटक प्रमुख सब अलंकार सह, निरहंकार ओंकार, मुरत साकार सुरत ॥ १ ॥

कटाव ३.

येणें कोठुन जाणें कोठें, मार्ग दीर्घ तो ऋमुनि भ्रमुनियां, सेवन करितां नाना योनी, माता माझी, मी मातेचा पिता होउनी, आकांत करिती, किती माझी प्रिया पुत्र मग क्रिया आचरती, श्रद्धायुक्तें श्राद्धें करिती ॥ १ ॥

कटाव ४.

ऋषि राजे कोटिकोटी बहु भोजन करिती, सुवर्णताटीं अन्न मागतां, अमृतासाटीं न देऊं म्हणती, अन्न पालटी सर्वत्रांला वांटी ॥ १ ॥

* हे कटाव रा० रा० विष्णु धोंडदेव भागवत वीरमाडगर यांनी कोल्हापूर एथन पाठविले.

कटाव ५.

चक्रपाणि करिं फणी घेउनी, फणीश्वरासमवेणी घाली, भांग दुभांगी, नाम मगते चंद्रकोर, त्या समोर केवडा, जडावाच्या हिरे जडित कडीमध्ये सुरती मोती, नसती बांकडी, दिव्य राखडी, ती हि फांकडी, सरळ आंकडी, सनग सनग मग, वरती फुलें सेवती, मध्ये मुक्ताग्रयित मूद ती, जाणो करती, मुख थारा प्रति थरा सह या विदिविजवरा, घोंस बाळिका, तोषदायका, कामीमानसा, रगडी बुगडी, छाप दरिकव, तापहरण ते, काप शोभती, सरळनासिकेमध्ये नय हालती, वरी चौकडी, खालि झिरमुळी, मधीं हलकडी, तीच लालडी, धौत इंदुची जोत पोत ते, ग्रयित सद्गुणी, आणि तन्मणी, वज्रपाणि वज्रटाक आणि खाशा, गुजरायीच्या ठुशा, क्षुद्र घंटा, कंठा मध्ये मोत्यांचा बहु मोठा कंठा ॥ १ ॥

कटाव ६.-सुदामचरित्र.

श्रीकृष्णें सुदामनीला सोन्याची नगरी दिधली स्वानुभूतिहृदयामधिली ॥ ध्रु० ॥ ब्राह्मण ब्रह्मनिष्ठ बहु मोठा, त्याचा प्रपंच हीन करंटा, मुलें भुकेनें करिती तंटा, घरांत वाजे नकारघंटा, स्त्री वरवंटा, धैर्याचा वरवंटा, मनांत परवंटांनें पोट बळें वेंटाळुनि, बाहु कंवटाळुनि, पुरुषवचनें ते कधि कंटाळेना, चित्त विटाळूं नेणे, नसतां मूठपसाभर दाणे, पतिव्रता तीव्रता न जाणे, कांतातें एकांतीं नेउनि म्लान वदन मऊ बोल बोलली केविलवाणे, जी जी स्वामी द्वारकेंत श्रीकृष्ण विष्णु, गोपाळ तूमचा बाळमित्र, चिरकाळ नांदत आहे, ऐसे ऐकिलें कानें, त्याचें तुमचें दर्शन होतां, अपार धन देखील सन्मानें, समर्थ श्रीहरि सखा सुखानें, तुझ्यासि अर्पिल सोनें नाणें, प्रेमें आलिंगिल जिवानें, तुम्हीं कुटुंबी सदा हिनवाणे, कांपतसा दारिद्र्याहिनानें, हरी भेटतो आर्जवानें, उचित दिसे जी तेथें जाणें, यापरि ब्राह्मण दुबळा, त्याची अबला, लक्षुनि बुबुळानें, त्या बळानुजप्रभुयदुपतीभेटीसाठीं मधुर मृदु बहु प्रकार प्रियकर वाक्ये वदली ॥ श्रीकृष्णें० ॥ १ ॥

सुदामा बोले साधु स्वभावे, कांते द्वारकेसि जरि जावे, हरिच्या भेटिस काय न्यावे, लाजिरवाणे काय म्हणवे, निष्कामत्वे त्यासि पहावे, परम लाभ तो पुण्यश्लोका विलोकावे, ते ऐकुनियां, क्षमाशील क्षुत्क्षामा रामा, श्यामांगी चौठार्या याचुनि, चारी मुठी पोढ्यांचें चूर्ण जीर्ण चैलखंड चिंध्या जोडुनियां, चौपट पदरिस लहानशी गांठुडि बांधुनियां, ते चारुमतीनें, चतुर गतीनें, चित्त हरण चैतन्यवृत्तीनें, अहं ब्रह्म सिद्धांत रितीनें, पती पुढें ठेविली तीनें, गळति कण म्हणउनि तेणे कक्षापुटीं रक्षियली ॥ २ ॥

श्रीकृष्णें० ॥ झाल्या प्रातःकाळीं स्नानसंधोपासन, दर्भासन ते गुंडाळुनियां, कृशांग तो द्विज, कुशां एक कुशस्थळींच्या शुभ प्रयाणीं, पाणि पियासि पाणी जोडुनि,

अंजलिपात्रमात्र सहाय यात्रेकरू तो, यथापयार्ते विराग माने, मनोरयाचा साज, बांधिला माज, आज यदुराज, हरिचा मुलाज, मतिला ऐसा सलाज शंकेत नातां, अवाज न होतां, गरिब नवाज माधवजाची द्वारवती देखिल्ली ॥ श्रीकृष्णे० ॥ ३ ॥

चरती कामधेनुखिळारें, सुवर्णरत्नखचित धवलारें, फुललीं कांचनमय कळारें, कौतुक रचिलें हरिमळारें, समुद्रवलयित मलय मेरुसम निलय हरीचें, प्रलयसंपल्या कुवलय उगवे, करुणालय आलवाल, यादवप्रवालवल्ली भली उगवली, कृष्ण घन कल्पद्रुम फळली, कोमळतासर्वें पल्लवली, मुक्ताफळें चहुं देशीं स्वलीं, अमृतफळें नम्रलें लवली, सोमवंश तेजें टवटवली, सूर्यमंडपावरी सांठवली, संतवसंता भेटतां शांती लवली, घवळी भूतप्रभावळी उद्भवली ॥ श्रीकृष्णे० ॥ ४ ॥

जाहले हात पाय त्या नव्या, नाडी दिसती वरी वेगळ्या, सुकलें मांस पडल्या वळ्या, नखीं वेष्टियल्या आंगोळ्या, उपोषणें चिरकालें शालीं, सरकालें अंगाचीं वाळूनि, देह तपें जाहलासे जर जर, उभा अस्थिचा केवळ पंजर, तो भूनिर्जर, निगमगर्भ कृश दुर्भर, बोटीं दर्भ पवित्र, सदा मुखीं स्तव, ब्रह्मसूत्र सित गळां, परि निबर दोडका, तेंवि रोडका, धर्म जोडका, अडका जवळि नाहिं तथापि, अडकाठी ही कोणी न करितां, तीन देवळ्या ओलांडुनियां, चौथें मुक्त द्वार हरीचें, वैघतांचि देखिलें हरीनें, लगबग लगबग, अंकीं रुक्मिणी बसली, ते पर्यंकीं लोटुनी, उडी घालुनी, धांवत धांवत स्वयें येउनी, ब्राह्मणचरणीं मस्तक ठेवुनी, दंडवतानें मिठी घालुनी, उठीं उठीं म्हणतां चि सुदामा, चहूं भुजीं कडकडुनि आंलिगुनि, प्रेमबाष्प धारि लोचनीं, स्फुंदत स्फुंदत कडे घेउनी, नाचत नाचत, पूर्ति नव्हे प्रियभारतें द्विजाची, निजासनीं बैसविली ॥ श्रीकृष्णे० ॥ ५ ॥

ब्राह्मण बैसविला पर्यंकीं, त्याचें चरण मळले पंकीं, ते ठेवुनि आपुले अंकीं, शंकेतमति नाहिं द्विजरंकीं, जिकित केवळ, अंकितसा अवलोकित पंकज, अंकुर हस्तें शंकरसमान शंकर सुदामभूदेवाचे पाय चूरिले, जानु जंघा गुल्फ पद कठोर भिगुळीका, आर्ती अंगुळिका, नखमातीसहीत ते सांवरिले, हळू हळू पदतळ, कुरवाळुनियां कंटक हरिले, सुगंध शीतळ निर्मळ नळ, रसुमाबाई ओती कांचनपात्रीं, प्रक्षालुनियां अंचळवस्त्रें, पुतांनि निर्मळ हृदयीं धरिले, नेत्रीं लावुनि, मुकुट काटुनि, मस्तकीं वरिले, चंदनचौकीवरी विस्तरिले, क्षणक्षणा अवलोकुनि प्रेमें बहु आदरिले, स्वागत सुख शब्दांहीं भरिले, धन्योहं कृतकृत्य असें म्हणुनि मस्तकीं धरिले, चरणोदक सहकुटुंब सेवुनि, दांडे वांसे स्तंभ शिंपिले, नवकेशरघनसारमलयपाटीरघनरसें भाळ चार्चिले, सुखकारकशशिकिरणकरें उद्वर्तुनियां सर्वांग अर्चिले, ब्राह्मणचरणीं तनु मन धन सर्वस्व अर्पिले, दशांग गुग्गुळ, धूप कूपभर तूप, यूपसम तूळवर्तिका, सूपसविस्तर, दीपमाळिका कूप, लाविले अमूप, मध्ये भूप विप्रवर रूप, भव्य भरपूर आणि

कर्पूर दिवे बहु बाहे घन घन घन घन, ते तूपसाखर अमूप, वक्र करंज्या, शुभ्र फेण्या, पंचखाद्य नैवेद्य हृद्य मृदु दुग्धदधि, वाद्यपुरःसर गद्य पद्य, अनवद्य सद्य सुख विद्यमान, शुभ नद्यजलाशय, मध्य मध्य पानीय सहित श्री आद्य हरीनें नैवेद्य, सम-
र्पुनि वेदेवेद्य ब्राह्मणा पुढें त्या भरुनि पराता त्वरा करुनि पृथु पात्रें निवेदिलीं
॥ श्रीकृष्ण० ॥ ६ ॥

सत्यभामा छत्र धारी, सत्या शैब्या चामर वारी, जांबुवंती व्यजन सांवरी, भद्रा मयूरपिच्छ उभारी, सूक्ष्म दृष्टिनें, पक्ष्मन लावुनि लक्षुनियां पै, उभी लक्ष्मणा, मित्र-
विंदा छत्र आतंपत्र, कालिदि इंदिवरसमानहस्ता, जोडुनि संदी, तो द्विज
वंदी, आनंदित बहु अष्ट नायका, द्वयष्टसहस्रा शिष्ट बायका, कृष्ण जिष्णुपदानिष्ट
तिष्ठती, इष्ट हरीसी अभीष्ट जाणुनि, मिष्ट मिष्ट रस प्रविष्ट करिती, मीठ मोहत्या
मुष्टि भरुनियां, दृष्टि उतरती, ऊर्जित अदृष्टें कष्टरहित तो, हष्ट पुष्ट संतुष्ट, मिष्ट मृदु
विष्टरवासी, वसिष्ट तैसा हष्ट हष्ट, उक्कष्ट त्रिविष्टपश्चेष्ट, देव श्रीपुष्पवृष्टिनें, स्पष्ट
भाळ अवशिष्ट शिखा, अस्पष्ट अशी त्या ज्येष्ठ हरीनें, कनिष्ठ होउनी, एकनिष्ठ ते
ब्राह्मणकाया, दैवी संपत्ति, बरवी पूजियली ॥ श्रीकृष्णें सु० ॥ ७ ॥

सुंदर हंसतूळिकास्वपिती, वरुता ब्राह्मण जैसा नृपती, सेवे लागुनी स्त्रिया जप-
ती, संनिध बैसला तिमिया त्रिपती, नम्र हस्तकें विप्रहस्त हस्तातें घेउनि, प्रशस्त चित्तें,
कुशल प्रश्नें, वर्तमान मांगील पुसे जो सुदामजातें, तुझी आम्ही बाळपर्णी, उज्जनी-
माजी, घरीं गुरुजीच्या पदत असों तें आठवतें कीं, सांदापिनासद्गुरुची भार्या, आ-
र्घ्यां जननी, इंधनार्थ रानांत पाठवी, वनांत आपण सर्पण वेचूं, काश्टे संचूं, फिरतां
फिरतां, अकस्मात अकाळीं, प्रपंच काम दुरासद वायू झडझडी, क्रोध बोधरिपु
वीज कडकडी, लोभ क्षोभकर मेघ घडघडी, आत्ममोहजळ लोट भडभडी, मद मी-
पण कट्टु झाड कडकडी, मत्सररूप येत हुडहुडी, परमार्थाचा मार्ग चुकलों, गुरुपदे
x x x x ग्राम मूकलों, असत्प्रलापें बहुत कष्टलों, आत्म सुखांतुनि वृथा भ्रष्टलों,
अंधकार अज्ञानरात्रां, घन तो गुरुसेवन साधन योगें, भाग्योदया कृतप्रातःकाळीं, गुरु
माउली, आत्मपावली, धाउनि आली, त्वरित पावली, मधुर बोलणें करित साउली,
कृष्ण कृष्ण, सुदाम सुदामा, विवेकविपाक हाक मारितां, आपआपणा सांपडलों, पायां
पडलों, गुरुमाउलीच्या पोटीं दडलों, गुरु दैवत, गुरु माय बाप, गुरु दीनबंधु, गुरु
रूपासिंधु, गुरुबंधहरण, गुरु आद्यदीप, गुरुदुःख देखतां प्रसन्न जाहला, गुरुभक्तीनें
गुरुमानवला, आत्मलाभ कृतकृत्यपणाचीं उपनिषदांतिल शिरोवाक्यें वरदानें ओपियलीं
॥ श्रीकृष्णें० ॥ ८ ॥

तुमचें दैव तें आहे तमाम, आत्मसुखी हो अंतर्धाम, सफलित ज्ञाला प्राणायाम,
प्राप्त होईल घनसुतधाम, या वरदानें मी बळराम, ग्रथुनि रय श्यु मयुरे आलों, मयुनि

नि दैत्यखळ, जेथुनि यादवदळ, तेथुनि निघुनियां, आतां येथेचि राहिलों, तुम्ही नि-
रंतर गुरूकुळासी, गुरूआज्ञेनें समावर्तनें, विवाह शुभ केला कीं नाहीं, प्रापंचिक
बोला जी काहीं, चित्त अनुकुळ नवरी मिळाली कीं सांगा, काय किती घरीं मुलें
लेंकरें, योगक्षम कसकसा चालतो, पहिल्यापासुनि, तुमची वृत्ति उदास सदा, सदसदास
ब्रह्मविदास, जगासुद्धदाम, सदास ते रतली उपनिषदास, न पावुनि विषयमदास, त्रा-
सली मानस प्रिय वैराग्यभाग्य, समभोग्य योग्य, आरोग्य तुम्हीं छांदोग्य, मृग्य अवधूत
पूत हरिदूत मान्य पुरूहूतवंश हें स्तवन करुनिदां, अवघा घरिंचा समाचार बहु
पुसुनि, आपुलें महत्व गाळुनि, विप्रवराची क्षिप्र प्रसन्न मनोवृत्ति आनंदा पावविली
॥ ९ ॥ श्रीकृष्णे सु०.

तुमची भार्या तूर्याग्रहणी, शांती दया तियेला विहिणी, रुक्मिण्यादि जियेला
बहिणी, आमुची वडील मान्य वहीनी, काय तियेनें पाठविलें तें आठविलें, मजला
भाक्तिभातुकें, कोडकौतुकें, योडे हि बहु गोड मोडकें, पान भाजिचें, मोड फुलाचा,
दोड फळाचा, रोड बदरीची फोड, नोडतां बोटवितो मुख घोड, खाजवनें खोड
आमुची पतितपावन, होड नावरे सोड, सख्या तूं सोड गाठुडी, म्हणुनि लज्जित,
सुदामकरांचे पोहे हसडुनि, आवाडिनें हरि सांडितां, बचके विचकुनि,
मुख आसरुनि, पृथुमुष्टि सुलें सेवियली, दुसरी मुष्टि धरी रजुमार्ई,
मायिक चिद्वायि विभेदानि, पृथुकतंदुळात्मककण भर्जित, बीज विवर्जित, केवळ
विचारदुकूल जीर्ण, श्लथश्री भगवंतीं अर्पितांचि सुटली, चतुष्टय महावाक्यमय वि-
रागभक्ति, ज्ञानानुभवं पटाश्रितातें, तद्रत तत्पद आपुलें आपिसें घे, त्वंपद तें तूं ब्रह्म,
अससि हें, असिपद घेतां, श्रीरुक्मिणीनें धरिला कर, निकरें निर्विकार, ताळित व्हा-
वया संप्रज्ञात, समाधिजनित, स्मृतिवृत्ति जननीनें हरिली ॥ १० ॥ श्रीकृष्णे ० ॥

पोहे सत्कृत पोहे, चिद्रहस्य पोहे, सेविल जो हे, तो भव पोहे, दुरिद्र नोहे, सुवर्ण
लाहे, लाहे कामधेनुची वोहे, घरिंचे दोहे, सदनी मोहे, तो साम्राज्यपदी आरोहे, तो
हेमांबर नेसुनि सोहे, निजसुखमाहेरांतचि राहे, आत्मा आहे, हें मी बाहे, उचलुनि
साहे, त्यास बाहे वाहे, नयनीं पाहे, तो मज आहे, तुच्छवत् तद्रत भेद न साहे, त्या-
चे चरणरजीं अवगाहे, निगमप्रवाहे वाहे, त्याप्रति खादी वाहे, आहे संसाराची न
लाहे, असें म्हणुनि श्रुति श्रवण मनन आणि निदिध्यात साक्षात्कारादिक मुठी ती
शेवटील प्रियतर देवें चावियली ॥ श्रीकृष्णे ० ॥ ११ ॥

श्लोक.

सुदामाचे पोहे धरुनि वदनीं देत मिटक्या ।

अशी गोडी केंची अमृतघुटक्यामाजि लटक्या ॥

न सीमा भामाद्यादिकअधरपानांत विटक्या ।

असे श्रीभिक्षेचा विटति कुटक्यांमाजि तुटक्या ॥ १ ॥

कृष्णे वृत्ति करुनि पांगुळी, आपुली वागवूनि आगोळी, घालुनि मोतीयांची रांगोळी, करवी ब्राह्मणासि आंगोळी, चौकन्हाण विहिणीचे, तैसे ब्रह्मश्रीबहिणीचे, हिरवे नवे केळीचे, खांब कोंबळे लांब लांब सह, इक्षुदंडवारि मंडप साखरनिबोळ्यांचे घोंस, पोसले लाल दुरंग्या, नारंग्या सारंग्या लटकती, द्राक्षांचे घड पिकले, रसाळ मधुप शोबती, मुक्त लोबती, वारिजात नयन फुल पारिजात शुभ्र चांदवे यांत खुलेल कमळ फुलारे फुलले, घिठावाइनं ठाणे सोडुनि, ठाणवया लखलखीत ठेवल्या, राबें हंस ज्यांस लाविले, नौरत्नाच्या चौरंगावरि, श्रीरंगाने झुलत सुखप्रद विप्र बसविला, पीतांबर पडदणीस देउनि, खंवाइती भरजरी नेसवुनि, दीनबंधुने सुगंधराय, चमेली वरचापेल नुक्याचालेप देउनी, बेल फुलेल नुक्याचे उटणे, कृष्णहस्तिचे उष्ण उष्ण जळ, घम घम कर्पूरवर्तिका वाजंत्र्यांचा बाजा वाजति, त्या फुलवाज्या, हवाया चंद्रजोति बहुत सुटती, मखरी लोबती घागरमाळा, घंटा घणघण, भैत्या भंवत्या फिरती बायका, अष्टनायका, द्वारावतिचे कृष्णरावजी, त्यांचे बंधू वडील भावुजी, महा साउजी, जडावाचिया खडावांत हळु पाय देउनी, तिरोदक परिधान करवुनी, उंच दुशाल खुशाल समोर मशाल अति विशाल, त्यांतुनि सुदाममूर्ति भोजनाथे माजघरी चालविली ॥ १२ ॥ श्रीकृष्णे ० ॥

मांडुनि स्वस्तिक सुवर्णपाट, अडणीवरि सोन्याचे ताट, भंवता फलशाखांचा थाट, कांठी वरण पिवळे दाट, मीठ मिरे वरि अले लिंबु, तूतिया खोबरे किसून कोशिबिर सुंदर, अम्ल रायते, रुचिर आयते, कोमळ अंणी, सगळीं वांगी, शुभ्र कारली, मेथी पोथी, बोथी केळे, कोथिबिर हळदीसह, काथी ताथी साथी चरुसह चाकवत चुका चवळी विवळी कवळ्या शेंगा चिमकुरादळ चिहानि, चांगली चमचमित फोडणी देडानि चरारीत, चारोळीसांभारे, मउ चिमणी बोंडे, चिचपान चिचोळी तोंडे, कोहळा कांशीफळे, कांकडी कुहिरिया, कमळकंद कोवळि काचरी, दूध भोंपळे, दिव्य दोडके, दाळ दिंड शेवाळ वाळके, शेंगा सुरण अरुवार परवरे, पडवळी तोंडली, कोंडली कंद मूळ फळ फूल पत्र तरु वेलमात्र घृतपाचित शाका, वडे नसती वावडे, सार आवडे, तिखट तिळवडे, सारबिजवडे, सहित पापडे कायिक वडे, आणिक कोरवडे, शिऱ्या सगट गट पुऱ्या, बऱ्या गुरवऱ्या, काचोऱ्या सांजोऱ्या, मालव्या बोटवे, शुभ्र देटवे, सायसहित शेवाया, शर्करा पायस लुचया, मांडे पांडूरवर्ण पूर्ण पोळिया, घृते घोळिल्या द्विजे गिळिल्या, दुरडी भरुनी धिरडी, भाजुक साजुक, नाजुक राजसवाणे कानवल्यासी मानवले, साखरफेऱ्या घिवर घारगे, मोतीचूर जिलेबी दळिया, बारिक ओदन, दे अनुमोदन, घमघमाट तो आमोद न राहे, मात केशरी परम कूसरी,

दही दूध घृत मधु साखर, निंबू घन राब जांबभर, पन्हें फुटाचें, मष्टा मिष्टां, मट-
मटा बहु मधुर लापसी, लोणकडें थिजले गायिचें तूप, मधुर सुवासिक महा
चंगाळ, योर गंगाळ, वाटीभर एक एक घरींचें, मोळा हजार पदार्थ आले निज
भाग्ये भोजनीं अन्न ब्रह्मरसानुभवानें विप्र जेविला, उरलें भानें, सादर नम्र समारं-
भानें करिति प्रीतिनें, पंचारति सहस्र नव रंगेरी पानें, विडा अर्पिला अतिसन्मानें,
कात रुक्म रंगेरी पानें, चिकणी सुपारी सेनेरी कोने, लवंग सेनेरी सवंग केल
वेळा जायफळ सौवर्णपर्ण चूर्णकृत मौक्तिक भाजुनि चुना अर्कनिभ अर्क वखें
शर्करा संक्षालित..... हस्तें सेवितां चि कर्क गुरु समगर्क सुदामा, तर्क-
रहित नृप अलर्क तैसा समाधिशयनीं शयन करुनी इंद्रभुवनपद सुवर्णपट्टण आत्म-
लक्ष दक्षणा लक्ष शत मूर्तिमंत अगोदर देवें त्यासी न कळतां हुंडी करोनि
गांवाची गांवा पाठविला ॥ श्रीकृष्णे ० ॥ १३ ॥

कदापि धन हरिलार्गि न याची, वृत्ति अयाचित सत्य तयाची, निस्पृहता मोहरा
रूपयांची, कळली हरीस मुख्य तयाची, एकरात्रि हरिसंगे कंतुनि, कल्पसमय वि-
कल्परहित श्रीकृष्ण चतुर्भुज सगुण ब्रह्म विलोकुनि, चितुनि स्नानसंध्या सूत्रमात्र
चिन्मात्रपणे करी नित्यतृप्त आश्रित हरीचा, महानिराश्रय श्रुत्यंतैकश्रवण परायण
तो, विगतश्रम स्वाश्रमासी चालिला, सुदामा औदासिन्ये स्थिति उदामा देखुनि,
मानवला हरिनामा बोळवीत आला द्विजसंगे, काहीं हरीस कधीं न मागे, हरि धांवे
त्या मार्गे मार्गे, रमागेह सेवित पद मार्गे, सर्वांगेशीं पुढें पुढें हरि वेडा होउनि विप्र
गड्याला पायघड्या, उघड्या बहु घाली, चहूं भुजानें लुगड्यानें वरि करित सा-
उली; निघड्या मतिनें विड्या देत, सुख दुःख आपुलें जाहिर करुनिगां, बाहिर
निघुनि मग आहेर सहित, निज माहेरघरीहुनी लेंकी विहिणी बहिणी बोळवीत
पुढील मजलेची करुनि निश्चिती, ब्रह्ममूर्ति गौरविला ॥ श्रीकृष्णे ० ॥ १४ ॥

मार्गी ब्राह्मण तो अविकार, जाणे विवेक मुख्य प्रकार, जवळी नाहीं एकपका-
र, आठवी श्रीहरीचे उपकार, अधन मित्र जरी सधन होइल, तरि साधनरहित मदबं-
धन पावल, आडवाटें धांवल, द्विज मज विसरल, अघ कसें हें सरल, भव कधीं
हो तरल, निज हित अंतरल, अतितरल मानस, काम तरळ भरल, अहिगरळ
करळ भर काशि उतरल, मन विषयि चरल, भेदमति संचरल, अनुचित अचरल,
ज्ञान कोटुनि जिरल, आयुष्य किति हो पुरल, देह तारुण्य झुरल, बळ समूळ सरल,
तें झुरळ तसा प्राणि जन्मार्ते फिरल, तेथे अज्ञान शिरल, पुण्य काहीं न उरल,
किमपि न अवरल, मन विषयीं स्थिरल, लोभ अति पसरल, स्थितीहुनि घसरल,
उपरम निसरल, अशि हरिला बहु माझी आली, करुणा नव नव करुणाघन मोह
धरणा हरि आपुलें म्हणवी, त्यासि धन नाहीं देत काहीं, असेल हित रिते हि हि-

रोनि नि० .. .. .ले कदा न हरिले, हरिस्वरूप० .. .. .
 .. .. . रावया हरि जवळि फिरत जरि असो म्हणो तरि नाहि दुसरा, आजि
 सण दसरा, जग हरिमय निखिल सकळ अविकळ हे उपकृति हरिची सादर आ-
 ठविली ॥ १५ ॥ श्रीकृष्णे ० ॥

चाले आत्मसावधानी, मानस हरिच्या अनुसंधानी, येतां आश्रमसंनिधानी, देखे
 सुवर्णराजधानी, गरूडटके नेटक पताका, सोनटके मोटके चित्रिले, चहुंकडे लखल-
 खाट, कांचन घाट, नद्यांचे पाट वाट, तरि चितामणिचे थाट, दाटकला द्रुम, सो-
 पानवापिका, वने उपवने, स्वच्छ जीवने, कल्पलता सफलता घरोघर दांडे वासे
 किलच्या सोने, खांब उयाळी मोहटया सोने, भिती आंत बाहेर ही सोने, पाट सज्ज्या
 चौकटीस सोने, बृहत्कपाटामध्ये सोने, आंगण जोत्यालागुनि सोने, दिवाणखाना
 पाहतां सोने, गजरयहयपडशाळा सोने, भाणवसा सोन्याची चूल, उतरंडी मडकी
 पाहतां सोने, हंडे गंगाळें ही सोने, शीच कराया माती हातीं घेतां सोने, यवे बट-
 कींचे देवांगना, अंगणांत बाहिर ही सोने, चुंबळ घागर तें ही सोने, सुवर्णमय दश
 दिशा पूर्ण आपणासहित जी सिद्धि रिद्धि युत आर्तस्वर हरि अलापित, अजि
 कार्तस्वर रमणीय घरे रत्नांची देउनि, स्वरित श्रीद्वारकाधीश अमृतेश्वरसेते श्रीभ-
 गवते ब्राह्मणास ब्रह्मानंदमय संपत्ति संताति शाश्वत आर्पयली ॥ श्रीकृष्णे ० ॥ १६ ॥
 इति सुदामचरित्र संपूर्ण.

उद्धवचिद्वघनकृत श्रियाळचरित्र.

दिंडीवृत्त.

गुरुपावुलें आठवूनि चित्ती वरी आपुला आपंगिला संती ॥
 निज ज्ञाने मज बोलविलें श्रोती कथा ऐकतां हरे मोहघ्रांती ॥ १ ॥
 करा आनंदघोष हरीनामें वरी टाळीया वाजवुनी प्रेमें ॥
 क्षितीपृष्ठीवारि मोक्षपुन्या सांती त्यांत काशी वरी वानियेले संती ॥ २ ॥
 तेथे राजा श्रियाळ पुण्यकीर्ती अन्नदानें शिव बोळगिला भक्ती ।
 इच्छिलें दे भोजन सर्व काळीं सर्व सुखाडे दीनजना पाळी ॥ ३ ॥
 असे ऐकूनी पंचवक्त्रधारी येत भेटीसी होउनी भिकारी ।
 गलितकुष्ठ दुर्गंधि अती भारी त्रास घेती पाहूनि नरनारी ॥ ४ ॥
 राजदृष्टीसन्मुख उभा राहे कपटवेषानें सख कसा पाहे ।
 म्हणे राया इच्छीत अन्न देसी आलों ऐकूनी दूर देशवासी ॥ ५ ॥
 राव बोलें तूं माग इच्छितासी येरु बोलें तूं धन्य सूर्यवंशी ।

१. सात=अयोध्या मथुरा माया काशी कांची अवतिका । पुरी द्वारावती चैव सप्तैता
 मोक्षदायकाः ॥ १ ॥

नरमासाच्या भोजनासि देई अंगिकारोनी भूप नमी पायी ॥ ६ ॥
 नको धर्मा देऊं पेर चोर नको विक्रीत पापशरीर ।
 नको अन्यायी दुष्ट अपस्मार नको अमंगळ रोग विकार ॥ ७ ॥
 राव बोले मी आपणासि देता येरू बोले तूं मागत्याचा दाता ।
 पुढें ठाके चांगुणा पतिव्रता म्हणे भिक्षुक मागत्याचि माता ॥ ८ ॥
 तुझे येकची येकले तें बाळ अति सुकुमार नाम चिह्वाळ ।
 देई सप्रेम मज मांसकवल करी संतुप्त क्षुधातृषाव्याळ ॥ ९ ॥
 असे ऐकतां तोष बाळकासी म्हणे धन्य मी तुमचिये कूशी ।
 करा अर्पण भूक अतीतासी नाशवंत हें येत कारणासी ॥ १० ॥
 सर्वे सद्गते बाळकासि देतां नव्हे व्याघ्र मी फाडुनियां खातां ।
 कुटा कांडा पाक करा तुम्ही आतां खेद मोह तो टाकुनियां चिंता ॥ ११ ॥
 पतिव्रता चांगुणा माऊली बाळ उचलुनी गृहामाजि गेली ।
 धरी पोटाशीं मुखीं मुख घाली अतिकरुणें शांतवी बाळ बोली ॥ १२ ॥
 सख्या संसारतारक तूं होसी सत्य रक्षाया कुळीं जन्म घेसी ।
 निज हस्ते रे तुज पुढें धाडीं मोक्षपुरीची वाट बरी काढी ॥ १३ ॥
 खडे कंटक कर्म कूप झाडीं सत्वसामर्थ्ये शिवपद जोडीं ।
 विळी पाटावरि वाम चरण ठेवी बाळ उचलुनी धार गळां लावी ॥ १४ ॥
 बळे कापीतां नेत्रकमळ लावी मान कापून शीर मनीं भावी ।
 मोह ममतेचा वायु झळबला भाघि अतीता जेविं भुकेला ॥ १५ ॥
 डोळां पाहेन कसा हरपला शीर ठेवून धडा पाक केला ।
 पूजि अतीता ताट पुढें ठेवी येरू न जेवी उभय नेत्र लावी ॥ १६ ॥
 अपवित्र हें मांस कोण जेवी शीर रांधुनी भीक घालावी ।
 सती वीनती करी महादेवा क्षमा अपराध करुनियां जेवा ॥ १७ ॥
 माय मस्तक उखळांत कांडी गाय ओवीया शंकरासि तोंडीं ।
 पाक संपादी ताट पुढें मांडी येरू जेवीना घांस न घे तोंडीं ॥ १८ ॥
 तुम्हां दोघांसी उपवामि ठेवूं मी च येकला काय म्हणुनि जेवूं ।
 वरी हांसेल देव महादेवू असे भूकेलीं अन्य घरा जाऊं ॥ १९ ॥
 पतीलागीं वीनवी पातिव्रता उदरिं माझीये नव मास होता ।
 काय दिवसानें भार नव्हे आतां बसा सांगातीं जेवूं अतिथि आतां ॥ २० ॥
 दोघें आणुनी बैसविली पात्री तरी अतीत घांस न घे हार्ती ।
 निपुत्रीकाचें अन्न अधःपाती टाके घेऊनी कोण जेवितार्ती ॥ २१ ॥
 एक पुत्र दीधला तूजसाठीं तूं चि निंदितोसि आम्हा दोषदृष्टी ।

देई पायीं च ठाव नीज पीठीं झाला अतीत शीव जगज्जेठी ॥ २२ ॥
 जटामस्तकीं विखुरल्या भारी मार्गे गंगेचें वाहतमे वारी ।
 सर्प विशाल भस्म चंद्रधारी रजतपर्वतीं मदनदहनकारी ॥ २२ ॥
 झालो संतुष्ट तुमचिया बोला मातापित्यासी पुत्र भेटवीला ॥
 नमस्कारे वीनवी उभयतां नसे मागणें तूं चि जेविं आतां ॥ २४ ॥
 देई पायीं च ठाव उमकांता तुझी भक्ती मज द्यावि हे चि आस्ता ॥
 औट घटिकेचें राज्य शिवा द्यावे नगर आह्मासहीत उद्वारावे ॥ २५ ॥
 पुढें ऐसें कोणास न पीडावे । केलें तैसेंची बालियलें देवे ॥
 झणें छद्मवचिद्धन पाहीं । राज्य ठेवीलें त्यासि भय नाहीं ॥ २६ ॥
 इति उद्भवचिद्धनकृत श्रियाळाख्यान समाप्त.

आनंदतनयकृत

शिविचक्रवर्तीआख्यान.

दीना जनासि करुणानिधि सत्यवादी । ज्याला भला म्हणति चारिजसंभवादी ॥
 सत्कीर्ति ज्या विभुचि सर्व दिगंतवर्ती । जो सत्सिंधु विजयी शिवि चक्रवर्ती ॥ १ ॥
 श्रीकृष्ण धर्मनिधि धर्मकया चि धर्मा ।
 सांगे म्हणे शिविचिया परपार धर्मा ॥
 नाहीं जर्गी परिस तो इतिहास राया ।
 देहादि मोह भय सर्व हि ओसरया ॥ २ ॥
 राजा यज्ञसंभेत यज्ञ करितां प्राज्ञांचिया मंडळी ।
 जेथें सुज्ञ मिळालिया प्रगटला यज्ञेश यज्ञावळी ॥
 ज्याच्या दानगुणा नसे चि तुलना श्रीब्रह्मवृंदें भलीं ।
 आनंदोनि भला भला निगदिती संतुष्टता पावली ॥ ३ ॥
 सत्वाथिला शिविनृपाळ महायशाचा ।
 ध्यापी सुघोष अजि देश दशा दिशांचा ॥
 यालागि *पाकरिपु पावका हीं महींते ।
 आले छळूं अति अगम्य जगा तिहीं ते ॥ ४ ॥
 झाला ससाणा सुरसंघराणा । संकारघोषें प्रगटी किराणा ॥
 अग्नी कपोताकृति तो पुढारां । धांवूनि ये त्या शिविच्या विढारां ॥५ ॥
 अक्षीं लक्षुनि ते क्षणीं क्षितिवरी पक्षीशपक्षी सया ।
 भक्षया अतिदक्षसा धृतवियःकुक्षीहुनी राजया ॥

क्षेपावे तंव वक्ष पक्ष हि चळीं कांपे सभा पावला ।
 लक्ष्मी शिविदीक्षिताप्रति वदे तूं रक्ष रक्षा मला ॥ ६ ॥
 मारील हा झडप हाणुनियां ससाणा ।
 या दुर्भया च थर कांपुनि त्या ठिकाणा ॥
 आला पडे शिविचिया चरणाच पाशीं ।
 बा कीव येत तंव काकुळता नृपासी ॥ ७ ॥

अजि कृगळु बा कीर्ति कोमळा । हृदायि साठवीं आपुल्या मला ॥
 वदनिं माक्षिये दीनता पहा । तुजविना नसे दीनतापहा ॥ ८ ॥
 परिसुनी अशा पारवारवा । शिवि म्हणे तथा पारव्यार वा ॥
 नृपतिनें तदा आपले करे । बसविला जसा त्राप लेकरे ॥ ९ ॥
 नृपतिमाजिये ये कपोत नी । नृपभयांबुधी येक पोत जी ॥
 भिउं नको नको दीन वा खरा । तव रिपू वदे दीन पाखरा ॥१०॥
 खग पडे तदा हीत पावला । तंव रिपू हतोहात पावला ॥
 झडप घेत ये वाडपा रवे । पळतसे नृपा आड पारवे ॥ ११ ॥

राजा म्हणे खबुतरा भय संगताला ।
 माझ्या नसे भय कदां शरणागताला ॥
 हारो न तो किति यमादि भयंकरांचे ।
 नाहीं तुला भय चतुर्मुखशंकरांचे ॥ १२ ॥
 मर्पादेसि टळेल वारिधि जरी सूर्येदु तारा गती ।
 या काळीं च ढळेल मेरुशिखरी चालेल मुंगीगती ॥
 मर्त्या देखुनियां पळेल यम तो वाळेल गंगा जरी ।
 माझ्या या शरणागता भय नसे कल्पांत झाला तरी ॥ १३ ॥
 कदाचित् शिणोनियां त्यजिल मेदिनी तो फणी ।
 कदाचित् तृणांकुरा उबागिजेल दिग्धारणी ॥
 कदाचित् दिवामणी क्षिति निजेल तो भागला ।
 परंतु भुवनत्रयी भय कदापि ना तूजला ॥ १४ ॥
 परिसुनि शपथेची राजगंभीरवाणी ।
 मग कपटकपोते बैसिजे राजपाणी ॥
 तंव झडकरि आला यागशाळे ससाणा ।
 क्षुधित बहुत काळें तो उभा दैन्यवाणा ॥ १५ ॥

तदा वदे श्येन दयासमुद्रा । धरुनियां याचक दीनमुद्रा ॥
 त्वकीर्ति ऐकों जन उद्धराया । म्यां देखिले आजि विरुद्ध राया ॥ १६ ॥

तूं धार्मिकोत्तम असें वदताति राजे ।
 ठार्या तुझ्या अति अधर्म नृपा विराजे ॥
 मी दीर्घकाळवरि पीडितसें भुकेला ।
 माझा कसा हिरुनि घांस हि घात केला ॥ १७ ॥
 एक्या जिवें चि अशना करुनी विधाता ।
 कां वा प्रवर्तसि अनेक कुटुंबघाता ॥
 माझे चि कां विषायि आज दया उडाली ।
 हिंसानदीत तव कीर्त्ति दिसे बुडाली ॥ १८ ॥
 आहा कसा वदनिचा मृदु घांस नेला ।
 संतप्त कोण करि यावरि वासनेला ॥
 धर्मा असें कपट आधिक वासवासी ।

दैन्यावलंबन करोनि मुखासि वासी ॥ १९ ॥

राया कैसी कर्म रेखा कपाळी । माते धर्मे त्यागिलें त्या कपाळी ॥
 आले माझे सर्व ही प्राण कंठा । हा वैकुंठा हा विधी नीलकंठा ॥२०॥
 ऐशी करुनि करुणालवाला । मागे कपोत मुखि शब्द करी मवाळा ॥
 राजा म्हणे मग तयासि अगा जिताला । नेदी कदापि च रणा शरणागताला ॥२१॥

बोले विभू सरस आणिक मांस आणा ।
 ते मी न घे म्हणुनि वाहत दीर्घ आणा ॥
 श्येनास जी अशन जाण कपोतमांसी ।

हे निर्मिले चि विधिने पतगोत्तमासी ॥ २२ ॥

बोले श्रुती भक्ष कपोत श्येना । आहार त्या वांचुनियां असेना ॥
 सर्वज्ञ जी सर्व तुम्हांसि ठावें । म्यां यासि नेघोनि कसे उठावें ॥ २३ ॥
 हा काय रे सार अपारव्याला । घे आणिका त्या मृत पारव्याला ॥

आह्वां तनूतें न शिवो शवाची । आज्ञा अशी सारससंभवाची ॥ २४ ॥

दिंडी—नृप बोले जरि देह हा निमाला । जरी येती धनगे (स्व) हहानि माला ॥
 खग नेदी च कपोत हा तयाला । जनी रक्षुं च नपोत हात याला ॥ २५ ॥
 दे आपुली तनु तरी पतगप्रमाण । या ही विना अशन सर्व हि अप्रमाण ॥
 पारावतासम भरे निजमांस खंडी । दाता नसे तुजविना नृपती त्रिखंडी ॥२६॥

श्लोक—खगतनू तुकें मांस भातुकें । निजशरीरिचें पूर्ण जीतुकें ॥

परिसुनी असें लोक कांपती । त्वरित ऊठिला भूमिकापती ॥ २७ ॥

राजा ह्मणे याहुनि लाभ काय । तों ऊठिला रुचिर मन्मथभव्य काय ॥

धर्माप्रती हरि ह्मणे अती धन्य माय । रत्नासि त्या प्रसवली यश तें न माय ॥२८॥

तेव्हां आणवि तो तुला त्रिभुवर्नी जीला नसे हो तुला ।
 पक्षी तो जड जीतुला निजतनूचें मांस दे तीतुला ॥
 जोखी तों खग भारला समपणें नोहे चि तो थारला ।
 राजा धार्मिक थोरला म्हणुनियां देहो करी थोरला ॥ २९ ॥
 निजोरुजंवांतरि खड्गधारा । खंडी तदा शोणितपूर्णधारा ॥
 भूमीवरी वाहती पाहती ते । अहो नृपाची अतुल स्थिती ते ॥ ३० ॥
 आक्रोशेविण आग्रहाविण तसा तो काम रागाविना ।
 कीं स्वाभाविक शांत तुष्ट हृदयें चिन्ता कशी भाविना ॥
 देहातें तृणतुल्य भावुनि करे खंडोनि खड्गाननीं ।
 जों अर्पी निज मांस तों वसुमती कांपे जनीं काननीं ॥ ३१ ॥
 पारध्यांत निज मांस जों करे । अर्पिजे धृत्रिवळें दयाकरे ॥
 तों कुटी खगतनू जडावली । अर्पितो वरिवरी हडावली ॥ ३२ ॥
 अर्पितां घडिघडी निजमांसा । पाहती सकल लोक तमासा ॥
 ये चि ना तुक समानपणाला । कीं तदा बसविलें अपणाला ॥ ३३ ॥

राजा प्रसन्न बसला सगळा तुळेसी ।
 देदाप्यमान वदनीं न उणा कळेसी ॥
 सारा समान तुळलाचि कपोतभारें ।
 केले जयध्वनि तदा सुरलोकभारें ॥ ३४ ॥

ते देव धन्य म्हणती नृपसत्यधीरा । तूं अंबरा पडतया गमलासि धीरा ॥
 तोषेनियां स्तवुनियां गगनीं फुलांची । गंभीर वृष्टि करिती अति मंजुलाची ३५
 अप्राप्य जो सुरनरां वर माग राया । घे स्वर्गसंपति करी गुणसागरा या ॥
 कांहीं अपेक्षित नसे मखपूर्ण कीजे । ध्या आहुती कवल अर्पिति पावकीं जे ३६

झाले सुखी मखशिखी मघवा मखीं ते ।
 वाखाणिती अखिल कीर्ति सख्या मुखीं ते ॥
 सृष्टींत शिष्ट तरि दृष्टि स सुष्टकर्मी ।
 झालासि दृष्ट मदहृष्ट चि पुष्टकर्मी ॥ ३७ ॥

तुळावया धैर्यवळा नृपाळा । खळाकृती भूमितळीं रुपाळा ॥
 आलों निवालों अति तुष्ट झालों । धालों तुझ्या साच रसीं बुडालों ॥ ३८ ॥
 निकें म्हणुनि मागुती वरद ते वदों लागती ।
 नृपाळमहिमागती अमर होति दोलागती ॥
 नृपा सफलकाम हो त्रिभुवर्नी तुझे नाम हो ।
 अगा स्वसुखधाम हो सकललोकविश्राम हो ॥ ३९ ॥

रमावर सुखी करो समुळ मोहमाया हरो ।
 भवाब्धिभय ओसरो भुवर्नि भव्य कीर्ती भरो ॥
 तुझ्या सुचरितें तरो त्रिजग दिव्य भाष्ये भरो ।
 असे वर सुरीं परोपरि दिले जना उद्धरो ॥ ४० ॥
 सदा सुकृत अंकुरो तुज अभीष्ट सारें पुरो ।
 मती निजपदीं मुरो सकळयज्ञदीक्षागुरो ॥
 करोनि आर्शि उत्तरे शिखिविडौज त्या नंतरें ।
 सुराडनि निजांतरें त्वरित जाति अभ्रान्तरे ॥ ४१ ॥
 त्यावरि तो शिविराज विराजित वाजत गाजत याग करी ।
 दिव्य शरीर दयानिधि धीर समर्पित आहुति भव्य करी ॥
 गर्जति वेदरवे द्विजराज असे च किजे काहें काळवरी ।
 राहुनि भोगुनि त्यागुनि हें जग तो मग मोक्षपदासि वरी ॥ ४२ ॥
 ऐशी असे अति पुरातन गोष्टि राया ।
 म्यां बोलिल्या नृपतिकीर्ति युधिष्ठिरा या ॥
 तैशी च रे तुज असो यशसंपदा ते ।
 आणीक नाहित असे च अमूप दाते ॥ ४३ ॥
 जो हे कया परिसतो अतिभक्तिभावें ।
 जीवांमधें परिस तो गमला स्वभावें ॥
 ज्याचा कयारस सुकर्णपयासि पावे ।
 त्याचे जर्गी चरण वंदुनियां जपावे ॥ ४४ ॥
 आकर्णितो जरि अपार बळ श्रुतीतें ।
 कुंतीसुता परिस त्या च फलश्रुतीतें ॥
 सायुज्यमुक्ति मग अर्पिल त्यासि माळा ।
 कामादिमोहरिपुचा निरसे उमाळा ॥ ४५ ॥
 धर्मासि धर्मगुण यापरि शब्द धर्मी ।
 सांगे मुकुंद गुणसुंदर योर धर्मी ॥
 ते आणितो चतुर जाणपर्णे मनाला ।
 आनंदनंदन कवी विनवी जनाला ॥ ४६ ॥
 इति शिविचक्रवर्तिआख्यानं संपूर्णम् .

नामदेवकृत ओठ्या.

येक अर्बुद शाण्णव कोटी मापा । तीन लक्ष दाहा सहस्र लेखा ॥
 सातशे तीन मास पाहतां । तया हिरण्यकश्यपा काय झाले ॥ १ ॥
 चौदा चौकडिया लंकनाया । नव्याण्णव सहस्र राया दशरथा ॥
 ते ही गेले शुद्धपंया । येर सर्वथा नुरे ची ॥ २ ॥
 चौदा कल्प मार्कंडेय पडे । ते येक रोमहर्षणाचे रोम झडे ॥
 बकदाह्याचे निमिष मोडे । गेले येवढे रे जना ॥ ३ ॥
 बकदाह्याचे वेचे आयुष्य । ते बकहंसाचे उपडे पिस ॥
 बकहंसाचा मृत्युप्रवेश । ते येक श्वास भृचंडीचा ॥ ४ ॥
 मरणांत होय भृचंडीचा । ते येक दिवस कूर्माचा ॥
 नामा म्हणे केशवाचा । वेगी देवाचा पंथ घरा ॥ ५ ॥

नारदाचा व्यासास उपदेश.

आर्या.

भगवत्कीर्त्तनमहिमा वर्णया ब्रह्मदेव ही न शके ।
 तेथे प्राकृतमतिने वर्णवे म्यां कसे तया मशके ॥ १ ॥
 नभ आक्रमिती शक्त्यनुसार शलभ हंस तेवि मी ब्रह्मा ।
 दोघां अंत न कळतां समबुद्धिविधी विशेष त्यां आम्हा ॥ २ ॥
 पक्षबले हंसाला गति फार म्हणोनि काय न उडवे ।
 शलभे तसे न कां म्या कीर्त्तनगौरव यथामती गावे ॥ ३ ॥
 योगनिरत नारदमुनि पाहुनि बहु कष्टतो तयामाजी ॥
 सेवुनि कीर्त्तिसुधेला यांत चि तनु हे बुडो म्हणे माजी ॥ ४ ॥
 या गोष्टीचा अनुभव सत्यवतीनंदना असे ठावा ।
 कीर्त्तनमहत्त्व तेणे होइल येथे चि स्पष्ट तो गावा ॥ ५ ॥
 तो श्रीव्यासमुनि जयग्रंथी स्त्रीशूद्रसर्ववर्णांचे ।
 धर्म बहु मुख्यत्वे वर्णां जे हरिति ताप कर्णांचे ॥ ६ ॥
 त्या योगी तो भगवान् क्षोभुनि चित्तानर्दीत त्या बुडवी ।
 मोहसमीर तयाची देहस्मृति जीर्णपर्णसे उडवी ॥ ७ ॥
 स्वमनीं म्हणे जरी म्यां साधारण धर्म वर्णिले सारे ।
 सुखसागरीं तदापि मन होउनि न बुडे चि शांत कंसारे ॥ ८ ॥
 रोगी आळसि अल्पप्रज्ञ क्षीणायु मनुज पाहूनी ।
 वेद हि विभागिला म्यां [काय] करावे अणीक पाहूनी ॥ ९ ॥

ऐशी स्वहिताविषयी अंधजना वाट दाविली नीट ।
 काय उणे यामध्ये पडले सांगा कऱ्हे नका वीट ॥ १० ॥
 नारद म्हणे मनीं त्वां मिरुदककूपीं च बुडविले सारे ।
 हरिभक्तिराजमार्ग त्यजुनी हा नीट मार्ग कैसा रे ॥ ११ ॥
 भारतआदि पुराणे केलीं परि त्यांत एक चुकलासी ।
 गुणवर्णन मुख्यत्वे केलें नाहीं म्हणोनि सुकलासी ॥ १२ ॥
 गुणकर्तन जे करिती त्यांसि न कोणा हि ताप तळमळवी ।
 आइक विमळें भगवद्भक्त न केव्हां हि पादतळ मळवी ॥ १३ ॥
 भगवत्कीर्तिसुधेतें सेवुनि जे जाहले सदा मत्त ।
 न धरिति भय काळाचें जिंकूं म्हणती तयांस ही संत ॥ १४ ॥
 हें सांगुनियां गेला मग भागवत प्रबंध हा केला ।
 ज्याचे श्रवणीं रिघला त्याचे पावे चि देव हाकेला ॥ १५ ॥

परशुरामकृत.

आनंदमूर्ति ब्रह्मनाळकर यांचें वर्णन.

ब्रह्मानंदरसें चि मूर्ति बरवी जीची दिसे ओतली ।
 यालागीं पहातां चि नेत्रकमलें सृष्टी [हि] आनंदली ॥
 भक्ताची भवभीति सर्व हरली अद्वैतता लाधली ।
 ऐशी सहस्रमाउली निरखिली आनंदमूर्ती भली ॥ १ ॥
 कृष्णाचेदवतीतटीं प्रकटली श्रीब्रह्मनाळस्थळीं ।
 चित्त श्रीरघुनाथपादकमळीं अर्पूनियां राहिली ॥
 मायेची फाळि फोडुनी अति बळी धिःकारिला हा कली ।
 ऐशी सहस्रमाउली निरखिली आनंदमूर्ती भली ॥ २ ॥
 नेणे आणिक कांहि जें गुरुधिणें त्या चातकाचे परी ।
 पूर्ण व्यापकता चिदैकमतिनें लक्षूनि विश्वांतरीं ॥
 आब्रह्मादिपिपीलिकांत समता सत्ता स्वयें लाधली ।
 ऐशी सहस्रमाउली निरखिली आनंदमूर्ती भली ॥ ३ ॥
 धावे धेनुपरी च हुंबरुनियां जी दीन वत्साप्रती ।
 कारुण्यस्तन त्यासि पाजुनि बळें जी बेतसे सद्गती ॥
 तुर्यातीत पर्दी बभूनि बरवे प्रेमें बहू माजली ।
 ऐशी सहस्रमाउली निरखिली आनंदमूर्ती भली ॥ ४ ॥

जीची कीर्ति चतुःसमुद्रपरिखापर्यंत विस्तारली ।
जे का संमृतितापतप्त निवधी होवोनियां साउली ॥
जेथें वृत्ति विसावली निजसुखें विश्रांति ते पावली ।
ऐशी सद्गुरूमाउली निरखिली आनंदमूर्ती भली ॥ ५ ॥
लीला देखुनि फार अद्भुत जिची ज्या नावरे गेंव्हर ।
आनंदें बहु डोलती अचल जे पाषाण ते स्यावर ॥
तेथें जंगम मानवादिक तरी सद्भक्तिने आयिली ।
ऐशी सद्गुरूमाउली निरखिली आनंदमूर्ती भली ॥ ६ ॥
आनंदें नटली भवासि विटली आशेतुनी सूटली ।
मोहभ्रांतिरती समूळ तुटली संदेहता फीटली ॥
तद्बोधें मनश्चिरे हि सुटली मुक्ती तरी लूटली ।
ऐशी सद्गुरूमाउली निरखिली आनंदमूर्ती भली ॥ ७ ॥
वर्णायसि जिचा अशेष महिमा मैनावली वैखरी ।
जेयोनी परते यकोनि मन हें तें व्याप्त सर्वांतरी ॥
जे हें दृश्य चि नासतां निजरूपीं राहे सदा आचळी ।
ऐशी सद्गुरूमाउली निरखिली आनंदमूर्ती भली ॥ ८ ॥
दाटीतां अठ भाव पूर्ण हृदयीं स्तोत्रा वदे वैखरी ।
पारिसोनि रूपे ठिवीत सुगुरू हस्तासि तेव्हां शिरीं ॥
आनंदे मनि पशुंराम अपुल्या होतां कृपासाउली ।
ऐशी सद्गुरूमाउली निरखिली आनंदमूर्ती भली ॥ ९ ॥

पद—राग हमीरकल्याण.

राम तव पदतामरसं हृदि मे सदा निधेहि ।
राम नौमि मामवामरारिविराम काम काम मा मनोरम ॥ राम तव पद० ॥ ध्रु० ॥
इंदिरा हृदयारविददिंदिरा लीलाविधृतमंदिरा मुनिमानसमंदिरा रघुवीरा ।
किं दया न ताता सेवकवृंद पारिजाता ।
जय रघुनंदनेंदु कुंदमंदहास सुनंद नदवंद्य सुंदरानन ॥ राम तव० ॥ १ ॥
अंगदाचित धृतहेमांगदा संरक्षितरुक्मांगदा करुणाकलितापांगदा दा-
शरयेशा रंगराजपाला नतशरभंग सत्यशीला विधृतरयांग रंगमंगलांग वरद
विहंग पुंगवांगसेव्यमृदुपद ॥ राम तव० ॥ २ ॥
नीलकाया पंक्तिरयत्रालका माधव भक्तपालका भृंगावलिनीकालका ध-

रणीशा लोलसगुणशरणा निंबनृपालविनुतचरणा घनकरुणालवालतालजाल
ल दलन विशाल नीलशैलबालिकाप्रज ॥ राम तव० ॥ ३ ॥

श्रीधरकृत नवरत्नमालिका.

भक्तास्तव प्रकट होउनि शुष्क काष्ठी । केली तयावर दयामृतपूर्ण वृष्टी ॥
तेणें परी च चुकवीं मम जन्मफेरे । अद्यापि कां नरहरी करुणा नये रे ॥ १ ॥
विश्वासलें दृढ मनीं तुझिया पदासी । कीं वारिसील ह्यणुनी मम आपदांसी ॥
तें दाविसील नयनीं कर्धि सांग बा रे । अद्यापि कां नरहरी करुणा नये रे ॥ २ ॥
मी हीन दीन कुमती तुज वर्म ठावें । ऐशावरी त्यजुनि कोप उदार व्हावें ॥
गाती तुझे पतित पावन नाम सारे । अद्यापि कां नरहरी करुणा नये रे ॥ ३ ॥
माझे अपार तमपातकसंघ जाळीं । क्रोधाग्निनें हरि तुझ्या सहमूळजाळीं ॥
तैसा करीं भव जसा दृढ बंध हा रे । अद्यापि कां नरहरी करुणा नये रे ॥४॥
देवा तुझे हृदय कोमळ फार आहे । ऐशा परी निगमशास्त्र हि आण वाहे ॥
तें वाक्य काय लटकें करितोसि बा रे । अद्यापि कां नरहरी करुणा नये रे ॥५॥
श्रीपद्महस्त मम मस्तकीं ठेवि बापा । दृष्टीसि दाखवि बऱ्या निज चित्स्वरूपा ॥
हे दान दे वचन आन न मी वदे रे । अद्यापि कां नरहरी करुणा नये रे ॥६॥
आयुष्य घालुनि अधीक मृत द्विजाला । त्वां वांचवोनि जगि वाढविली स्वलीला ॥
होसी समर्थ मज चाळविसी वृथा रे । अद्यापि कां नरहरी करुणा नये रे ॥ ७ ॥
वेंचावयासि करुणाघन लोभ वाटे । त्यागुनि दे विरिद लाविं मला सुवाटे ॥
नाहीं तरी शडकरी मज भेट दे रे । अद्यापि कां नरहरी करुणा नये रे ॥ ८ ॥
पाप्यासि तारुनि बळें जन सोकवीले । तूजें चि कर्म तुजला चि फळासि आलें ॥
ते सांडिसी तरि तुला सुटतें कसें रे । अद्यापि कां नरहरी करुणा नये रे ॥ ९ ॥
ही श्रीधरें रचुनियां नवरत्नमाळा । प्रेमें चि अर्पिलि बरी पुरुषोत्तमाळा ॥
हे घोकितां नृहरि संकट सर्व वारी । श्रीपादसद्गुरुयतीश्वर चिद्विहारी ॥ १० ॥
इति श्रीश्रीधरविरचितं नवरत्नमालास्तोत्र संपूर्ण.

राधाविलास.

आर्या.

राधाविलास गाऊं भावें वंदुनि तदीय पायांस ।
आयास सर्व सांडुनि सेवूं हरिप्राप्तिया उपायास ॥ १ ॥
एके दिवशीं गेली श्रीराधा नंदभाजसदनासी ।
आनंदलि अवलोकुनि शरदिदीवरसुहास्यवदनासी ॥ २ ॥

सर्वज्ञ प्रभु जाणे राधेच्या भक्तिरससदोघास ।
 ध्याया घांस विसरला लागे अन्योन्य वेध दोघांस ॥ ३ ॥
 माय यशोदा बोले काय मुकुंदा उगाच पाहासी ।
 जेव्हा शरशर चर्वण करिं वा ताकामधें च लाद्यांसी ॥ ४ ॥
 चळला जेवि न राहे दावी मग ऋक्ष वृक्ष खग यारे ।
 पारावत झुक पिक बक कलहंस हि पाहुनी न हारि थारे ॥ ५ ॥
 राधेसि म्हणे घे गे पाहूं दे तुजकडेस येतो का ।
 आनंदूनि करे कर धरी उचलि क्षणि उरस्यळीं तोका ॥ ६ ॥
 छळिलें म्हणे यशोदा तुजजवळी हा अमंद हंसतो कीं ।
 राधामुखचंद्राची कृष्णचकोरासि काय रुचि तोकीं ॥ ७ ॥
 खेळवुनी कांहींसा बोले या नंदनासि घ्या मामी ।
 कांत घरासी आला असेल जाते स्वकीय धामा मी ॥ ८ ॥
 राधेपासुनि माता घे स्तन देतां चि एकदां पीत ।
 चळला पुनश्च वळला यालागीं नंददार दापीत ॥ ९ ॥
 फार खवलळा राधे काय करावा उपाय राहिल ।
 कैसा आतां वाटे घेतां तूं तुजकडे न पाहील ॥ १० ॥
 ये राधिका म्हणे उडि मातेपासून नंदसुत टाकी ।
 गगनांतुनि हंस जसा उतरे मानसतडागसुतटाकीं ॥ ११ ॥
 झाल्या उशीर मत्पति आल्या ताडील आजि मज माये ।
 स्वल्प हि अंतर पडतां क्रोध मनीं मग कदापि न समाये ॥ १२ ॥
 सांगे ब्रजेश्वरी तिस निजसदनाला मुकुंद ने जा गे ।
 मागेल कांहीं तरि दे चपळाच्या रक्षणां सये जागे ॥ १३ ॥
 कोपेल कांत जरि तरि एयिल हें वृत्त जाहलें सांग ।
 कृष्णासि खेळवुनी करितां गृहकृत्य ही घडे सांग ॥ १४ ॥
 आनंदमूर्ति योगि-ध्येया राधेसि लाधली ठेवी ।
 नेउनि निजसदनाला शयनस्थालि मंचकावरी ठेवी ॥ १५ ॥
 स्थिर चित्त तिचे झालें निरीक्षितां कोटिक्रामकमनीया ।
 मदनें विव्हळ होउनि बोले ऐसा रुचे वर मनीं या ॥ १६ ॥
 अनुपम सुकांत परि हा रतिरस नेणे चि कीं युवा नाहीं ।
 तरणें विलाससिंधुस युवनैकेनें घडे न यानाहीं ॥ १७ ॥
 राधापूर्वाराधन जाणुनि सर्वज्ञ लागला वाढूं ।
 जो कां प्रणतसुरद्रुम इच्छित राधेस कामफल वाढूं ॥ १८ ॥

वृषभानुजा किशोरी तैं तिजला वर्ष पूर्ण चवदावें ।
 कृष्ण किशोर हि पंधावर्षात्मक मूर्ति मान नव दावे ॥ १९ ॥
 हरि तो स्वकरंकरुनी मुक्त करुनि कंचुकीस हुडकावी ।
 तों ती उरोज कंजे रतिचतुरा तत्करास शिडकावी ॥ २० ॥
 प्रार्थिति योगी ज्या हृद्ग्रंथिविमुक्तिस हठादिनिकरानें ।
 तों कंचुकिची सोडी गांठ सखांच्या बळें निज करानें ॥ २१ ॥
 हें काय म्हणे निशिचें कृत्य कसे हो दिसा च साधेल ।
 लाधेल सौख्य सुरतीं परि येतां कांत कर्म बाधेल ॥ २२ ॥
 कृष्णक्षेत्रिलिविलोकन हंसाद्यद्भुत विलोकुनी क्रीडा ।
 झाली सिद्ध रमाया उत्सुक दावूनि थोडकी व्रीडा ॥ २३ ॥
 होऊं नका उताविळ धार धरा हो क्षणैक जाऊं या ।
 उघडें दार पहा हो लावुनियां अर्गळेंसि येऊं या ॥ २४ ॥
 शडकारि उठोनि राधा द्वारा लावुनि विलाससद्याला ।
 आलीला आलिगुनि चुंबी तन्मुख शरत्सुपद्याला ॥ २५ ॥
 सन्मंचकीं सुमनांचे सेजेंवरि शोभतात दोघें तीं ।
 हरिचर्चित तांबूला मुक्ति मुख घालूनि जाहली घेती ॥ २६ ॥
 राधाउरोजयुगुला मर्दुनियां बाळचंद्र करजांचे ।
 करितां शांतवेली जे भवभयतप्ता नितांत कर ज्याचे ॥ २७ ॥
 मग कुंदकुड्मलद्युति हरिनें बिबाधरीं खुणा केली ।
 राधा म्हणे प्रियतमा कधि ही अभ्यासिली सुरतकेली ॥ २८ ॥
 नीवीमोक्ष विलक्षण कमलेक्षण रति विलक्षणा कृतिचा ।
 नव संगमा विलोकुनि हस्त धरी राधिकाभिनव पतिचा ॥ २९ ॥
 कृष्णकरणैक्यसुखे राधा भार्वा मनांत हर्षानें ।
 मासऋतूनें अयनें पति पावा सावकास वर्षानें ॥ ३० ॥
 हरिची मारकती द्युति कंजाक्षीवरि तशी तिची कीर्ती ।
 त्या एकांतीचा रस वर्णा गौरी मुकुंद सत्कांती ॥ ३१ ॥
 राधाकृष्णश्रीमत्सुरतानंदाप्रमेय जो भर तो ।
 ब्रह्मांडीं जीवांच्या हृदयां मोदाप्रती तयीं भरतो ॥ ३२ ॥
 तत्पति तशांत येउनि द्वारीं हाका तिला न कां मारी ।
 मनिं कामिनी म्हणे हा रतिसिद्धित रुद्र कां न कामारी ॥ ३३ ॥
 उठली घाबरली वृषभानुसुता हात ठेवुनी भाळीं ।
 बसली प्रार्थी जगदबेस म्हणे संकटांत सांभाळीं ॥ ३४ ॥

कैशो दैवगती ही जावे कां नंदभाजसदनला ।
 कां आणावा सदना ने म्हणतां फुल्लपद्मवदनला ॥ ३५ ॥
 मर मर मारा घोरा माराया काय योग केलास ।
 शिशुमूर्तीविषयी रे हृदयी कैसा तरी उदेलास ॥ ३६ ॥
 चितार्णवीं निमग्ना भीरू भये नेत्रपद्म ही नुचले ।
 हरिच्या कृपाकटाक्षे जावे त्याला च शरण हे सुचले ॥ ३७ ॥
 झाला म्हणे शिशु युवा तो आतां तोफ कां न होईल ।
 कामानळा विश्वी तो भय वारुनि अभय कां न देईल ॥ ३८ ॥
 प्रार्थी हा कामारी द्वारी पति वाटते कळेना कीं ।
 लघु तनु धरावया मन माधवजी अजुनि कां वळेना कीं ॥ ३९ ॥
 त्रिभुवनकमनीयाला तुमच्या पाह्नि आजि न फसावे ।
 तरि लागते कशाला मन हे घोरांत घालुनि बसावे ॥ ४० ॥
 गोविंद म्हणे करणे शिशुचा युव साधले चि आजाला ।
 तूं तरि सांग सखे कीं युव तो शिशु कोणते स्थळीं जाला ॥ ४१ ॥
 राधा ह्मणे खरे जी तरुणाचा तो कमी न पाहीला ।
 कोण असा तरि निमिषे शिशुचा युव होउनी च राहीला ॥ ४२ ॥
 या ब्रह्मसृष्टिविधांतिल मूल न हे मला कळो अले ।
 म्हणवुनि वैकुंठपते शरण चरणपंकजाप्रती आले ॥ ४३ ॥
 हे व्रत तुमचे देवा भक्ताला संकटांत रक्षावे ।
 तरि भक्तांत अली ही कृपाकटाक्षे गणूनि लक्षावे ॥ ४४ ॥
 लघु हो अयवा देवा ही दासी निजपदासि सदया ने ।
 ऐकुनि करुणावाणी अभिनव केले दयार्द्रहृदयाने ॥ ४५ ॥
 तत्क्षणि देखत देखत शिशु झाला दुडदुडां पुढे रांगे ।
 मुदितमना मग राधा आलिगुनि वदन चुंबि अनुरागे ॥ ४६ ॥
 हरिच्या पदप्रसादे जी झाली संकटाब्धिला तरती ।
 निर्भयचित्ताने दे निजपतिला युक्तिने च उत्तर ती ॥ ४७ ॥
 झाले जागी उठले आले थांवा कवाड उघडते ।
 आगमसमयीं कधि ही न निजे परि ते च आजि मज घडते ॥ ४८ ॥
 राधादासांऐसा श्रीला दुर्लभ हि कृष्णएकांत ।
 लगबग उघडी दारा गृहांतरीं कर धरुनि ये कांत ॥ ४९ ॥
 निज आली गृह नाही मनुष्य दुसरे म्हणूनि दाराला ।
 लावुनि घेउनि निजले मंचांकि नंदात्मजा उदाराला ॥ ५० ॥

केव्हां आलां न कळे द्वारासी भागलेत हाकार्नी ।
 नाहीं पडों दिला कीं निद्रेंने शब्द हा कार्नी ॥ ५१ ॥
 सप्रेम गोप हरिला घेउनियां वदन चुंबि आनंदें ।
 हें पुत्ररत्न लाभे केलें तरि पुण्य काय गे नंदें ॥ ५२ ॥
 मी कार्याला जातां तूं अससी एकली च गृहवासी ।
 कांते कालक्रमणा आणित जा नित्य वासुदेवासी ॥ ५३ ॥
 म्हणतां परी कदाचित् कृष्णासह मी निजेन अवचट कीं ।
 रागें भराल सत्य हि जरि वदल्यें तरि म्हणाल ही लटकी ॥ ५४ ॥
 जेववितां कृष्णाला येतां तुम्हि जरि उशीर लागेल ।
 उघडाया दाराला मनिं सहज चि कामबंधु वागेल ॥ ५५ ॥
 शंका नाणीं आणीं गोप म्हणे क्रीडणार्थ हरिला गे ।
 राहिन उभा किं परतुन येइन तुजला उशीर जरि लागे ॥ ५६ ॥
 आनंदे हरि राधा दध्योदन जेववूनि कृष्ण कडे ।
 घेउनि निघे गजगती नेला गोविंद नंदराणिकडे ॥ ५७ ॥
 बोले व्रजेश्वरीला ये ये घे हा मुकुंद सत्वरशी ।
 हा वेळ गुंतलें कीं रुतकृष्णाद्भुत सुशील सत्वरसी ॥ ५८ ॥
 राधे म्हणे यशोदा त्वदृहि खेळे करी न रुदनातें ।
 काल क्रमेल तव ही नित्य अशी नेत जा स्वसदनातें ॥ ५९ ॥
 मारा हाक मला जरि जेवीना घेतली खळ रिकामी ।
 नेइन माधव येउनि गृहकृत्यां गुंतलें न जरि मामी ॥ ६० ॥
 न्यावा हरिला प्रतिदिनिं व्हावा तद्गृहिं युवा क्षणैकार्ने ।
 भगवद्भक्तिरसमग्ना भाग्यवती स्पर्शली न धाकार्ने ॥ ६१ ॥
 कृष्णानंदनिमग्ना राधेचा वर्णवे न भाग्यविधी ।
 म्हणवुनि व्रजैकसांचें भाग्य स्तवि राहिला उगा च विधी ॥ ६२ ॥

समाप्त.

अष्टक.

अलक्षलक्षास हि जो हरीतो । तो आत्मभाषें चि तदा हरी तो ॥
 भिन्नत्व यातें च कदा न पाहे । निरंजनीं नित्य असाच आहे ॥ १ ॥
 निचेष्टिता निर्गुणता विराजे । स्वयं प्रकाशे सहजें विराजे ॥
 ज्योतिर्मयानंदघनाश्रिदात्मा । अव्यक्तव्यक्तांतरिं तो चि आत्मा ॥ २ ॥
 वेदांतमत्तात्मक भासताहे । नसोनि भासे तरि तें चि आहे ॥

त्या वेगळें काहिं नसे चि सृष्टी । श्रुत्यर्थसाराथं करा स्वदृष्टी ॥ ३ ॥
 धुंडोनि पाहें तरि तो चि आहे । देहांतरंगी वरि तें चि आहे ॥
 व्यापोनियां ऊर्ध्व दशांगुलांतें । सनातने सांठविले जगांतें ॥ ४ ॥
 घृतापरी तें चि थिजोनि ठेलें । विज्ञानभावे [हि] विरोनि गेलें ॥
 कालांतरी त्यासि कदा न बाधा । × × × × × × × ॥ ५ ॥
 निरंजनी भाव जयासि पाहीं । प्रपंचवार्ता तंव लेश नाहीं ॥
 त्या विश्वरूपासि विलोकिताहे । तद्रूप चिल्लक्षण लक्षिताहे ॥ ६ ॥
 एकाग्रता होउनि भावना ते । निरूपिलें निर्ममभावनेतें ॥
 चतुष्टयादीक गळोनि गेलें । निर्दोष निर्द्वंद्व समाधि आले ॥ ७ ॥
 या अष्टका निर्मित सहुरू तो । सत्पादपादांबुजनिर्गमी तो ॥
 निरामयी नित्य असे स्तवाच्या । त्या शंकरा द्वैत नसे त्रिवाचा ॥ ८ ॥

शंकराचार्यांच्या सौंदर्यलहरीचें श्लोकवद्ध

मराठी *भाषांतर.

गणाधीशालागीं नमन करितो मी निशिदिसे ।
 बरी वाचा माझी सरळ कविते फार सुवसे ॥
 कवित्वीं दोषांचा समुह सहजानंद निवसे ।
 शुकाच्या बोलीचा गुण म्हणुनि तुम्हां नमितसे ॥ १ ॥

शिवः शक्त्या० ॥ १ ॥

भवानीशीं योगें जरि शिव असे थोर जगतीं ।
 नसे अंबायोगें तरि सकळ हि व्यर्थ म्हणतीं ॥
 अशी तूं आराध्या हरिहरचिरींच्यादिक सुरां ।
 तुझ्या रूपाचें हें स्तवन करितो कोण दुसरा ॥ १ ॥

तनीयांसं पांशुं० ॥ २ ॥

तुझ्या रेणू अंबे लघु चरणिचा पावुनि चिधी ।
 धरुनीयां मायां सकळ करितो विश्व वरधी ॥
 शिरीं वाहे फारा करुनि हरि पांशुसि जननी ।
 पिनाकी हा यातें वपुषे धरितो दाह करुनी ॥ २ ॥

आविद्यानामंतः० ॥ ३ ॥

आविद्यांचा चित्तीं तिमिर रविभा भास न करी ।

* मूळ ग्रंथ कलकत्ता एथें काव्यसंग्रह नामक पुस्तकांत पृ० ३४१ ते पृ० ३६० पर्यंत छापला आहे.

जडाला चैतन्याकरजरसिंचा शर धरी ॥
 दरिद्राला चिंतामणिसमुहमालाक्षर बरी ।
 भवाब्धीमाजी जे बुडतिल तयां दाढ शुकरी ॥ ३ ॥

त्वदन्यः पाणिभ्यां० ॥ ४ ॥

विरिंच्याद्यां देवां अभयवरदा ती च असती ।
 नसे अंवे तू हो प्रकटितवरा भीति दिसती ॥
 भयाते रक्षाया अधिक फळ द्यायासि जननी ।
 तुझे पाये आहे शरण सकळांला त्रिभुवनीं ॥ ४ ॥

हरिस्त्वाराध्य० ॥ ५ ॥

स्वभू तूते आधीं पुजन करुनी मोहनिरूपे ।
 हराला स्त्रीरूपे भुलवि पाहिलें विश्व अमुपे ॥
 तुला कामो आधीं नमन करुनी सुंदर रूपे ।
 महामोठपांचे हे मन वश करीतो चि अरूपे ॥ ५ ॥

धनुः पौष्पं० ॥ ६ ॥

धनुः पुष्पांचे हे भ्रमर [सर] ज्या पांच हि शर ।
 वसंताशी मैत्री मलयपवनाचे रणधर ॥
 तरी कामो तूझ्या नयनिंचि कृपा पावुनि बरी ।
 समस्तांला मोहकरुनि भुलवीतो वसुवरी ॥ ६ ॥

कणत्कांचीदामा० ॥ ७ ॥

कणत्कांची मार्जी गजसुतकपोलांसम कुचा ।
 कृशा आहे मध्ये मुखजितशरचंद्र नभिंचा ॥
 धनुर्बाणा हातीं अपरकरिं पाशांकुश धरी ।
 पुढें राहो ऐशी मज भगवती पाहुन बरी ॥ ७ ॥

सुधासिंधोर्मध्ये० ॥ ८ ॥

सुधासिंधूमध्ये सुरविटप द्या आपरिंकरिं ।
 मणिद्विपामाजी निपसमुहचिंतामणिघरीं ॥
 शिवाकारिं मंचीं परम शिव याची सहचरी ।
 अशीते जे ध्याती विमलसुजलानंदलहरी ॥ ८ ॥

महीं मूलाधारे० ॥ ९ ॥

मही मूलाधारीं उदक विधिच्या ठायि अनळा ।
 असे स्वाधिष्ठानीं हृदि मरुत आकाश हि गळा ॥
 असे ध्रूंच्या ठायीं मन सकळ भेदुनि असती ।

सहस्रारौ पद्मी विहरसि भवानी तुं पतिशी ॥ ९ ॥

सुधाधारासारैः० ॥ १० ॥

सुधाधारासारै गळालि चरणापासुनि तुझ्या ।
प्रपंचा सिचोनी मग बरि चिदा वोज सहजा ॥
पुन्हां वांचोनीयां उदगपरि व्यापूनि सकळा ।
सहस्रारी अंबे विहरहासि मा आस सकळां ॥ १० ॥

चतुर्भिः श्रीकंठैः० ॥ ११ ॥

गृहद्वारै चारी वलयति नखाने शशिकळा ।
तसे शून्याखाली वसुदळ बरे कंकणकळा ॥
कळा त्रेताळीसा गर्गनि नयनी नव खन्या ।
अशी यंत्रद्वारां भुमिवरि शिवेसी मनि घरा ॥ ११ ॥

त्वदीयं सौंदर्यं० ॥ १२ ॥

तुझ्या सौंदर्याची न दिसत असे कांही उपमा ।
असो जैशी तैशी विधिकविवरा चंद्रउपमा ॥
पदा देखायाला मनि धरुनियां देवगणिका ।
तपांच्या ह्या राशी करुनि न मिळे पादरजिका ॥ १२ ॥

नरं वर्षीयांसं० ॥ १३ ॥

नरां वृद्धां अंधां अतिशितल जो चंद्र चि असे ।
तुझ्या नेत्रप्रांती पडत असतां धांवाति कसे ॥
सुटे वेणीगांठी कुचभरभरें कंचुकि फिटे ।
तुटे कांचीभरें वसन रहिता कामिनिकटे ॥ १३ ॥

क्षितौ पद्पंचाशत्० ॥ १४ ॥

धरे छान्नांची पयसि द्वय पन्नास अनळी ।
कळा बासष्टी ह्या चहुं चरणि पन्नास अनिळी ॥
नर्मी दोनी तीसांवरि मनि कळा साठि चतुरा ।
मयूखावतें हें पदयुग तुझे दाखवि सुरां ॥ १४ ॥

शरज्योत्स्नाशुभ्रां० ॥ १५ ॥

शरचंद्राभासा हिमकरजटाजूटमुकुटा ।
बरा भाता हातीं स्फाटिकगुटिकापुस्तकधरा ॥
सकृत् ध्याती तूतें नमन करितां देशिल वर ।
मधुक्षीरद्राक्षांहुनि अधिक वाचेसि प्रसर ॥ १५ ॥

कर्वाद्राणां चेतः० ॥ १६ ॥

कर्वांद्वांच्या चित्तीं कमलवनवालातपवती ।
 अशीते जे ध्याती विरलअरुणा तूं भगवती ॥
 चिरिंच्याद्यां गोडा परम चतुरा ज्यारवकरा ।
 अशा वाचेते तूं करशिल भवानी श्रुतिसरा ॥ १६ ॥

सवित्रीभिर्वाचां० ॥ १७ ॥

अशा वाणीला जे हिमकरमणी छेदिति रूपे ।
 वशिन्या सावित्रीयुत जननि [ही] चितित तुते ॥
 सुकर्ता काव्याचा परम चतुरेशी कवि करी ।
 जशी वाणीवाणी रस अधिक त्याच्या मुखि झरी ॥ १७ ॥

तनुच्छायाभिस्ते० ॥ १८ ॥

तुला ध्याती अंवे उदित रविचे तेज विमला ।
 भुमीस्वर्गामध्ये तुज अरुणरूपे स्मर तिला ॥
 तयां वश्यां

x x x x ॥ १८ ॥

मुखं विंदुं कृत्वा० ॥ १९ ॥

x x x x ।
 कला हे कामाची जननि नर जो भूमि जपता ॥
 स्त्रिया कामासक्ता अतिशय तयां हे लघु असे ।
 त्रिलोकीला आर्षी करिल वश हा निश्चय दिसे ॥ १९ ॥

किरंतीमंगेभ्यः० ॥ २० ॥

समस्तांला अंवे अमृतरस घालूनि जिविसी ।
 तपेला जो ध्यानीं अमृतमयरूपे धरि वशी ॥
 स सर्पांच्या गर्वा शमवि गरुडाचेपरि तशी ।
 भवाम्नी तप्ताना अमृतनयने तूं सुखविसी ॥ २० ॥

तडिल्लेखातन्वी० ॥ २१ ॥

तडिल्लेखातन्वी तपनशशिविधानरयुता ।
 षडाधारावती परम विलसे हे निजलता ॥
 अशा ठायी योगी विचरति सदां अहमनिवती ।
 सहस्रारिं पद्मीं स्वरूप निज देखोनि मिळती ॥ २१ ॥

भवानि स्वं दासे० ॥ २२ ॥

भवानी तूं दासावरि मज रूपे पाहि गिरिजे ।
 स्तुतीची हे इच्छा धरुनि म्हणतो तूं चि सहजे ॥

तया देसी तेव्हां परम निज सायुज्यपदवी ।

मुकुंदब्रह्मद्रादिक मुकुट ओंवाळिति भुवी ॥ २२ ॥

त्वया हृत्वा वामं ॥ २३ ॥

तुवां नेलें डावें वपु परम आसक्त मनसा ।

असे दुस्रें उज्वें शरिर परि नेलें सुमहसा ॥

तसे सांगों तूझें अरुण रूप हें तीन नयन ।

स्तनाभारें साजे शशिशकल मायां चि धरुन ॥ २३ ॥

जगत् सृते धाता ॥ २४ ॥

करी धाता सृष्टी हरि जन पहा पाळित असे ।

हरी शंभू लोकां विणतिघ तुझा तो पाति असे ॥

करी आज्ञा जे जे परवशतया तो करितसे ।

भुक्तपाचा हेतू मनि धरुनि कार्यें रचितसे ॥ २४ ॥

त्रयाणां देवानां ॥ २५ ॥

तिघांला देवांला त्रिगुणजनितालार्चनफले ।

तुझ्या पादाब्जांचें पुजन करितां त्यांसि घडले ॥

असे कैसें होई तरि तव पदाब्जासांनि शुभे ।

असें सर्वां आहे धरुनि कर मायां तळि उभे ॥ २५ ॥

विरिंचिः पंचत्वं ॥ २६ ॥

विपत्तीतें धाता हरि मरण पावे यम तसा ।

कुबेराला मृत्यू मरण सकळांला करितसा ।

तसा मृत्यू इंद्रा उपजत असे मीलितदृशा ॥

महासंहारीं हा शिव विलसतो एक महसा ॥ २६ ॥

सुधामप्यास्वाद्यं ॥ २७ ॥

सुधा ऐशी प्याला अरिभयजरानाशकरणा ।

विपत्तीतें जाती विधिशतमखादीक तरणा ॥

असें मोठें कंठें गरळ गिळितां शंकर असे ।

तुझ्या ताटकाचा जनानि महिमा थोर हि दिसे ॥ २७ ॥

किरीटं वैरंचं ॥ २८ ॥

विरिंचीच्या मौळीं दुरि करि हरीचा मुकुट हा ।

तसा इंद्राचा ही पडाशिल भवानी तिखटहा ॥

शिवाची तूं भेटी प्रतिदिन मिळायामि वळसी ।

अशा दूती वाचा नतियुतसुरांला कठिणशी ॥ २८ ॥

जपो जरूपः शिल्पं० ॥ २९ ॥

असो माझी वाचा जप करू धुनाना चमुदरा ।
गती तूझी वर्ती अशन करितां तो कुतवरा ॥
न ती जाणों निद्रा मनवचनशी तूज मिळती ।
तयाची जे चेष्टा तुज पुजनपर्याय घटती ॥ २९ ॥

ददाने दीनेभ्यः० ॥ ३० ॥

दिनेच्छा तूं देसी नियत मन इच्छेस्तव सदा ।
तसे सौंदर्याला अनुपम रसानें नव खरा ॥
तुझ्या पायीं माझा जिव वसतु मंदारसुभगे ।
फुलांच्या सौगंधीं अलि वसति कुंदासनि जगे ॥ ३० ॥

चतुःपट्टया तंत्रैः० ॥ ३१ ॥

चतुःपट्टी तंत्रें सकल भुवनातें करुनियां ।
पुढे ते ते सिद्धी जननि सकळां देशिल त्यां ॥
असो त्या निर्वर्धे सकळ पुरुषार्थे चि घडलीं ।
स्वतंत्रें हीं तंत्रें भुमिवरि शिवेचीं उतरलीं ॥ ३१ ॥

शिवः शक्तिः कामः० ॥ ३२ ॥

शिवातें शक्तीतें मदनभुमितें भानुशशितें ।
उभा स्वामी भानू नमुचिचपरा मारशशितें ॥
मुळीं हल्लेखा द्या रचुनि तिनठायीं तुज वर ।
अशा वर्णितें जे जपतिल शिवे ते सुरवर ॥ ३२ ॥

स्मरं योनिं लक्ष्मीं० ॥ ३३ ॥

स्मरातें योनीतें तिसरि कमला ते मग मनु ।
अशा योगें केल्या अनुपम सुखाची रसतनु ॥
जपातें जे ऐसे स्फटिकमणिमालेसि धरिती ।
शिवाशीच्या ठायीं सुरभिघृतहोमासि करिती ॥ ३३ ॥

शरीरं त्वं शंभोः० ॥ ३४ ॥

शिवाची तूं मूर्ती तपनशाशि वक्षोराह तुझे ।
शिवाला शक्तीला न दिसत असे भेद सहजें ॥
असे अस्तां दोघां उभयसमता हे मुळ करी ।
नसे वाचा अर्थे कुसरि घटनेची च दुसरी ॥ ३४ ॥

मनस्त्वं ष्योमस्त्वं० ॥ ३५ ॥

रसा तूं नीरे तूं रवि मरुत आहे चि मनु तूं ।

शिवे विश्वाकारे सकळ जन ही तूं चि मुळ तूं ॥
तुझी माया ऐशी सुरमुनिनरांना परवशी ।
चिदानंदाकारें शिवयुवति भावें चि रचशी ॥ ३५ ॥

तवाज्ञाचक्रस्थं ॥ ३६ ॥

तवाज्ञाचक्रस्था तपनशाशिचें तेज धरित्या ।
परा ईशानाला मनन शिवसी तूज मिळतां ॥
पुजा तूझी सर्वो जनसमुह ध्यापूनि वससी ।
निजालोकीं ऐसे प्रतिनिधि तुझे हे रविशशी ॥ ३६ ॥

विशुद्धौ ते शुद्धं ॥ ३७ ॥

विशुद्धाच्या ठायीं स्फाटिकसम तेजेंशि वसतां ।
शिवाते देवीते भजन करितो व्योमजनिता ॥
जयांचे कांतीनें शशिकिरणतेजें सम असे ।
तमाते नाशूनी सकळ जगती शोभत असे ॥ ३७ ॥

समुन्मीलत्संबित् ॥ ३८ ॥

विकाशी हे संबित् कमलजरसींचा आदर धरी ।
भजे हंसद्वंद्वीं मुनिजनमना लालस चरी ॥
जयाच्या नाभे ही दशगुणित विद्या मुखि सरी ॥
समस्तां दोषांला निरसुनि पपाते दुध करी ॥ ३८ ॥

तव स्वाधिष्ठाने ॥ ३९ ॥

तुझ्या स्वाधिष्ठानीं हुतहव करी दाहक रूपा ।
अशा वर्षा रूपा स्तवन करितो हे करि कृपा ॥
जशी लोकीं लोकां दहन करितां तूज दिसते ।
दयार्द्रा दृष्टीनें निवविसि सदा शैलदुहिते ॥ ३९ ॥

तडित्वन्तं शक्त्या ॥ ४० ॥

विजेचें जैसें हें अरुण रूप तैसें तुज असे ।
स्फुरे नाना रत्नां तिमिर-हर भूषायुत दिसे ॥
तुझे मेवाभासासम रूप असे श्याम गिरिजे ।
हराच्या नेत्रानें भुवन जळतां राखासि निजे ॥ ४० ॥

तवाधारे मूले ॥ ४१ ॥

तुझ्या मूलाधारीं शिवसहित तूं नाचत दिसे ।
शिवाला मी मानीं नवरसयुते नाटक असे ॥

उभों दोधें तुहीं जगतचयसंहारक करे ।
दयार्द्रा दृष्टीनें जग जिवविसी हें मुलधरे ॥ ४१ ॥

गर्तैर्माणिक्यैक्यं ॥ ४२ ॥

सुवर्णाच्या नानामाणिक्यचित्त अंबे गगनिची ।
निळी ह्या आकाशीं मुकुट म्हणतो जो नर रुची ॥
अशाच्या कांतीनें शशि सकल कांतीयुत दिसे ।
म्हणें इंद्राचें हें धनुष धिषणेसी दिसतसे ॥ ४२ ॥

धुनोतु ध्वांतं नः० ॥ ४३ ॥

तुझ्या हा केशांचा समुह मानिचें नासि तिमिर ।
बहू मोठा काळा चिकण सरला सुंदर वर ॥
जयाचा ध्यायाला परिमळ फुलें वास करिती ।
असें मानीं इंद्राउपवर्नि असोनी विलसती ॥ ४३ ॥

बहंती सिंदूरं ॥ ४४ ॥

शिरीं सिंदूराची विलसत असे रेष विमळा ।
नवें बंदी केलें कुरळ तिमिरे सूर्यशकला ॥
करूं आम्ही तूझी कुशल मुख-सौंदर्य-लहरी ।
स्वशोभेनें दोन्ही तट करुनि भांगो मिष धरी ॥ ४४ ॥

अरालैः स्वाभाव्या० ॥ ४५ ॥

अळीच्या सूतांशीं सम निबिड आहे कुरल तें ।
असें तूजें हासे लपन कमलाला गिरिसुते ॥
तुच्या नेत्रांचें हें भ्रमर मुख सौगंध्य हरती ।
मिषें हास्याच्या हे दशन-रुचि मारें चि वसती ॥ ४५ ॥

ललाटं लावण्य० ॥ ४६ ॥

ललाटाची शोभा अनुपम असे हे गिरिसुते ।
दुजे मानूं इंद्र-शकल मुकुटीं काय दिसते ॥
विपर्यासें दोषे करुनि शकलें एक घडितो ।
सुधासाराचा हा हिमकर भवानी विलसतो ॥ ४६ ॥

भ्रुवौ भुग्रे किंचित् ० ॥ ४७ ॥

भ्रुवौ तूझ्या कांहीं कुटिल भुवनाचें भय-हरा ।
असे नेत्राची या मधुकरसमा कांति रुचिरा ॥
मनीं माना उज्व्या करिं धरुनि मौर्वी त्रिनयना ।
करी डाव्या हातें धनुषसजसंधान-घटना ॥ ४७ ॥

अहः सूते सठ्यं० ॥ ४८ ॥

तुझ्या नेत्रीं उज्व्या दिन दिनकराते गिरिसुते ।
तसा डाव्या नेत्रीं शशि-उदय रात्रीं विलसते ॥
तुझ्या तिरुव्या नेत्रीं विकसित च हेमांबुजरुची ।
मनीं मानूं संध्या दिवस-निशिचा भाग विरची ॥ ४८ ॥

कवीनां संदर्भः० ॥ ४९ ॥

कवींचे गानादी पदसमुह शृंगारभरिते ।
कटाक्ष्याच्या पाते भ्रमर-शिथु कर्णी च वसते ॥
कधी सोडीना ते नवरस तुझा स्वाद तरला ।
परोत्कर्षासाठीं अरुण नयनाची धरि कला ॥ ४९ ॥

विशाला कल्याणी० ॥ ५० ॥

विशाला कल्याणी वररुचि अयोध्या कुवळिका ।
कृपासिंधू जाणा तसिच मधुरा भोग-लतिका ॥
अवंती ते दृष्टी बहु-नगर-यारी च विलसे ।
पुरी साती त्यांची मज नयन-शोभा बरि दिसे ॥ ५० ॥

शिवे शृंगाराद्रां० ॥ ५१ ॥

शिवे शृंगाराचा द्रवविण मुखीं कुत्सनवती ॥
असें रागे गंगेवर हरचरित्रे स्मयवती ।
शिवा सर्पां भ्याली वरकमल शोभे चि जननी ॥
सखीसंगीं स्मेरा तुझि सकरुणा दृष्टि जननी ॥ ५१ ॥

गते कर्णाभ्यर्णं० ॥ ५२ ॥

तुझ्या कर्णप्रांतीं गरुडसमपार्ती च धरिती ।
हराच्या चित्ताला रतिरसझरा फार करिती ॥
अशीं नेत्रे दोन्ही गिरिवरकुळीं भूषण-करे ।
धरी कर्णी ओढी स्मरशरविलासा जांनि भरे ॥ ५२ ॥

विभक्तं त्रैवर्ण्यं० ॥ ५३ ॥

तिघांच्या जन्माला विधिहरिशिवा भेदक खरी ।
तुझीं नेत्रे तीन्हीं मज कळत आहे परवरीं ॥
हरी वामीं उज्व्या त्रिधि नयनिं तिस्रया हर असे ।
रजः सत्वं क्रूरं तम इति गुणांचे त्रय दिसे ॥ ५३ ॥

पवित्रीकर्तुं नः० ॥ ५४ ॥

तरायाला आह्वां पशुपतिपराधीन मनसे ।

दया मित्रिं नेत्रिं पुनित परभावे विहरसे ॥
 अर्धा वाणी गंगा तपन-तनया लोचनमिसे ।
 त्रिवेणीचा मेळा अरुषित काळा मज दिसे ॥ ५४ ॥

तवापर्णे कर्णे० ॥ ५५ ॥

तुझे डोळे कार्नी पिशुन कथनाचे गुज धरी ।
 भये वर्ती पार्ती करुनि बुडती अंबु शफरी ॥
 दिवा दीजे बोधे कुमुददलपाटा मुकुलिते ।
 पहाटे जाऊनी निशि उघडुनी श्री विलसते ॥ ५५ ॥

निमेपोन्मेपाभ्यां० ॥ ५६ ॥

निमेषे उन्मेषे प्रलयउदयार्ते जग करी ।
 तुला ऐसे वोलें सुजन जगतीचे भय हरीं ॥
 तुझ्या उन्मेषाने जग उपजते झांकिसि जरी ।
 तरी मृत्यु त्याचा ह्यणुनि वरती पाहणि धरीं ॥ ५६ ॥

दया द्राघीयस्या० ॥ ५७ ॥

विशाला दृष्टीने विकसित इषत्रील कमलें ।
 दुरस्था दीनाला मजवारी कृपे पाहिं कपिले ॥
 अशाने मीनासी व्यय तुज न हो काहिं दुसरा ।
 शशी हर्षी रानी समकर पडे तेज खचरा ॥ ५७ ॥

अरालं ते पाणी० ॥ ५८ ॥

तुझ्या वक्रा भ्रू ह्या कुसुमशरचापभ्रमकरी ।
 जनाला मोहाते हिमगिरिसुते पीयुष खरी ॥
 सुगंध-भ्रांतीने नयन उभये षट्पदसित ।
 अपांगा लोकांला शर निशित संधान करित ॥ ५८ ॥

स्फुरदंडाभोग० ॥ ५९ ॥

तुझीं ताटके हीं प्रतिफलति गालावरी वरी ।
 चहू चक्रांचा हा मुखरथ म्हणे काम समरी ॥
 शिवाला जिंकाया रविशशि रयांगे भुमि रथ ।
 त्याहूनी मोठा भुवन-विजयी काम करथ ॥ ५९ ॥

सरस्वत्याः सूक्तीः० ॥ ६० ॥

जरी वाणी-वाणी अमृत-रस-सारा चि लहरी ।
 भवानी आई हे श्रवण-पुटकीं सादर भरीं ॥
 चमकारे गातां चपल श्रवणीं कुंडलगण ।

क्षणकारो शब्दी प्रतिवचन देतो कवि ह्यण ॥ ६० ॥

असौ नासावंशः० ॥ ६१ ॥

तुझ्या नासावेला निकट गत हा घोंस फळला ।

गिरांद्राच्या वंशी ध्वजवरपटीं तूं शशिकळा ॥

जयामध्ये मोल्ये शितलतर निश्वास घडली ।

समृद्धीने त्यांच्या विलसत असे कीं स्वमुरली ॥ ६१ ॥

प्रकृत्या रक्तायाः० ॥ ६२ ॥

स्वभावे जो तांबूडा चिकण सरला ओष्ठ सुदते ।

प्रवालाची शोभा मज दिसत नाही कठिण ते ॥

न ताम्रवे तुंडीफल शितल आहे जलमय ।

असो जैसा तैसा अधर-सम तो विद्रुमचय ॥ ६२ ॥

स्मितज्योत्स्ना-जालं० ॥ ६३ ॥

स्मितज्योत्स्नाजालें वदन तव चंद्रासि पिबती ।

चकोराला झाली मधुरसपणें तोंड विकृता ॥

असें अस्तां चंद्रा अमृत-लहरी आंबट रुची ।

पिबती स्वच्छंदें निशि अतिशये कांजिक रुची ॥ ६३ ॥

अविश्रांतं पत्युः० ॥ ६४ ॥

निरंतरे शंभो गुण-गण-कथा-बोल जपते ।

जपापुष्पाकारा जननि तुझि जिह्वा विजयते ॥

जिच्या अग्रीं वाणी स्फटिक इव शोभे गिरिसुते ।

जपापुष्पीं जैसा स्फटिक मणि आणी विलसते ॥ ६४ ॥

रणे जित्वा दैत्यान्० ॥ ६५ ॥

रणीं जिंकोनीयां दुरि करुनि टोपासि असुरा ।

तसा शर्वाणीशीं त्रिपुरहर निर्माल्य हि शरा ॥

चिरिंचींद्रोपद्रैः शशिशकल-कर्पूर- धवला ।

लयाते ते पावे तव वदन तांबूल-कवला ॥ ६५ ॥

त्रिपंच्या गायंती० ॥ ६६ ॥

गिरा वाणी गातां बहुविध शिवाचा हि महिमा ।

तुवां आरंभीलें स्तुतिवचन भागासि करि मा ॥

तुझ्या माधुर्यानें लपवित असे तंत्रिरव हा ।

विण्याते हे वाणी वसनकरुनी सांकित पहा ॥ ६६ ॥

कराग्रेण स्पृष्टं० ॥ ६७ ॥

पिथ्याने बोटाग्रीं धरुनि दयया उच्च वदनी ।
तशी शंभूने ही मुहुरधरपानासि करुनी ॥
सुखादर्शा-लोभे चुबुक धरुनी काम करवी ।
कशी बोलावी हे वदन-उपमा तूज बरवी ॥ ६७ ॥

भुजाश्लेषान्नित्यं० ॥ ६८ ॥

भुर्जा आलिंगाया मकर धरितो मान कुरळा ।
मनीं मानूं कां हे मुखकमल-नालाचि कमला ॥
स्वतः श्वेता काला अगरू बहु पंके चि मलिना ।
मृणालीचा शोभा धरित असते हार-तुलना ॥ ६८ ॥

गले रेखास्तिस्रः० ॥ ६९ ॥

गळां रेखा तीर्ही भुत भवति भावी च करिसी ॥
विवादाचे नेणा त्रिगुण-गुण-तंत्रा परवशी ।
विराजे तो नानाविध मधुररागाधर असे ॥
तिघां ग्रामांची हे स्थिति नियम-सीमा मज दिसे ॥ ६९ ॥

मृणालीमुद्गीणां० ॥ ७० ॥

मृणालीच्या तंतू सम भुज तुझे चारि असती ।
असा तो धाता हा वदानि करितो चौं स्तुतिगती ॥
नखापासुनीयां भय मज मुखीं नाहीं रचिले ।
तसें चौं शीरांचे अभय मज हो सार धरिले ॥ ७० ॥

नखानामुद्द्योतैः० ॥ ७१ ॥

नखांची कांती हे नवनलिनरागासि हसते ।
करांच्या कांतीला कवण उपमा ये गिरि-सुते ॥
असो एक्या पक्षी कमल उपमा रक्त रमणे
जया ठायीं लक्ष्मी चरणे अलिता राग सुगुणे ॥ ७१ ॥

समं देवि स्कंदद्विप० ॥ ७२ ॥

पिती दोघे स्वामी गुह गणपती हे स्तनयुग ।
तसे माझ्या खेदा हरू उदरिचें प्रस्नुत युग ॥
नयंती देखोनी कर धरितसे व्याकुल मनीं ।
स्वकुंभते पाहे गणपति समाधान करुनी ॥ ७२ ॥

अमू ते वक्षोजौ० ॥ ७३ ॥

तुझे हे वक्षोजा अमृतरसमाणिक्यकलश ।

शिवाची तूं देवी गिरिवर पताका मज दिस ॥
पिती ते अद्यापी अविदितवधूसंगम सदा ।
कुमारांचें आहे वय गजमुखा पर्वतभिदा ॥ ७३ ॥

बहृत्यंब स्तंबे० ॥ ७४ ॥

गळां मुक्ताहारा गज असुर कुंभांतरगिका ।
असे केली मुक्तामणिहिं अमला हारलतिका ॥
कुचाभोगामध्ये अधर रुचि आरक्त पडली ।
प्रवाळीं गुंफिली पुराविजयिनांकीर्ति धवली ॥ ७४ ॥

तत्र स्तन्यं मन्ये० ॥ ७५ ॥

स्तनापासूनीयां स्वत पय हे ते गिरिसुते ।
तुझ्या दुग्धाधारा मज कळत वापी-रूप सुते ॥
दया अंबे दालें रुदित शिशु देखोनि पहिलें ।
कर्वाला प्रौढांला कविवरद हा प्राशन फळें ॥ ७५ ॥

हरक्रोधज्वाला० ॥ ७६ ॥

हराच्या क्रोधाभी-लहरिनिवर्हे युक्त शरिर ।
बहू खोला नाभी-सरसि करि पात स्मरविर ॥
तया माजी झाली अचलतनया धूमकलिका ।
अशी ते तो जाणे जन जननि रोमांचलतिका ॥ ७६ ॥

यदेतत् कालिन्दी० ॥ ७७ ॥

असे कालिन्दीच्या अतिलघुतरंगा समाळिका ।
कशा माजामध्ये उदरि शळके नीळकलिका ॥
स्तनाभोगासंगे अति लघु दिसे व्योम-निलिमा ।
प्रवेशाची इच्छा धरुनि मिळते नाभि-दरि मा ॥ ७७ ॥

स्थिरो गंगावर्तः० ॥ ७८ ॥

स्थिरी गंगावर्ती स्तनमुकुलोमावालि लता ।
जलावाळीं कुंडी कुसुमशर तो जो हुत वृता ।
रताचे हे लीलाधर दिस न नाभाति गिरिजे ।
शिवाच्या नेत्रांचे विवरसमुहो सिद्ध सहजे ॥ ७८ ॥

निसर्गक्षीणस्य० ॥ ७९ ॥

स्वभावे क्षीणाला कुचतटभरें हा श्रम धरी ।
नतीने भिन्ना हा करि तव शशी क्षीण दुसरी ॥
तुझ्या मध्याला हें कुशल परि हो शैल-तनये ।

नदी-तीरी वृक्षा गति क्षणे तशी त्या परिचये ॥ ७९ ॥

कुचौ सयः स्वियन् ॥ ८० ॥

शिवे स्वेदोबिंदू कुचतटपटीमाजे निघती ।
तयांची जै धारा उदरवलिमाजी विलसती ॥
तया रात्रायाला कृश उदर तूझे सजवली ।
त्रिठायी रोमांची त्रिवाले लवली ते च रचिली ॥ ८० ॥

गुरुत्वं विस्तारं ॥ ८१ ॥

नितंबाची थोरी लघुपण विशालेसि गिरिजे ।
तसे कोणा साम्ये निरूपम सुखाचे हि सहजे ॥
असे अस्तां त्याला म्हणाति वरदे थोर सम हा ।
नितंबाची थोरी लघुपण विशालेक परि हा ॥ ८१ ॥

करींद्राणां शुंडा ॥ ८२ ॥

गजेंद्रांच्या शुंडा काठिण शितला हेम-कदली ।
तसे साम्या दोन्ही अनुपउपमा देवि भुतली ॥
तशा वाटोळ्या द्या प्रणतिकठिणी अंतर गुणे ।
अशा सुव्यक्तीने भगवति शिवाला रतिपणे ॥ ८२ ॥

पराजितुं रुद्रं ॥ ८३ ॥

शिवाला त्रिकाया द्विगुणशरगर्भा गिरिसुते ।
असे भाते दोन्ही मदन कृत जंघा विलसते ॥
असे नस्तां दोघां दशशरफला पाउलि कळे ।
नखात्रांच्या मीसे सुरमुकुटशाणेसि धरिले ॥ ८३ ॥

श्रुतीनां मूर्धानो ॥ ८३ ॥

श्रुतीचे मूर्धे हे धरिति मुकुटांचे परि शिवे ।
तसे माझ्या माथ्यावरि धरि भवानी पद नवे ॥
जयाच्या पादाध्या शिवाशिरजटाजूट नदि हे ।
तया लाक्षाशोभा हरिमुकुटमाणिक्य-रुचि हे ॥ ८४ ॥

नमो वाचं ब्रूमो ॥ ८४ ॥

वचा सूक्ते बोलों नयन रमणी हें पदयुगे ।
तुझी रक्त आली ऋतु अधिक शोभेति सुभगे ॥
शिवाला हे इच्छा जरि मज घडे संग सहजे ।
अशोकाला जैशी युवतिचरणाची रति भजे ॥ ८५ ॥

मृषा कृत्वा गोत्रं ॥ ८६ ॥

मृषा केलें नामग्रहण वरगंगेति विभवा ।
ललाटो भर्तारा चरणयुगुली मारिसि शिवा ॥
चिरात् पोटी शल्ये दहनकृत दुःखे धरि भजे ।
पदा भूषा-शब्दो प्रतिवचन देतो मनसिजे ॥ ८६ ॥

हिमानी हंतव्यं ॥ ८७ ॥

तुझ्या पादाब्जाला कमलउपमा साधु न बरी ।
निशामालिन्याला मलिन-पण हे देख कुसरी ॥
उभी लक्ष्मी पात्रे अनवरत देती श्रियफला ।
तुझे पाये पद्मा जयति म्हणिजे काय नवला ॥ ८७ ॥

पदं ते कांतीनां ॥ ८८ ॥

विपत्तीते नाशी पदयुगल कांती अतुल दे ।
कसे नेले संती कठिन कमठीसाम्य सुखदे ॥
तसे तूझ्या हातीं उपयमनकाली स्मरहरा ।
जया देणे दीले उपालि दयया चित्तचतुरा ॥ ८८ ॥

नखैर्नाकस्त्रीणां ॥ ८९ ॥

नखीं नाकस्त्रींचे करकमल संकोच धरिसे ।
तुझे पादाब्ज हे दिवि तरुवरीला हसतसे ॥
फलते अर्थ्याला दलकरामिसे देत विरला ।
दरिद्र्याला मोठी श्रिय दिनिपदे देत सकला ॥ ८९ ॥

कक्षा काले मातः ॥ ९० ॥

कर्वोद्गाची माते वद सुकवितालक्तरसे ।
तुझ्या पादाब्जाचे निमृतजल के घेइन तसे ॥
प्रकृतीने मूका सरल कवितेचा भर महा ।
जया घेती वाणी मुखकमलतांबूलरस हा ॥ ९० ॥

पदन्यासं क्रीडा ॥ ९१ ॥

तुझ्या चालाप्याची गति शिकुन श्याया मनि बरी ।
तरी हंसा ये ना तुझि तशि विशाला चि कुसरी ॥
तसा मंजीराचा रव पद विनिकेपजनिता ।
मिसे घेती लीला पद भुमिवरी हंस धरितां ॥ ९१ ॥

गतास्ते पंचत्वं ॥ ९२ ॥

कसा पंची झाला विधिहरिहरा विश्वपु हा ।

हिरण्याधो गर्भो अनवरत कार्पासपट हा ॥
 तुझ्या तेजाचें हें प्रतित फळलें काय शरिरा ।
 रूपाच्या शृंगारा रसनयन शंभू सुखकरा ॥ ९२ ॥

आराला केशेषु० ॥ ९३ ॥

जिच्या केशां योरी सरल मुखिचें मंद हसित ।
 शिरीषाभा देहीं स्तन उपलसाभ्या च धरित ॥
 असे तन्वी मार्जा स्युलतर नितंबासि वसती ।
 जगातें रक्षाया अरूण रूप हें काय जयती ॥ ९३ ॥
 नितंबाच्या ठायीं जननि महिमा हा चि अणिमा ।
 स्तनाभोगीं गुर्वीं काटि वर दिसे काय महिमा ॥
 तुझ्या नेत्रां प्राण्यादिक चतुर सिद्धी विलसती ।
 अशीतें जे ध्याती प्रतिदिन तयांष्टी च पुजिती ॥ ९४* ॥

समानीतो० ॥ ९५ ॥

तुझ्या वक्त्राचा हा दिनमाणे बरा दर्पण असे ।
 भया हानीचा हा स्तिमित करणी रक्त विलसे ॥
 तुझ्या ऐशी कोठें शशिविजित शोभा विकरित ।
 निशाकाळीं पद्मा विकसतपणें हीच दिसत ॥ ९५ ॥

कलंकः कस्तूरी० ॥ ९६ ॥

नव्हे इंदुबिंब मकरतकरंडा जलमये ।
 कला कर्पूराच्या निलिपण दिसे कस्तुरिचयें ॥
 तुझ्या भोगासाठीं प्रतिदिन क्षयो यासि घडतो ।
 विधाता चंद्राला पुनरपि तुझ्याज्ञेन करितो ॥ ९६ ॥

पुरारातेरंतः० ॥ ९७ ॥

तुझ्या पादाब्जांचा पुजनमहिमा कोण बरवा ।
 तैवकीं निष्ठाला अटळपद भाग्येशि पुरवा ॥
 तसें सांगों तूझी शतमखमुखादीक अतुला ।
 तुझ्या द्वारोपान्तीं स्थित चि अणिमाद्यादि सकळा ॥ ९७ ॥

कलत्रं वैधात्रं० ॥ ९८ ॥

त्रिधात्याच्या स्त्रीतें किति किति भजेना कविवरा ।
 तसा लक्ष्मी होतो धन करुनि भर्तार नवरा ॥

* श्लोक ९४ व ९५ हे कलकत्ता एथील काव्यसंग्रहांत आढळत नाहीत. ९४ व्या संस्कृत श्लोकाचे आरंभीचे शब्दही आमचे जवळचे प्रतीत नाहीत.

शिवार्ते टाकूनी नवलसि तशी नाम तुजला ।

अशी अंबे योरी भुवनजननी तूं पर कला ॥ ९८ ॥

स्वदेहोद्भूताभिः ॥ ९९ ॥

स्वदेहापासूनी किरण अणिमाद्यादिकयुता ।

अशी जीची सेवा करुनि अहमस्मीति भजतां ॥

शिवाच्या भाग्याला तृणरूप म्हणे काय नवल ।

महासंवर्त्तामी प्रतिदिन सदार्ती करि पल ॥ ९९ ॥

गिरामाहुर्देवीं० ॥ १०० ॥

त्रिधात्याची देवी म्हणति तुजला आगमविदो ।

हरीची तूं लक्ष्मी शिवमहिषि कोणी तुज वदो ॥

तुरीयानिर्वाच्या अनुपम असे योर महिमा ।

महामाये विश्वा भुलविसि परानंद चरमा ॥ १०० ॥

समुद्रूतस्थूलस्तन० ॥ १०१ ॥

स्तनाभारें साजे स्थूल रूप तुझे चारू सहित ।

कटाक्षे कंदर्पा जिवविसि कदंबा वपु मत ॥

सुरांला एकार्ती भ्रम जनविसी काय नवल ।

तुझ्या भक्ता अंबे तुजविण नसे ब्रह्म विमल ॥ १०१ ॥

सरस्वत्या लक्ष्म्या० ॥ १०२ ॥

कशा वाणी लक्ष्मी त्रिधिहरिचि भार्या मज दिसे ।

रतीपातिव्रत्या रूप दुर करी त्या म्हणतसे ॥

तुझ्या भक्ता ऐसा परम रस घेतां उपजतो ।

चिरंजीवी हा तो दुरि करुनि संसार भजतो ॥ १०२ ॥

निधे नित्यस्मेरे० ॥ १०३ ॥

शिवे नित्या योनी अनुपम गुणैश्वर्य करणी ।

न भेदाज्ञानेशी बहु रूप तुझे चित्त हरणी ॥

नसे दैवार्थीना सकळ निगमे तूज पुजिती ।

भयार्तीते सत्ये श्रुतिसम असो हे स्तुतिगती ॥ १०३ ॥

प्रदीपज्वालाभिः० ॥ १०४ ॥

रवीला ज्वालाहीं प्रदिप जरि नीराजरचना ।

हिमांशूला चंद्रोपलजल चि हे अर्धघटना ॥

समुद्रापासूनी जल धरुनि त्यालार्पित तसे ।

तुझ्या वाचा अंबे स्तविति तुजला हा मव दिसे ॥ १०४ ॥

उपसंहार.

अशुद्ध परिभाषा ही या कृता मंदचेतसा ॥

शोधयंतु विशेषज्ञा गुणागुणविशारदाः ॥ १* ॥

इति श्रीमच्छंकराचार्यविरचित सौंदर्यलहरीपरिभाषा अमृतलहरीनाम्ना समाप्त.

नानासाहेब पेशवे यांस

शिवरामकविकृत उपदेश.

स्वरित श्रीयशकीर्ति पूर्ण विजयी औदार्य संपन्न हो ।

श्रीमत् श्रीप्रिय वाजिरायसुत तूं सर्वत्र की मान्य हो ॥

तूं की मुख्य प्रधान छत्रपतिचा विख्यात उर्वीवरी ।

बाळाजी तव नाम पंडित असे श्रीराजमुद्रेवसे ॥ १ ॥

सद्वंश धन्य कुलभूषण धन्य तूं की ।

विद्वज्जना द्विजकुळा प्रिय पूर्ण तूं की ॥

तूं पुण्यशीळ तुज भूतदया समान ।

चातुर्य ज्ञान शूर सत्व कृपा-निधान ॥ २ ॥

भूदेवां प्रतिपाळिती हरिप्रिया अत्यंत सन्मानिती ।

दृष्टांते दमिती भल्यां न छळिती सर्वांतरा जाणती ॥

सत्पात्रीं भजती असार त्यजिती सद्बुद्धिनें वागती ।

नाना रंगरसी कदा न रमती सप्रेम तूं मानती ॥ ३ ॥

नाना धर्म तुला कितेक घडले निष्कामना बुद्धिनें ।

उर्वीचे नृप सर्व वश्य तुज की आपार देती धनें ॥

त्या द्रव्ये द्विज साधु तृप्त करिती सप्रेम संवादती ।

धर्मार्थे निज काम मोक्ष सह तूं नाना सुखे नांदती ॥ ४ ॥

निःसीम पुण्य तप पूर्विल हो उदेले ।

नाना तुवां सुकृत दान [चि] शुद्ध केले ॥

यालागि ब्राह्मणकुळीं अवतंस तूं की ।

श्रीभार्गवासमसमान चि अंश तूं की ॥ ५ ॥

तत्त्वार्था तत्वज्ञाना विवरण करूनी होय तो शुद्ध जैसा ।

सिद्धांती निश्चयाचा भवगजरिपुचा केसरी पूर्ण जैसा ॥

तो की साधू निजाचा सहज गुण असा स्वामभावार्थ उयाचा ।

* रा० रा० कृष्णाजी विष्णु कालगांवकर यांनी हें भाषांतर पाठविलें.

संसर्गें साधकांचा शिण चि परिहरे बोध बाधी निजाचा ॥ ६ ॥
 तूं देही देह भाव साच चि नसे तूं प्राक्तनार्तीत कीं ।
 निहर्ते अहिकुंडलाम्बित जसा विस्मीत ना स्वस्य कीं ॥
 अस्ती भाति तुशा चि तूं प्रिय तुते आत्मा चि आत्मार्पणे ।
 यालागीं देह नाम साच चि नसे नाना जशीं दर्पणे ॥ ७ ॥
 अध्यात्म-श्लोक परि प्राकृत भास पासी ।
 जो सद्गुरु भजनशीळ कळेल त्यासी ॥
 अन्हेर प्राकृत म्हणोनि करूं नये हो ।
 नानार्थ वित्पति तयांत गणून ये हो ॥ ८ ॥
 हे कीं श्लोक असे चि नवविधा भक्तीरसें तूजला ।
 नाना शोधुनि अर्थ निश्चय रूपे हे लीहिले कीं तुला ॥
 पाहें अर्थ विलोकुनी अनुभवे अर्थार्थी कीं होउनी ।
 होसी श्रीधर शिवराम चि स्वयें मीं तूं असें नुर्वनी ॥ ९ ॥
 समाप्त.

अष्टादशश्लोकी गीता.*

न इच्छंतीं जय ही कृष्णा न राज्य अथवा सुखें ।
 राज्यभोगें जीवितें ही गोविंदा काय आमुतें ॥ १ ॥
 न हा होतो मरतो वा कधीं ही । देहासंगें होउनी होत नाहीं ॥
 अज्ञा नित्या शाश्वता या पुराणा । देहासंगें मारितां मारवेना ॥ २ ॥
 तत्वज्ञ गुणकर्माच्या दोभार्गी स्व अकर्तृता ।
 पाहे कीं स्वस्वविषयीं इंद्रियें हीं निवर्तती ॥ ३ ॥
 कर्ता आभि हविद्रव्ये ब्रह्म ब्रह्मीं च अर्पणें ।
 कर्मी ब्रह्मसमाधिस्य त्याणें ब्रह्मीं च पावणें ॥ ४ ॥
 विद्या सद्गुणसंपन्नीं ब्राह्मणीं धेनु ही मधे ।
 गर्जीं श्वानांत चांडालीं पाहती सम पंडित ॥ ५ ॥
 धारणायुक्त बुद्धीनें व्हावें स्थीर हळू हळू ।
 योजूनि चित्त चिन्मात्रीं कांहीं चित्तूं नये कधीं ॥ ६ ॥
 पंच भूतें बुद्धि मन अहंकार हि आठवा ।
 माझी प्रकृति हे ऐशी अष्टधा भेद पावली ॥ ७ ॥

* मूळ संस्कृत अष्टादश श्लोकी गीता संस्कृत अनेककविकृत प्रकरणें पृष्ठ २२९ ते २३१ यांत छापिली आहे.

ओं हें एकाक्षर ब्रह्म जपे मातें स्मरे असा ।
 अर्चिरादि पथें जाय ब्रह्म सह तया गती ॥ ८ ॥
 अन्य टाकूनि मातें ची चित्तिती यजिती जन ।
 जे नित्य युक्त त्यांचा तो मी योगक्षेम वाहतो ॥ ९ ॥
 आतां या बडू ही ज्ञानें जाणसी किति अर्जुना ।
 जें अधिष्ठा नि उरलों एकांशें ही न हें जग ॥ १० ॥
 ऐसें हृषीकेश तुझ्या स्थितीत । हें विश्व हर्षे अनुरागयुक्त ।
 विशांपती राक्षस जाति धाकें । समस्त ही वंदिति सिद्ध लोके ॥ ११ ॥
 निरुध्दी शूद्र जो दक्ष उदासीन गतव्यय ।
 आरंभ सर्व ही टाकी आणि भक्त तो चि प्रिय ॥ १२ ॥
 न लिपे जेंवि आकाश सूक्ष्मत्वे सर्व ही स्यळी ।
 सर्वत्र सर्व देही ही तसा आत्मा न लिपतो ॥ १३ ॥
 नाणे प्रकाश प्रवृत्ती मोहसत्वादि लक्षणें ।
 प्रवृत्तिकर्मा न द्वेष निवृत्ति जो अपेक्षिना ॥ १४ ॥
 प्राणी यांच्या शरीरांत मी विश्वानर होउनी ।
 प्राणापानी पचवितो मी च अन्नं चतुर्विधे ॥ १५ ॥
 जो शास्त्र चि सोडूनी स्वेच्छाचारें चि वर्ततो ।
 न तो पावेल सिद्धीतें न सुखा न बरी गती ॥ १६ ॥
 नेदी क्लेश असें वाक्य सत्य ही प्रिय ही हित ।
 वेदवेदार्य अभ्यास वाचेचें तप बोलिजे ॥ १७ ॥
 स्मृती आली मोह गेला प्रसादे अच्युता तुझ्या ।
 असें मी गतसंदेह तुझे वचन मानिन ॥ १८ ॥
 जेथें श्रीकृष्ण योगेश जेथें पार्थ धनुर्धर ।
 माझ्या मते तेथ जय भाग्य श्री नीति शाश्वत ॥ १९ ॥

अष्टादश श्लोकी गीता समाप्त.

राजाराम प्रासादीकृत पदे.*

पद १.

सीतास्वयंवरांतील.

मंदगृहाच्या जवळ या चालीवर.

काय उमारमणें आणिला ॥ कठिण समय असला ॥ अनावर ॥ भ्रुवपद ॥

* या पदांचे राग, चाली, वगैरे माहिती वे० शा० सं० रा० रा० पांडुरंग आवा जोशी मोघे हरदास वसईकर यांनी दिली आहे. हीं सर्व पदेही त्यांहींच दिलीं.

म्यां तरि मनिं वरिलाचि सख्या तूं । काय तयाचे तेजा वानूं ॥
 वाटे मज तो उगवला भानू । ऋषिमंडळि वसला ॥ सर्वांधव ॥ १ ॥
 उद्धत भय दे रावण मानी । न कळे मेला वीस करानिं ॥
 मोडिल धनु मग पाडिलें रानी । पण करुनी फसला ॥ जनकनृप ॥ २ ॥
 काय असुनि हें राज्य रसादिक । व्यर्थ म्हणुनिपां जीव असादिक ॥
 राजारामो रत प्रासादिक । असतां विभु तसला ॥ वरिल ज्ञणि ॥ ३ ॥

पद २.

अक्रूरगमनांतीळ.

नंरगृहाच्या • या चालीवर.

नंद-यशोदे-नगारिं सखे ग झाइ । हा कोण रयवाला ॥ भ्रुवपद ॥
 एक वदे श्रीहरिला नेतो । बळरामहि त्या संगें जातो ॥
 उागे च वदे हरि सखर येतो । जगणें कैशाला ॥ किं आतां ॥ १ ॥
 अक्रूराभिध हा मयुरापुरिचा । परि दिसतो क्रूर कृषभ धुरिचा ॥
 काटुनि नेतो हरि हा उरिचा । आकात जाहला ॥ तेव्हां कीं ॥ २ ॥
 घे जा प्राण अशा स्या कामी । करती विलाप राजारामो ॥
 प्रासादिक हे शोक वदेनां मी । त्याणीं जो केला ॥ तेव्हां कीं ॥ ३ ॥

पद ३.

कृष्णवर्णनाचें.

भागळा हा जीव • या चालीवर राग भैरवी.

लागला मज छंद हरिचा न सुचे कीं व्यवसाय घरींचा ॥ भ्रुवपद ॥
 कृष्ण दिसे मज जनिं वनिं बाई ॥ पीत पटाचा पदर जरीचा ॥ १ ॥
 काय वदूं कौस्तुभमणि झळके । जो राधेचा हार उरींचा ॥ २ ॥
 होता प्रेमा परिस विसरला । तिलक ठशाचा जेवि जरीचा ॥ ३ ॥
 राजारामो लीन प्रासादिक । जो नावाडी भवजल-तरीचा ॥ ४ ॥

पद ४.

राग पूर्वी त्रिवट कृष्णवर्णन.

गाई रे मुरलीत फान्हा तो यशोदेचा तान्हा तेणें न पिति पान्हा शिशु हि
 गाई रे मुरलीत फान्हा गाई रे ॥ भ्रुवपद ॥
 नृत्य हि रुचिर करि वाजति मधुर भरितदा नूपुरें झण झण गाई रे ॥ १ ॥
 त्रिधि ताल धरी शिव हि मग लगवग डमरु वाजवित खण खण खण
 गाई रे ॥ २ ॥
 दुरालि मुरलि परि परिसुनि मुल्लिखी भरे ह्मर-ज्वर फण फण गाई रे ॥ ३ ॥
 दास राजारामि लिन प्रासादिक ते चरण पाहण्याकरितां ते मुनिजन-गण
 गाई रे ॥ ४ ॥

पद ५.

देवीवर्णन, राग भैरवी त्रिवट, लागला मज छंद० या चालीवर.

भागला हा जीव भवानी दाखिव पदराजीव भवानी ॥ ध्रु० ॥
 लक्ष नको चौऱ्याशी जनि या भव ही तूं भाजीव भवानी ॥ १ ॥
 निज जन रसनेकरवि अनाया नामसुधा पाजीव भवानी ॥ २ ॥
 पातित भसे परि पावन करुनी यमदूतां लाजीव भवानी ॥ ३ ॥
 राजारामो लीन प्रासादिक त्रिभुवनि यश गाजीव भवानी ॥ ४ ॥

पद ६.

परमेश्वरप्रार्थना.

साधन नाम चि सार या चालीवर.

तुजविणें कोण दया करणार ॥ ध्रु० ॥
 श्रीजगदीश हरे सुखसिंधो ह्यणतां अघ हरणार ॥ १ ॥
 चिंताडोही बुडतां तेथें येउनि कर धरणार ॥ २ ॥
 त्यागुं नको मज निज यश राखी विश्वातें भरणार ॥ ३ ॥
 राजारामो लीन प्रासादिक वचना अनुसरणार ॥ ४ ॥

पद ७.

भक्तप्रिय.

राग कल्याण त्रिवट.

पांडुरंग मज सांडुनियां सुत धाम काम विचारें ॥
 जो खलदंड मुंडमंडितांग शिरि धरि तो अखंड पुंडलीक-मंडन
 पांडुरंग० ॥ ध्रु० ॥
 पंढरी सप्तपुरीमध्ये सुंदरी वंदित ही ईश पुरंदरी सोडुनि वरिती गि-
 रि कंदरी मुनि ई ई ईतें ॥
 जेथें बहु तरला पातित जन जेथें बहु तरला श्रीहरि पाडुनि अवत-
 रला भीमातीर धीर धीर नीर वनगंभीर वीर दीर रेवतीचा ॥
 पांडुरंग० ॥ १ ॥
 पावतां सर्वां भक्तांसी धांवता तें देखुनियां कीं सांवतां लपला कां इत
 रागावता हरि ऐइइसा ॥
 वेदा गवसे ना हरि जो वेदा गवसे ना त्यासि प्रिय नाहवि सेना सु-
 तार जळू मळू वळू हि लागे जनि स हळू हळू दळू चळू न दे व्रत
 पांडुरंग० ॥ २ ॥
 श्रुतुकाराम ज्ञानेशासी तुका रोहीदास हि नत जी तुका चोखा
 गोरा ह्य तीतुका हरि पाआआआई ॥
 दाम्याचा नाम्या बोधला दाम्याचा नाम्या तो तरि विसरावा कां म्यां

ममिति हरवक्त तक्त सक्त भक्त जबळि न नक्त फक्त भाक्तियुक्त है
नर पांडुरंग० ॥ ३ ॥

पाहिला त्रिडुल मी मस्तक वाहिला पादि वरुनी रुक्मिणी राहिला विं-
डीरवनी प्रभु राहिला जन हो ओ ओ ओ तो ॥

रत राजारामी प्रासादिक रत राजारामी या भूचैकुंठप्रामी कधि तु-
झि गाल गाल गाइ जाउनि साल साल सालसा त्यजुनि वच ॥
पांडुरंग० ॥ ४ ॥

पद ८.

शावरीचरित्रातील.

हरि मजला चालवेना या चालीवर.

शुभुपाति का हो भेट देइना ॥ ध्रु० ॥

माझे गुरुजि मातंग- । ऋषि बोलिले श्रीरंग ॥

बेगें भेटेल अभंग । ते वचन गुणासी येइना ॥ १ ॥

ग्याच्या विलोकनासाठी । करुनिषी पर्णकुटि ॥

बनि तपे करि मोठि । परि कार्य सकल होइना ॥ २ ॥

तनु पहातां न बरि । फार मलिन कब्रि ॥

भार असेदि शबरि । तार म्हणुन परि निकट नेइना ॥ ३ ॥

दास राजारामी लीन । झाले प्रासादिक दीन ॥

जैसे जळाविणे मीन । विभु कसा येऊनि यश घेइना ॥ ४ ॥

पद ९.

पद्मगारी सारिगा या चालीवर.

क्रम करीं कीं असा क्रम करीं ॥ ध्रुवपद ॥

भ्रमरसम रमुनि मन वरी पदसारसा क्रम करीं कीं असा ॥ १ ॥

शाम-चरण कमल मुनि-जन धरि धरि तसा कीं असा ॥ २ ॥

सारीं असुखद वद कदनदपद सदैयसा कीं असा ॥ ३ ॥

राजारामी रत प्रासादिक धरुनिषी भरंवसा ॥ ४ ॥

पद १०.

आल्ये सहज मी आल्ये रे यदुवीरा सहज मी आल्ये ॥ ध्रु० ॥

तूं कोठिल मी कोण कुणाची । नवलचि आजि जाहलें ॥ १ ॥

सोडि पदर दर काहिं नसे तव । पाहती नगरजन भले ॥ २ ॥

राजारामी लीन प्रासादिक । निजसुख पर लाधलें ॥ सहज मी आलें ॥ ३ ॥

पद ११.

बोला अतां हें बोला बोला हो जातां कुठें अतां हें बोला ॥ ध्रु० ॥

सजल तटाकीं गजेंद्रपदातें नकें दिधला शोला ॥ बोला हो० ॥ १ ॥

घरिं नसणें वसणें पार्थ-रथीं चाकरसें कामाला ॥ २ ॥
 यवन कवीर नामें महा साधू विणिला त्याचा शेला ॥ ३ ॥
 दीनवत्सल नामास्तव जातों काय वदावें तुला ॥ ४ ॥
 राजारामीं लीन प्रासादिक मनिचा संशय गेला ॥ बोला हो० ॥ ५ ॥

पद १२.

सुजनता धरीं सुजनता धरीं रे कांहीं तरी सुजनता धरीं धरीं ॥ ध्रु० ॥
 झणती तुजला या गोकुळिचा निजजनिता चौधरी ॥ १ ॥
 झणती गोपी सोडुनि शिशुपण दासजना उद्धरीं ॥ २ ॥
 राजारामीं लीन प्रासादिक उतरीं भवसागरीं ॥ ३ ॥

पद १३.

उत्तररागिणी नादरदरदीं तधीं तधीं नां या चालीवर.
 नमितसें रमेऽब्धि-कन्ये वैष्णवि होसिल काय
 मूकसम घड घड घड घड घड घड घड घड बोळुनी सुखी कर ॥ ध्रु० ॥
 कर धर इंर शिव कीं मत्कर अव जो-वरी नसे यमप्रदर्शन
 जाहव्यावर नर सुर जनजननी कराल काय धराल काय हराल काय ॥ १ ॥
 करधृत खेटकं मातुलिंग सत्पांनपात्र पारदे भवाचल
 गड गड गड गड गड गड गड गड कोसळे समुद्धर ॥ २ ॥
 राजारामीं रत प्रासादिक देह हा नमेचि यास्तव अंतक
 कड कड कड कड कड कड कड कड खत दांत मजवर ॥ नमितसें ३ ॥

पद १४.

गोपीविनोद.

काय मनाला सं० या चालीवर.

अहा हरि हा काय धरिसि कर गौळणी बहुजणि असतां रे ॥ ध्रु० ॥
 कुंजवनीं गोपिकां सहित मी चुकवुनि तुजला फिरतें रे ।
 कोठुनि येथें कसा अलासी अपराध हि तिळ नसतां रे ॥ १ ॥
 बोलूं तरी शिण होतो सखया नख या दृष्टि न पडतें रे ।
 दडतें जरि माहेरिं परि घडतें पाप अणिक तुम्हीं हसतां रे ॥ २ ॥
 सदय विभू कळवळला तेव्हां कर जोडुनि वंदितसे ती रे ।
 राजारामीं लीन प्रासादिक हर्ष मनीं पद ठसतां रे ॥ ३ ॥

पद १५.

नाममहात्म्य.

प्रीति धरीं हरि या चालीवर.

हा भवसिंधु तरावा । मानवा राम मुखीं गावा ॥ ध्रु० ॥
 गणिका-गेहीं लंपट होषी । किति तरी फाजित करावा ॥ १ ॥

दौलत करुनी बहु मिरविशी । किति तरी धनसुत थावा ॥ २ ॥
 शतबुद्धि ठायी करिल चिठार्ई । तव मन हार तरावा ॥ ३ ॥
 गुरुरायाचे लागे पायां । वायां काय न जावा ॥ ४ ॥
 राजारामे लीन प्रासादिक । हंसत संग धरावा ॥ ५ ॥

पद १६.

गा-हाणो.

रागे भरली यशोदा • या चालीवर.

कारे ऐसा झालासी धुंद तू । गा-हाणे हें किति असे कां बोल कां रे
 ऐसा ॥ ध्रु० ॥

एक यशोदे गे गुण याचे मुल नाही दुजा । असा मुल नाही दुजा ॥
 लोणि शिके शिंगे पाडी घाटी काठिवाला तुझा । हरी काठीवाला तुझा ॥
 ठेवूनि लोणि गे पाहि नयनीं मांजराच्या झुजा । लायीं मांजराच्या झुजा ॥
 न वदासे पोता जागी होतां हंसत निघाला खोटा मोठा चंडोल ॥ कारे० १
 दुसरी ग बोलें मग बहु कुसरी आंवर यातें झणी ॥
 असुनि आमुचे पति नांवाचे हाचि झाला धणी ॥
 गरतपणा गे मझा घेउनी आला हेचि क्षणी ॥
 न कळे कां तुज काय वदूं मज लाज हि वाटे पाचि माझि कां शील ॥
 कारे ऐसा० ॥ २ ॥

तिसरी बोलें घरीं करी चोरी काय थोरी तरी । याची काय थोरी तरी ॥ १ ॥
 जाति धराया गे चार सहा अठरा ही परी ॥
 बंधन पावेना थकलें मी धोट मोठा हरी ॥ तुझा धोट मोठा हरी ॥
 पिकलें हें खुळ गोकुळिचा कुठधर्म बुडाला कांहीं मिळेंना देतां मोल ॥
 कां रे ऐसा० ॥ ३ ॥

वदे मग माता ती गण-नाया नवस करिते तुला । हाचि नवस करिते तुला ॥
 करिन चतुर्थिचें व्रत तुझे गुण दे या मुला । नीट गुण दे या मुला ॥
 कंदुक दे म्हणुनि छळि राधे नवल वाटे मुलां । याचें नवल वाटे मुलां
 न वसे धामीं राजारामे लीन प्रासादिक ज्यांणीं केला त्रिगोल ॥ कां रे ऐसा० ॥ ३ ॥

पद १७.

सद्गुरुमहिमा.

शिवट.

हा सुलभ उपाय जन्म मरण चुकवाया मनुजा धरिं सद्गुरुचे पाय ॥ ध्रु० ॥
 सोसुनि शांतेणादिक विजनीं श्रमविति किति नर काय ।
 त्यक्तवसन पंचाशिसाधनें किति करसिल हायहाय ॥ १ ॥
 निश्चय तद्वचनीं ठेवुनि जानिं भवनीर तरुनि जाय ॥

गुरु-विण तुज अन्य सुलभ तरि साधन दिसतें काय ॥ १ ॥
जिवा शिव करीं देशिक हे शिक घेशी करि उरुगाय ॥
राजारामी रत प्रासादिक संतत सदाश गाय ॥ ३ ॥

पद १८.

तदरानिदीं तनोम् या चालीवर.

मदनजनना हा रे रे सुख-सदना । नंदनंदना कुंदरदना ॥ धु० ॥
गोजिति मज स्मरशर दुर्धर हे देईं आलिंगन तो हि शुद्ध रंगधर सुंदर मदना १
व्हावें शरण गावें भावें यश बहु दयाघना ते तरि कठिण हि गुणगणना ॥ १ ॥
बससी तरि कुणिकडे म्हणुनि जनि राजारामी लीन जाण प्रासादिक करि मनना ३

पद १९.

पंढरीमहात्म्यवर्णन.

धुंदी जाली दरबारी या चालीवर.

दिवस आज धन्य आनंदाचा । देव पाहिला पंढरीचा ॥ धु० ॥
भक्तवर पुंडलीक ज्याचा । माहिमा मोठा आषाढीचा ॥
करुनियां प्रदक्षिणा नाचा । बोलति राम कृष्ण वाचा ॥
जेथें लाग नसे अरिचा । देव पाहिला पंढरीचा ॥ १ ॥
निकट ज्या कृष्णिणीसह राही । भक्ता जाउं नको राहीं ॥
म्हणतसे विश्वाची आई । विटवरी उभी त्रिठाबाई ॥
प्रेमरस जाइल कीं काहीं । म्हणवुनि खळगा करि पायीं ॥
कांबळी तकट पदर जरिचा । देव पाहिला पंढरीचा ॥ २ ॥
म्हणाति बुध हरिचरणीं लागी । वारकऱ्यांत नाट वागी ॥
ईप्सित त्रिठलासि मागी । प्रभूच्या कीर्तनांत जागी ॥
क्षितिवरि नसे अशी जागी । जेथें वाहे चंद्रमागी ॥
दर्शनें लाभ घडे हरिचा । देव पाहिला पंढरीचा ॥ ३ ॥
प्रेमें नामाचा दंगा । करुनियां दुष्कर भवभंगा ॥
लावुनि तुळशि बुका अंगा । भेटा सदय पांडुरंगा ॥
वरदा या राजाराम-संगा । प्रासादिक सादर प्रसंगा ॥
हेतु मग पुरला अंतरिचा । देव पाहिला पंढरीचा ॥ ४ ॥

पद २०.

सीतास्वयंवरास जाण्याचें नंदगृहाच्या जवळ० या चालीवर.
राम म्हणे सानुज मीं येतो गुरुवर्या न्या हो जनकपुरी ॥ ध्रुवपद ॥
बिधामित्र म्हणे मग रामा पत्रास्तव जाणे हें आम्हा ॥
श्रम होतील पथिं तुज सुखधामा आग्रह हा राहो नको धरूं ॥ १ ॥

ऋषिवर्या सोढुनि सत्संगा । श्रियाति योगे न शिण झगटो अंगा ॥
 नृप तेर्ये चापाच्या भंगा । करितील ते पाहों नयनभरी ॥ १ ॥
 घे मुनि मग संगे रघुराया । उद्धरवी पायि गौतमजाया ॥
 राजाराम प्रासादिक पायां । लागुनि धन्या हो ॥
 तीस हि म्हणे । राम म्हणे धन्या हो ॥ ३ ॥

पद २१.

सीतास्वयंवरातील; पायीं पैजण वाजत झण झण या चालीवर.
 जनक विनोदें कन्यार्पण करि जनक वि० ॥ भुवपद ॥
 मंडप यंड अखंड विराजित । तोषतसे मुक्त घोस हि लोंबति ॥
 स्तंभ कनक परी ॥ १ ॥
 भूप अमूप तसे द्विज आठवि । पत्रें त्यां पाठवि शीघ्र पहा तीं ॥
 वेळा गणक बरी ॥ २ ॥
 राजारामो लीन प्रासादिक । जनकरूपार्णव धन्य असे या ॥
 म्हणाति सनक हरि ॥ जनक विनोदें० ॥ ३ ॥

पद २२.

शूर्पणखा विटंबना; जनकविनोदें० या चालीवर.
 पायि पैजण वाजत झण झण ॥ भुवपद ॥
 शूर्पणखा पण खास करुनि मनि । यास वरिन मी च म्हणुनि अली ॥
 नीं घर घरधनी ॥ १ ॥
 टाकुनि रूप स्वकीय उभि भुलवी । त्रैलोक्याचा नाथ पहा ॥
 हा रघुवीरमणी ॥ २ ॥
 राजारामो प्रासादिक लेखन । घेउनि जाय त्वरें मग लक्ष्मण ॥
 वर वर वर हाणि ॥ पायि पै० ॥ ३ ॥

पद २३.

तेनेनादर दरतों तनन या चालीवर ॥ कल्याण रागी तराणा.
 कुजभगिनि कांत करुणा करा वद शर्णा तूं ये करणि तुजविणें अज नाहीं कुणी ॥
 अनाथनाथ नावनाकधि तरि करिल कोण यम रणीं हाणिल शर सणणण-
 णण ॥ कुजभ० ॥ भुवपद ॥
 घडि पल घडि पल वय जाय रूपे पाहें म्हणतो साहें घोडि अहे तुक्षिये
 चरणि ये मरकटवत्तरफडते मन जडवि जडवि ॥ कुजभ० ॥ १ ॥
 भवसागारि बुडें हरि गरुडावरि बसुनि किंवा तसा च परि लवकर ये ॥
 मंगल त्वत्संग हा घडवि घडवि ॥ कुजभ० ॥ २ ॥

राजाराम रत प्रसादिक वचनासमान देगार तुजसमान नहिं नहिं गु-
णि या सुंदरवर कुंदरदन भर दडोवें दडोवें ॥ कुजभ० ॥ ३ ॥

पद २४.

उद्धवगमनांतिल; उद्धवा शांतवन कर जा० या चालीवर.

उद्धवा सुखि आहे कीं । तो मनमोहन हरि माझा ॥ ध्रुवपद ॥

उद्धवा जन्मला येथें । हरि पाहीं त्याची न्हाणी ॥

या स्थळीं घातले पायीं । कृष्णासी उष्ण मि पाणी ॥

ऐकुनि त्या हरिसी छळिलें । गोपांचीं बहुत गाहार्णी ॥ चाल ॥

पाठविला धेनूं पाठीं । त्याचि ही घोंगडी काठी ॥

घालितां जेउं या तार्टीं । वदला मज पान्हा पाजा ॥ १ ॥

मृत्तिक भक्षितां मज कीं । धवुनियां लगबग जातां ॥

धांडनियां धरितां वदला । अइ सोडो मजला आतां ॥

परि मारीं उखळीं बांधीं । दुष्ट मीं कैची माता ॥ चाल ॥

ते दुःख अतां ओसणते । स्मरतां मनि हृदयीं हणते ॥

दुष्ट या भूमिवर म्हणते । असि नसेल दुसरी भाजा ॥ २ ॥

आंवरे न दुःख नंदासी । हंवरडा फोडुनि बोले ॥

उद्धवा केवळ अमुचें । गोकुळिचें निज सुख गेलें ॥

अक्रूरें दुष्टें कैसें । मोहक मज करुनी नेलें ॥ चाल ॥

उठ जेवीं आतां नंरा । म्हणे कोण अभाग्या मंदा ॥

बोळवितां मीं गोविंदा । वदला मज मागें जा जा ॥ ३ ॥

त्या गोकुळिच्या मग नारी । उद्धवा बोलती भारी ॥

मयुरासि नेउनि कंसारी । अपुली कां आली स्वारी ॥

हा प्राण अहे तों पावें । हें कळवा त्या अधिकारी ॥ चाल ॥

तो कृष्णाचि राजारामी । पावयी प्रासादिक धामी ॥

राहिला स्वसुख विश्रामी । मयुरेचा होउनि राजा ॥

उद्धवा सुखि आहे कीं । तो मनमोहन माझा ॥ ४ ॥

पद २५.

तो चि काय मयुरेचा राजा । झाला काय मथुरेचा राजा ॥

होता जो व्रजांत निःपजात । वरुनि म्हणति तक्र कुणि पाजा ॥ ध्रुवपद ॥

एविजातटि अन्नकवल सेवी न म्हणे चि शिळा ताजा ॥

निज गोपांसि वदे न बसा कीं उठुनि गाइ चारा जा ॥ १ ॥

दास्यकार्य करि आपण कुञ्जा वटिक भली ती भाजा ।

काय तिन्ना वडिवार फारसा त्यजिल्या जिणे लाजा ॥ २ ॥

उद्धव शुद्ध वदे परि न पडे गोपवधूंच्या काजा ।

राजारामि रत प्रासादिक स्वामी व्यापक माझा ॥ तोचि का० ॥ ३ ॥

पद २६.

कृष्णलीला.

चतरंगकु गावरसह्या या चालीवर.

हरि मला बहुत घरी जाच जाच अज काचण भारी तारि सारि नसेतारि
येउनि तरि धरि करि वरि हरि मला ॥ ध्रुवपद ॥

हृदयि थोर आन नसे तुजविणे त्यजुनि त्यजसि काय करुं जिणे ॥

परि टपणि घर-धगी असति म्हणुनि भिणे हें व्यसन अजि परिहरि-

हरि हरि मला० ॥ १ ॥

मानसि जाण वचन हें न लटिकें भकसि तरि हि लौकिक न टिके ॥

आणि नमन करिते ज्ञाने गमन हें आहे निके ॥

राजारामि प्रासादिक तरि हरि मला बहुत० ॥ २ ॥

पद २७.

कृष्णलीला.

नको पदरा धरूं अह्नि व्रजवासि नारी ॥ ध्रुवपद ॥

भये विकले कोठे म्हणुनि कळेना ॥

कोण कोणाचा तूं अनावर होसि भारी ॥ १ ॥

सये कसला गे धोट याचि मोठी कटकट ॥

दिन-रजनी असे लपुनि उभा द्वारि ॥ २ ॥

नंदयशोदेसि हा लाविसि डाग कां ॥

मःसदनी तरि म्हणतिल काय सारी ॥ ३ ॥

राजारामि लीन की होई प्रासादिक ॥

सोडी पटा हटा नमितसे पूतनारी ॥ नको पदरा धरूं ॥ ४ ॥

पद २८.

जा हरि माघारा अतां येतो असावि दया ती ॥ ध्रुवपद ॥

हित गुज मज बोलत बसलासी । श्रम झाले बहु राती ॥ १ ॥

मित्र तुझा एक विप्र सुदामा । हृदयि वसोत हिनाती ॥ २ ॥

राजारामि लीन प्रासादिक सदया आलि दया ती ॥ जा हरि० ॥ ३ ॥

पद २९.

यदुवीरा आतां नताला तारी श्रमलो भारी ॥ ध्रुवपद ॥

या भवसागरि तुजसम सदया कोणि दिसे न उतारी ॥ १ ॥

मम दुरितक्षय करीं काष्ठाचा चूर जसा कांतारी ॥ १ ॥
 मीपण पळवीं समज गुणात्मकीं एक तुझी झायतारी ॥ ३ ॥
 राजारामीं कार्य प्रासादिक शीण करणी दातारी ॥ ४ ॥

पद ३०.

साधन नाम चि सार या चालीवर.

स्मर कृताचे पाय मनुजा ॥ भुवपद ॥
 जन्मा पेऊन नरदेहाच्या त्याविण सार्यक काय ॥ १ ॥
 ज्याचे स्मरणं न करितां प्राण्या आयुष्य व्यर्थची जाय ॥ २ ॥
 राजारामीं लीन प्रासादिक धन्य सहस्रमाय ॥ ३ ॥

पद ३१.

गा=हाणी

चाल त्रिवट.

यशोदे बाई आज निरुपाय झाला । कृष्ण घडोघडी छळितो आम्हाला ॥ भुवपद ॥
 नवनीत शिरि बाई घेऊनि जातां । करितो आम्हावरी भलतीच सत्ता ॥
 करि बाई याच्या बंदोबस्ता । सांगु किति गा-हाणीं सुत तुझा चळला ॥ १ ॥
 आजपासुनि बाई येईल गृहा हा । ताडीन मी याचा विचार पहा हा ॥
 कसे न म्हणसील बाई सदर्नी च राहा । पती माझा रागिट मारील याला ॥ २ ॥
 निशिदिनीं लागे हा आमुच्या छंदा । न सुचे आम्हाला गृही क्षण धंदा ॥
 सांगु किति बाई दिवसांतुनि तिकां । राजारामीं वसे प्रासादिकाला ॥ यशोदे
 बाई आज ० ॥ ३ ॥

पद ३२.

राग तौडी चौताल.

करवीरवासिनी आइ तुला काशी करुणा नये तरि करवीर ० ॥ भुवपद ॥
 अंबा जगदंबा भवस्तंभा क्षय करिल असा होता भरंवसा तो अजवरी ॥ १ ॥
 चरणा शरगागत परि स्मरणार्ते नाणिसी हा न पडे कीं समज मला ॥
 जमला रस रिपुस माज मजवर तर दर नाश सुरवर नर जननि पहा ॥ राजारामीं
 लीन प्रासादिक करि धरि ॥ करवीर ० ॥ २ ॥

पद ३३.

साधन नाम चि सार या चालीवर.

भंज मन दक्षिणपति केदार ॥ भुवपद ॥
 राजाविनेत्र सुवाजिवरि वसे दीनाचा सरदार ॥ १ ॥
 खड्ग त्रिशुल धरि करि धरि करि जो ॥ रत्नासुरसंहार ॥ २ ॥
 राजारामीं लीन प्रासादिक ॥ करितो जगदुद्धार ॥ भज ० ॥ ३ ॥

पद ३४.

भाग्यहीन मी देवकी या चालीवर.

दत्तात्रेय चतुराक्षरी मंत्र महा सर्वासी ॥

जप हा अखंड करणे जाणुनि नर तनु परवासी ॥ ध्रुवपद ॥

दत्त बोलता सहज जीवा हाईल आनंद ॥

दरिद्र दुःख हा जाऊनि विलया होसी सुखकंद ॥

दमयंतीसम पावसि की पुण्य श्लोक पद ॥

दवडुनि अज्ञान जड तम हें करि सत्संवाद ॥ १ ॥

तात जगाचा जो त्या गांवा त्रिगुणात्मक दत्ता ॥

तापस जन विश्रंति स्थाना हर्षद जो संता ॥

ताल स्वर सह गानप्रिय यत्सर्वात्मकसत्ता ॥

तारक नत-सुख-कारक करि जो षड्रिपुंच्या घाता ॥ २ ॥

त्रेधा सर्व निवारण होई पाहतां सुचरित्रे ॥

त्रेपंनामधे युग कामि अध्याय पहा नेत्रे ॥

त्र्यंबक विष्णु ब्रह्मात्मक हे तोषति शम्पित्रे ॥

त्रेसष्टां वरि एक अशा हि कळा तुज या स्तोत्रे ॥ ३ ॥

यश प्रभूचें भावें गावें रूप हि तें ध्याय ॥

यमदंड हि मग सहजे निरसे धरितां ही सोष ॥

यवढे निज सुख दे गुरू जैसे मीनातें तोय ॥

यत्सुख राजारामे लीन प्रासादिक होय ॥ दत्तात्रेय ० ॥

पद ३५.

राधा आली कृष्णाजवळी रय त्यागे लोटिला हो ॥ ध्रुवपद ॥

गोकुळांत क्रीडा करितो गोपाळीसि लपर्णी धरितो ॥

शंख करे न करी धरितो हात लावि गोटिला हो ॥ १ ॥

अक्रूराच्या करुणा ऐशा नंदासि आवडल्या कैशा ॥

यशादेला तरि या ऐशा काय बुद्धि खोटिला हो ॥ २ ॥

त्यागुनियां आपुल्या पतिला शरण आल्या ज्या श्रीपतिला ॥

वाटे त्याणीं माझ्या मतिला ब्रह्मरस घोटिला हो ॥ ३ ॥

गाडल्या ज्या सुख सदासि कृष्ण कथा प्रिय ज्यां त्यासी ॥

राजारामे लीन दासी प्रसादाच्या कोटिला हो ॥ राधा आली ० ॥ ४ ॥

पद ३६.

दत्तराज गुरो सुखधामा सतत कृत औदुंबर विश्रामा ॥ ध्रुवपद ॥

पडतिल कोणिं अंतिं न कामा स्त्री सुत काका मामा ॥ १ ॥
 काण दुजा दवडी भवपामा सुंदर मेघश्यामा ॥ २ ॥
 कां रे प्रसाद राजारामा विनत्री पावन नामा ॥ दत्तराज्ज० ॥ ३ ॥

पद ३७.

दत्तात्रय श्रीपद या चालीवर.
 जनिं भले भले बहु तरले अनुसरले भजनिं त्यजुनि योग
 विविध भोग म्हणति जनार्दना सनातना सुगम विचार हाच ॥ ध्रुवपद ॥
 सतत राम कृष्ण हा वदनिं जप हे करुणाघन हरि यदुपते
 सुंदरधर कुंदरदन सुंदर विश्रांति हृदया परात्परा रमावरा करुनि असाच
 नाच ॥ १ ॥

ज्ञानदेव नामदेव तुकया नाथ कमाल कर्त्री नरहरी
 रंगनाथ आनंदमूर्ति जयराम रामदास केशव हे हि पांच ॥ २ ॥
 म्हणुनि सार साधनांत नाम चि गा सतत निज सुखद जन हो ॥
 राजारामां लीन प्रासादिक सुलाभ लाभ लांचला चुकवुनि काळ जाच ॥
 जनिं भले भले ॥ ३ ॥

पद ३८.

हरि मला बहुत धरिं जाच या चालीवर.
 पंढरी दिनाची माय जीत सुखदायक रुक्मिणिनायकाय विभो जो सतत
 उरुगाय नांदे ॥ पंढरी० ॥ ध्रुवपद ॥
 द्विज शूद्र हि भोळे वारकरी । जाति पर्यिं वरती माधुकरी ॥
 खाति अमृत ते मानुनि भाकरी । वर मिरच्या मिळव्या हि कांदे ॥ १ ॥
 किती भीमा पाहतां नर नाहती । त्रिष्णु चि ते होऊनि राहती ॥
 स्वेच्छा हि विचरते दृढ गमती । धन्य ते हि खगेंद्र खांदे ॥ २ ॥
 राजारामां रत प्रासादिक । म्हणति निजभजनाचि शिक ॥
 जिच्या करितां पतकरितां साधक अधिक अधिक सत्संग सांदे ॥ पंढरी दि० ३ ॥

पद ३९.

हो सावध मनुजा लौकरी । वय पल जाय घडी । ध्रुवपद ॥
 नेणुनि संसृतिचें ओझे ॥ किति माझे माझे ॥
 म्हणसि तुझे तुज परिं साजे । मन कांहि न लाजे ॥
 वय दवाडिसि दुर्मिळ खाजें । श्रुतिदुंदुभि वाजे ॥ चाल० ॥
 नायकसि म्हणुं तुज काय पशु जाण ।
 लाभोनियां व्यर्थ होतें नरदेहाचें ठाण ।

दारापुत्र मारिताति वचनांचे बाण ।
 हें कां प्रिय तुज घर घर प्राण्या दष्टि करीं उघडी ॥ १ ॥
 यमलोकीं अथवा नाकीं । नेतिल तुज पहा कीं ॥
 करितिल धन झांकाझांकी । पापपुण्य बाकीं ॥
 दारासुत तुजला टाकी । हे मनिं तू स्मर कीं ॥ चाल ० ॥
 ठेवितिना कोणी तल्ले गेलीं पांची पांच ।
 तुझे कर्म तुजपार्शीं त्यासि घेतो नाच ॥
 बरे पाहें मागें पुढें तेंथें मोठा जाच ।
 अनुताप मनीं धर धर प्राण्या वसविल काळ जडी ॥ २ ॥
 अम्मल मायेचा मोठा । करिल तुझा तोटा ॥
 जरि अससी घाटा मोठा । या वितभर पोटा ॥
 साठि फिरवी पसरुनि ओंठा । क्षण नाहिं विसोटा ॥ चाल ॥
 परि बोल मनीं सितें त्यजुनियां हट ।
 तरि भवजल-तमिं होईल पहांट ।
 राजारामी लीन दिसे प्रासादिका वाट ।
 भगवंत यश मनिं भर भर प्राण्या ॥
 पावसि पैल-यडी । हो सावध मनुजा लौकरी ॥ ३ ॥

पद ४०.

यदुराया ही लाज तुम्हांला ॥ ध्रुवपद ॥
 कोठें गुंतलासि द्वारकावासी । आला समय हा हृषिकेशी ॥
 तुजविण मी हें सांगुं कोणासि । देवा धांव आतां गहजप झाला ॥ १ ॥
 दीनवत्सल हि त्रिदावळी गाजे । अनायाचा नाय नाम तुज साजे ॥
 बोल परिसा हे दयाघना माझे । सर्व परि आह्मां तुमचा दुमाला ॥ २ ॥
 भ्रमरासि जैसा असे मकरंद । तेंवि तुम्हांविणें आह्मां सुखकंद ॥
 राजारामी लीन प्रासादिका छंद । पुरवाया हरि धांडनि आला ॥
 यदुराया ही ० ॥ ३ ॥

पद ४१.

कारे हरी मसि जाडं न देसी । जारे घरिं हरि कां हट घेसि ॥
 थारे नाहित काय तुम्हांसि । वा रे पतिभय फार आह्मांसि ॥ १ ॥
 जाई समजाविती कृष्णाला । आह्मी वाट धरावी कशाला ॥
 तो हि गोकुळीं पालनवाला । साही त्रिभुवनपालनवासी ॥ २ ॥
 हाय हाय सोडीं पदर जातो धामी । खाय खाय नवनीत घरिं घरिं नामी ॥

काय काय म्हणुनि वदुं राजारामी । जाय जाय सदनीं प्रासादिक येसी ३

पद ४२.

देवा कोण आतां तारी । धुंदी झाली दरबारी ॥ भुवपद ॥
 पांडव तुज म्हणति खासा । दवाडिसि त्यातें वनवासा ॥
 छळी निशि येउनि दुर्वासा । परि तो पावे सुग्रासा ॥
 गोपी अनुसरल्या रासा । विरहें देसि तयां त्रासा ॥
 आवडे तुज कुञ्जा नारी । देवा कोण आतां तारी ॥ १ ॥
 त्वन्मुखि वकि कुचविष घोंटी । मानिसि देवकीसम पोटी ॥
 ज्याचीं अचरणें खोटी । वदविसि तेथुनि शतकोटी ॥
 कीर्तनि नारदरति मोठी । धड त्या न मिळे लंगोटी ॥
 असि काय चाल तुझी भारी । धुंदी झाली दरबारी ॥ २ ॥
 त्वां जे भक्त विभो केले । ते विचित्र करिते झाले ॥
 कोणीं पशूंतें बोलविलें । अमृत मृतांतें सेवविलें ॥
 कन्ये पुंश्व चि लेवविलें । मृतपितरांतें जेवविलें ॥
 मारुनि कां उठवा घारी । धुंदी झाली दरबारी ॥ ३ ॥
 अघटित-घटना-पटु देवा । नकळत लीलेचा ठेवा ॥
 इच्छि मन निज धन हिन ठेवा । यातें पादें कां न च ठेवा ॥
 वद या राजाराम सेवा । पुरवि प्रासादिक हेवा ॥
 घेउनि दाद भवा वारी । धुंदी झाली दरबारी ॥ ४ ॥

पद ४३.

प्रियधाम बहुतकाम तुजसि राम फुकाचा ।
 कां रे नाठविसी तूं हा उपदेश सुखाचा ॥ भुवपद ॥
 ज्याचा पाय पडतां दगड दिव्यकाय झाला ।
 वानुं काय स्वसुख दापक रघुराज याला ॥ १ ॥
 ऋषि-संग धरुनि रंग धनुभंग करोनी ॥
 अयोध्येस ये रमेश जनकजेसि वरोनी ॥ २ ॥
 गेल्या वक्त हें । चि तक्त न मिळे नक्त दिल्यानें ॥
 हारिसि आवडे भक्त बहु आसक्त मनानें ॥ ३ ॥
 तरले भावुक किति दावुं चरित कां हो कळेना ॥
 असुनि ठाउक तुज हा उपाय कां हो जडेना ॥ ४ ॥
 एक गोड नाम जोड सकळ सोड मदासी ॥
 राजारामी लीन प्रासादीक पदासी ॥ प्रियधाम बहुत० ॥ ५ ॥

पद ४४.

काय मनाला संशय गमला सांग मला रघुराया रे ॥ ध्रुवपद ॥
 रुचिर मधुर कटु आम्ल कळाया चाविलीं बोरें निज दंतें रे ॥
 पक्षिउच्छिष्ट कशास आग्नि मी रमाधवा तुज खाया रे ॥ १ ॥
 क्षुधित असाल वनांत म्हणवुनि बहु फिरलें जगदीशा रे ॥
 धांवत आज परि भासतसे मज श्रम गेले कीं वांयां रे ॥ २ ॥
 राजारामी लीन प्रासादिक मग तीं बोरें भक्षितसे रे ॥
 भाग्यचि हें सुरगण म्हणति असा प्रसाद मिळया रे ॥ काय मनाला सं० ॥३॥

समाप्त.

मराठी अनेकवचिकृत कविता भाग ३ हा.

शुद्धिपत्र.

पृष्ठांक.	ओळ.	अशुद्ध.	शुद्ध.	पृष्ठांक.	ओळ.	अशुद्ध.	शुद्ध.
१	४	आरिसा	आरसा	३०	१३	मरणासी	मरणासि
"	११	जे	जे	"	१८	निशिदिनी	निशिदिनी
"	२५	बहुत	बहुत	"	२३	ध्यान	या ध्यान
"	२	नंतरे	नंतर	"	२३	भ्रकु टि	भ्रुकुटि
"	१	तो पूर्ण	जो पूर्ण	"	२७	सुखदटी	सुखदिठी
"	२२	पुढे	पुढे	३१	५	अलख	अलक
"	४	चववा जा	चववा जो	३२	४	ब्रह्मसना-	ब्रह्मसनातन
"	२०	म्हणुनि	म्हणुनी	"	४	तन वृंद	नंदनवनीचा
"	३२	संधि	संधी	"	५	मत्स्य मत्सितें	मत्स्य कच्छ ते
"	२१	ऐकुनिया	ऐकुनीया	"	१	पाहुनि	हे शब्द मुळीं
११	४	पूजा	पुजा	"	"	ईष्टी	च नकोत
१२	८	परिहरि	परिहरं	"	"	देखुनि	देखुनि हृदय-
"	१०	नीध हे	नीधि हा	"	"	कष्टि	संगुटी कष्टि
"	१४	ऐसा परि	ऐशापरि	"	७-८	वडाळ हांडानि	मुडाळ मी-
"	२१	ऐसे	केले	"	८	धुमाळ	किकमाळ
"	२४	देव	देव	"	८	साल	शील
१४	१८	बहुत	बहुत	"	१२	सलज्जगतिनें	म्लानवदन
१६	१०	बोधनार्थ	बोधनार्थ	"	"	"	अति अस्व-
१७	२	घेत	देत	"	"	"	स्थ होउनी
"	३०	झडकरी	झडकारि	"	१५	ते मुनिवर	तो मुनिवर
"	३२	पांथ	पांथ	"	"	विरहसर्प	विषयसर्प
१८	१	रधि	रीघ	"	२२	दत	त्वारित
२०	७	घृतसुधा	घृतसुधा	"	२२	सुनेला मंडप	सुनेला स्वयें
"	१७	जिवि	जिवि	"	"	"	घेउनी कडे
"	२५	जिविचें	जिविचें	"	"	"	मुलांला मंडप
२१	२३	मारुति तें	मारुतितें	"	२०	बुडीशी	बुडीशी
२३	१८	करुणा	कारुणा	"	२८	दीठ	धीठ
"	११	सूध	सूध	"	२१	न तुळे	" केवढि गोष्टी
"	२८	भवनेत्रा	भुवनेंद्रा	"	"	"	कटि लंगोटी,
२५	१	धावोनिया	धां गोनियां	"	"	"	कठिण काळ
२८	७	कांति	कांति	"	"	"	मज, प्राप्त जा-
"	२५	वख्हीनयउदका	वख्हीनउदका	"	"	"	हला, कपटी
"	११	आसनी	आसनी	"	"	"	हरिनें, अपटी
२१	२४	घेधित	घेत	"	"	"	"
"	"	अभित्रास	अधित्रास	"	"	"	"

पृष्ठांक.	ओळ.	अशुद्ध.	शुद्ध.	पृष्ठांक.	ओळ.	अशुद्ध.	शुद्ध.
			दिधली. ईश्वर	५५	१६	त्यांचे	त्यांचे
			माया पूर्ण प-	५६	३	लपो	लयो
			टली, तुटली	५८	२४	निगमाज्ञा	निगमाज्ञा
			ममता, छेदि	६१	१५	आपिजे	आपिजे
			अहंता. अमृते-	६२	२८	वैष्णवी	वैष्णवी
			श्वर दास म्ह-	६३	१२	पाहों	पाहों
			णोनि पाळि	,,	१८	वांभोजिनीची	अंभोजिनीची
			आपुला " अ	,,	२७	हें	हें
			सा "न तुळे."	६९	१	रयतेचा	रयतेचा
			पासून शेवट-	,,	४	नसत्या	नसती
			पर्यंत निराळा	,,	२८	निकटी	निकटी
			पाठ एका प्र-	६७	६	सुमते	सुमती
			तीत आहं.	,,	१०	अपुल	अपुलें
१३	५	ब्रम्हा	ब्रम्हा	,,	२२	परस्त्रीया	परस्त्रीया
,,	९	आविर्हात्र	आविर्हात्र	,,	१३	पै	पै
,,	१२	गृहक	गृहक	६८	१२	एणि	एण
,,	१७	देवहुती	देवहूति	,,	२३	बहु बरे	बहु बरे
,,	३१	शाहुसेन	शाहाहुसेन	,,	२४	वचनामाजि	वचनामाजि
३४	१३	हरिभक्ति	हरिभक्त	६९	२	अपणाहनि	अपणाहनि
,,	२५	तुरज त	तुज रत	,,	९	हुजरातीत	हुजरातीत
३५	११	दावी	दावी	७०	२८	शंभुराज	शंभुराज
३७	१९	प्रत्यक्षा	प्रत्यक्ष	७१	११	भूलीकी	भूलीकी
,,	१७	प्रांथिता	प्रांथिता	,,	२८	व्यासानी	व्यासानी
३९	११	पूर्णस्वता	पूर्णस्वता	७२	११	कमळपंक्तिचे	कमळपंक्तिचे
४२	७	कुलदेवते	कुलदेवते	,,	,,	देती वना	दे जीवना
४४	१३	पूर्ण	पूर्ण	७४	९	साधंला	साधंला
,,	१७	तज्ञा	तज्ञा	७५	१३	संसारहेतु	संसारहेतु
,,	३१	करणं	करणं	,,	२३	कुसुमांचे	कुसुमांचे
४६	१२	सुतसेवकांत	सूनभूत्यांमधि	,,	१२	विधे	विधे
		भुतळी	भुतळि	,,	१६	मलिन	मिलित
४७	२५	पडतां	पडतां	,,	१९	लसता	लसतां
५१	२८	राघादिल्यास	रघ्वादिकांस	,,	२१	सुळी	सुळी
,,	३३	कलीमाजि	कलीत	७६	४	वनदहन	दवदहन
५२	१२	सकाळी	सकळी	,,	१९	प्रत्यपकारापेक्षां	प्रत्युकागपेक्षा
५३	३	अजमेरीं	अजमेरीं	,,	२२	हरि करी	हरिकरी
५४	११	दोर्दण्डे	दोर्दण्डे	७७	१५	अप्रातिथी रं-	अप्राति थी-
,,	२०	दि नमती	दिनमती	,,	,,	गुनी	रंगुनी
५५	८	मुंबइचा	मुंबैला	,,	१७	कीं विषीं	किंविषीं
,,	१४	माहूळें बरवें	माहूळें बरवें	,,	१९	राजहंसा	राजहंस
,,	,,	ते सन्निध	ते सन्निध	७८	८	विस्फाटन	विस्फाटित

पृष्ठांक.	ओळ.	अशुद्ध.	शुद्ध.	पृष्ठांक.	ओळ	अशुद्ध.	शुद्ध.	
७९	१५	दिस	दिसे	९६	१९	गुरूभिः	गुदाभिः	
८०	२२	गुंफिल्यांचे	गुंफिल्यांचे	९९	१०	बाहुमंजरी	बाहुनंजरी	
"	२३	गंधपरिपरित	गंधपरिपरित	"	२२	लवलि की	लवली कि	
८१	२८	पारदारधरसें	पारदारधरसें	१००	१३	भेडवि शोंप	भेटवि शोंप की	
८२	९	नखांही	नखांही	"	१५	बोलतों		बोलतें
"	१७	नांव हि ना	जेंवी ना	१०२	१५	निर्हास्य ता	निर्हास्यते	
८३	२६	हमतसे	हंमतसे	"	१६	मानिली	वानिली	
८६	४	स्वपीती	स्वपिती	१०१	१०	सदशी	सुदशी	
"	२८	दादंडद्रयि	दादंडद्रयि	"	२२	आविभूता	आविर्भूता	
"	३०	तांडवी	तांडवी	१०५	१५	नानाजनदशी	नानाजनदोश	
"	३१	खांडवमध्यपां- डवी	खांडव म- ध्यपांडवि	"	१०	तरुणाजनाचे	तरुणाजनाचे	
८७	५	समाख्याम	समाख्यायाम	"	१९	केशर	केसर	
"	२०	व्यंग	व्यंग्य	१०९	७	ज्यांत्सना	ज्यांत्सनी	
"	२१	"	"	११२	२१	ओघे	पोषे	
"	२५	"	"	"	२६	ते	तें	
८८	२९	फार निय	फार निय असें म्हणतो	११३	२०	हामताती	हांसताती	
८९	३	मद्विरांपेक्षां= सर्वराजांपेक्षां		अद्विरां- पेक्षां-सर्प- राजांपेक्षां	"	२३	पद्म रमापहारी	पद्मरमापहारी
"	११	अश्रित	आश्रित		"	"	मृगाक्षिचें	एणाक्षिचें
"	१५	परमार्थ	परार्थ		"	२४	पुसे	पुसे
"	३३	निकटीं-जवळी	निकट-जवळ	"	१०	तडिल्लेत	तडिल्लते	
९०	१४	देणाणाऱ्या	देणाऱ्या	"	"	सुरधामि मी	सुखसाधनी	
"	२७	गाजे	हाजे	११३	२	हा	हा	
९१	५	दानविधीविषयीं	दानविधि	"	११	मथुरापुरी	मथुरापुरि	
"	२८	पाटीर	पटीर	"	१३	जावुनी	जाउनी	
"	"	अहिला	अहीला	"	२८	पाणि इलासुता-	पाणिरि- लासुताया.	
"	"	खळ=	खळ;	"	७	मानें		वानें
९४	१३	पृज्याचा	पूज्याचा	११५	७	दिली	दीली	
"	१७	चित्कृति	चीत्कृति	"	२८	झंपे	झंपें	
"	३०	आखुसें- उंदरासारखें	आखुसें= उंदरासारखे	११६	२	दंतविटि	दंतवीटि	
९५	१५	काळीं		काळिमा	"	२३	३	५
"	१८	चित्तालयांत	चित्तालया	"	२८	संध्या०	संध्या.	
"	१९	तुझेविना	तुझेविना	"	२९	वृद्धि	वृद्धि	
"	२२	कृश इमानी	कृश मानी	११७	३	५	हा अंक मु- ळींच नका	
९६	१५	साधूंचे	साधूंचे	"	५	कातादृष्टि		कांतदृष्टि
"	२६	सं	सं०	"	१८	कुवेरलक्ष्मीगुक्ता	कुवेरलक्ष्मी	
९८	११	तदवधि	तदवाधि	"	३१	एकतंड वहाणें	हाणें	
					३२	रूप	या	

पृष्ठांक.	ओळ.	अशुद्ध.	शुद्ध.	पृष्ठांक.	ओळ.	अशुद्ध.	शुद्ध.
११८	१	कंड	कडू	११०	६	रुष्णे त्यक्षर	रुष्णेत्यक्षर
११९	३	हृदयीं	हृदःजीं			दोन यासम	दोन यांसम
"	७	अकारण	कारण	१११	१३	जंघाजानरु	जंघाजानूरु
"	१५	संचारी	संचारी भाव	"	२०	अभेदी	भभेदी
"	११	नायिका वृत्तांत	नायिकावृत्तांत	"	२२	ही	हि
"	१२	ठेवी	चावी	"	२८	सकळ ही	सकळ हि
१२१	१०	गतपरिचयेमी	गतपरिचयासी	"	"	अनेक ही	अनेक हि
"	२०	विप्रलंभशृंगार	विप्रलंभशृंगार	१२२	२४	त्यजुनि	त्यजुनी
१२२	३	भ्रंम हि जगे	भृंग हि तगे	१२३	१०	त्याज	त्याज्य
"	२४	स्तनांही	स्तनांही	"	१८	हे	हें
१२३	५	वरतून	बाहेरून	"	२३	संपूर्ण	संपूर्ण
"	१५	गण असें ग-णितो	गण असें गणितो	"	३१	शास्त्रा	शास्त्रा
१०४	९	साधितो	सांगतो	"	३२	घातिले	घातिलें
"	"	वाटला	वाटला	१३३	६	त्यांचिया	त्यांचिया
"	११	स्वर्गांचें	स्वर्गांचें	"	२१	निर्याण	निर्याण
"	१७	नायिकेचें	नायिकेचे	"	२४-२५	वर्ण अक्षर	वर्ण=अक्षर
"	३०	निविडअमृता-हरी	निविडअमृताहारी	"	२७	हंतीस अहं-भावास	शांतीस अ-भावास
१२५	१५	ह्याचा	ह्यांचा	"	२८-२९	अमंत्र अवि-चारी	अमंत्र=अ-विचारी
"	२०	वाने स्तवे	वानें स्तवें	"	३०	जगदिदिरेशी	जगद्दिदिरेशी
१२६	२०	जे	जीं	"	३१-३२	प्रस्तुत छी वृत्तांत	प्रस्तुत छी-वृत्तांत
"	२१	भिति	भीति	१३५	४	स्वयाचे आपु-ले	स्वयाचे आपुले ग-मनानें
"	२८	कमळा चि	कमळाचि	"	१५	नीरजाचें क-मळाचें	नीरजाचे कमळाचे
"	३१	सौदामिनी वि-लसितापरि	सौदामिनीविलसितापरि	"	१६	सहारी ती	संदारीं ती
१२७	२१	कशी	कशि	"		आपदा दूर करीं	आपदा दूर करीं
१२८	३	वाणली	वाणालि	"	२५	करून	करून
"	१५	जलधिकन्यका नयननीर ज्याचे	जलधिकन्यकानयननीरजाच	"	१८	त्रिचरणाचा	तिसऱ्या चरणाचा
"	१८	संहारिती	संहारिं ती	१३१	६	संतापदी	संतापदीं
"	२२	बहुसुरदुमाचे	बहुसुरदुमांचे	"	१	श्रीरमारमण जो	श्रीईंदिर-मण
"	२३	बळी	बळीं	"		क्षीरधिनिवासी	क्षीरनिवासी
१२९	१३	जलधीची	जलधिची	"	३१	अशीं	अशी
"	१७	बाहे	बाहें	"	३२	उत्तमू	उत्तमू

पृष्ठांक.	ओळ.	अशुद्ध	शुद्ध.	पृष्ठांक.	ओळ.	अशुद्ध.	शुद्ध.
१६८	४	नृप सिंहासनि	नृपति आसनि	१६७	११	शुद्ध ते	शुद्ध तौ
"	२८	ही	हि	"	२४	कटु	पटु
१७०	८	तंव	तव	१६८	२१	अगराचि	अमराचें
"	१७	किती कंटुं	किति कंटुं	"	१०	नशती	नाशती
१४२	२	सुनु	सुनु बा	"	३३	चक्रददा	चक्रगदा
"	२७	श्रीवत्सलांछन	श्रीवत्सलांच्छन	१६९	७	वलयागद	वलयांगद
१४३	२२	उतर	उत्तर	"	२०	स्वर्ग	भर्ग
"	२४	पडलें	पडळें	१७४	२१	करी	करीं
"	२५	हि अंबु	सुख तें	"	३३	सहस्राक्षा कां	सहस्र नयन क
१४५	१३	भेटो	भेटों	१७६	३	दोघांचें	दोघांचे
१४६	३२	बोलविसी	बोलवीसी	१७७	४	माडुनि	मांडुनि
१४७	१७	ओपिलें	आपिलें	"	१५	पहात	पाहत
"	११	जाऊनि	जाउन	१८०	३२	माळावया	भाळावया
"	३३	च सुबहु	चि पुण्य बहु	१८१	१३	मान त्यजी	भान त्यजीं
१४८	१४	[बहु] गज- भार	गज यां फार	१८२	२३	अश्वघाटिका - वृत्त	अश्वघाटि- काकृत
१५१	४	धुंडुनियां	धुंडुनियां	१८३	६	सुतधनावैषया- नथर्हृत्स	सुतधनविष यानर्थहेतुस
"	५	[मधु]	[दाधि]	१८५	१७	नसतां	असतां
१५३	२	पहा डाल	चि बालांट	"	२१	कायाक्लेश	कायक्लेश
१५४	२४	गाधिप	गाधिज	"	३३	जागृतस्वप्नु - पुसी	जागृतस्व- प्नुप्ति
१५५	४	भीष्कृति	चीत्कृति	१८६	१	नारायणसुतकृत	नारायणकृत
"	"	फुत्कृति	फूत्कृति	"	७	गळीं	गळां
"	२०	आम्हा मीन	आम्ही दीन	"	८	वानिता	वानितां
१५६	२	मूढा	मूढा	"	१०	नारायणसुतकृत	नारायणकृत
"	४	सावरी	सांवरी	१८७	२५	किती	किति
"	५	वाराही निशि } रे अणून	वारा ही न शिरे अणून	"	"	वर्णुं न	वर्णुन
"	१५	तूं	त्या	"	"	वेदनाना	वेद नाना
"	१७	गुडारल्या	गुडारला	१८८	१	नारायणसुतकृत	नारायणकृत
"	२२	सुबाहू	सुबाहु	"	२५	खोली लाहानशी }	खोलि लाहानशी
१५७	२४	निष्टंक	निःशंक	"	२२	विणतांना	विण ताणा
"	"	किंकरानीं	किंकरानीं	"	२७	कनकनाभ-जन कविर	कनकनाभ -जन क विर
१५९	२२	घरिचे	घरिचे	१९०	३	कां शीस	काशीस
"	३२	म्हणे उठ घे- ऊनि ये त्या हरीतें	येईं म्हणे घेउन त्या हरीतें	१९२	७	प्राप्तमोहूरा सरस }	प्राप्तमोह रासरस
१६०	९	स्वशुर	श्वशुर	१९४	३०	त्याची	त्यांची
१६२	५	देइजे	देइज				
१६३	१९	पियूषापरी	पियूषापरी				
१६५	५	शुद्धनुभवास	शुद्धानुभवास				

पृष्ठांक.	ओळ.	अशुद्ध.	शुद्ध.	पृष्ठांक.	ओळ.	अशुद्ध.
२०२	२८	पदरिस	पदरि	२१२	१६	करुने करुणा-
२०३	२२	त्याचें	त्येचे			लवाला
२०५	२	नि दैत्यखळ	दैत्यखळ			
"	"	जेथुनि	जथुनि	"	१७	नेदी कदापि च
२०६	८	खुलले	खुलले			रणा
"	११	वाजंत्र्यांचा बाजा	वाजंत्र्यांचे बाजे	"	२५	तनूतें
२०७	३	थिजले	थिजलें	"	२९	धनगे (स्व)
२०८	२४	सती	सतीं	"	२८	दे आपुली श्लो
"	२५	तेथें	तिथें	"	३०	श्लोक-खगतनू
२०९	११	नव्हे	नव्हे	"	३२	मन्मभव्य काय
"	"	खाता	खाता			
२१०	८	आम्हासहित	आम्हांसहित	२१६	३०	माजली
"	१०	म्हणें	म्हणे	२१९	१६	खवलळा
"	२०	मंडळी	मंडळीं	२२४	२	चैतन्याकरज-
"	२३	पावली	पावलीं			रसिंचा
२११	३	रक्षा मला	राजा मला	२२५	८	चतभिः
"	७	काकुळता	काकुळती	२२६	१८	निश्चय
"	१०	पारव्यार वा	पारव्या रवा	२२७	९	सत्ते
"	१२	माजिये	मांडिये	२२८	२८	वक्षोराह
"	"	मृगभयांबुधी	मृगभयांबुधी	२२९	२१	हुतहव.
"	१६	संगताला	अंत झाला	२३१	२	अद्भुः
"	१८	हारो न	हा रयेन	२३७	२३	सुकवितालत्कर
२१२	८	माझे	माझे	२३८	२०	मकरतकरडा